

היחידה להלכה יישומית

ברכה של עדיק

כיצד זה פועל?

פנימי

דפי עזר לשיעורו של:
הרב מנחם בורשטין

תמוז תשס"ט

נספח	
52-57	ערך "ברכה" מתוך "כד הקמח" לרבנו בחיי
58-72	הברכות ביהדות - הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק
73-76	תפילותיו וברכותיו של הצדיק — הרב צבי משה
77-78	באיסור לחלל שבת בכדי לשלוח לבקש מצדיק מפורסם להתפלל עבור חולה מסוכן — הרב אליעזר יהודה וולדינברג
79-80	גדול מעלת ברכת הצדיק — הרב בנימין וקסברגר
81	"ואיש חכם יכפרנה", משלי טז - הרב משה פיליפ
82-83	תשובה כא — הרב יהודה אסאד
84	סימן קסג — הרב שמואל הלוי וואזנר
85-95	התפלה — הרב בנימין אפרתי
96-102	תפילת צדיק, וסגולות שונות — לרפואת חולה — הרב יוסף צבי אדלר
103-121	תפלת צדיקים — עת רמון
122	אחר חורבן בית המקדש עברה השכינה הקדושה לשכון אצל הצדיקים — הרב אשר לוסטיגמן
123-125	ממשנתו הטהורה של רבינו הקדוש בעל "אור לשמים" מאפטא זי"ע — הרב שלום חיים פרוש
126-127	רפואה סגולית בשבת — הרב יהודה שביב
128-130	עוד על רפואה סגולית בשבת — ער"ד מרדכי מנוביץ

"סוגיות אקטואליות במקורות היהדות"

דף הסבר

מחלקת ההדרכה של מכון פוע"ה עוסקת במתן שיעורים ובארגון ימי עיון לרבנים, לרופאים ולציבור הרחב בעיקר בענייני רפואה והלכה.

במהלך השיעורים הללו התברר, שקיימת בתקופתנו התעניינות רבה ביחס התורה לנושאים אקטואליים בכלל. בעקבות זאת הרחבנו את מגוון הנושאים, שבהם עוסקים השיעורים, מעבר לתחומי הרפואה וההלכה, ולשם כך ריכזנו חומר מתאים בנושאים השונים.

החומר שנבחר כולל בדרך כלל את המקורות היסודיים בנושא הנלמד וכן אוסף של מאמרים המסכמים את הנושא. (בשל כך, יתכן שתהיה חפיפה בין מספר מאמרים, שכל אחד מהם מסכם את הנושא בהדגשים שונים).

במקרה שלא מצאנו מאמרים המסכמים את הנושא, השתדלנו להביא את המקורות היסודיים ואת התשובות העיקריות שנכתבו בנידון, על מנת שאפשר יהיה בעזרתם להכין מאמר מסכם או שיעור.

אוסף המאמרים יאפשר ללומדים להמשיך ולהעשיר את עצמם בלימוד הנושא מעבר למה שניתן להספיק במהלך השיעור, וכן יוכל להועיל למעוניינים להכין שיעורים בנושאים הנידונים.

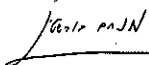
המאמרים המופיעים בחוברת נכתבו על דעת כותביהם, ואין בהבאתם משום הסכמה עם תוכנם. פעמים אף הבאנו מאמר שאינו מקובל, על מנת להתמודד עם הבעיות העולה ממנו.

הקובץ הנוכחי הוא לצרכים פנימיים בלבד ועל כן אינו מיועד למכירה או למטרות רווח. ההנהלה שוקלת אפשרות של פניה למחברים, על מנת להוציא את הדברים לאור.

הנהלת המכון מודה לגדידי העם, שסייעו בהדפסה הראשונית של החומר.

נשמח לקבל הארות והערות

בברכה,

הרב מנחם בורשטין

ראש המכון

המליצה

לפעילותו הברוכה של מכון פוע"ה יצא שם נכבד ובכל הארץ יצא קום ובקצה תכל מליהם.

מחלקת ההדרכה של המכון מוציאה לאור ספרים וחוברות לרוב, אשר הם אבן יסוד בלימוד עניני רפואה והלכה.

הנה בשנים האחרונות נשאל ליבם להעשיר את הציבור במפעל מיוחד של איסוף חומר על סוגיות אקטואליות במקורות היהדות.

רבני המכון ובראשם הרב מנחם בורשטין שליט"א, שמו לב שישנה התעניינות רבה בציבור בדעת היהדות על סוגיות אקטואליות מחיינו.

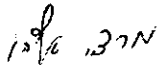
ועל כן, לקח על עצמו ראש המכון, לאסוף חומר בנושאים שונים, על מנת שיוכלו רבים ללמוד כל נושא לעומק. וכדי שיוכל כל רב או מורה להכין את השיעור כשהחומר הרב מסוכם ומוכן לפניו.

זכינו, ועל נושאים רבים ביהדות נכתב רבות, ואדם המעוניין ללכך נושא מסוים קשה לו להספיק לאתר בספריות את כל המאמרים. ויפה עשו שהביאו הכול כשולחן ערוך בפני הלומד.

במשך הזמן הספיקו כבר להכין כמה מאות חוברות וכעת הם שוקדים על הוצאתם לאור. כל מפעל שמטרתו להגביר את הלימוד בעם ישראל, יבורך. ובמיוחד יבורך מפעל זה אשר גורם ללימוד תורה מתוך העמקה, ומתוך הרחבת הדעת והוא אחד ממפעלי הרבים והמבורכים של הרב המבורך הרב מנחם בורשטין שליט"א ראש מכון פוע"ה.

הנני מברך בכל מילי דמיטיב את כל המסייעים למפעל חשוב זה, ומרבים ומוסיפים ללא ימוש ספר התורה הזו מפ"ך.

הכותב והחותם בברכה,

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרה"ג הראשי לישראל לשעבר

[א] תפלת הקב"ה.

א. א"ר יוחנן משום ר' יוסי: מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר "והביאותים אל ה' קדשי ושמחתים בבית תפלתו" (ישעיה נ"ו) תפלתם לא נאמר אלא תפלתי מכאן שהקב"ה מתפלל מאי מצלי אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפני משורת הדין.

(ברכות ז' א')

ב. "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון" (תהלים ע"ו), אמר רבי ברכיה: מתחלת בריאתו של עולם עשה הקב"ה סוכה בירושלים כביכול שהיה מתפלל בתוכה ואומר יהי רצון מלפני שיהו בני עושין רצוני כדי שלא אחריב ביתי ומקדשי שנאמר "ויהי בשלם סוכו ומעונתו" כיון שגרם החטא מה כתיב "ויחמוס כגן סוכו שיחת מועדו" (איכה ב') מקום שהיה מתוועד בתפלה, וכיון שחרב מתפלל יהי רצון מלפני להכרית יצר הרע שמחטיא את בני ויעשו תשובה ואקרב בנין ביתי ומקדשי הוי "ויהי בשלם סוכו".

(שוח"ט תהלים ע"ו)

ג. ואומר אני אצלינו עמו וצאן מרעיתו הוא מתפלל ומבקש מאתנו שנוטיב מעשינו ונשוב בתשובה לפניו ובזה נגרום שיהיה רצון מלפניו שיכבשו רחמיו וכו', כי תמיד זהו רצונו אך שעונותינו מעכבים ואל תתמה שאני מפרש שאצלינו הוא מתפלל ומאתנו הוא מבקש דבר כי זה מקרא מלא הוא "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה" וגו' הרי שהוא שואל ומבקש דבר זה מאתנו כי בידינו היא כי נתן לנו הבחירה בדבר זה ולכן הוא מבקש דבר זה מאתנו וכמפורש ביחזקאל שהקב"ה מבקש "למה תמותו בית ישראל שובו וחיו" וכמו כן כל הנביאים מלאים מזה וזה ג"כ כוונת הראיה שהביא בעל מימרא זו מקרא דבית המקדש נקרא בית תפלתי ואין הכוונה להגביל בו מקום מיוחד להתפלל שם אבל הכונה שהקב"ה אומר שאלו התפלות שאנו מתפללים בבית הזה שישרה קודשא בריך הוא שכינתו שם בתוכינו אלו בקשות בעצמם הם תפלתו ובקשתו כביכול וזהו הרצון לפניו.

(צ"ח ברכות ז' א')

[ב] הקב"ה מתאווה לתפלת עם ישראל.

א. "ופרעה הקריב" כיון שראו ישראל שהיו מוקפין מג' רוחות, הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר, תלו עיניהם לאביהם שבשמים וצעקו להקב"ה שנאמר "ויצעקו בני ישראל אל ה'" ולמה עשה הקב"ה להם כך? אלא שהיה הקב"ה מתאווה לתפלתן, אמר ריב"ל: למה"ל למלך שהיה בא בדרך והיתה בת מלכים צועקת לו בבקשה ממך הצילני מיד הלסטים, שמע המלך והצילה, לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה היה מתאווה שתדבר

עמו ולא היתה רוצה, מה עשה המלך גירה בה הלסטים כדי שתצוק וישמע המלך, כיון שבאו עליה הלסטים התחילה צועקת למלך, "אמר לה המלך לכך היתה מתאוה לשמוע קולך, כך ישראל כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם התחילו צועקים ותולין עיניהם להקב"ה, שנאמר "ויהי בימים הרבים ההם ויצעקו" מיד "וירא אלוקים את בני ישראל" התחיל הקב"ה מוציאן משם ביד חזקה וברזע נטויה, והיה הקב"ה מבקש לשמע את קולם פעם אחרת ולא היו רוצין, מה עשה גירה לפרעה לרדוף אחריהם, שנאמר "ופרעה הקריב" מיד "ויצעקו בני ישראל אל ה'" באותה שעה אמר הקב"ה לכך הייתי מבקש לשמוע קולכם שנאמר "ויונתי בחגוי הסלע" וגוי השמיעני קול אינו אומר אלא "השמיעני את קולך" אותו הקול שכבר שמעתי במצרים, לכך כתוב "השמיעני את קולך" כיון שהתפללו אמר הקב"ה למשה מה אתה עומד ומתפלל כבר קדמה תפלתן של בני

(שפ"ר כ"א ה')

ב. "והתצבו וראו את ישועת ה'" (שמות י"ד ג') באותה שעה היו ישראל דומים ליונה שבורחת מפני הצ' ונכנסה לנזקיק הסלע והיה נחש נושף בה, אם תכנס לפנים הרי הנחש, ואם תצא לחוץ הרי הצ' הצ', כך היו ישראל באותה שעה, הים סוגר ושוטף רודף, מיד נתנו עיניהם בתפלה עליהם מפורש בקבלה "ויונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה" וגוי "כי קולך ערב ומראיך נאווה" "כי קולך ערב" בתפלה (שה"ש ב').

(מכילתא בשלח ב')

ג. הוציאם הקב"ה ממצרים והיה מתאוה לשמוע תפלתם ולא היו מתפללים גירה בהם פרעה וחליו ורדף אחריהם שנאמר "ופרעה הקריב" שהקריב את ישראל לתפלה.

(תנחומא שופטים י"ד)

ד. "אהבתי כי ישמע ה'" (תהילים קט"ז) אמר להם הקב"ה השמיעני את קולך למה כי קולך ערב" (שהש"ר ב') וכתוב "היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני" שהוא מתאוה לתפלתן של ישראל, אמר להם הקב"ה אתם מתאווים שאשמע תפלתכם ואף אני מבקש שתשמעו לי "והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלוקיך" (דברים כ"ח) אם שמעת תהיה נשמעת שנאמר "אז תקרא וה' יענה" (ישעיה נ"ח).

(שי"ט תהלים קט"ז)

ה. אין העולם מתקיים אלא על תפלות וברכת ישראל לה' הודיה והלל, רק בזמן שישאל עושים רצונו של הקב"ה, הצ' בתפלתן וברכתן של כל ישראל וה' מתאוה לתפלתן, מה שאין כן כשאין עושין רצונו, הקב"ה ממאס בם ובתפלתם כדכתיב "גם כי תרבו תפלה אינני שומע" (ישעיה א') אבל שומע תפלה מן יחידי בני סגולה אשר ה' קורא אליהן, תפלתן וברכתן הוא מקבל

ולא זולתן, ולכך אי אפשר לעולם בלא צדיקים, דאם לא כן, תפלה מה תהא עליה.

(יערות דבש ב' ס"ז)

ג. הקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים.

א. אמר ר' יצחק: יצחק אבינו עקור היה שנאמר "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו" (בראשית כ"ה) על אשתו לא נאמר אלא לנוכח מלמד ששניהם עקורים היו... איך יצחק: מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים.

(יבמות ס"ד א')

ב. "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא..." וזהו שדרשו ז"ל מפני מה נתעקרו האמהות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, ומכאן יש ללמוד עוד כח התפלה שהיא גדולה מאד ואפילו לשנות הטבע, ומטעם זה הזכיר לשון ויעתר ולא אמר ויתפלל או ויצעק ושאר הלשונות, כי הוא מלשון עתר, וכן הבינו ז"ל הוא עתר זה מהפך הגורן הזה ממקום למקום תפלתן של צדיקים לעתר, מה עתר זה מהפך הגורן הזה ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות, ביאורו מה עתר מהפך את התבואה ממטה למעלה, ואח"כ מפלת ממעלה למטה, כך הצדיק בתפלתו מחשבטו משוטטות ועולה ממטה למעלה, ואח"כ ממשיך ומוריד השפע ממעלה למטה.

(רבינו בחיי תולדות)

ג. יצחק אבינו עקור היה וכי ומפרש כי בשביל כך היו האבות עקרים שהש"י מתאוה לתפלתן של צדיקים, ודבר זה ענין מופלג, כי האבות הם אבות העלול ויסוד העולם, כאשר האבות והיסודות קשורים בו הרי כל העולם קשור בו יתי כאשר ראוי, וזה שאמר הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים שהם יסודי עולם, כי התפלה היא התקשרות העלול בעלה הרי כל העולם מקושר בו, ואף שאר צדיקים גם כן כך ומפני שהם עיקר העולם ומתדבק העלול בעלותו יתי לפיכך היו עקורים, ודבר זה אינו שייך באחר כי אם בצדיק שהוא נחשב עלול בפרט בישראל שנקראו בגנים למקום, כלל הדבר, כי הש"י רוצה וחפץ שיהיה העלול נתלה בעלה ואל יהיה נפרד מאתו, והתפילה היא התקשרות עלול בעלה ולכך הוא מתאוה לתפלתן של צדיקים, ודבר זה יש לך להבין מאד.

(מהר"ל חידושי אגדות)

ד. מפני מה היו האבות עקורים וכי. פירש מפני כי הש"י עלת הכל ומפני כי האבות הם התחלה וסבה אל האומה ולכך צריך לעשות האבות שהם עלולים ונבראים מן העלה, ולכך הם עקורים ובוזה הם צריכים אל העלה,

וזה על ידי שמתפללים אל העלה שיהיה להם בנים, וכל אשר מתפלל הוא עלול אל השיי כאשר הוא צריך אל העלה שהוא מתפלל אליו, לכן היו האבות עוקרים שיהיה נמצא בהם שהם עלולים, ולכן אמר שהוא יתי מתאוה לתפילתן של צדיקים, וזה מפני כי אין עלה בלא עלול כלל, ולכן מתאוה לתפילת צדיקים, ודוקא לתפילת צדיקים, כי הצדיק משפיל עצמו ועושה עצמו עלול אל העלה סובל הרשעים אין עושה עצמו עלול אל העלה, ולכן היו עוקרים מפני שהקב"ה מתאוה לתפילת צדיקים ויש להבין זה עוד,

(מהר"ל חידושי אגדות)

ה. מה שאמרו זכרונם לברכה שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים, רצונם לומר, שהפצו שיעשו פעולה שיזכו בה לפניו וימשיכו עליהם מוטב, כי חפץ חסד הוא. ולתת עליהם מברכתו מרב שלמותו כמו שכתוב.

(ספר החינוך מצות תייל)

ו. "יונתי בתגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמימי את קולך כי קולך ערב ומראך נאה" (שהשיר ב') אמר הקב"ה בת עמי דמתיך ליונה המתחנפת בכנפיה וניצולת, כך אתה מחנפת במצותי וניצלת ומסתרת בתגוי ובמדרגה בשביל שאני מכסך, וכל כך למה, מפני שאני מתאוה שתשחרני פני בצר לך, כי קולך ערב לפני בשיחות תפילתך ומראך נאה לפני בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וזה דרך מעורר ואהבת כלולותי, כי לאמותיך עקרתי ארבעתן שהייתי מתאוה לשיחתם ולתפלת בעליהן ונעתרו לי ופקדתי אותם.

(מדרש שכל טוב בראשית כ"ה י"ח)

ז. וגם הוא רוצה שיתפללו לפני חסידיו להרבות טובות על בריותו, ושלא יגרמו חטאתם לחסר טובותיו מהם.

(שו"ת הרשב"א ה' נ"א)

ח. וענין זאת התאוה הוצרכו חז"ל לאומרה מפני שיקשה בתפלה שיתפללו הצדיקים על עצמם והם נעים, למה מנע האל יתי ענין שאלתם קודם תפלתם עד שהוצרכו להתפלל על זה, כי באותם שאינם צדיקים התפלה צריכה ומחוייבת, כי מבלי תפלתם לא ישיגו מברקשה למיעוט הכתם, אבל כשיתפללו לאל ויעוררו לבם בתשובה, השיי שב את שבותם ושומע קול תפלתם, אמנם הצדיקים אינם כן כי אינם מוסיפים בתפלה כי אם מלות התפלה, כי כל ימיהם הם בתשובה ומעשים טובים, ולזה ראה תפלתם על צרכם דבר מותר, והיה ראוי כי קודם תפלתם ישלח האל יתי צרכיהם, לזה אחז"ל שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים, כלומר כי בלי תפלתם היה ראוי שישלם צרכם, אלא מפני שהוא יתב מתאוה שיתפלל הצדיק אליו וישאל ממנו צרכו ויפיק רצונו, בשביל זה אינו משלים רצונו קודם תפלתו עד אשר ישמע קולו מתחנן אליו על צרכיו ההכרחיים, או הצלתו בעת

צרתו, ובה מוסיף שכר, אבל אותם שאינם במדרגת הצדיקים התפלה צריכה אליהם להשלים חפצם ורצונם, כדי שיפתחו לבם לתשובה שלימה לפניו, ולסבה זו מונע האל יתי מהבלתי מוכנים לעבודתו מה שראוי להם ומוכן מיום צאתם לאור העולם, כדי שיעוררו לבם בתשובה ויחזיר להם מה שראוי להם מיום לידתם.

(בית אלוקים למבייט שער התפלה י"ח)

ט. רבותינו ז"ל כבר גילו לנו חשיבות התפלה באמרם הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים (ברכות ס"ב). לא אמרו הקב"ה חפץ או רוצה, כי אם מתאוה, כי זה יורה על הפלגת התשוקה יותר מאד, וכמאמר "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ", וגוי (בראשית ב') "כי לא המטיר" והטעם, ואדם אין לעבוד וגוי שלא היה אדם שיקיר בטובתו של גשמים לכן לא ירדו עד שבא אדם והתפלל עליהם וירדו (עיי רש"י) וכל הצדיקים והנביאים הקדושים לא נענו מעולם בלא תפלה, גם כי היה הדבר ראוי מאת הבורא יתי והיה נכון מאת האלקים כאשר ידעו מבקיעת ים סוף, מירידת המן והבאר... שלא נענו כי אם בתפלה.

(ספר המדות שער התפלה מגיד מדובנא)

י. ובוחר תולדות קליד א' יתא חזי עשרין שנין אשתהי יצחק עם אתתיה ולא אולידת, עד דכלי צלותיה, בגין דקוב"ה אתרעי בצלותהו דצדיקא וכ"ן, מאי טעמא, בגין דיתרבי ויתוסף רבות קודשא, לכל מאן דאצטרך, בצלותהו דצדיקא. (בא וראה עשרים שנה נשתהה יצחק עם אשתו ולא ילדה עד שהתפלל תפלתו, והוא משום שהקב"ה חפץ בתפלתם של צדיקים וכ"ן מהו הטעם כדי שיתרבה ויתוסף תוספת קדושה לכל מי שצריך לתפלתם של הצדיקים) וכתוב מפורש (משלי ט"ו) "ותפלת ישרים רצונו".

(נפש החיים שער ב' פרק י')

יא. יש בקשה שהיא בקשת הצדיקים, שכל כונתם אינה להנאת עצמם כלל, אלא לכבוד קונם, וכמ"ש המסילת ישרים בפ"ט: הכונה האמיתית הרצויה בחסדים הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ב"ה יגדל וירבה, וזאת היא הכונה המעולה שהיא רחוקה לגמרי מכל הנאת עצמו ואינה אלא לכבודו של מקום ולקדוש שמו יתי המתקדש בבריותיו בשעה שעושים רצונו ועיינו אמרו: איזהו חסיד המתחסד עם קונו, עיי', וחסידי כזה עושה כן לא אך בעבודתו, אלא גם בתפלתו שכשהוא מתפלל על צרכיו רחוק הוא לגמרי מכל הנאה עצמית אלא מפני שהיא פעולת יתי וכל פעל ה' למענותו ובישועת יתי שתבא לו יתקדש שמו יתי וכמ"ש דוד בתפלתו בהיותו במערה "הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך בי יכתירו צדיקים כי תגמול עליי" (תהלים קמ"ב) וכן בכל מקום בתפלותיו ותחנוניו אל ה' על עצמו היתה עיקר תפלתו לקדוש שמו יתי, כי כבודו של מקום וקדושו שמו יתי הוא שיתמלא ויתגלה רצונו בעולם, ורצונו זהו כבודו, שיהיה שפע

טובה בעולם והעולם יהיה ראוי לקבל טובתו, ובקשה כזו אף היא כולה שבת.

וזהו שהקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים לא רק להתלהטם ושבתם כי אם גם לבקשתם, כי אצלם גם בקשתם, שבתו של מקום הוא, וגם על ידי בקשתם מתמלאת תכלית הבראה של עם ישראל, וכמ"ש: "עם זו יצרתי היוצאת רק מיחידי סגולה בעולם, ולפיכך הקב"ה מתאוה לה, ולכן מונע מליצון להצדיקים מצריכיהם כדי שיבקשו, ומשום כך זה נמנע המטר ולא המטיר ה' על הארץ עד שבא אדה"ר וביקש עליהם רחמים, וכן מנע פרי בטן מהאמהות כי נתאוה הקב"ה לתפלת האבות והאמהות.

(דלות יחזקאל ב' סז')

יב. חביבין ישראל שאינם צריכין לשליח והרצון שאין צריכין לאמצעי ותיכף העבודה והתפלה הולך מן האדם לה' כי השכינה חופף עליו ומקבל הימנו וזהו בצדיקים גמורים אשר זבקים בה' מבלי מסך מבדיל אבל בבינונים א"א לילך התפלה ועבודה תיכף לה' רק נבחר ביהמ"ק שם מקום השריית שכינה וכל התפלה והעבודה הוא לשם ובית מקדשו שם שרית שכינה ומקבלת התפלה וביהמ"ק הוא מקום ממוצע לקבל התפלה מבני אדם ומשם עולה לה' לכן אמרו והתפללו דרך הבית שכל התפלה יהיה למקום ביהמ"ק כי שם מקום חנית התפלה ומשם מלאכי אלקים עולים ויורדים בסולם נצב ארצה להעלות התפלה כחלום שראה יעקב אשר אמר זה שער השמים.

אך בעיניו אשר אין לנו מקדש כמעט אבדה תקוה להעלות התפלה לשמים אמנם בחסדו הותיר לנו שריד אשר אין דור שאין בו צדיקים מבני עליה לא יחסר מל"ו צדיקים א"כ כל התפלות טובים לתפלתו של צדיקים ונתדבקו בתפלתו והוא שאין מסך מבדיל בינו לבין השם ע"י תפלתו גם תפלת אחרים עולה וזהו אמרם ה' מתאוה אל תפלת צדיקים גמורים כי ה' רוצה שיעלה תפלת כל פה חפץ בתקנת יצוריו ומתאוה שיתפלו צדיקים גמורים וע"י תפלתו גם תפלת אחרים עולה.

(יערות דבש א' טו')

יג. והקשה המבייט (בית אלקים שער התפלה פרק יד) הרי הצדיקים מתפללים בכל יום! ותיכף כי תפלת הצדיקים התדירה היא על אנשי דורם. לא על עצמו, כי הוא מסתפק במועט, ומתפלל על הרבים שיריבים ה' לעבודתו, ויתן להם מזונותיהם בריות. וכמ"ש על רחבי"ד, כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובים, ואם היה מתפלל על עצמו היה נענה בתפלתו הראשונה, והקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים היינו שיתפללו על עצמם כמ"ש על רב נחמן בר פפא (חולין ס') דהויה ליה ההיא גינתא. שדא בה ביזרני ולא צמח, בעי רחמי אתא מיטרא וצמח אמר היינו דרב אסי דאמר הקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים. עכ"ל המבייט. ואפשר לבאר בכוונתו העמוקה, כי הקב"ה מתאוה לראות האם

תהיה תפלת הצדיקים זכה וטהורה באותה מידה של זכות הכונה להתבונן ולהתעמק בגדלות ה' כאשר יתפללו על עצמם, על ענין הנוגע להם במיוחד.

(הגיוני מוסר ג' לח')

יד. הקב"ה יוצר סיבה המביאה למצב של "ויעתר יצחק" כמו שמפרש רש"י בחומש שחרבה והפציר בתפלה, ויש להתבונן בכמה נקודות בענין זה, אפשר לשאול וכי גדלותם של האבות לא היתה מושלמת ורצויה בעיני הבורא, שיוצר הוא סבות שיוסיפו בתפלה, ועוד משמע מהדברים שהשבה יצירה את התפלה אולם בלי הסבה לא היה נוצר ענין זה של ויעתר יצחק למרות שהאבות היו כה גדולים ומושלמים.

אמנם ביאור הדברים פשוט הוא עליות האדם שייכת אפילו במדרגות הגבוהות ביותר, תמיד קיימת אפשרות לעליה נוספת אין בזה נקודה סופית שממנה א"א להתקדם יותר, וגם אבותינו הקדושים במעלתם הגבוהה עמדו לפני סולם עליה לגדול ולעלות עוד יותר וגם אצלם שייך מצב כזה שכלי סיוע של סיבה לא היו זוכים להתעורר יותר במדרגתם הגדולה וכיון שכך היא מצאיות הבראה שהאדם זקוק לסבות התעוררות בכל המצבים שהוא נמצא בהם ואפילו במדרגות הכי עליונות צרותיו ויסוריו של האדם הם הסבות לרומם אותו ולהכשירו להתקרבות לבורא. "כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מיסרד" ממש כאב המחנך את בניו. כך נוהג הבורא כלפינו בנתינת היסורים שהרי אם מקבלים צרות ויסורים משתנים לטובה.

(קובץ שיחות 150)

טו. רב אסי רמי כתיב "ותוצא הארץ דשא" (בראשית א' י"ב) בתלת בשבתא וכתב "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ" (שם ב' ה') במעלי שבתא מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח הקרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים למדך שהקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים.

(חולין נ"ט א')

ללמד שהקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים, דוקא לתפלתו של צדיקים ולא לתפלתו של רשעים, מפני כי התפלה היא כמו הקרבן כמו שאמרו במקומות הרבה, ומפני כך רוצה ומתאוה לתפלתו, שנשאים נפשם אל השי"ת בתפלתו ודבר זה מתאוה אליו השי"ת ולפיכך היו הדשאים עומדים על פתח הארץ, עד שהתפלל האדם והיה מחבר העליונים לתחתונים, כי המטר הזה בא מלמעלה למטה, ודבר זה היה על ידי האדם, כי האדם הוא בין העליונים לתחתונים והאדם הוא מחבר עליונים ותחתונים ביחד ולפיכך הדשאים עמדו על פתח הקרקע ולא היה כאן מטר מן עליונים לתחתונים שלא היה כאן חבור עליונים ותחתונים שיתנו העליונים הגשמים למטה עד שהאדם שהוא בין עליונים לתחתונים על ידי התפלה שהתפלל האדם שהוא בתחתונים אל עלתו יתברך, ואז עליונים ותחתונים מתחברים ובאים הגשמים מעליונים לתחתונים ולא קודם.

(מהר"ל חידושי אגדות שם)

כא. ואמרו רז"ל הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים (יבמות ס"ד) פירוש שהוא יתברך מקבל תפלת הצדיק בהופעת רצון רב כל כך כאילו שואף ומתאוה אליה, וענין זה הוא מדה כנגד מדה שהצדיקים מתנאים לידבק בו בתפלה. (מכתב מאלהיו ג' 82)

כב. הקב"ה מתאוה לתפלת של צדיקים, ויש לפרש על דרך זה. דאחרי שירגישו בחסרון ויתפללו על זה. תהא הידיעה מההשגחה הפרטית בתכלית השלימות, אחרי שהשיגו בתפלתם מה שהוא נגד הטבע וגם להם — עם גודל קדושתם והשגתם תהיה מזה תועלת לחיזוק הידיעה, כי ההתקרבות היוצאת מהשגת המבוקש ע"י תפלה מחזקת הידיעה ביותר.

(משנת ר' אהרן א' קל"ב)

כג. יש לראות כמה יקרה היא התפלה, מהא דמצינו בגמ' (יבמות ס"ד) "מפני מה היו האמהות עקרות שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים" ונוראות לשון חז"ל כביכול השי"ת בעל תאוה ומשתוקק לתפלה. וכן מבואר גבי קריעת ים סוף שהקב"ה מתאוה לתפלת ישראל... ובודאי שכאשר הקב"ה מתאוה לתפילה חזינן שאין פירושה של התפלה כפשוטה קיום מצוה בעלמא. אלא התפילה היא פשוט לדבר עם הקב"ה, "ונצעק אל ה'" וזו התדבקות והתקרבות אל השי"ת ולכן הקב"ה מתאוה לתפלה.

(אור יחזקאל אמונה קע"ז)

[ז] תפלת אדם הראשון.

א. "זה ספר תולדות אדם" ואמר ר' אבא ספר דדאי נחתו ליה לאדם הראשון וביה הוה ידע חכמתא עלאה (היה יודע ומשיג את החכמה העליונה) ובשעתא דנפק אדם מגנתא דעדן, אחיד בההוא ספרא (ובשעה שיצא אדם מגן עדן היה אוחז בספר ההוא) כד נפיק טס מיניה (וכשיצא לחוץ פרח ממנו) דלי ובכי קמי מאריה (התפלל ובכה לפני מאריה) ואתיבו ליה כמלקדמין (והחזירו לו הספר כבתחילה) בגין דלא תתנשי חכמתא מבי נשא וישתדלון למנדע למאריהון (כדי שלא תשתכח החכמה מבני אדם, ויעסקו לדעת את רבונם).

(זוהר ח"א ל"ז ב')

ב. ת"ר לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר אי לי שמא בשביל שסרחת עולם חשך בעדי וחזיר לתוה ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים עמד וישב ח' ימים בתענית ובתפלה.

(עבודה זרה ח' א')

סז. קב"ה אתרעי בצלותהון דצדיקא בשעתא דבעאן קמיה צלותהון על מה דאצטריך, מ"ט בגין דיתרבי ויתוסף רבות קודשא לכל מאן דאצטריך בצלותהון דצדיקא (הקב"ה רוצה בתפלת הצדיקים בשעה שמתפללים על מה שצריכים).

(זוהר ח"א קל"ז)

סז. קב"ה אתרעי תדיר בצלותהון דצדיקא ומתעטר בצלותהון (הקב"ה מרוצה תמיד בתפלתם של צדיקים ומתעטר בתפלתם).

(זוהר ח"א קס"ז ב')

יח. צלותא דצדיקא חזוונא דכנסת ישראל לאתערא קמי קב"ה, בגיני קב"ה תאיב לצלותהון דצדיקא בשעתא דאצטריך לון, בגין ידיעי לרצוני למאריהון, (הקב"ה תואב לתפלתם של צדיקים כי יודעים לרצות לבוראם).

(זוהר ח"א קס"ח ב')

ט. "תפלה למשה איש האלוקים" זשי"ה "יבח רשעים תועבת ה'" (משלי כ"א) זה בלעם ובלק אימתי בשעה שאמר לו בלעם לבלק "בני לי בה בזה שבעה מזבחות" (במדבר כ"ג) א"ל הקב"ה רשע ממך אני מקבל קורבנות "טוב מלא כף נחת" (קהלת ז') כל הקומץ של סולת שבני מקריבין לפני עם התמיד טוב עלי מכל הקרבנות שאתה מקריב לי למאן כי תועבה הם לפני שנאמר "יבח רשעים תועבת ה'" ובמה אני חפץ בתפלת הצדיקים שנאמר "ותפלת ישרים רצונו אלו ישראל" (משלי ט"ו) הוי תפלה למשה.

(שוח"ט תהלים צ')

כ. האבות והאמהות ע"ה היו עקרים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים. (יבמות ס"ד).

הקב"ה הוא מקור החסד ואין יוצא ממנו אלא חסד לבד. כי כל הדינים בשרשם חסד הם. כל החסד שבבריאה מראשיתה עד סופה אינה אלא כוונתו חול לעומת חסדו יתי הבלתי בעל תכלית, ואם כן, "הקב"ה מתאוה לתפלתם" פירושה שרצה להתחסד עמם בחסד היותר גדול שאפשר לצ"ה, ומהו החסד הזה? שיוכרח הצדיק להתפלל בדרגה עמוקה יותר, וממילא יבוא לדביקות חזקה יותר.

ברור שגם בלי זאת היו אבות העולם ע"ה קרובים אל השי"ת, ואמרו ז"ל שהיו האבות מרכבה לשכינה שהיא דרגה בדביקות שאינה בתפיסת שכלנו כלל, אבל סוף סוף הצרה הגשמית הביאה אותם על כל פנים בבחינת "צלו של גוף" — לדיד דרגה נוספת של דבקות בתפלתם ולדרגה נוספת זו התאוה" כביכול הקב"ה.

למדנו: מהו ערכה של דרגה נוספת ברוחניות, כי כדאי וטוב וחסד הוא לצדיק להצטער משך עשרות בשנים, רק על מנת להוסיף דרגה בדבקות בה'.

(מכתב מאלהיו ד' 63)

ה. עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא, שלא ישתעבדו בניו בארבע מלכיות, ונפלה עליו שינת תרדמה וישן לו מכת התפלה כדי שלא ישתעבדו בניו.

(ויליש לך עיין)

ט. אברהם היה מתפלל על עקרות והן נפקדות ועל החולים והם מרויחים.

(ב"ר ל"ט)

י. רבי אלעזר אמר, בשעתא דעאל אברהם במערתא, היך עאל, בגין דהוה רהיט אבתריה דההוא עגלא דכתיב "ואל הבקר רץ אברהם" וגוי' וההוא בן בקר, ערק עד דהוא מערתא, ועאל אבתריה, וחמא מה דחמא, (בשעה שוכנס אברהם במערה איך נכנס כלומר מה היה חסבה שנכנס אל המערה ואומר כי היה רץ אחר אותו העגל, שכתוב בו ואל הבקר רץ אברהם וגוי' ובן בקר ההוא ברח עד אותה המערה, ואברהם נכנס אחריו להמערה, וראה מה שראה.) תו בגין דאיהו דלי כל יומא ויומא (עוד סבה היתה כי הוא היה מתפלל כל יום) והוה נפיק עד ההוא חקל דהוה סליק ריחין על אין וחמא נחורא דנפיק מגו מערתא ודלי תמן ותמן מליל עמיה קודשא בריך הוא, ובגין כך בעא ליה דהיאובותיה הוה בההוא אחר תדיר, (והיה יוצא עד אותו השדה שהיה מעלה ריחות עליונים, וראה אור יוצא מתוך המערה והתפלל שם, ושם דבר עמו הקב"ה, ועל כן חפץ בה, בהמערה ותשוקתו היתה באותו מקום תמיד).

(זוהר ח"א קכ"ז)

ז. תפלת יצחק.

א. ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב אין שיחה אלא תפילה.

(ב"ר ס' י"ג)

ב. ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק צפת שיזו שטוחה בתפלה אמרה ודאי אדם גדול הוא.

(ב"ר ס' י"ג)

ג. "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו" (בראשית כ"ה) רבי יוחנן ור"ל ר"י אמר: ששפך תפלות בעושר, ר"ל אמר שהיפך את הגזירה.

(ב"ר ס"ג ה')

ד. מה עשה יצחק אחז בראשו של עשו והיה מתפלל לפני הקב"ה ואומר לפניו רבנו של עולם ירחן רשע זה שלא למד מכל מצוה שבתורה? שנאמר "בל למד צדק" (ישעיה כ"ו)... השיבותו רוח הקודש ואומרת "חיי אני לא יראה נאות ה'".

(פרקי דרבי אליעזר ל"ט)

ח. תפלת נח.

א. כשהיה נח בתיבה היה מתפלל תמיד "הוציאה ממסגר נפשי".

(תנחומא נח י"א)

ט. תפלת אברהם.

א. "ויתפלל אברהם" מתחילת הספר ועד כאן לא נאמר בלשון הזה כיון שהתפלל הותר הקשר.

(ב"ר נ"ב י"ד)

ב. "ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדיו".

(בראשית כ' י"ז)

ג. אברהם התפלל בעד אבימלך מיד נטל שכרו שנפקדה אשתו וילדה לו בן.

(פסיקתא רבתי ד' ל"ט)

ד. א"ר אלעזר: לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאילמלא (לא) הקדים אברהם תפלה לצרה בן בית אל ובין העי לא נשתייר מרשעי ישראל שריד ופליט.

(סנהדרין מ"ד ב')

ה. אמר רב ספרא: צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי.

(יומא כ"ח ב')

ו. בבוקר כשראה השמש זורחת מצד מזרח, חשב בלבו זהו האל, אמר, זהו המלך שבראני, התפלל לשמש כל אותו היום. לערב כשראה השמש שוקעת, והלבנה זורחת אמר, זהו ודאי ששולט גם על האל ההוא שהתפללתי עליו, כי הוא החשיך ולא מאיר עוד, התפלל כל הלילה להירח, בבוקר ראה שהחושך עובר והאיר צד מזרח אמר, ודאי כל אלו מלך ומושל עליהם המנהיג אותם, כיון שראה הקדוש ברוך הוא חשקו של אברהם אליו נתגלה אליו ודיבר עמו.

(זהר ח"א פ"ו)

ז. לאחר שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו... ומצא שם אשתו של ישמעאל, אמר לה, היכן הוא ישמעאל? אמרה לו, הלך הוא ואמו לרעות את הגמלים במדבר, אמר לה תני לי מעט לחם ומעט מים כי עיפה נפשי מדרך, הוציאה ונתנה לו. עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא על בנו, ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב ממין דברכות, וכשבא ישמעאל הגידה לו אשתו את הדבר הזה, וידע ישמעאל שעד עכשיו רחמי אביו עליו.

(פרקי דר"א ל')

[יא] תפלת משה.

- א. כיון שחטאו ישראל למטה, רצו המלאכים העליונים וכל הפמליא לשרוף את משה, בשעה שאמר לו "לך רד כי שחת עמך" (שמות ל"ב) הדדעזע משה, ולא היה יכול לדבר, עד שהתחזק בתפלות ובקשות לפני הקב"ה, וגער הקדוש ברוך הוא בכל אותם המלאכים והחיילים נתפש משה בשני הלוחות והורידם למטה.
- ב. כשראה משה רבינו מלכות יין שמשעבדת אותנו התחיל להתפלל.
(ש"יחט תהלים ס"ז)
- ג. "יחל משה את פני ה'" (שמות ל"ב) אמר רב אלעזר: מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלהו לפלג ס.
- ד. כיון שאמר "הרף ממני ואשמידם" (דברים ט) אמר משה: דבר זה תלוי בי, מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים.
(ברכות ל"ב א')
- ה. ויאמר אליו משה "כצאתי את העיר אפרוש כפיי מכאן שלא היה משה חפץ להתפלל בתוך מצרים לפי שהיתה מטונפת בגלולים עיני... עדיין היה בתחום העיר, לא שהה להתפלל עליהם אלא "ויפרוש את כפיו אל ה'" וקיבל הקדוש ב"ה תפלתו.
(שמי"ר י"ב ז')
- ו. "ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש" (במדבר י"א)
- ז. "ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו בה' ובך התפלל אל ה' ויוסר מעלינו את הנחש" ויתפלל משה בעד העם.
(במדבר כ"א)
- ח. "וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה" (דברים ל"ג) מלמד שהתפלל משה על שבטו של יהודה אמר לפניו: רבשי"ע כל זמן ששבטו של יהודה שרוי בצער ומתפלל לפניך אתה מעלה אותו מתוכה וזהו שאמר "וזאת ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה" כשיארע ליהודה כזאת שאירע לו שנצטער בחיי אביו שמע קולו כשיתפלל אליו.
- ט. כיון שראה משה שמדתו של הקב"ה של חסד ושל רחמנות מיד נתעטר ועמד בתפלה.
(תדא"ו ו')

[ח] תפלת יעקב.

- א. "ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (בראשית כ"ח) וכתב "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש" כי מטא לחון אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו. בעי למיהדר כיון דזהרר בדעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום.
(סנהדרין צ"ה א')
- ב. נכנס יעקב אל הנהר וידיו פרושות השמימה בוכה ומתפלל, מיד נזדמן פרש אחד מהרצים עבר בנהר נפל ונטבע וכו'.
(אזולאי בעלי ברית אברם ויצא בשם רז"ל)
- ג. "ויבא לבן באהל יעקב" (בראשית ל"א) מלמד שהיה לו ליעקב לבדו אהל לתפלה.
(מדרש לקח טוב בראשית ל"א ל"ג)
- ד. מהו "ורוח תשימו"? אמר יעקב לפני הקב"ה, רבשי"ע אם יהיו צרות באות על בני, לא תביא אותם זו אחר זו אלא הרווח להם מצרותיהם... ושמע תפלתו והבטיחו שהוא מושיעו מכל צרותיו בזכותו של יעקב שנאמר "וענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלוקי יעקב".
(ב"ר ע"ה י"ג)
- א. אמר ר' פנחס: מתפלתה של רחל לא חלק שבט יהודה ובנימין עם עשרת השבטים.
(ב"ר ע"ה ה')
- ב. והואיל וגלו ישראל, היה בדעתו של הקדוש ברוך הוא שלא להחזיר עוד את ישראל למקומם, עד שעמדה רחל בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לפניו, רבונו של עולם, הזכר לי שלא הקפדתי על צרה שלי וכו' והלא דברים ק"ו, ומה אני שאני בשר ודם, לא הקפדתי על צרה, ואתה הוא מלך רחום וחנון, האידך אתה תקפיד על עבודה זרה שאין בה ממנו... מיד נתגלגלו רחמינו של הקדוש ברוך הוא ונשבט לה לרחל להחזיר את בניה למקומם.
(תדא"ר ל' ג')
- א. פטיפר אומר לו מה אתה מלחש שמה כשפים אתה עושה לז' ויוסף משיבו לא אלא אני מתפלל.
(תנחומא וישב ח')

[י] תפלת יוסף

[ט] תפלת רחל.

יט. מה עשה הקב"ה באותה שעה? הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע בכל ב"ד ובי"ד שלא יקבלו את תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני שנחתם עליו גזר דין... שהיתה תפלתו של משה דומה לחרב שהוא קורע וחותר שהיתה תפלתו מעין שם המפורש.

(דב"ר יא' ו')

כ. "ועל כל פשעים תכסה אהבה" תפלה שנתפלל משה עליו, ומה נתפלל עליו רבי מנא דישאב ר"י יהושע דסיכנין בשם ר' לוי מתחילת הספר ועד כאן כתיב "וערכו בני אהרן" "וזרקו בני אהרן" "ונחנו בני אהרן" (ויקרא א') אמר משה לפני הקב"ה הבור שנואה ומימיה חביבין. חלקות כבוד לעצים בשביל בנייה דתנין תמן כל העצים כשרים למערכה חוץ משל זית ושל גפן, ולאחרון אי אתה חולק לו כבוד בשביל בניו א"ל הקב"ה חייך שבשבילך אני מקרבו ולא עוד אלא שאני עושה אותו עיקר ובניו טפלים.

(ויק"ר ז' א')

כא. "ויצעק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה".

(במדבר י"ב י"ג)

כב. ר' לוי אמר כל שבעה ימי אדר, היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לארץ ישראל, ובשביעי אמר לו "כי לא תעבור את הירדן הזה" (דברים ג').

(ויק"ר י"א ו')

כג. "ויהי בנסוע אהרן" (במדבר י' ל"ה) לא היה נוסע עד שמשה עומד בתפלה, וכשהיו נחים היה הענן מתקפל ועומד, ולא היה פורש עד שמשה עמד בתפלה.

(תרגומי במדבר י' ל"ה)

כד. תניא רבי אליעזר הגדול אומר: מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחזתו אחילו, מאי אחילו? אמר רבי אליעזר: אש של עצמות, מאי אש של עצמות אשתא דגרמי.

(ברכות ל"ב א')

[יב] תפלת אהרן.

א. וכיון דנח נפשיה דאהרן אסתלקו ענא יקרא בחד לירחא דאב וחמון כל כנשתא ראתא משה נחית מן טוורא מנאי בזיעין וחווה בכי ואמר וי לי עלך אהרן אחי עמוד צלותהון דישראל, (כיון שמת אהרן נסתלקו עניי הכבוד, וראו כל הקהל איך משה ירד מן החר בגדיו קרועין ובוכה, ואומר וי לי עליך אהרן אחי עמוד התפלה של ישראל)

(תרגום יונתן במדבר כ' כ"ט)

י. בשעה שראה משה רבינו את בניו שאין בהם תורה, שיעמדו בנשיאות אחריו, נתעטף ועמד בתפלה, אמר לו הקדוש ב"ה למשה "קח לך את יהושע".

(אבות דרבי נתן י"ז ג')

יא. משה בית תפלה היה לו חנף לעיר, אבל בתוך העיר לא התפלל במצרים.

(שמי"ר י"ב ז')

יב. אין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו אף על פי לא נענה אלא בתפלה.

(ברכות ל"ב ב')

יג. כיון שראה משה שנחתם עליו גז"ד גזר עליו תענית ועג עונה קטנה ועמד בתוכה ואמר איני זו מכאן עד שתבטל אותה גזרה באותה שעה מה עשה משה לבש שק ונתעטף שק ונתפלש באפר ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הקדוש ברוך הוא עד שנודעו שמים וארץ וסדרי בראשית.

(דב"ר י"א ו')

יד. תפלת ישרים רצונו זה משה ודוד ומשיח.

(אגדת בראשית ו')

טו. ארבעה הם שסידרו תפלה וקינטרו דברים כלפי הקדוש ברוך הוא, ירמיהו, חבקוק, דוד, משה.

(שו"ת תהלים צ')

טז. כיון שירדו משה ואליעזר מן ההר נתקבצו כל הקהל עליהם ואמרו להם היכן אהרן? אמרו להם מת, אמרו היאך מלאך המות יכול לפגוע בו? אדם שעמד בפני מלאך המות ועצרו, אם אתם מביאין אותו מוטב, ואם לאו נסקל אותכם, באותה שעה עמד משה בתפלה ואמר, רבנו של עולם הוציאני מן החשד, מיד פתח הקב"ה את המערה והראהו להם.

(במד"ר י"ט ב')

יז. הרבה נביאים וצדיקים נתפללו לפני הקב"ה ולא בא הכתוב לייחס אלא למשה בלבד לפי שהיו מעשיו משונים מכל הבריות אדם עומד מתפלל שעה אחת או ב' שעות וכשהוא מתפלל הרבה מתפלל יום אחד, אבל משה רבנו מי יום ומי לילה.

(שו"ת תהלים ב' צ')

יח. יי לשונות נקרא תפלה... ומכולן לא נתפלל משה אלא בלשון תחנונים. (דב"ר ב' א')

- ו. יושב שישב לו בתפלה וכיון תפלתו ואחר כך אמר "מי אנכי הי אלקים תכין לבם תקשיב אזנך" (שמואל ב' ז').
(מדרש תהילים קי"ח)
- ז. אמר דוד לפני רבש"ע מפני שאני בשר ודם אם אני מתפלל לפניך קימנא יהיה לפניך הרבה.
(אגדת בראשית ט')
- ח. אייל דוד : רבש"ע כל שעה שאני מתפלל לפניך עשה אותה עת רצון.
(אגדת בראשית כ"ט)
- ט. אמר דוד : לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שיש לי כח לעמוד לפניך בתפלה ולהוציא אמרי האזינה ובשעה שאין בי כח התבונן מה בלבי בינה הגיגי.
(שוח"ט תהילים ה')
- י. כך אמר דוד רבוני כשהיה בית המקדש קיים היינו מקטירים לפניך קטורת עשוינו אין לנו לא מזבח ולא כהן גדול תקבל תפילתי ותקרע חרקיך ותכנס תפילתי.
(שוח"ט תהילים קמ"א)
- יא. כשהיה שאול ודוד במערה ידע וראה שאין אדם עומד לא בממונו ולא בחכמתו ולא בגבורתו ומחו עומד לו! תפלתו השכיל דוד וידע ואמר שאין טוב לו אלא תפלה.
(שוח"ט תהילים קמ"ב)
- יב. תפלת ישרים רצונו זה משה ודוד ומשיח אע"פ ששלשון מתפללין אלא דוד המתפלל באומנות אמר הקב"ה עד מהני אתה מתפלל! אמור מה צרכך מה שאתה צריך, אומן גדול היה דוד, היה שואל תחלה את הקלות ואח"כ את החמורות.
(אגדת בראשית ו')
- יג. אין לך שהיה זהיר במצות וירא שמים כדוד, אף על פי ששנו רבותינו, הבא מן הדרך פטור מן התפלה, דוד לא היה עושה כן, אלא בכל מקום שהיה הולך לא היה מונע עצמו מן התפלה.
(פס"ר ט' ה')
- יד. דוד סמך על דברי משה רבו כשראה שנתפלל עליו ועל שבטו התחיל מתפלל על עצמו באותה לשון.
(שוח"ט תהילים י"ג)

- כ. יודע אחרו בעצמו, שבא דבר גדול לישראל על ידו, והיה קושר חבל של ברזל במחתניו, ומחזיר על כל פתחי ישראל, וכל מי שלא היה יודע לקרות קריאת שמע, וכן מי שאינו יודע להתפלל, היה מלמדו לקרות קריאת שמע ולהתפלל וכן מי שאינו יודע לכנוס בגופה של תורה, היה מלמדו.
(תדא"ר י"ג ג')
- א. כך אמר שמואל אם שבתם בכל לבבכם עונה הקב"ה תפילתי שאני מתפלל עליכם.
(שוח"ט תהילים קי"ט)
- ב. פתואל זה שמואל ולמה נקרא שמו פתואל? שפיתו להקב"ה בתפלתו.
(במד"ר י' י"ד)
- ג. מי גרם לשאול שישב בגבעה שתי שנים ומחצה תפלתו של שמואל הרמתי.
(תענית ה' ב')
- ד. [יד] תפלת דוד.
א. בזירות הללו שאין להם לא מלך ולא נביא לא כהן ולא אורים ותומים ואין להם אלא תפלה זו בלבד אמר דוד : לפני הקב"ה אל תבזה את תפלתם.
(ויק"ר ל' ג')
- ב. וקורב שאדם עומד ומתפלל ומתרחק בתוך לבו קורב הקב"ה לשמוע את תפלתו אמר דוד : לפני הקב"ה רבש"ע כשהיו אומות העולם באים להתפלל לפניך אל תענה אותן שאין באין אצלך בלב שלם אבל כשישראל קוראין אצלך מיד שמע תפלתו.
(דב"ר ו')
- ג. אמר דוד : לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, בשעה שאני עומד לפניך בתפלה, אל תהיה תפילתי מאוסה לפניך, מפני שעניי ישראל תלויות בי, ועניי תלויות בך, ואם תשמע תפילתי, כאילו תשמע תפלתם.
(שוח"ט תהילים כ"ה ה')
- ד. אייל דוד רבונו של עולם עד אימתי יהיו בניך משועבדים ואין אתה שומע תפלתם?
(פסיקתא רבתי ט')
- ה. "ויבא המלך דוד וישב לפני ה'", וכי יש ישיבה לפני המקום והלא אין אדם מתפלל אלא מעומד שנאמר "ויעמוד פנחס ויפלל" (תהילים קי"ו) אלא מהו

יד. אמר דוד אם תוציא דיני ביום הכיפורים בבקר איני יכול לעמוד אלא מאחר שאקרא את שמע ואתפלל ד' תפילות.

(שוח"ט תהילים י"ז)

טו. אייל הקבי"ה לדוד חביבה עלי תפלה אחת שאתה עומד ומתפלל לפני מאלך עולות שעתיד שלמה בנך להעלות לפני.

(חות"ר ג' ב')

טז. כשם שהיה דוד מתפלל שלא יפול ביד שאול כך היה מתפלל שלא יפול שאול בידו.

(שוח"ט תהילים ד' ז')

יז. אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי פסולת.

(סוטה מ"ט א')

יח. ארבעה הם שסידרו תפלה וקינטרו דברים כלפי הקדוש ברוך הוא. ירמיהו, חבקוק, דוד, משה.

(שוח"ט צ' ב')

[טו] תפלת שלמה.

א. כיון שבה שלמה את הבית אמר להקבי"ה בתפלתו רבון העולם אם יש אדם שיתפלל לפניך שתתן לו ממון ואתה יודע שרע לו אל תתן לו.

(שמי"ר ל"א ד')

ב. שלמה הלך והביא ארונו של דוד אביו והיה מתפלל.

(תנחומא וא"ר ז')

[טז] תפלת יונה.

א. כיון שהראה לו הדג ליונה כל מה שבים ובהתומות מת הדג, וכעבור שלשה ימים לא יכול היה יונה לסבול, כי כל שאר דגי הים הקיפו סביב הדג הזה, וזה נשך לו מצד זה, וזה נשך אותו מצד זה, ויתפלל יונה אל ה' וקבל ה' את תפלתו והחיהו לאותו הדג והוציאו ליבשה.

(זהר ח"ב מ"ח)

ב. אמר לו הדג יונה, הרי אתה עומד תחת היכל ה', התפלל ואתה נענה, התפלל ולא נענה, עד שיצא מפיו דבר זה "אשר נדרתי אשלמה" (יונה ב' י').

(פד"ר א' י')

ג. "וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו" "ויתפלל אל ה' ויאמר אנה ה' הלא זה דברי" וגו'.

(יונה ד' א' ב')

[יז] תפלת דניאל.

א. אדון דניאל לביתיה אול ולחנניה מישאל ועזריה חבורה מלחא הודע למה? כדי שיהיו מתפללין עמו.

(תנחומא מקץ ב')

ב. יבא דרוש ויעיד בדניאל שלא ביטל את התפלה.

(ע"ז ג' א')

ג. דניאל היה שוחר ומתפלל למקום.

(שמי"ר ט"ז ז')

ד. ועמוד פתח ויפלל ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל שעשה פלילות עם קונו.

(סנהדרין מ"ד)

[יח] תפלת חנה.

א. ותתפלל חנה מכאן אנו למדין שנשים חייבות בתפלה שכן חנה היתה מתפללת י"ח ברכות "ירמה קרני בה"י" "מגן אבות" "ה' ממית ומחיה", מחיה מתים, אין קדוש כה', האל הקדוש, כי אל דעות ה', אתה חונן.

(ילקוט שמואל א' פ')

ב. חנה על ידי שהרבנה בתפלה קיצרה בימיו של שמואל וחי רק חמישים ושנים שנה.

(מדרש שמואל ב')

ג. אמר רבי אבא בריה דרב פפי: ר' יהושע דסיכני בשם רב לוי "בכל ערב יהיה מותר ודבר שפתיים אף למחזור" (משלי י"ד) חנה על ידי שריבה בתפלה קיצרה בימיו של שמואל שאמרה "יושב שם עד עולם" (שמואל א' א') והלא אין עולם של לוי אלא חמישים שנה דכתיב "ובן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה" (במדבר ח') וחי דילון חמשין ותרתי אמר רבי יוסי בי רבי בון: ושנים שגמלתו.

(ירושלמי תענית ד' ה')

ד. הני תשע דראש השנה כנגד מי אי"ר יצחק דמן קרטיגונין: כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה נפגש על"י (פ"א ב') בתפלתה דאמר מר: בראש השנה נפקדה שרה רחל ורנה.

(ברכות כ"ט א')

- ה. "אל הער הזה התפללתי" יהי רצון שבשעה שיגדל, ישתדל בעבודת ה' כמו עכשיו שהוא נער.
- ו. חנה על ידי שהיתה תדירה עולה ומתפללת בבית המקדש ומתחננת לפני הקדוש ברוך הוא שמע תפלתה ופקדה.
- ז. חנה הטיחה דברים כלפי מעלה שנאמר ותתפלל על ה' מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה.
- ח. היתה עדתו של קרח שוקעת ויורדת עד שעמדה חנה והתפללה עליהם.
- ט. "וחנה היא מדברת על לבה" (שמואל א' א') מכאן להתפלל צריך שיכוין לבו, "רק שפתיה נעות" מכאן להתפלל שיחתוך בשפתיו "ויקולה לא ישמע" מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו "ויחשבה עלי לשכורה" מכאן ששכור אסור להתפלל... "אני האשה הנצבת עמכה בזה" אמר ריב"ל: מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה.
- י. "ותפלל חנה" ברוח נבואה ואמרה שמואל בני עתיד להיות נביא בישראל ובימיו יושעו ישראל מידי הפלשתים על ידי נסים וגבורות.

(תרגום שמואל א' ב' א')

יב. ואמרין בגמרא דבני מערבא דאשכחן בתפלת חנה מעין שמונה עשרה "רמה קרני" כנגד מגן אברהם, "ה' ממית ומחיה" כנגד מחיה מתים, "אין קדוש כה" כנגד האל הקדוש. חוץ הדעת "כי אל דעות", הרוצה בתשובה "ונכשלים אזר חיל", מרבה לסלוח "מוריד שאל ועלי", גואל ישראל "כי שמחתי בישועתך", רופא חולים "מקים מעפר דל", מברך השנים "שבעים

(פס"ד מ"ג)

בלחם נשכרו" נדחי ישראל "רגלי חסידיו ישמור" אוהב המשפט "ה' ידיו אפסי ארץ" מכניע זדים "ורשעים בחשך ידמו" מבטח לצדיקים "קשת גבורים חתים". מצמיח ישועה "וירם קרן משיהו". שומע תפלה "ואין צור כאולקוני". עבודה "אל תרבו תדברו גבוהה", הודאה "יצא עתק מפיתכם" שים שלום "ויתן עוז למלכו" (שמואל א' ב').

(מנורת המאור כלל ג' חלק א')

[יט] תפלת האבות על עם ישראל.

א. כיון שבא צדקיהו דכתיב "ואת עיני צדקיהו עורו" (ירמיה ל"ב) חסר אורה של לבנה. וכל אותן השנים אע"פ שהיו ישראל חוטאים היו האבות מתפללין עליהן ועושין שלום בין ישראל למקום שנאמר "ישאו הרים שלום לעם" (תהילים ע"ב) ואין הרים אלא אבות שנאמר "שמעו הרים את ריב ה'" (מיכה ו') ועד מתי היו האבות מתפללין עליהן עד שאבד צדקיהו את עיניו וחרב בית המקדש שנאמר "ורב שלום עד בלי ירחי" (תהילים ע"ב) עד לי דור שהיה לישראל מן המלכות מן אותה שעה ועד עתה. מי עושה שלום לישראל ה' שנאמר "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" (במדבר ו').

(שמי"ר ט"ו)

ב. אליהו הוה שכיח במתניבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה גנה ליה ולא אתא א"ל מאי טעמא גנה ליה למר אמר ליה אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגניא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב, ולוקמיננהו בהדי הדדי סברי תקפי ברחמי מנן נפלה ומייתי ליה למשיח בלא זמניה. לך אף ימן לי רשום להמדין יחד.

(בבא מציעא פ"ה ב')

[כ] אלמלא תפלתו של צדיקים.

א. אמר ר' אילעא בר יברכיה: אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב רב סוף דבר מלפס כגון מלך וזוהי ודבק בצדיקס וממלכין ואין לן דאס ממלכין דאס מלא עמי שנאמר "שייתה ה' מורה להם" (תהילים ט"ו) מן דאס מרומ לאומן מרומ סופר שדיו הגוים נהגין דאס פסח.

(סוטה מ"ט א')

ב. איך אילעא בר יברכיה אלמלא תפלתו של חבקוק היו ב' תלמידי חכמים מתבססים בטלית אחת משום פניו ועוסקין בתורה שנאמר "ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בקרב שנים מופת פסול שן דרשני דבר טורח שדא בקינת שנס שנסת לרשן לספקיד יחד מסיי למד חייהו" (חבקוק ג') רפאלי והדדום דאס ומן דאס מרומס אל תקרא בקרב שנים אלא בקרוב שנים.

(סוטה מ"ט א')

לאדם שיחיה בלעדיו. ובדיוע כי נטיית אדם אחר בקשת המותרות הוא גורם לו מהומות רבות. ועל כן כל איש ירא את השם ראוי לו שיחיה שמח בחלקו ויִסְתַּכֶּפֶק במעט ושלא יתאוה המותרות ויִיטִיב לבו ביראת השם. הוא שאמר שלמה המע"ה "טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו" (משלי ט"ו).

(רבינו בחי בראשית כ"ח)

ב.

הצדיקים אינם מבקשים אלא מתנת חנם כאשר מתפללים על עצמם שאינם מתגאים הצדיקים לומר שיש להם זכות, וכשהם מתפללים על אחרים אינם מבקשים מתנת חנם אדרבא כשהוא מתפלל על אחר מזכיר זכות אותו האחר שהוא מתפלל עליו ואין בזה שום גאון.

(מהר"ל גור אריה ואתחנן)

ג.

והנה יעקב אבינו עליו השלום לא שאל מאת השם יתברך רוב עושר וכבוד. אלא לחם לאכול ובגד ללבוש. וכן נאה לצדיקים להסתפק בזה העולם בדבר מועט. באגודה של ריק (סנהדרין צ"ד), ולא לשאול מה בית והון. ועכ"ז כשרואה השם יתב' רצונם וחפצם בעושר וכבוד. להיות כוונתם לשם שמים, להשתמש בהם כראוי. לפרנס עניים. ולהחזיק התורה ולפארה. גם כי אם הם אינם מוציאים מחשבנם לפועל על לשונם. השם ית' עושה רצונם.

ויעקב אבינו באותו המצב אמר (בראשית כ"ח) "וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך". כלומר אני שואל ממך כי אם לחם ובגד. אבל אם נתן לי יותר. עשר אעשרנו לך. ולכן אמר המשרר בזה הכתוב. "רצון יראי יעשה". שרואה השם ית' ובוחן כליות הצדיקים ועושה רצונם. גם כי אינם שואלים בפייהם. ואמר גם כן ואת שיעתם ישמע ויושיעם. להורות לנו מעלת יראי ה'. כשהם משועים וצועקים לאל יתברך, גם כי אין הצרה כל כך כמו השועה והצעקה. ישמע אל קול הצעקה ויושיעם כפי הצעקה ולא כפי הצרה. כי לפעמים האדם מיצר וצועק יותר מן הראוי לאותה הצרה, להיותה קטנה. כי אם הצרה היא גדולה כמו השועה, גם צעקתה אחרים שאינם יראי ה' כל כך הוא שומע ומושיע אותם וכמו שאמר הכתוב בישראל (שמות ב') "ותעל שיעתם אל האלהים מן העבודה" שירצה לומר כפי הכונה בזה המקום שעלה שיעתם אל האלקים מן העבודה שהיו מעבדים ומשעבדים אותם כלומר שהשועה היתה ראויה כפי צרת העבודה שהיו בה, ולא היו צועקים ומשועים יותר מן הראוי.

ואותם שאינם שואלים מה שראוי להם לחלקם בפייהם, הם בגדר ענוים ועליהם תבוא ברכת טוב בלי שאלה, וכמו שכתוב (תהילים יו"ד) "ותאות ענוים שמעת ה' תכין לבם תקשיב אוזן", כי הוא יתב' רוצה תאות לבם, ושומע אותם כאילו שאלו אותה בפייהם ומכוין לבם שתהיה אותה התאוה לעבודתו יתב' כדי שיחיה ראוי שישמע אל ויענהו, ועליהם נאמר (שם ל"ז) "וענוים יירשו ארץ והתענוו על רוב שלום", כלומר כי אותם שהם ענוים ואינם שואלים צרכם בפייהם, אינו צריך לומר שהוא יתברך מספיק

ג. אלמלא תפלתו של דוד וכו' דבר זה ענין נפלא בא להגיד על ישראל שאין

ראוי להם העושר, כי העושר אין ראוי רק לאומות, ודבר זה כי ישראל שהם קדושים, והקדוש הוא פשוט, והפשיטות אין דבר מצורף אליו... וש

ראיה על זה שלכך כהן גדול ביום הכפורים לא היה נכנס לפני ולפנים רק בבגדי לבן, מפני כי אלו בגדים הם פשוטים, ולא בבגדי זהב שאינם פשוט. ומה שאמרו חכמים (ע"ז י"ט א') כל העוסק בתורה נכסיו מצליחים, אין סותר לדבר זה, כי מפני שנמצא התורה עם האדם הגשמי לכן מביאה אל האדם הברכה, אבל מצד העושר אין ראוי זה לישראל רק שיהיה להם כל ומצד הזה נמצא בישראל העושר, וזהו מדריגות עולם הבא שהוא כל וזה

בודאי ראוי לישראל, אבל מדריגות העושר בעצמו שהוא קנין עולם הזה במה שהוא עולם הזה אין ראוי לישראל, כי העולם הזה הוא עולם המרכב ואין ראוי לישראל כי אם הפשיטות, ואל יקשה לך אי"כ כאשר התפלל דוד על ישראל שלא יהיו עניים דבר זה הוא יציאה ממעלתם, אין הדבר כך כי מצד התפילה שהשיי נותן דרך רחמים בודאי שייך הכל אל האדם, רק לפי המנהג והסדר אינו כך, כי ישראל אשר הם מוכנים לעולם הבא בפרט מצד שראוי להם מדריגה אלקית לא גשמית, אין להם חלק בעולם הזה אשר הוא גשמי,

וכן החכמים אשר מצד תורתם אין ראוי להם העושר אשר הוא מדריגת עולם הזה הגשמי, כי אלו שני דברים דהיינו הנבדל והגשמי לא יתחברו כי הם דברים מחולקים והם הפכים שזה נבדל וזה גשמי, ולכן אם לא היה תפלתו של דוד, וכן אם לא היה תפילת חבקוק הנביא היו שני חכמים מתכסים בטלית אחד בשביל שאין ראוי לחכמים עולם הגשמי, רק שגורם תפילת חבקוק דבר זה והכן הדברים האלו.

(מהר"ל חידושי אגדות)

ד.

אלמלא תפלתו של חבקוק היו ב' ת"ח מתכסים וכו' דתפלתו של דוד כדלעיל לא הועילה אלא למתעסקים במשא ומתן שלא יהיו מתעסקים בדבר שפל כמו רבב אלא בעסק חשוב שירויח בו אבל התלמידים חכמים שאין להם רק עסק התורה לא הועילה תפלתו שאין לו עסק משא ומתן שירויח בו עד שבא חבקוק והתפלל עליהם ואמר "ה' שמעני שמעך" היא קבלת התורה שהיא שמיעה שכלית כדאמרין נעשה קודם לנשמע כמלאכים שנאמר "ועושי דברו לשמוע בקול" וגוי אבל "יראתי ה' פעלך" שהוא פעולת העושר של עוני שבתלמיד חכם שבקירוב שניים בטלית אחד חייהו כפרשיי מלשון מחיה או פירוש חייהו ממש מסכנת חולי בעלי ראות... והיינו דמסיים בתפלתו בהאי קרא "ברוגז רחם תזכור".

(מהרש"א סוטה שם)

[כא] תפלת הצדיק על עצמו.

א. "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" (בראשית כ"ח) זאת שאלת הצדיקים מאת השם לא ישאלו המותרות רק הדבר ההכרחי בלבד שאי אפשר לו

צרכם בדברים הבלתי קיימים, אלא גם כן משלים צרכם בדברים הקיימים והעומדים, כדי שלא יצטרכו לשאול דבר כיון שהם עונים וזהו הנרצה באמרו ועונים ירשו ארץ, כלומר מצד ענותנותם ישלים יתר שאת, שהם יורשים דבר קיים בארץ ואינם יגיעים לריק ולא יולדים לבהלה, והם מתענגים על רוב שלום, כי גם שהאל יתברך משפיע להם טובו ועם כל זה הם אינם מתענגים כי אם על רוב שלום כשיש רוב שלום בעולם שכל העולם עומדים בשלום ולא שהם יעמדו בשלום והעולם בצער (תענית כ"ד) כי הם מצטערים עם הצבור (תנחומא סוף פרשה בשלח) ואינם מתענים כי אם על רוב שלום בעולם כנזכר.

(בית אלוקים להמבי"ט שער התפלה ג')

הצדיקים והחסידים אשר בכל דור ודור התפללו בלב שלם והקבי"ה שמע תפלתם, ומובטח לנו כי כשתתפללו ישראל והמובחרים שבהם בכל דור ודור ויבקשו מהקב"ה שיזכור להם ברית אבות וברית שלש עשרה מדות שהודיע סודו למשה רבינו ע"ה שהן מדות שאינן חוזרות ריקם, כשתתפללו בתשובה ובלב טהור, שהאל יתברך ישמע תפלתם ויוציאם מצרותם.

(מנורת המאור נר ג' כלל ג' א' י"ד)

ב. חיוב הצדיק להתפלל על בני דורו

א. "והיתה הקשת בענן לזכר ברית עולם" וגו' "וזאת אות הברית" וגו' מבאר הספורנו "והיתה הקשת בענן וראותיה" – אשג"ח במסובב ממנה והוא תפלת הצדיקים ועמדם בפרץ למען אשיב חמה מהשחית וכו' "וזאת אות הברית" – הוא אות הברית, ועליך ועל כיוצא בך מוטל להתעורר בהראותה ולהעיר בני הדור לשוב להשכיל להיטיב.

(ספורנו בראשית ט')

ב. ...הנה ראוי לכל חסיד שיתכוין במעשיו לטובת דורו כולו, לזכות אותם ולהגן עליהם. והוא ענין הכתוב "אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו", (ישעיה ג') שכל הדור אוכל מפירותיו וכן אמרו רבותינו ז"ל "היש בה עץ, (במדבר י"ג) אם יש מי שמגין על דורו כעץ (בבא בתרא ט"ו). ותראה שזהו רצונו של מקום שיהיו חסידי ישראל מוכינים ומכפרים על כל שאר המדרגות שבהם והוא שאמרו ז"ל בלולב ומיניו (ויקרא רבה) "יבואו אלה ויכפרו על אלה" שאין הקדוש ברוך הוא חפץ באבדן הרעשים, אלא מצוה מוטלת על החסידים להשתדל לזכותם לכפר עליהם, וזה צריך שיעשה בכונת עבודתו וגם בתפלתו בפועל, דהיינו שיתפלל על דורו לכפר על מי שצריך כפרה ולהשיב בתשובה מי שצריך לה וללמד סיגוריא על הדור כולו.

וכבר אמרו ז"ל על הפסוק "ואני באתי בדברך" (דניאל י') שלא חזר גבריאל ונכנס לפנים מן הפרגוד אלא כשלימד סיגוריה על ישראל, ודעון

נאמר לו "לך בכח זה" (שופטים ו') לפי שלמד סיגוריה על עמו (ילקוט) כי אין הקדוש ברוך הוא אוהב אלא למי שאוהב את ישראל, וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל, גם הקדוש ברוך הוא מגדיל עליו, ואלה הם הרועים האמיתיים של ישראל שהקדוש ברוך הוא חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם, לבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה.

(מסילת ישרים י"ט)

ג.

ונראה לומר כי ענין תפלת הצדיקים על בני דורם הוא להתפלל לאל יתברך שידריכם וישישם לעבודתו, וכמעט שיבואו לטהר יסייע אותם האל יתברך לשיהיו ראויים, וגם בכל התפלה להזכירם ולהשיבם בתשובה שיהיו ראויים לשיסלק האל ית' חרון אפו מעליהם, וישפיע ברכתו וטובו עליהם, וכשהצדיק מתרשל בזה הוא נענש, על שלא הכין לב האנשים בתפלתו ותוכחתו אליהם שישבו בתשובה, ונשארו העם יושבי בחשך בלתי ראויים ומוכנים לסילוק חרון אף מעליהם, כי גם הם לא נתרערו מעצמם, ובזה נעשים ונספים בחטאתם ח"ו.

וכמו שמצנו במרע"ה כשהיה מתפלל בעד העם החוטאים היה מוכיח אותם ג"כ על הרעה שעשו כדי שייטיבו מעלליהם, לשתקובל תפלתו ובקשתו, ושמאל הנביא ע"ה כשרצה להתפלל בעד ישראל אמר להם אם בכל לבבכם אתם שבים אל השם הסירו את אלהי הנכר וגו' והכינו לבבכם אל ה' ועבדוהו וגו' "ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם אל ה' ויקבצו המצפתה וישאבו מימ וישפכו לפני ה' ויצומו" וגו' ויאמרו חטאנו, ואמרו בירושלמי דתעניות וכו' מימ שפכו אלא ששפכו לבם כמים, אמר רבי שמואל: לבש שמואל חלוקן של ישראל אמר לפני רבון העולמים כלום אתה דן את האדם אלא על שלא היו אומרים לפניך חטאתי ואלו אומרים לפניך חטאתי.

וענין שפיכת לב כמים, היא הסרת לב האבן שבבשרם, וירכנו אותו עד שיהיה למים לעבודתו ית' ולתלמוד תורתו, והוא ענין התשובה חרטה על מה שעבר והטבת מעשיו לעתיד לבא, ולא חסרו בענין התשובה כי אם הוידוי בפה, ולכך אמר שמואל כלום אתה דן את האדם אלא על שלא היו אומרים לפניך חטאנו, והרי אלו אומרים לפניך חטאנו, ולא יצדק אמירת חטאנו בלי עזיבת החטא שנראה כטובל ושרץ בידו, ולכך אמר כלום אתה דן.

(בית אלוקים להמבי"ט שער התפלה י"ב)

ד.

הצדיק צריך להתפלל אחרי שדואג שתיקנו החטאים בזמן שמתפללים על שום דבר או על שום גזרה רעה ועל כל צרה שלא תבוא, ומבקשים לחכם שיתפלל עליהם, צריך החכם לחקור איזה עברה יש ביניהם, ויאמר: אם אתם חפצים שאתפלל עליכם, נתקן אותו עון תחילה! שאם יתפלל עליהם והעון בידם, ואחר כך רעה כי תהיה בעיר, יאמרו: מה הועיל לנו תפלת

החכם! והם לא ידעו שהם גמלו רעה לנפשם שלא תהא תפלתו נשמעת, ולכן אם אינם עושים תשובה, יותר טוב שלא יתפלל עליהם, כדי שלא יסמכו על תפלתו לומר: אין אנו צריכים לצום ולהתפלל יש לנו על מי לסמוך, שהרי אסתור זמנה את המן, כדי שיהיו סבורים שאינה רוצה לסיעם, ויצומו וישובו בתשובה ויתפללו בכונה (מגילה ט"ו).

(ועלו חסידים)

ה. ראוי לשלם להתפלל בעד עֲמֹו ולהשתדל שימלטו מן הרע שהוא נכון לבוא עליהם, הלא תראה שמשה התעצם עם ה' יתעלה, והתנפל לפניו ארבעים יום וארבעים לילה, בעד ישראל, עד שהשיג מה שרצהו מזה.

(רלב"ג דברים)

ו. נראה שגדולי הדור הם מחויבים להתפלל על תיקון בני דורם כיון שהצדיק יסוד עולם ראוי שבתפלתו יתקיימו בני דורו משום שזכו להיותם נמצאים בזה העולם בזמנו.

(בית אלוקים להמבייט שער התפלה י"ב)

ז. הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתעניין... אלו הם היחידים אלו שהן מתמנין פרנסין על הציבור, מכיון שהוא מתמנה פרנס על הציבור הוא מתפלל ונענה! אלא מכיון שהוא מתמנה פרנס על הציבור וממצא כדאי הוא מצליא ומתעניא.

(ירושלמי תענית א' ד')

ח. כיון שידע (משה) שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו אי"ל הקב"ה עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל.

(פסחים פ"ב)

[כג] תפלת הצדיק מעלה את שאר התפלות.

א. הרי שתלמידי חכמים, על ידי התורה יכולים להכיר ולדיע בגדולתו של הקדוש ברוך הוא ובסוד יפיו, בכיכול, יכולים להלל לשבח ולומר להקדוש ברוך הוא כראוי, בהיותם יודעים בשמות הקדש ויכולים לכוון הדברים אל שרשם ומקורם, מה שאין כן שאר העם שאין יודעים מכל זה, ואף על פי שכל שירות ותשבחות של כל ישראל עולים ונעשים עטרה בראש מלכא, כנודע (עי' חגיגה י"ג) ואף שאין מכונים הדברים לשרשם דע שעולים בהצטרפות השירות והתשבחות שאומרים היודעים לכוון הדברים אל שרשם, נעשים ככנפים לשאת דברי השבח של שאר המון העם ולהעלותם למעלה שיעשו עטרה כמדובר ובדברי היודעים לכוון משתעשע הקדוש ברוך הוא ובהצטרפותם נעשים כלם עטרה וערבה לה'.

(שבט מוסר פרק מא' ב')

[כד] מלחמת הצדיקים בתפלתם.

א. יש אופן של תפלה שטוען הצדיק שהנהו סובל מהנהגת שמים שיש בה הסתר לחסדי ה', כי הכרתו בחסדי יתי מופרעת על ידי זה, ורואה בזה כעין חילול ה' בתוך עצמו, ומרגיש שעבודתו סובלת מזה. ועל כן מחלה את פני ה' לשנות את הנהגה, כי זולת זה אינו יכול להמשיך בעבודתו על טהרתה. אז, אם הצדיק הוא מאותם שנאמר עליהם "אבירי לב הרחוקים מצדקה", פירוש: שנוטלים בזרוע וזוכים במדת הדין, אפשר שיזכה במדת הדין במילוי בקשתו, כי יש הבטחה לצדיקים שלא יחסרו להם כלים לעבודתם, כמו שכתוב "ולא ראיתי צדיק נעזב". ובמצב כזה אפשר שישנה השי"ת את הנהגה כדי לסייע לצדיק בעבודתו ולהסיר כל מכשול רוחני מדרכו.

וזו היא בחינת תפלה של מלחמה, כי זוכה הוא בדין, בזכות עצמו. וכוננה זאת גם היא היתה כלולה בתפלתו של אברהם אבינו על סדום באמרו "האף תספה צדיק עם רשע חלילה לך" – "חולין הוא לך" וכיו'. הרי דאי שאברהם אבינו היה סמוך ובטוח שאל אמונה ואין עול וכל דרכיו משפט, גם אם לא יבינים לעומקם, ולא בא לטעון ח"ו על צדקת הנהגתו יתברך. אלא בקשתו היתה כני"ל שלגבי השגתו את עוצם קדושת מידותיו יתברך יצא משתו...

וזהו לזכות בתפלה באופן של דבור קשות ומלחמה, אפשר רק כשהתפלת עומד בדרגה עליונה של שלימות האמת, כשאין בבקשתו שום שמץ טענה כלפי הנהגתו יתברך, אלא רק שאיפה לראות בקידוש שמו יתברך. נמצא איפוא שתפלה באופן זה, לא רק שאין בה מן החילול כלל, אלא הריהי גילוי גדול של קידוש ה', ובקשה כנה ועמוקה להסרת החילול. אך מובן הדבר שסכנה גדולה כרוכה בתפלה מעין זה. כי אם תחסר למתפלל אף בחינה דקה במדת האמת של התפלה, יש כבר בזה חילול ה', ועלול הוא להעש קשות.

וזהו הנאמר בילקוט איוב (סימן תתק"ז): – "אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה. ר' לוי אמר: שני בני אדם אמרו דבר אחד, אברהם ואיוב, אברהם אמר "חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע", ואיוב אמר "אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה", אברהם נטל שרר עליה ואיוב נעש עליה, אברהם אמרה בשולה איוב אמרה פגה". ביאור הדברים: כי לאיוב נשארה נקודה דקה של קושיא: אבל אברהם אבינו היה כולו קודש, ובאמרו האף תספה וכיו' לא היתה אף נקודה כל שהיא של קושיא על הנהגתו יתי. הוא היה כולו אף תפלה שיראה לו השי"ת את חסדי הנהגתו קדושת שמו יתברך, ויגל ויירן על רחמי העצומים. והעיד השי"ת שאילו היו עשרה צדיקים בתוך העיר היתה תפלתו מתקבלת, וזה לאות על אמתת תפלתו, כי רק תפלה שהיא בשלמות האמת אפשר לזכות על ידה להשיג מבוקשו.

(מכתב מאלוהיו ב' 183)

[כז] נמשלה תפלת הצדיקים לעתר.

א. למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר? מה עתר מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות.

(סוכה י"ד א')

ונראה הדמיון כי כמו שהעתר מהפך התבואה להבדיל המדה הרעה שהוא המוץ שבה ממדה הטובה שבה, כך תפלתן של צדיקים מהפכת להבדיל מדת הדין ממדת הרחמים וזכור זה גבי יצחק טפי מבשאר אבות לפי שהיתה מדתו מדת הדין כמיש "פחד יצחק" ויושב עקב בפחד אביו" וגוי כידוע לחכמים ואף על פי כן בתפלתו הפך מדת הדין למדת הרחמים לשנות בהם טבע העקרות.

(מהרש"א יבמות ס"ה)

ב. ממדת רגזנות, פירוש כי תפלת הצדיקים דבק ברחמים הגמורים, ולפיכך מהפך התפילה של צדיקים מדת חשי"י מן מדת הדין לרחמים לגמרי, ולא כן שאר אדם אף על גב שהחשי"י עושה בקשתו ותפילתו, אין מהפך אל ההפך ממדת הרגזנות למדת רחמנות, אבל דבר זה נעשה על ידי תפילות צדיקים, כי תפילתן מגיע עד הרחמים הגמורים והבן זה מאד מאד.

(מהר"ל חידושי אגדות)

[כח] נמשלה תפלת הצדיקים לחרב.

א. וכן אמרו במדרש נמשלה תפילת צדיקים לחרב שקורעת בכח גדול כך הוא תפילת צדיקים ויותר מחרב כי הגזירה שגזר הקב"ה נמשלה לחרב ותפילת הצדיקים מבטלת וקורעת הגזירה מכ"ש שהיא נמשלת לחרב ומה שהוצרך יעקב להפילה שאם לא היתה התפילה לא היה מגיע אל מדרגת הבכורה ומצד התפילה הגיע יעקב אל המדרגה העליונה ועשו נחרק ולפיכך קרא את עשו אמורי,

(מהר"ל חידושי אגדות)

ב. "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" (בראשית מ"ט) היא חכמתי ותפילתי.

(רש"י בראשית מ"ט)

ג. "ואני נתתי לך שכם אחד על אחך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" (בראשית מ"ט) וכי בחרבו ובקשתו לקח והלא כבר נאמר "כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני" (תהילים מ"ד) אלא חרבי זו תפילתי, קשתי זו בקשה.

(בבא בתרא קכ"א א')

[כט] תפלת הצדיק על הרשע.

א. תפלת הצדיק עבור הרשע, שעל ידה שואף הצדיק לעשות חסד עם הרשע מהווה גילוי כבוד ה' יתברך גדול ונשגב, כי כל בחירה טובה הינה גילוי כבודו יתברך, ובחירה במעשה של חסד במסירות כזו הינה גילוי עוד יותר נעלה. ומאחר וסבת הגילוי הזה היוו חטאי הרשעים, שכן הם גרמו לצדיק להתעורר לתפלתו ולחסדו. באים הם לידי תיקונים בזה, כי גרמו לגילוי במקום ההסתר שנעשה על ידם, ושוב אין צריכים הרשעים לתיקון בדרך של עונש, כאשר הקב"ה ממלא את בקשת הצדיק ומציל את הרשעים מרעתם, נוצר שוב גילוי גדול מהכרת טובה הרבה לקב"ה ששופע לבו של הצדיק.

(מכתב מאליהו ג' 87)

[כס] עונש הצדיק שלא מבקש רחמים על בני דורו.

א. אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו... טעמא דלא מצלו הא מצלו מייתי והכתוב "כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבאי" (משלי כ"ו) אמר ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו. אלא קלמא חסד.

(מכות י"א א')

ב. ההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דר' יהושע בן לוי ולא אשתעי אליהו בהדיה תלתא יומי.

(מכות י"א א')

ג. מי שהוא פרנס ויחיד בדורו שחייב להתפלל על בני דורו, ואם לא יתפלל הוא נענש בכך, שכן דרשו רז"ל ברוצח שוגג שגולה לעיר מקלט: "וישב בה עד מות הכהן הגדול" (במדבר ל"ה) מפני מה תלה הענין במיתתו של כהן גדול, לפי שהיה לו לבקש רחמים על בני דורו ולא בקש.

(רבינו בחיי במדבר ט"ז)

ד. אלימלך מחלון וכליון גבאי הדור היו ופרנסי הדור היו וכיו"א יחושע בן קרחא וכיו"א אלא מפני מה נענשו שהיה להן לבקש רחמים על דורם ולא בקשו שנאמר "בזעקה יצילוך קבוציך" (ישעיה כ"ז).

(בבא בתרא צ"א א')

ה. נח דכיון דאמר ליה קב"ה דישזיב ליה בתיבותא (שיציל אותו בהתיבת) דכתב "ואני הנני מבני את המבול מים" וגוי ובאת אל התיבה" כיון דא"ל דישתזיב הוא ובניו לא בעא רחמין על עלמא ואחאבדיו, ובגין כך אקרוין מי המבול על שמיה דכ"א "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח"י (ישעיה נ"ד).

(זוהר פירשת נח ס"ז)

7. כינה הכתוב התפלה והבקשה בחרב וקשת, כי התפלה תועיל ליעקב במקום ברכת החרב "על חרבך תחיה" שניתנה לעשיו וכמ"ש "הקול קול יעקב", וגו', והבקשה תועיל לו במקום ברכת הקשת שניתנה לישימעאל "ויהי רובה קשת".

(מהרש"א ב"ב קכ"ז)

ה. חרבי זו תפלה קשתי זו בקשה. שהתפלל יעקב וזכה לקנות הבכורה מעשו בתפלתו, כי התפלה והבקשה הם חרבים וקשתם של צדיקים כאומרו "ורממות אל בגרונם וחרב פפיות בידם" ואע"פ שהבכורה לקחה בלחם ונזיד עדשים לא היה זה אלא לסתום פי עשיו אבל עיקרה מה שהסכים הי' בזה.

(יפ"ת)

ו. הצדיקים קלוסן ערב לפני ביותר שנאמר "כי קולך ערב ומראך נאווה" (שיר השירים ב') וכתוב "יערב עליך שיחי" (תהילים קי"ד) לכך נאמר "ורממות אל בגרונם" אמר הקב"ה אתם מרוממין אותי ואני עושה מלחמה בעדכם כדי להצילכם מן הגליות ומן השעבוד, וכן אמר הכתוב פיהם של ישראל הוא חרבם שנאמר "וחרב פפיות בידם".

(שוח"ט תהלים קמ"ט)

ז. מה עשה הקב"ה באותה שעה הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע בכל בי"ד ובי"ד שלא יקבלו תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני שנחתם עליו גזר דין, אותו מלאך שממונה על ההכרזה אכזריאל שמו באותה שעה קרא הקב"ה בבהלה ואמר לחם למה"ש רדו בבהלה ונעלו כל שערי רקיע ורקיע שגבר קול התפלה כלפי מעלה וביקשו לעלות הרקיע מפני קול תפלתו של משה שהיתה תפלתו דומה לחרב שהוא קורע וחותך ואינו מעכב שהיתה תפלתו מעין שם המפורש. שלמה מן וגזאל רב וסופר של בני מורס.

(דב"ר י"א ו')

[כט] נמשלה תפלת הצדיקים לאילה.

א. אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: למה נמשלו תפלתו של צדיקים לאילה לומר לך מה אילה זו כל זמן שמגדלת קרניה מפצילות אף צדיקים כל זמן שמרבין בתפלה תפלתן נשמעת.

(יומא כ"ט א')

פירוש מוספת כח וגבורה אף תפלתו של צדיקים וכיו, ואילה נקבה לאו דוקא, דהא נקבה אין לה קרנים, אלא מין אילה קאמר, ומפני כנסת ישראל,

(ריטב"א שם)

[ל] נמשלה התפלה לקטורת.

א. ד"א "מלאה קטורת" שבאותו זמן היה ראובן בעל תשובה לובש שק ומתענה ומתפלל לפני הקב"ה שימחול לו על עון מעשה בלחה והתפלה משולה לקטורת ממד"ת "תכון תפלתי קטרת לפניך" וגו', הוי מלאה קטורת.

(במ"ד י"ג י"ז)

ב. אמר דוד כשהיה בית המקדש קיים היינו מקטירים לפניך קטורת עכשיו תכנס תפלתך.

(שחיט תהלים קמ"א)

[לא] נמשלה התפלה למקוה.

א. רבי חלבו שאל את רבי שמואל בר נחמן אמר לו מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהו דין דכתיב "סכותה בען מעבור תפלה" אמר לו נמשלה תפלה כמקוה ונמשלה תשובה כים מה מקוה זו פעמים פתוחה פעמים נעולה כך שערי תפלה פעמים נעולים פעמים פתוחין.

(איכ"ר ג')

[לב] יש בכח תפלת הצדיק לשנות את הטבע.

א. וכן אמר אליפז לאיוב ותגזר אומר וגו' (איוב כ"ב) שיראה שזה דבר מוסכם מהנביאים ומהמדברים ברוח הקודש כאלפז, שהטבע משתנה על פי הצדיקים, כפי זה שירצו... שהטבע הוא נכנע ומשועבד למקומי מצות התורה... עובד השם יתברך השומר מצותיו אינו משועבד לדברים הטבעיים, אבל כל הדברים הטבעיים משועבדים אליו... השי"ת משנה הטבע לעושי רצונו.

(העקרים מאמר ד' כ"ב מ"א)

ב. יש בכח החסידים בהדבק נפשם בשרשם, להתעלות על כל מעשה התחתונים ולשנות הטבעיים, מפני שהם מתעלים למעלה ומי שהוא בהעליון פועל בתחתון.

(הכותב חולין פ"א בשם הרשב"א)

ג. שינוי הטבע על ידי תפילת הצדיקים הוטבע בכל כוחות הטבע מראשית יצירתם מבוראם להשתנות כחפץ הצדיקים.

(עקידת יצחק שער סי'ו)

[לג] צדיק מבטל גזירות ה'.

א. "אמר אלוקי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי צדיק מושל יראת אלקים" (שמואל ב' כ"ג) מאי קאמר איך אבחו היק: אמר אלוקי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי צדיק שאני גוזר גזרה ומבטלה.

(מועד קטן טז ב')

ב. צדיק הוא המושל ביהאא אלקים הוא מושל בדברו כי מבטל בתחינתו גזירות של הקב"ה הרעות מלבוא על עמו ישראל.

(רבינו חננאל שם)

ג. תנו רבנן מה שלחו אנשי לשכת הגזית לחוני המעגל "ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך גזר אור" איוב כ"ב) "ותגזר אומר" אתה גזרת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרך מלמעלה "ועל דרכיך גזר אור" דור שהיה אפל הארת בתפלתך.

(תענית כ"ג א')

ד. שומר המצוה הוא למעלה מטבע המציאות ואינו משועבד לגלגל וכוחותיו, וזהו שאמרו חז"ל אני מושל באדם. ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה כלומר שלא שעבדתי לטבע המציאות.

(דרשות הר"ן דרוש שליש)

ה. הצדיק נקרא מבטל גזירות על שם שכל גזירות קשות מבטלים בתפילתו, וכן בכל דור ודור צדיקים שבהם, מתפללים על כל צרה ומבטלים אותה ולזה אין צורך ראיה, דלמפורסמות אין צורך ראיה, ואם גזר הקב"ה מיתה לאדם מהפך הגזירה ממיתה לחיים ועל-ידי תורתו וכשרון מעשיו ותקונו, מועד מלבא בעולם דבר וחרב ורעב וכל מיני רעות המבלים העולם ונעל בפני הפורענות שלא יבוא... גם יכולת בידו לפדות נפשות מגיהנום.

(שבט מוסר ל"ט)

ו. ולפעמים נעשה הנס על ידי הצדיק בלי נטילת רשות מאתו ית', כי הוא בטוח בו ית' שיסכים על ידו וצדיק ונושע הוא, כמו פתיחת פי הארץ על ידי משה ועמידת השמש ליהושע וזולתם, כי לא נצטוו ולא הורו על זה מקדם כמו בעשר מכות וקריעת ים סוף שנצטוו בהם משה קודם עשותם אלא בלא צווי ורשות הם בטוחים בו ית' שיעשה הנס על ידיהם, וזה הוא שאמרו על מה שכתוב "צור ישראל מושל באדם צדיק מושל ביראת אלקים", הצדיקים כביכול מושלים במה שהקב"ה מושל, הקב"ה פוקד עקרות ומחיה מתים ורופא חולים ואלישע פוקד עקרה, כעת היה את חובקת בן, והחיה בן השונמית, וריפא צרעת נעמן וכיו'. הרי אתה רואה שלא הזכירו הניסים שנעשים על פי האל יתברך אלא הנסים שעושה הנביא מדעתו. ואמרו מושל במה שהקב"ה מושל כלומר כי כמו שהוא עושה

נסים לבדו ואינו נמלך בפמליא של מעלה כן הצדיק יש לו בזה ממשלה שעושה נס מבלי המלכה והוא ית' מסכים על ידו, ובוה יש לו יותר שאת ומעלה לצדיק על המלאכים, כי הם אינם יכולים לעשות דבר נס כי אם בצווי וברשות. והצדיק יש לו כח וממשלה בתוקף צדקתו להשען על אלקיו שיסכים על ידו.

(המבי"ט שער היסודות כ"ב)

ז. הקב"ה מבטל גזירתו מפני גזירתו של צדיק ואין הקב"ה מבטל גזירתו של צדיק מפני גזירתו של צדיק חברו.

(ירושלמי תענית ג' י')

ח. צדיקים הופכין מדת הדין למדת רחמים.

(בי"ר ל"ג ד')

ט. תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות.

(סוכה ד' א')

י. תנו רבנן מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל "ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך גזר אור" (איוב כ"ב) ותגזר אומר אתה גזרת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרך מלמעלה,

(תענית כ"ג א')

יא. "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ח) אמר ר' אסי ואיתמא ר' חנינא: אפילו הקב"ה גוזר גזירה הוא מבטלה, שנאמר "כאשר דבר מלך בשלטון ומי יאמר לו מה תעשה" וסמך ליה "שומר מצוה לא ידע דבר רע".

(שבט ס"ג א')

יב. האל יתברך מקיים את דבר עבדו ועושה הנס שגזר הצדיק שיעשה, כדי למלאות רצונו, כמו שהוא מקיים בכל ימיו דברי האל יתברך ומצוותיו שומר... אין מספר לגדרי הנסים הפרטיים, וכן לנסים שנעשו אחר כך מאנשי כנסת הגדולה עד עתה לכל החסידים ואנשי מעשה. אין מספר להם אפילו לנגלים וכל שכן נסתרים.

(בית אלקים להמבי"ט שער היסודות כ"ב)

יג. ודבריהם הקדושים נשמעין בשמים כמשאחז"ל צדיק גוזר והקב"ה מקיים (מועד קטן ט"ז) ואמנם חז"ל הקפידו שלא להתפלל על שינוי הטבע ומעשה נסים כמבואר בתענית (כד) ומ"מ על דרך יוצא מן הכלל אשכחך כמה פעמים שעשו בגזר צדיק גוזר או בתפילתם דברים נוראים מאד (בשביל איזה הכרח שהיה להם) (חולין ז').

(חיי עולם מ"ד)

י. כל העוסקין במצות פיהם פתוח בתפלה לפני המקום שנאמר "ותגור אומר ויקם לך".

(הוספתא מעשר שני ה' י"ד)

טו. אתה מוצא בשעה שהיו ישראל במדבר וסרחו במעשיהם ועשו עגל קצף הקדוש ברוך הוא על ישראל ואמר למשה "הרף ממל ואשמידם" (דברים ט') כמה צדיקים היו באותו הדור וכמה חסידים משה ואהרן ויהושע אלד ומיד ושבעים זקנים ושאר חכמים ותלמידים ולא עשה בשבילם ולא ביטל הגזירה אלא בשביל משה.

(סוטה י"ד)

[לד] צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

א. מה המסמר הזה הנטוע בדלת הוא מקיים הדפן, כך כשהצדיקים גוזרים, הקב"ה מקיים דבריהם. תדע לך מיעקב.

(במד"ר י"ד ט"ז ד')

[לה] בזכות תפלת הצדיק הקב"ה מחיה מתים.

א. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום נפמני קס רבה שחטיה לרבי זירא למחר בעי רחמי ואחיה.

(מגילה ז' ב')

ב. רבי חנינה בן חכנאי הוה קאזיל לבי רב בשילה על הלוליה נסוף ימי סופו דרייש בן יוחאי אייל איעכב לי עד שאתי בהדך כמנן לי עד שכלו ימי סופי ואלן שכלי דמותא שנינו פניו מדיס מדיס ונפמנו ואל ידע למיזל לביתיה אזל יתיב אגודא דנהרא שמע לההיא רבינא נפיה דהו קרו לה בת חכנאי בת חכנאי מלי קולתך ותא ניזיל אמר שיימ האי רבינא דין אזל בתרה הוה יתיבא דביתיה קא נהלה קמחא דל עינה חזיתיה סוי לבח נהא נהא נלמי נמי לנהא פמלום שוה פמל פרה רוחה אמר לפניו רשבי"ע ענייה זו זה שכרה בעא רחמי עליה וחייה.

(כתובות ס"ב ב')

ג. גור רבי תעניתא אחתינהו לרי חייא ובניו אמר משיב הרוח ונשבה זיקא אמר מוריד הגשם ואמא מיטרא כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיעא מאן גלי רזיא בעלמא אמרי אליהו, אתיחו לאלוהי מחיותו שתין פולסי דנורא אתא אידמי להו כדנבא דנורא על בנייתו וטרדינהו.

(בבא מציעא פ"ה ב')

ד. ויאמר אליה תני לי את בנך ויקחה מחיקה ועלהו אל העליה וגי "וימתדד על הילד שלש פעמים ויקרא אל ה"י וגו' וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד על קרבו ויחי".

(מלכים א' י"ז)

ה. "ויבא אלישע הביתה והנה הנער מת משכב על מטתו" ויבא ויסגור הדלת בעד שניהם ויתפלל אל ה"י, וכי "ויפתח הנער את עיניו".

(מלכים ב' ד')

ו. "ותצחק שרה בקרבה" וגו' ותצחק שרה שחשבה שהיה דבר המלאך ברכת נביא בלבד כענין אלישע לא נבואה ושליחות האל ית', וחשבה שלא יושג זה בזקנים בברכת שום נביא כי אמנם להשיב תבחרות אחר הזקנה הרי הוא כתחית המתים שלא תהיה זולתי במצות האל פרטית או בתפלה משגת חן מאתו.

(ספרות בראשית י"ח)

ז. רבי יוחנן גברא סבא הוה ומסרחי גביניה נסמ עיניו גדילס ותנמן פניו אמר להו דלו לי עיני ואחזייה דלו ליה במכחלתא דכספא חזא דפרטיה שפוותיה נקדשה שפמו על יד משה סבר אחיך קמחיך ביה חלש דעתיה ונה נפשיה למחר אמר להו רבי יוחנן לרבנן חזיתו לבבלאה היכי עביד אמרו ליה דרכיה הכי על לגבי מערתה חזא דהוה הדרא ליה עכנא נסמ גדול פסא פמל נגלל ומקף חס פי האמרה ונמן ונמן פיו ואלן חס יסל ויסמ א"ל עכנא עכנא פתח פומיך ידמי פמלן לנסי ונמן פמל ונמס פמל ויכנס הרב אצל תלמיד ולא פתח יכנס חבר אצל חבר ולא פתח יכנס תלמיד אצל הרב פתח ליה בעא רחמי ואוקמיה אייל אי הנה ידענא דדרכיה דמר הכי לא חלשא דעתה.

(בבא קמא ק"ז א')

ח. אייל אנטונינוס לרבי וכו' הייל ההיא נקרתא נפיה לון "נקרת גלור" (שמות ל"ג) דהוה עיילא מביתיה לבית רבי ללמוד שיה כל יומא הוה מיתא תרי עבדי חד קטליה אבבא דבי רבי וחד קטליה אבבא דביתיה אייל בעידנא דאחתינא לא נשכח גבר קמך יומא חד אשכחיה לרי חנינא בר חמא דהוה יתיב אמר לא אמיןא לך בעידנא דאחתינא לא נשכח גבר קמך אייל לית דין בר איש אייל אימא ליה לההוא עבדא דגני אבבא דקאים וליתי אזל ר' חנינא בר חמא אשכחיה דהוה קטיל אמר אליה אעבד אי איזיל ואימא ליה דקטיל אין משיבין על הקלקלה אשכחיה ואזיל קא מזוללין במלכותא בעא רחמי עליה ואחיה ושריה אמר ידענא זוסי דאית בכו מחיה מתים מיהו בעידנא דאחתינא לא נשכח איניש קמך.

(עבודה זרה י' ב')

בלו מתי אין הצדיק צריך להתפלל על בני דורו.

א. צוה הקב"ה לנו שיעשה לו תיבה... הדדע אותו כי הוא יתי עתיד לחביא מבול לעולם "לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים" (בראשית ו' י"ז) וכאן הבן שואל כיון שהיה נח צדיק תמים כמו שהעיד עליו הכתוב והוא המוצא חן בעיני הש"י, למה לא היה מתפלל על בני דורו ויחזירם למוטב, כמו שמצינו באברהם אבינו כי מיד שהודיעו הקב"ה פורענות של סדום שהיו רשעים גמורים התפלל עליהם כמה פעמים לבלתי השחיתם. הוא שאמר "הנה נא הוצאתי לדבר אל אדוני" (בראשית י"ח כ"ז) ואמר עוד, אל יחר לאדוני, כן היה מנוה הראשונים והנביאים שהיו נגשים אל ה' להתפלל לפניו על בני דורם, וכן ראוי לכל פרנס הדור להתפלל על הדור.

ותשובת הדבר: כי מה שחדל נח הצדיק להתפלל בעצם לא במרד ולא במעל, אך מתוך שהיה יודע שקיום העולם בעשרה, וכענין שדרשו רז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם, ואילו היה בבני הדור עשרה אנשים צדיקים לא היה מביא עליהם המבול, כי העולם היה מתקיים בשבילם, אבל באי התיבה לא היו כי אם שמונה, נח ואשתו ושלושת בניו ושלושת נשי בניו, ולפי שלא נשלמו לעשרה לא היו ראויים שינצל הדור בשבילם, ודי שיציל נח שהיה עשירי ולאדם הראשון) את נפשו ונפשות ביתו, וזה שתמצא בתפלתו (אברהם) כיון שהזכיר עשרה ואמר "לא אשחית בעבור העשרה" מיד אמר "וילך ה"י לפי שגלוי וידוע לפניו שלא היו שם ערה, ואברהם לא היה רשאי להתחנן בתפלתו לבקש מלפניו על בני הדור בפחות מעשרה, ולפיכך נאבדו מן העולם, והוא הענין בעצמו בנח שלא היה רשאי להתפלל עליהם כיון שלא היו שם עשרה, ועוד כי בכאן נתן להם זמן ארוך שיחזרו בתשובה, והם קיי"כ שנים, ויתברך שמו של הרחמן שלא ענש אלא אם כן הזהיר.

(רבינו בחיי בראשית ו' י"ז)

ב.

אבל יש לשאול ולתמוה תימה גדול בענין פרשת זאת על שני דברים: האחד, משה שהיה רועה נאמן שהתפלל על ישראל כמה פעמים על כמה עבירות שעשו, כענין מעשה העגל וחטא המרגלים וזולתם, אך לא התפלל עליהם בכאן ואין לא היה מחזיר למוטב, והרי התשובה עולה על הכל, ואין לך עבירה בכל התורה כלה חמורה שבחומרות שלא תהא לה תקנה בתשובה. והלא ימינו פשוטה לקבל שבס' ואפילו אל המורדים והפושעים בו, ואם היו מסופקים בדברי משה והיתה מחשבתם בו שהיה מחלק מנויי המעלות והשררות כרצונו, ולא מאת ה' יתעלה היתה לו, היה אפשר למשה לתת להם אות שיאמינו בדבריו כי פקחים וחכמים גדולים היו, ומתוך האות הזה היה מתברר אצלם כי אהרן הוא הקדוש הנבחר למעלת הכהונה. והוא הדין שיאמינו בשאר מנויי המעלות שהכל נאמר לו מפי הגבורה ואין משה בודא אותה מלבד: ועוד אם חטאו ומרדו בה' ובמשה עבדו והם המסבבים לעצמן כל העונש הזה מה חטאו הקטנים המוטלים בעריסה שהיו בכלל העונש הזה, כענין שכתוב: "נשיהם ובניהם וטפם" (במדבר ט"ז כ"ז) והטף מתי חטאו, והשם צדיק לא יעשה עולה.

ואמנם אם בקשנו להלום פרשה זו בדרך הפשט יקשה עלינו כל זאת, אבל אי אפשר להולמה כי אם בדרך הקבלה (רצונו לומר סוד הגלגול המקובל אצלנו) הטאמנה, והנני רומז רמזים שמענה ואותה דע לך, תמצא בדרך הפלגה "הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם" (בראשית י"א ד') וכתוב בהם וזה "החלם לעשות" ותמצא באנשי סדום "ואנשי העיר אנשי סדום נסבו על הבית" (בראשית י"ט ב') ובאר הכתוב כי אנשי העיר והמגדל הם אנשי סדום ואמר עליהם "ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים" (שם י"א) ותמצא באנשי סדום ואנשי העיר, ובפרשה זו בעדת קרח "ויקומו לפי משה" (היה ראוי לומר "על משה" אבל רמז כי היו לפני משה) (כבר היו בעולם קודם משה) ומפני זה קראם אנשי שם וחרגום אונקלוס ויקח ואתפליג רמז על דור הפלגה, והזכיר בכאן עונשם, "העניי האנשים ההם תנקר" (שם י"ד) כמי שמפחיד חבירו במכה שכבר באה לו, ומשל למה הדבר דומה, לאב רחמן שהיה לו בן כסיל ואינו נוהג כשורה, בתחלה גער בו, שניה מכהו ומיסרן, שלישית מתנאש ממנו ומשלחו ביד פשעו, כן דור הפלגה שכתוב בהם: "וזה החלם לעשות, מה עשה, הפיצם, ואנשי סדום הכם בסנורים ועדת קרח נאבדו מן העולם כי היו ראויין שיעקרו מן העולם והנה כוונת הש"י שהוא עושה חסד לאלפים היתה בטלה בהם. ומעתה תתבאר לך הפרשה באר היטב ונסתלקה הקושיא לגמרי ממה שלא התפלל משה עליהם, וממה שחל העונש גם בטף והבן זה.

(רבינו בחיי במדבר ט"ז כ"ט)

חולנית כזאת לירי קושי כיוודמתעסק
בגופה תמיד משא"כ בשאר חולי שא"כ
להקימה ולסעדה כ"כ אזל חשה לאיש
בכל גזוני מותר כי אין כה בריש
להתקשות צעת הריא :

דבאמת מזהה היא למה קרי לה תחלה

רחמים דמשמיה יש לו רפואה כמ"ש
מחלתו ואני אהיה חלל שאני ראש

על פי טבע העולם והוא יתברך

הרפואות וזהו נתינת רשות של הקדוש
ב"ה ודיון שבבב בא האדם לידי בדי

וזוה מבוואר בגמרא פרק הדואה (דף

וזה לי לרפואה וקדפאני כי אל רופא

דרכן של בני אדם לרפאות פירש"י

אִינֶם הָבִי דַחְנָא דְּבִי רַבִּי יִשְׁמַעְלֵאל

נרפא נראה פי' כגמרא בדרך הזה
דרך אמת דאורייתא ליתא לאינא דמי

ה'תשנ"ה

שלו דיני הרופא. ובו ג' סעיפים:

[א] ומצוה היא ^ב ובכלל פיסוק נפש הוא

יש לו מי שירפאנו שלא מן הבל אדם זוכה

הוא בקי ולא יהא שם גדול ממנו שאם לא כן הרי

ד"ר חייב בתשלומין אפי' אם הוא בקי ואם ריפא
ברשות ר"ד (פ) ומזה נביינן מזה מזה

ששנג (כ) גולה על ידו:

ה (ג) והלימוד [ח] אבל שכר המורה

[י] מי שיש לו סמנים ותבירו חולה וצריך להם

ולא עוד אלא אפילו פסקו לו בדמיהם הרבה

17 אין אלא דמיהם [יא] אבל אם התנה בשכר

והדרישה השיגו על הצ"י בזה ופירשו

ש"מ דלא שייך 'אלא גבי חולי מעים
דבשנתנים אירא גלגל מלכות

עליו כו' ע"ש וע"ל סי' קנ"ה ס"ק

לברך החולים בו'. עיין צא"מ סי'
ג"ד ס"ב בשרי ברך דגש וידידי' לזה

והלכות של מהרי"ו סי' ח' שאין לצרף

קט"ו. ובה"ח ס"ס רפ"ח כ' הרב דמותר
לברך בשבת חולה במחזורי בני דוים:

הזלים הוא גמילות חסד שעם החיים

שליהם מליה חת החולה ועוסק
בנחמות חבלים אבל כשאפשר להייה

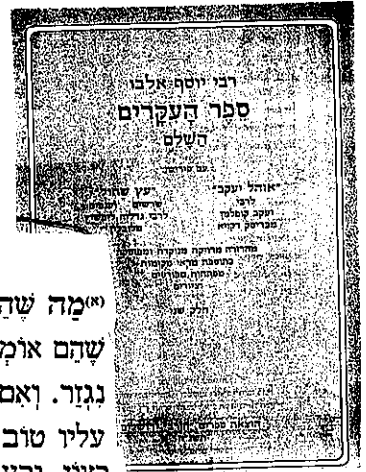
רחמים עליו שיחיה או לרצן ולכבד

חזירו אם יכול לבקרו נתבאר בסי'

שלו א נתנה התורה כו' . שלא

יִיפֹא שְׁלֹא בִרְשׁוֹת ב"ד וּמַעַה

_____

פרק יח

(א) מה שהביא האנשים לפקפק בתפלה קרוב למה שהביא אותם לסלק ידיעת השם. וזה, שהם אומרים שלא ימלט הדבר מחלקה, אם שנגזר מהשם ייטוב מה על איש מה או לא נגזר. ואם נגזר אין צריך תפלה, ואם לא נגזר איך תועיל התפלה לשנות רצון השם לגזר עליו טוב אחר שלא נגזר, שלא ישתנה השם מן הרצון אל לא רצון ולא מלא רצון אל רצון. ובעבור זה יאמרו שלא יועיל כשרון המעשה אל שיגיע לאדם מהשם בעבורו טוב מה, וכן יאמרו שלא תועיל התפלה להשיג טוב מה או להנצל מרע שנגזר עליו.

ונמצא איוב טוען זה הדעת בשם הרשעים ונוטה אליו. אמר כמתמיה על השם, אם הוא משגיח במעשה בני אדם מדוע לא יענש הרשעים על היותם מאמינים על הדעת הזו. אמר (איוב כא, ז-ח): "מדוע רשעים יחיו עתקו גסיגברו חיל, וזרעם נכון לפניהם עמם" וגו', (שם שם, יד-טו): "ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא תפצנו, מה-שדי כי נעבדנו ומה-נועיל כי נפגע-בו". הנה יבאר שדעתם היה שאין כשרון המעשה מועיל, וזהו אמרו: "מה-שדי כי נעבדנו"; ושאין התפלה מועילה, וזהו אמרו: "ומה נועיל כי נפגע-בו". וזה, להיותם חושבים שאחר שנגזר על האדם דבר-מה אי אפשר שיתבטל בשום צד.

ונראה שנטה איוב לזה הדעת כמה שסמך לזה (שם שם, טז): "הן לא בידם טובכם עצת רשעים רחקה מני". כלומר: הנה אני רואה כי לא בידם טובכם, שלא על ידי כשרון המעשה ירבו טובותיהם, ולא יזיק רע מעשיהם להסיר מהם הטובות המגיעות אליהם. ועל כן אני אומר כי "עצת רשעים רחקה מני", כלומר: העצה האלהית היעוצה על אלה הרשעים שיבטלו בטוב ימיהם היא רחוקה מידעתי. ועל כן אני אומר שהכל בגזרה, שאם לא יהיה הכל בגזרה והיה כשרון המעשה מועיל היה ראוי שיגיע הרע אל הרשעים בעבור מעשיהם. ואינו כן, כי "כמה נר-רשעים ידעך ויבא עלימו אידם חבלים יחלק באפו" (שם שם, יז). רוצה לומר: (כמה רשעים נראה שידעך נרם ושיבוא עלימו אידם, כלומר: גמול מעשיהם הרעים, ושיחלק להם השם חבלים באפו על מעשיהם הרעים. ומזה נראה שנטה איוב לדעת הרשעים האומרים שהגזרה אמת ושלא יועיל כשרון המעשה או התפלה לבטל הגזרה.

וזה הדעת אינו נכון, שהשפעות העליונות ישפיעו על המקבל בהיותו במדרגה ידועה והכנה ידועה לקבלם, ואם לא יכין האדם עצמו לקבל השפעת ההוא הנה הוא המונע טוב מעצמו. שאם נגזר על איש-מה על דרך משל שיצליחו תבואותיו בשנה פלונית והוא לא יחולש ולא יזרע בשנה ההיא, אף אם ימטיר השם מטרות עזו על פני תבל ארצה לא תצליחנה תבואותיו, אחר שלא תרש וזרע, והוא מונע מעצמו הטוב ההוא בשלא הכין עצמו לקבלו.

ולפי זה נאמר, ששנגזר על האדם טוב-מה הנה הוא נגזר עליו במדרגה ידועה מכשרון המעשה, וזה כלל יעודי התורה. וכן כשנגזר עליו רע-מה הנה הוא נגזר בהיותו במדרגה ידועה מהרע או בהכנה ידועה, וכשתשתנה המדרגה ההיא או ההכנה ההיא תשתנה הגזרה

שרשים

פרק יח (א) מה שהביא וכו': על ידי שהם מפקפקים בתפלה באים להכחיש ידיעת השם. (ב) טוב מה: אזה טוב. (ג) ולא יזיק רוע מעשיהם וכו': לפי שכבר נגזר עליהם הטוב. (ד) היא רחוקה מידעתי: אי אפשר לי לידע

הסבה. (ה) כמה רשעים נראה שידעך וכו': כלומר שלא ראיתי שום רשע שיגיע אליו הרע מהשם יחברך על כל מעשיו

על שברך לזולת עשו, ואמר (בראשית כז, לג): "מי-אפוא הוא הצד-ציד" וגו', ואמר (שם): "ואברכהו גם-ברוך יהיה". יחזור ויתפלל על עשו כמו שהתפלל בתחלה על יעקב, שכלי ספק יותר ראוי שתהיה תפלתו נשמעת באחרונה על עשו שתעשה ברכון, יותר ממה שנתקבלה על יעקב שהיתה במרמה. ואם הברכות הן הגדת עתידות, למה נתרעם עשו על זה ואמר (שם שם, לו): "את-בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי", ואין אמר לו יצחק (שם שם, לו): "הן גביר שמתי לך ואת-כל-אחי נתתי לו לעבדים". הרי לא עשה דבר מעצמו אלא שהיה מגיד בנבואה העתידות לבא על המתברך, ומה תרעומות יש בזה ליצחק ולא לעשו. והרבה דברים נאמרו בזה. והיותר נכון ממה שהסכימו עליו הוא, שענין הברכות כאלו הוא דבר מרכב משניהם, מהגדת העתידות ומן התפלה. על דרך זה, שהנביא יראה בנבואה העתיד לבא על המתברך ויתפלל בעדו להרבות הטוב והוא, כאלו תאמר שיראה בנבואה שהאיש ההוא יצליח בעבודת האדמה ויברכהו הנביא שירבו תבואותיו מאה שערים, או אם יראה שהאיש ההוא יצליח במקנה יברכהו שירבה מקנהו שעור גדול תפלט פרתו ולא תשפל. ועל זה הדרך אמרו שהוא בכל שאר ההצלחות. (וכשיקשה עליהם הדבר מצד התפלה יאמרו שהוא הגדת העתידות, ואם יקשה עליהן מצד הגדת העתידות יאמרו שהוא תפלה. ולזה הדרך יצטרכו לחלק בין הברכות הנאמרות על פי הנביא לנאמרות מפי הצדיקים והחסידים שאינן נביאים.

וכן יקשה לזה כל הברכות הנאמרות לישראל מפי הכהנים, שאין בהן הגדת העתידות כלל, אלא אם תאמר שכל אלו דרך תפלה. ושל יצחק לפי שהיה נביא, היה בהם הגדת העתידות, ולפיכך חרד יצחק כל החרדה ההיא, מן העצבון שהיה עצב על מה שראה בנבואה מן הטוב העתיד לבא על יעקב (ורב הצלחתו על עשו שהיה חביב לו. ויש לתמה אחר שהתפלה מועילה בברכות למה לא התפלל יצחק על עשו שיצליח יותר מייעקב, כמו שיתפללו הצדיקים על המתברך על ידם. ולמה לא אמר לעשו שהברכות היו הגדת העתידות ושלא הפסיד דבר בברכו את יעקב, וזה היה יותר ראוי כדי שלא ישטם את יעקב על הברכה שברכו אביו.

והנראה לי בזה הוא, שענין הברכות אינו הגדת עתידות כלל, אבל הוא תפלה עם נתינת הכנה אל המקבל שיחול השפע האלקי עליו. וזה, שהשפעים העליונים ישתלשלו וישפיעו על המקבלים (בהדרגות) (ואמצעים, ובתנאים שיהיו המקבלים ראויים ועל יחס וסדר

שרשים

פרק יט (א) וכשיקשה עליהם הדבר מצד התפלה וכו': הצלחתו על עשו: שהיה מוצלח יותר מעשו. (ג) בהדרגות: כלומר מה שהקשו על הברכות מצד התפלה הוא מתווכן מצד השני שהוא הגדת העתידות וכן להפך. (ב) ורוב לפי מדרגות המקבלים. (ד) ואמצעים: על ידי אמצעים, על דרך משל השפע בא מהשם יתברך למלאכים ומלאכים

וסדר שמור (ס) ושידור עם זה מוכנים לקבל השפע ההוא, ואם יפסק ההשתלשלות מאיזה מהאמצעים ולא יהיה היחס שמור או הסדר או יהיה המקבל בלתי מוכן יתבלבל השפע או היחס ולא יחול השפע האלהי בהשתנות הסדר, ולזה צריך שיהיה במקבל הכנה כדי שיחול בו השפע ההוא וכשלא יהיה המקבל מוכן לקבל השפע האלהי יוכן על ידי הנביא או על ידי הצדיק או החסיד ויהיה המברך אמצעי בהורדת השפע ההוא, וזהו ענין סמיכת היד שהיו סומכין ידיהם המברכים על המהברכין לתת הכנה אל המתברך שיקבל השפע או הטוב ההוא וכאלו ההסיד או הצדיק המברך הוא צנוע להמשיך השפע האלהי על ידו, כמו שמצינו בענין הנבואה שהיתה שורה על ידי הנביא על הבלתי ראויים אליה ובלבד שיהיה בהם קצת הכנה, אמר הש"י למשה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו (נמדנכ כ"ז) וכפי מעלת הסומך או המברך יהיה מדרגת השפע המקובל, ולזה תמצא שאמר אליהו לאלישע כשאמר לו שאל מה אעשה לך בטרם אלקח ממך (מלכים ב' ב') והשיב אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, ואמר לו אליהו הקשית לשאול שא"א לאדם לתת הכנה אל המקבל יותר מהנמצא אצלו, ולזה אמר לו שאם יראה אותו אחר שיהיה לוקח ממנו יהיה לו כן שכלי ספק יהיה אליהו אחר הלכיתה במדרגה יותר גדולה ממה שהיה קודם לכן ויהיה אז אפשר לו להשפיע עליו פי שנים ממה שהיה באלהו טרם הלכיתה מה שלא היה אפשר לו להשפיע קודם שיקח, ולשון הקשית לשאול יורה שאין פי שנים ברוחך כמו יכיר לתת לו פי שנים (דברים כ"ה) האמור בבכור כמו שכתבו קצת המפרשים, שאם כן לא היה אומר לו הקשית לשאול שהרי אלישע היה ראוי להתנבאות מעצמו יותר משאר בני הנביאים אע"פ שהם שמשו את אליהו קודם אלישע והיו מכינים עצמן לנבואה יותר מכנו שכבר נאמר לאלהו בהר הכרמל (מלכים ב' י"ט) ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשה לנביא תחתך, ולמה הקשה לשאול כשהיה הוא הבכור בכל בני הנביאים לקחת פי שנים כאחד מהם, אבל האמת הוא ששאל לו פי שנים ברוח אליהו (ו) במה שהיה קודם הלכיתה וכן היה לו שנים אליהו היו שמונה ונסי אלישע י"ז, וכן הסכימו ר"ל בזה בראשון ממסכת חולין. וכן יראה מלשון הכתוב שאלהו היה נראה לאלישע אחר הלכיתה כמו שאר"ל שהיה נראה לקצת החסידים מחכמי הנמרא אמר הכתוב וירם את אדרת אליהו אשר גפלה מעליו ויבא ויעמוד על שפת הירדן ויאמר איה אליהו אף הוא ויכה את המים ויחצו הגנה והנה ויעבור אלישע (מלכים ב' ז') שאחר שכתוב ויעבור אלישע ולא כתוב ויעבור בלבד נראה שהמכה לא היה אלישע לבדו אלא אליהו היה עמו שנראה לו באותה שעה ועליו נאמר אף הוא ויכה את המים. וכן מצאתי כתוב בשם קדושי המפרשים שאלהו נראה לאלישע באותה שעה ואז נתה רוח אליהו על אלישע ונתקיים בו שהיה לו פי שנים ברוחו לפי שראה אותו אחר שלוקח מעמו, וכן מצינו שאחר הלכיתה כתוב על יהורם בן יהושפט מלך יהודה ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא (ד"ס ב' כ"ה) שנראה שהיה או נמצא בין האנשים ומתקן מעשיהם. וסמיכת היד שאמרנו אין ספק שעל מי שיש לו הכנה מרובה תועיל יותר מסמיכת היד על מי שיש לו הכנה מועטת, ולכן שם יעקב יד ימינו על ראש אפרים שיש בו הכנה גדולה יותר מבמנשה, ולזה רצה שהחול הברכה על ידו עליו בעין יפה כפי גודל הכנתו אליה, אבל במנשה למיעוט הכנתו לקבל השפע הספיק לו שישית לו יד שמאל עליו כדי שיחול עליו בברכת יעקב השפע שהיה אפשר לו לקבל, וזאת היתה הכונה בברכת הכהנים את העם כדי שיהיו אמצעים לחול השפע על המתברכים כפי הכנת כל אחד מהם והיו נושאים כפיהם בשעת הברכה שהוא כענין סמיכת היד, והיתה ברכת הכהנים לכלל ישראל או לצבור לפי שהרבים יותר מוכנים לקבל השפע מן היחיד, וזה שא"א שלא יהיה בהם מי שיהיה בו הכנה לקבל איזה שפע אלהי באמצעות הכהנים, ועל זה הדרך הן ברכות הצדיקים או החסידים למתברכים על ידם כדי שיחול השפע באמצעותן על המתברך ע"ד שפירשנו בנבואה בפרק י"א מהמאמר הנ'. ואל תקשה עלי איך אפשר שיהיה הצדיק או החסיד כלי להגיע הברכה אל המתברך והוא יהיה ענין ומצטרך לבריות, שכבר בארו ר"ל בפ' כסוי הדם ואמרו שאהני להו זכותא דצדיקי לאחריו לדידהו לא מהני להו זכותיהו (חולין דף ע"ט) ואחר שימשך השפע אל המתברך באמצעות המברך כפי הכנת המקבל אין כח ביד המברך להפסיק השפע ההוא ושלא ירד על המקבל כי בזולתו ירד עליו שהמברך אינו אלא כלי להגיע הברכה אל המתברך ואע"פ שישתלק הכלי לא תשתלק המרכה, וזה כאדם שהמשיך מי מעין המתגבר אל גנה וזרעיה תצמיח שאף על פי שישתלק האיש הממשיך לא יפסק הנחל הנמשך מהשקות הגנה, וכן מי שיעשה חלונות בבית אופל שרשים

מכ"י למלכיים וממלכיים לגלגלים ומהגלגלים לעולם השכל: (ס) ושידור עם זה מוכנים וכו'. בי אע"פ שהמקבלים ראויים לזה אם אינם מוכנים ג"כ לא יספיק עליהם השפע האלהי כמו שנתבאר לעיל במ"ג פרק י"א בענין ארבע ומרים ע"ס: (י) נמה שזכר קודם הלכיתה. שזכר לו שפע יותר

אופל כרי שיכנס בו אור השמש שאף אם יסתלק האומן לא יסתלק אור השמש מלהאיר הבית
 ההוא האפל, וזה הוא שאמר יצחק כשחרד חרדה גדולה עד מאד ואברכהו גם ברוך יהיה
 (נחמ"ס כ"ז) כלומר על כרחי יהיה ברוך אחר שברכתי אותו, שגם ברוך יהיה הוא מכלל החרדה
 כאלו אמר אין בידי להפסיק בשפע ההוא שנמשך אליו ע"י, שזה כמי שצוה את הצורף לעשות
 כלים נאים מזהב מצויירים ציור נאה מאד לאוהבו של צורף והאומן בהיותו מרמה שהכלים ההם
 היו לאוהבו צייר אותם ציור נאה עד מאד בשמחה ובשוב לבב ואה"כ נודע שלא היו הכלים
 ההם לאוהבו של צורף שבלי ספק הצורף ההוא יתעצב על זה ויחרד חרדה גדולה אבל אין
 בידו למנוע הציור הנאה ההוא שלא יהיה עשוי בכלים ההם ואע"פ שנודע שהם לשונאו של
 אומן, ובעבור זה אמר יצחק לעשו הן גביר שמתיו לך וגו' (שס) כלומר כבר הגיעו לו על ידי
 באמצעות הכנתו כל השפע הזה ואין בידי להפסיק אוהו אחר שכבר נמשך ולכה אפוא מה אעשה
 בני, עד שאמר לו עשו הברכה אחת היא לך אבי כלומר שיברכהו ברכה אחרת שלא תהיה נגד
 הברכה שברך, וכן עשה יצחק בכלל ברכת עשו אמר לו ואת אחיך תעבוד שבולת זה
 א"א, וזה מה שרצינו לבאר מענין הברכות :

כח.

א ואז קרא יצחק ליעקב וברך אותו, להתפרסם לו כי ממנו יהיה הזרע הנבחר¹⁰ אשר יירש הארץ. כי עשו לא היה ראוי לזה לא מצדו ולא מצד נשיו. ואמר אליו לא תקח אשה מבנות כנען, קום לך פדנה ארם, ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם אשה מבנות לבן. ב ואל שדי במציאותו אם לעצמו אם להמציא שאר הנמצאות. מה שאין כן באחד משאר הנמצאות, כי כל אחד מהם יצטרך במציאותו אל זולתו קודם לו, והוא אשר ישימהו נמצא. ואין בו די להמציא כל הנמצאות, וגם הנמצאות שימציא אינם שופעות ממנו, ג אם לא באמצעות הכח השופע לו מסבתו. כמו שבארנו בספר מ"י¹¹. הנה זה האל יברך אותך ויפרך וירבך בדרך שתהיה לקהל עמים. ויתן לך את ברכת אברהם, כי ממך ד יהיה הזרע הנבחר אשר ייעד השם יתע' לאברהם שיירש הארץ.

ו וכאשר ראה עשו שכבר צוה יצחק ליעקב שלא יקח אשה מבנות כנען ושמע יעקב לקולו, רצה גם כן לעשות נחת רוח לאביו, להתפרסם לו כי רעות בנות כנען בעיני יצחק אביו. ט ולקח אשה ממשפחתו על נשיו לו לאשה. הנה זה הוא ביאור דברי הספור הזה.

ויראוי שנחקור בהתר ספק עצום יקרה בקצת מה שבא בזה הספור, קודם שנוכח התועלות המגיעות ממנו. וזה כי כבר יסופק על ענין זאת הברכה אם היא הודעת מה שעתיד להיות, או היא כמו תפלה ובקשה מהשם יתעלה שיברך זה המתברך. כי בזולת אלו השני פנים לא יהיה תועלת בברכת הנביא. וכבר יראה שאין זאת הברכה הודעת מה שעתיד להיות למתברך שאם היה הענין כן לא יתכן שיאמר מה שאמר יצחק לעשו "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך"¹² וזה מבואר בנפשו¹². וכן יחשב שלא יתכן שתהיה זאת הברכה תפלה ובקשה מהשם יתע', כי מה שזה דרכו, יתכן שיהיה בו ברכה לכל אחד מהמתברכים. כי לא ימנע במתפלל שיבקש פעם דבר מה ופעם הפכו לפי מה שיצטרך אליו כעת. ואם היה הענין כן מה היה הדבר שמנע יצחק מלברך עשו בברכה בעינה אשר ברך יעקב, מי יתן ואדע. ועוד שיצחק לא נתכוון* בברכה ההיא כי אם לברך עשו. סוף דבר, הנה זה הספור הוא חזק הספקות מאד מזה הצד¹². עם שהוא זר גם כן בקשת הנביא מטעמים בעבור זאת הברכה, כי אין מדרך הנביא להמשך אחר אלו ההנאות הגופניות כל

7 להסיר הקללה הזאת מעליו - ג, ה. 8 ראב"ע (וצ' רמב"ן). 9 ב"ר פס"ו, ט. 10 השלם - ג, ה. 11 מאמר ח"ג. 12 ע' דרשות הר"ן, בדרוש השני (עמ. לג) שהוסיף להקשות בזה.

וע' מש"כ רבנו לעיל טו, ח. ויקח ברכתך. אותם העתידות, ואין אחד לוקח מאומה מחברו. שהרי אף אם עשו היה בין ידיו, היה יצחק אומר לא נתכוון וכו'. וה"ל ברכה בטעות ואינה מועלת.

שכן שישמם מבוא אל דבקות השפע האלהי בו. כי זה אמנם היה אפשר בתענוגים הנפשיים* כמו שאמר אלישע "ועתה קחו לי מגנן וגו'" (מ"ב ג, טו). ונאמר שכבר יראה מענין ברכת הנביא שהיא אינה מיוחדת אל רצונו, אבל יכר' המתברכים איש כבודתו, כמו שהתפרסם מענין יעקב בכרכו בניו "איש אשר כבודתו כרך אתם" (לקמן מט, כח). וכבר יתבאר זה יותר מענין ברכת מנשה ואפרים, אמר ליוסף, בבקשו ממנו שישית יד ימינו על הבכור¹⁷ (לקמן מח, יח) "ידעתי בני יעצתי, גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו ודעו יהיה מלא הגוים" (שם, יט). כי זה ממה שיתבאר ממנו בלי ספק שענין ברכת הנביא הוא בלתי מיוחד אל רצונו, אבל הוא הודעת מה שעתידי להיות באופן מה. וכבר יראה מענין זה הספור אשר אנתנו בו שאין זאת הברכה הודעת מה שעתידי להיות, שאם היה הדבר כן לא היה ראוי ליצחק שיאמר לעשו "בא אחיך במרמה" כמו שזכרנו.

ובחיית הענין כן, הנה אולי יותר זה הספק כשנאמר שברכת הנביא היא באופן מה לפי מה שעתידי להיות ובאופן מה* תפלה ובקשה. וזה אמנם יהיה לפי מה שאומר, וזה כי כאשר יהיה איש מה מוכן לקבל ולהגיע לו טוב מה יתפלל הנביא שיגיע לו טוב יותר חזק מהטוב ההוא אשר היה נכון לבא עליו, אלא שלטוב ההוא היתחשט מה עם הטוב שהיה ראוי לבא עליו, ובזה האופן יאמר שיברכוהו בברכתו. והמשל שמי שיש במערכתו שיהיה עבד נשוא חן בעיני אדוניו, הנה אם יברכוהו הנביא יברכוהו בדבר מתחשט לזאת ההצלחה, והוא שיהיה משרת גדול בבית המלך או שיהיה סוחר מצליח. ולא יברכוהו שיהיה מלך, כי זה רחוק מאד מהטוב אשר היה נכון לבא עליו. ואולם יברכוהו הנביא שיהיה מלך ומושל על מדינות רבות אם היה במערכתו שיהיה שר ואדון למדינה אחת. ולפי שהשגחת השם יתעלה דבקה בנביא, ימשך לו שתהיה תפלתו נשמעת ותשוב ברכותו במדרגת הדברים העתידיים¹⁸ להיות. אלא שעל כל פנים, ברכת הנביא הוה משוערת לפי הכנת המקבל, ולא יכרך באי זו ברכה תודמן אי זה איש יודמן, אבל תהיה הברכה לפי המתבשר. וזה מבואר מאד עם מה שהישרנו אליו.

וכאשר החישב לנו זה, הנה אפשר שנתייר בקלות הספקות אשר אפשר לעסוק בענין אלו הברכות. ונאמר תחלה כי בקשת יצחק המטעמים לא היתה לאהבת הערכות, חלילה לנביא מזה החסרון. אבל היתה כדי שתשלם למחשבתו התבודדות באיש המביא לו המטעמים. בהפנותו מחשבתו בו באכלו אותם¹⁹. כדי שידע לו בבואו אי זו ברכה ראויה לו, כי זה מתנאי הבואה כמו שביאורנו בשני מספר מ"י²⁰. ולזאת הסבה תמצא שאמר שאול לעזרו כשיעץ שילכו לאיש האלהים להגיד להם איפה הם האמונות "והנה נלך ומה נביא לאיש, כי הלחם אול מכלינו ותשוהו אין להביא לאיש האלהים מה אתנו" (ש"א ט, ז). וסוף הדברים אמר נעזר שיש אתו רכע שקל כסף והוא מבואר שאין ברובע שקל כסף השורה ראויה לנביא, שהיה מושל בכל ישראל. ולזה הוא מבואר שכמו אלו המתנות

13 על ראש מנשה כי הוא הבכור — ג. ה. 14 ובפרס: מה שעתיד. 15 ע' דרשות הר"ן שם (עמ. לב). 16 פרק 1.

וע' בדרשות הר"ן הדרוש החמישי (עמ. עז). רבנו מבואר שהברכה היא שילוב ראית הענין עם בתענוגים הנפשיים. אבל לא כוונות הגופניות. תפלה ובקשה. בזה רוח הנביא על המבשר הוא וע' דרשות הר"ן, דודש ב (עמ. לב) ודרוש ה (עמ. רואה את תכונות ועתידות המתבשר ומעתה יהיה באופן מה ובר' ובאופן מה ובר'). שיטת מברכו בברכתו — שיגול הטוב הנכון לבא עליו.

היו נותנים לנביא לסבה שזכרנו, כי היה בזמן שמואל דבר ה' יקר אין חזון נפרץ²¹ ולזה היה צריך לכמו אלו הדברים שיש להם מבוא בהתבודדות דמיונו ומחשבתו במה שידענה. ואולי היה צריך זה ליצחק לרב זקנתו כי מפני זה יקשה לו יותר התבודדות מחשבתו ודמיונו בדבר ההוא. ולזה תמצא בהרכה מהנביאים שתפסק הנבואה מהם בזקנתם. והנה נתבאר ליצחק כי המביא אלו המטעמים הוא מכת מי שראוי שתדבק בו ההשגחה האלהית וברכו לפי האופן ההוא. והמשיל ריח שלמות יעקב בעינין לריח שדה אשר ברכו²² ה' בפרי מגדים, על צד ההמשל, כמו שבא המשל בחכמות לדברים הרוקחים בשיר השירים²³. ומפני זה הקדים בברכת יעקב טל השמים לשמנו²⁴ הארץ, מה שלא עשה כן בברכת עשו. להעיר כי מהדמים השקוף השם ית' להשיגו בו, כי ענין הטל הוא יותר מפורסם שהוא על צד ההשגחה מירושת הארץ. ובכלל הנה מפני שהטל יבא מלמעלה הקדימו, להורות שמלמעלה יבא ליעקב טובותיו על צד ההשגחה הפרטית.

והנה כירך יעקב בהתמדת רב דגן ותירוש, מה שלא עשה כן בעשו²⁵. וזה כי היות בארץ רוב דגן ותירוש בהתמדה אי אפשר מזולת השגחה פרטית כאדני הארץ ההיא. ועל צד ההשגחה גם כן ברכוהו שיעבדוהו עמים רבים ובני עשו, וכן ימשך מההשגחה האלהית שיהיו אורזים ומכרזים מברוכים.

ואחר שנתייר יעקב בזה האופן אשר היה בו קללה מה לעשו והיה מחוייב בברכת הנביא שתיגיע. הנה מן ההכרח שלא יתיירך עשו במה שהיה אפשר שיתבשר בו קודם שנתיירך יעקב. וזה הוא מה שאמר אליו יצחק "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך" והיה נכון יצחק אי זו ברכה יברכוהו, וברכוהו במה שלא יחלק²⁶ על ברכת יעקב, ממה שהיה אפשר שיתבשר בו עשו לפי מה שהיה מוכן אליו מהטובות. והודיעו כי עבודתו ליעקב לא יהיה מתמיד אבל יסור העבודות ההוא בעת שיהיו ישראל בלתי ראויים שיתבשר בהם כמו זאת ההשגחה. וזהו אמרו "והיה כאשר תירד ופרקת עלו מעל צואריך" ר"ל שכאשר תגיע הממשלה לעשו מצד המערכת, אז אפשר²⁷ שיסור זה העבודות ממנו בעת מה. והוא כשלא יהיו ישראל ראויים שיתבשר בהם ההשגחה האלהית באופן שתשיש משרתת להם זאת האומה אשר ראוי שתהיה מושלת. ואולם התנה שתיגיע הממשלה לעשו מצד המערכת, שאם לא היה הענין כן הנה לא ימנע השתעבד בני עשו לזרע יעקב עם היותם בלתי ראויים שיתבשר בהם ההשגחה האלהית. וזה שכבר תראה שתמשול אומה באומה אחרת. ואם אין האומה המושלת באופן מהשלמות שתדבק בה ההשגחה האלהית. הנה נשלם ככאן היתר הספקות אשר אפשר שיסופקו על אלו הברכות. ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם שמנה:

התועלת הראשון הוא במדות. והוא שראוי לאדם שישתדל להוריש לבניו מהטובות מה שאפשר לו וכ"ש אל מי שאהב מהם יותר. הלא תראה שיצחק השתדל לברך עשו קודם מוחו, וצוה שיעשה לו מטעמים כדי שיתבשר לו במה שיתכן לו שיברכוהו.

התועלת השני הוא במדות. והוא שראוי שיהיה הבן הנאהב, היותר טוב מהבנים, ואם לא

17 ש"א ג. א. 18 אשר בו כל פרי מגדים — ג. ה. 19 ת. ב. 20 משפטי — ג. ל. 21 ודבריו: כי מנת האלהים תמיד הוא ואין לו תפסק לעולם ובר' ולעשו לא נתנו בפתח האלהים ולא בדבר ובר' (פס. כח). 22 ערערי — ל. 23 ובפרס: אז יקרה לו.

ימשך ממנו תועלת להוריו כמו שימשך מהאחרים. הלא תראה כי רבקה היתה אוהבת את יעקב להתפרסם לה שלמותו. והשתדלה מפני זה שיהיה יעקב המתברך ואף על פי שהיה מגיע לה תועלת יותר מעשו בסבת הציץ שהיה מביא תמיד. ואולם יצחק לרוב התבודדותו בעיניו לא התפרסמו לו חכונות יעקב ועשו ועניניהם בדרך שיוכל לדעת איזה מהם יותר טוב. ולזה היה אוהב את עשו יותר, לסבת התועלת המגיע לו ממנו ולהיותו מרמזו תמיד בדברים למשך אליו לבו.

התועלת השלישי הוא במדות גם כן, והוא שראוי לכל מי שישתדל לעשות פועל מה לתכלית מה, שישתדל להסיר כל הדברים המונעים ממנו התכלית ההוא ולהמציא הדברים המביאים אותו ביותר שלם שאפשר. הלא תראה כי יעקב פחד שימנע ממנו התכלית שהיה מכון אליו עד שראה שרבקה המציאה לו התחבולות אשר בהם הסתלק מה שהיה מפחד ממנו. וזה שהיא הליבישה אותו בגדי עשו כי זה ממה שיביא יצחק לחשב שהיה שהיה לכוש אלו הבגדים הוא עשו. והלבישה עורות גדיי העזים על ידי יעקב ועל חלקת צואריו, כדי שירגיש בו יצחק שהוא איש שעיר כאשר ימוששו.

התועלת הרביעי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שימנע מבעל חק את חוקי*. הלא תראה כי יצחק לאהבתו עשו מפני התועלת שהועילה לו, לא היה רוצה לברך יעקב כשהיה מביא לו מטעמים לחשבו שהוא יעקב כמו שהגיד בסוף הענין "הקול קול יעקב". אבל רצה שיהיה המתברך עשו כדי שיהיה לו גמול ממנו על התועלת שהועילה לו עד שהביאהו יעקב לחשב שהוא עשו, ואז כרכו.

התועלת החמישי הוא בדעות. והוא להודיע שכבר אפשר בטוב המתמיד* שיעד הנביא שיפסק בעת מה. הלא תראה שכבר ייעד יצחק ליעקב שיהיה גביר לאחיו. ואחר כך אמר לעשו שכבר יזדמן בעת מה שיפוזק עולו מעל צוארו. והנה נודיע הסבה בזה בג"ה בפרשת וישלח יעקב מלאכים.

התועלת השישי הוא במדות. והוא שאין ראוי לאדם שיקל כשנאה שישנאוהו מי שיהיה. אבל ראוי שיהיה מפחד ממנו וישתדל לברוח מהארץ והיא או להשלים עמו. הלא תראה שרבקה צוהה יעקב שיברח מפני חמת עשו אחיו.

התועלת השביעי הוא במדות. והוא שראוי שיהיו רחמי ההורים על הבנים יהיו טובים או רעים. הלא תראה שרבקה יראה פן תשכל שניהם אם לא יברח יעקב מפני עשו, כי יעקב מביאר מעניניו שהיה גבור וזה מביאר מהאבן שגלל לבדו מעל פי הכאר שהיו מחקבצים בה רבים קודם שיוכלו לגללה²⁴. וכלי ספק כשיראה שיקום²⁵ עליו עשו להרגו יקדים הוא ויהרגוהו או אולי ימותו שניהם.

התועלת השמיני הוא במדות. והוא שראוי לאדם שיקח אשה ממשפחתו או ממשפחה

24 לקמן כט, ח. 25 ולזה הוא מביאר שאם יקום — ג. ה. 26 לעיל טו, ח ושם ח.

מבעל חק את חוקי. ממי שיש לו ביד זכות ומהמקום, אשר יתכן שיתקיימו לראוי ולבלתי ראוי על דבר מה הראוי לו, אל תמנע ממנו את הראוי לו. כמשי"כ רבנו לעיל פס. מ.

המתמיד. לאפוקי הברכות שיהיו בעת מה מהומן

נבחרת, כדי שיהיה זדעו נבחר. ולזה תמצא שצוה יצחק ליעקב שיקח אשה ממשפחתו כדי שיהיה ממנו הזרע הנבחר שירש הארץ שיעד ה' לאברהם. וכבר למדנו מזה המקום גם כן כי הברכה אינה כי אם לפי הכנת המתברך. וזה שאם היה אפשר שיברך הנביא המתברך לפי רצונו למה היה נכון יצחק בברכת עשו כמה יברכה, הנה היה אפשר לו שיברכהו שתהיה לו ברכת אברהם כמו שברך יעקב בזה. ואמנם לא ברכהו בזאת הברכה לפי שהברכה הזאת לא יתכן שתבא כי אם לדברים כשי"כ כמו שהתבאר מדברינו אצל כריתת ברית בין הבתרים²⁶. ולפי שלא היה עשו ראוי לזאת ההשגחה לא יכול יצחק לברכו בה. ומהו המקום למדנו גם כן, כי לא היה יצחק אוהב יותר מיעקב כי אם קודם שהתפרסם לו שלמותו. אמנם אחר זה היה אוהב יעקב יותר מצד שלמותו ומעלתו. ולזה דקדק בענינו וצוהו שלא יקח אשה מבנות כנען וברכהו בזאת הברכה השנית אשר היא נפלאה מאד.

בראשית כז

אברנאל

תולדות

שנ

ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה
כלם לשון הלול והודאה ושבח. והברכה שהיא
מהברואים קצתם לקצתם אינה השפעה ולא
הטבה וגם אינה הלול ושבח אבל באמת היא
הכנה למבורך בתפלה ובקשת רחמים אליו ית'
ויענהו וישפיע עליו בברכתו ולזה נאמר
בברכת כהנים כה תברכו את בני ישראל אמר
להם. יברכך יי. ר"ל שברכת כהנים לישראל
היא אמירה ותפלה לשם שיברכם וישמרם. יאר
פניו אליהם ויחנם ישא יי פניו להם וישם
להם שלום ובסופה אמר ושמו את שמי על
בני ישראל ואני אברכם. ר"ל שהם יתפללו
עליהם כי זהו שימת השם עליהם אבל האל
יתברך הוא אשר יברך אותם בהשפעתו לא
הוא ואחרי שידענו זה נאמר עוד שכיון שיעד
הקב"ה לאברהם להתיחדו ורעו להשגחתו
ולירושת הארץ הנבחרת היה ראוי שכל א'
מהאבות במותו ימנה תחתיו הבן היורש אותם
ההבטחות והיעודים והיושב במקומו בהם כי
בזה תשתלשל האומה בסדר אלדי ידוע ומוגבל
אלהי ובגוים לא תתחשב. ולכן ברך יצחק
לבניו ויעקב לבניו להגיד שאותו המבורך
או המתברכים הם מקבלים היעודים האלהיים
ונרשאים אליהם מולתם. ואם אברהם לא ברך
יצחק היה זה מפני שהקב"ה כבר גילה וברך
שיצחק יהיה היורש את יעודיו וברכותיו וכמ"ש
כי ביצחק יקרא לך זרע. ואת בריתי אקים את
יצחק. וצוה לאברהם שיגרש את ישמעאל בנו
ולכן לא הוצרך אברהם לברך את יצחק ולהגיד
במקומו בברכותיו ויעודיו יען כבר נתברר זה
בדבר האלהי יתברך אבל יצחק שהיו לו שני
בניו עשו ויעקב ולא פורש מפי השם מי מהם
ישב על כסא אברהם וראה אותם בתכלית
החלוק ששני היה לו יתרון טבעי להיותו בכוח
פטר רחם וראשית אונו ויעקב היה לו יתרון
שכלי במדותיו ובדעותיו הנה כאשר ראה וצדיק
שהקב"ה לא פירש מי יורש יעודיו וברכותיו
הוצרך הזקן לפרשו בברכותיו ולכן התעורר
אל הברכה מזה ההכרח ותלה אותו באמרו הנה
נא זקנתי לא ידעתי יום מותי לפי שהיה
מהראוי שקדם מותו יבאר ויגיד מי ישב על
כסאו אחריי ובחיי לא היה ההכרח הזה כי
אם אחרי מותו ולכן חשש שמא ימות היום או
למחר פתאום ותשאר קטטה בין בניו. עשו
יאמר שהוא הבכור לו משפט הנחלה האלהית
הזאת ויעקב יאמר שכמו שיצחק עם היותה
קטן מישמעאל ירש את הבית כן הוא יירשנה
ולא עשו הנה כדי לסלק הספק הזה העירוהו
רעיונו לברר זה בברכותיו ובמדרש נתנו
סעם אחר הביאו משלים הפרדס והאריס

הט"ז בדברי רבקה עד אשר השוב
ומת אחיך וחזר לומר עוד עד שוב
חיד ממך שהוא כפל מבואר ומה ענין
את אשר עשית לו והלא היא היתה
המעשה ואיך יחסה האשם אליו. ויקשה
ג זה אמרה למה אשכל גם שניכם יום אחד
כי אם יהרוג עשו ויעקב מי יהרוג עשו ואיך
תשכל משניהם:

השאלה הי"ז אם היה הפחד כלו מעשו
שלא יהרוג את יעקב איך לא אמרה
רבקה אמתת הדבר ליצחק והשיאתו לדבר אחר
באמרה אם לוקח יעקב אשה מבנות חת וגו'
למה לי חיים ויצחק בעבור זה שלחו לא בעבור
משטמת אחיו והנה יעקב בפחד המות היה
לא בנשואין:

השאלה הי"ח אם רבקה צותה קום ברת לך אל
לבן אחי חרנה למה שינה יצחק קום לך
פדנה ארם ביתה בתואל אחי אמך ובפועל
נאמר וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל
הארמי כדברי אמו ומה ענין אמרו אחי רבקה
אם יעקב ועשו הלא ידענו כל זה:

השאלה הי"ט ביתור הפסוקים והיותם בלתי
גזרה שאמר הכתוב וירא עשו כי ברך
יצחק את יעקב וחזר לומר בברכו אותו וחזר
לומר וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך
פדנה ארם וכבר אמר כל זה:

השאלה הכ' באמרו וירא עשו כי רעות
בנות כנען בעיני יצחק אביו כי זה
כבר נכלל במ"ש למעלה וירא עשו כי ברך
וגו' ועוד כי למה לא אמר בעיני אמו בהיותה
דיותר מקפדת בזה כמ"ש בעיני אביו: והנני
מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה
כלם:

ויהי כי זקן יצחק עד ויאמר יעקב אל רבקה
אמו. ברכה שם משותף יאמר כפי
המברך והמבורך כי הנה יש ברכה מהבורא
ית' לברואיו ויש ברכה מהברואים אליו יתברך
ויש ברכה מהברואים קצתם לקצתם. והברכה
שהיא מהבורא לברואיו אין ספק שהיא השפעה
זתוספת טובה בהם ובעיניהם לא תפלה ולא
הודאה אמר וי"י ברך את אברהם בכל שהשפיע
עליו טובות הרבה. יברכך יי מציון. ברכת
יי היא תעשיר ודומיהם. והברכה שהיא
מהברואים אל הש"י אינה השפעה ולא הטבה
כי הם מקבלים ממנו לא משפיעים תחתנים
אליו אבל היא הודאה והלול ודרך שבח ויברך
דוד את יי. ואהבת את יי. תמיד תהלתו בפני

ושאברתם פחד לברך את יצחק מפני ישמעאל וגל על י"י דרכו והוא בריך את יצחק אחרי מותו ואני לישב הדבר על פשוטו באותו חזונו. בזה השאלה הא' הנה לא ראה יצחק לברך את שני בניו יחד עשו ויעקב לשירשו שניהם יעודי אביהם וברכותיו בדבקות ההשגחה וירשת הארץ לפי שראו אותם מתחלפים תכלית החלוקה בטבעם במדות ובאמונות ולכן היה מחזיק שיהיה בהם כן א' הב' ב' יספך לראשון ויחלל בנחלתו כי הנה יעקב בריך את שני בני יוסף לפי שעשה שניהם בשבטים והיו שניהם צדיקים וטובים ואמנם על שאר הבנים אמר לו ומלחמותי אשר הולדת אחיהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם. הנה לא בריך ולא פירש כי אם הראשיים לא הנספלים אליהם וכן בריך את י"ב בני לפי שהיו כלם ראשים באומה בניהם שהיו לפני אנשים גדולים לפי שלא היו כ"כ ראויים והיו נספלים ונגזרים בתוך אחיהם וכן מרע"ה לפני מותו ולא בריך אלהם בשמותם להייתם ראשים ולא נקבו בשמות בניהם ככה יצחק רוצה לעשות בבניו כאשר עשה אברהם בבניו לשיהיה הראש הוא עשו בנו הגדול כי אחרי שהטבע הקדמוני לו כשפט הכבדות והיה בדעתו לברכו שיזכה הוא בברכת אברהם לנחול את הארץ ולהיות הוא בעל ברית אלהים ושבכלל עשו וברכתו בהיות הוא שרש הבית יספך יעקב אחיו הצעיר ממנו ולזה לא ברכו בפני עצמו והותרה בזה השאלה הב' אך אמנם מפני שראה עשו במורדי אור בלתי הולך בדרכי השם רצה לסייעו ולהכנס לעקל הברכה בתפלתו והתכשיר בדבר מצות (נכור) [נכור] אביו בהביאו לו מצידו ומאכלו מטעמים כאשר אהב ופירש לו הדברים הנמה שזכר כדי שבאחת וכות מצות רבה יהיה לך לברכה. והר"ן כתב שצוה על זה כדי לשמח לבן ונפשו ויתברך לפניו ולהשפיע עליו ושהו היה ענין וצוה המנהגות שהיו נותנים לנביאים לא שיקחו שכר על גבולותיהם וגם נכון הנא. יהיה מה שיהיה אין ספק שתעורר לזה תפלת הצדיק וברכתו לעת מצא כי תפלת הצדיקים מקובלת יותר בשעת המות להייתם יותר מתבטלים ביוצרים וכמ"ש אביר צוה לפני מותו וחז"ל אמרו מצוה לקיים דבריו המות ולכן היה יתור ברכתם והותר עם זה השאלה הג' הדר ואין ספק שהיה לו יצחק להשתבש במעשה עשו ורשעתו ורשעת נשיו להשתבש אשר חלדנה ידמו להם לרוע. והיה לו להתפלל אל האלהים שיודיעו למי יברך אם לגדול כפי

לידתו או לגדול בשלמותו אבל האהבה מקלקלת השורה לאהבתו את עשו חשקו נפשו בו ולא ראה חובה במעשיו. ואולי שלח נאמר ויהי כי יזק יצחק ותהני ענין מראות שענין שכלי וכוונתו כזה בענין עשו ולא ראה ולא התבונן במעשיו כראוי ובמדרש אמר (בראשית רבה פרשת סי"ה) דרש ר' חנניא בר פפא רבות עשית אתה י"י אלהי נפלאות ומחשבותיו אלינו כל הנפלאות והמחשבות שעשית לא עשית אלא לטובתנו ולמה כזה ענין את יצחק אביו אלא כדי שיבא יעקב ויסול את הברכה. פ"י שכוונו ענין השמיים ואני אומר כי גם ענין בחינתו כזה בזה. הנה רבקה שמעה בדבר יצחק את עשו עם היות שיצחק העלים מכנה ולא הגיד לה. ומפני שהיא ידעה בדבר י"י שרש יעבוד צעיר והוא בדעתה מפני זה שיעקב יהיה עיקר הבית וראשו לא עשו חששה שמא עשו יתברך מפני יצחק ומכאן ברכתו יתאמץ כח כנגד יעקב יתברך ביניהם הקטנה ולכן לא חששה לרצון יצחק כי אם הקטנה עם האמת והעוד שזאמר לה. גם ראתה שנשי עשו היו רעות וחטאות והוא לא היה מזהה בידהו ואין יהיו בניהם יורשים הדיקות האלדי והארץ הקדושה לכן השתדלה בדרך הזה בתקוה שבאשר תחול רוח י"י על יצחק לברך תעומד בין ידיו ישים דבר בפני ירידתו עשו היו רעות וחטאות והוא לא היה מזהה בידהו ואין יהיו בניהם יורשים הדיקות האלדי והארץ הקדושה לכן השתדלה בדרך הזה בתקוה שבאשר תחול רוח י"י על יצחק לברך תעומד בין ידיו ישים דבר בפני ירידתו עשו היו רעות וחטאות והוא לא היה מזהה בידהו ואין יהיו בניהם יורשים הדיקות האלדי והארץ הקדושה לכן השתדלה בדרך הזה בתקוה שבאשר תחול רוח י"י על יצחק לברך תעומד בין ידיו ישים דבר בפני ירידתו

שעורים ולא חסם. כך אין הדבר חלו בכונתו כי אם בורע הנורע והאדם הוא כלי בוהיעה ואין כן הענין בהתרת הנדדים שזכרתי בשאלה לפי שהאדם בו פועל פעולתו לא כלי באותה פעולה ושכן יהיה יצחק בברכות הנה כלי להגעת הרצון האלדי וגורו וכן להחכימה הצדקת בתחבולה הזאת אשר עשתה לקיים דבר השם וגורו אשר נדע אליה חותרי בזה השאלות ה' ה"ה. הנה לא רצה הקב"ה שיברך יצחק את יעקב על כחו ולגרש את עשו אשר אהב מברכתו פן יתעצב הוקן ימים רבים ולא יוכל להנחם ולא תחול בו הנבואה בעת הברכות ויתבלבל יצחק ויען אין נבואה שורה מותר עצבות ולכן הניחו לחשוב שהיה מברך את עשו כדי שיברך יעקב בשמחה ובטוב לבב. והשנית שסבב זה המביא צוה מרחוק לתת איבה בין שני הנחים האלה כדי לייסר בו את ישראל כשיחטאו וכבר זכר זה הר"ן בדרשוטיו ותותר בזה השאלה ה'. אמנם בתור השאלה ה' כבר חשב הראשון שהיו הברכות תפלה ושיגותו ספקות השאלה. והנה המוכרח ממה שזאמר בזה הוא מה שאמר שהברכות הם דבר מורכב מהתפלה ומהגות העתידות שהנביא ראה העתיד להיות יתפלל אל השם שיברכו הטובה וידחה הנזק מהמתברך והוא זה באמת בלתי הצדיקים שאינם יודעים לחלק בין ברכות אלהים ויודעים העתידות לברכות הנביאים היודעים אותם. והנה ברכת הכהנים לא היתה עם ידיעת העתיד וגם ביצחק יקשה למה לא התפלל על עשו שיצליח יותר מיעקב ולמה לא אמר לעשו שהיו דבריו הגדל העתידות ושהוא לא עשה דבר בברכתו ליעקב ועל כן אין לו לייסוס אותו ולא להתרעם נגדו כי כאשר דבר מלך שלטון. אבל אמרת הענין הזה הוא כפי מה שביארתי למעלה שברכות האנשים אלו לאלו בין שיהיו נביאים או חסידים ואנשי מעשה אינן אלא נתינת הכנה למבורך והפלה לשיישישפיע עליה מטוב וזה לפי שהשפיע העליון נשפע על המקבל בהדרגות ואמצעים ובתנאי שהיה המקבל מוכן אליו וברר לא יהיה המקבל מוכן מצד עצמו ויכנינו המברך בתפלתו ויהי המברך ההוא אמצעי בהורדת השפע ההוא ולזה היו המברכים סומכים ידיהם על המברכים כדי להכניס לקבל השפע הנחמד והוא ונאילו הנביא יודע הנהגה צנור להמשיך השפע על ידו וכמ"ש (במדבר כ"ז) קח לך את יחושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו והנה יצחק לפי שהיה יודע וידע שהוא

עשו בלתי מוכן לקבל השפע האלדי כפי מעשיו צוהו שיתחולל בעבודתו ומאכלו כדי שיקנה ממנו ותתרצה נפשו אליו וקודם מותו יברכהו כלומר יתפלל עליו אל השם ויכנינו באופן שיקבל את הטוב מאת האלילים כאשר נשבע לאברהם ונאשר בא יעקב ועמד על רגליו והצדיק סמך את ידו עליו והכנינו ותחלף עליו בדבקות עצום ידע שכבר חל עליו השפע האלדי ושלח נאמר בו כח להסיר מעליו השפע שכבר נשפע. כי המברך אינו אלא כלי. ובהסתלק הכלי איסתלק המעשה שכבר נעשה והוא כמו מי שעושה חלון להכנס האור בבית האפל שאף שסתלק משם האור לא יסור השמש שכבר נכנס ולזה חזר יצחק חרדה גדולה ואמר מי איפה הוא וגו' באומר אין בידי להפסיק ולהסיר השפע ההוא שכבר נשפע על ידי. והוא אמר ולך איפה מה אעשה בני ר"ל כבר הגיע לו על ידי כפי הכנתו כל השפע הזה ואין כח בידי להפסיק ולהסיר מעליו. ובעבור שידעה הצדקת כל זה מענין הברכות השתדלה שיברך יעקב וצוהו אותו שיעשה גם כן מעשה עבודה לאביו ורשעתו שני שיערי עוים. ויהיו לפניו לאכול באופן יחזיק יתפלל עליו על אותה עבודה ויכנינו מתוך תפלתו הנה הוסיפה בברכה יברך לפני י"י שלא אמר יצחק להודיעו שלא היתה הברכה תהיה קלה בעיניו כי להייתו סמוכה למיתתו והיה לפני ה' ולדיקותו ולכן יהיה כזה רב כיד המלך. ואם יתברך עתה מלפני השם תתקיים כי בהיותו מוכן מעצמו תתקף הכונה בכת ברכת אביו ויפול בו השפע ומי ישיבנו וכבר חסדים בזה בצד מה הר"ן והנמשכים אחריו ואם לא השלימוהו בזה האופן והותרה השאלה ה'.

(יא) ויאמר יעקב אל רבקה וגו' עד ויהי כאשר בלתי יצחק. ונתן יעקב בנצדונו חשש מאוד מלעבור השורה הראיה בכבוד אביו ולכן אמר לאמו תלך ידעת שעש אחר איש שער ואנכי איש חלק ואף על פי שאני אינו רואה אולי ימושי בדרך מקרה שיקרם אותי אל עצמו לשוק לי או לשום ידעו על פני בדרך חבה כאשר יעשה האב לבנו וימצאני חלק ויכניני ויאמר כי אני מוכן בו ומלעיב כמתעתע במצותי ויהיה זה סבה שיקללנו ולא שיברכנו רצה לומר כי הנה עתה אצ"פ שיברך את עשו אחשוב שגם כן יברך אותי ברכה מה אבל אם אעשה זה יקללני ולא יברכני כלל. והנה לא חשש יעקב לענין הקול כי אם למשוש השעירות והחלוקות לאחת מג' סבות. אם שחשב

שלא יצטרך לדבר אל אביו כלל כי אמו לא צוהה לו שידבר דברים לאביו אלא שישם לפניו לאכול ואם שחשב שיכל לשנות את קולו ולהזמנתו לקל עשוי כי יש אנשים יעשו זה במלאכה או שהיו עשוי ועקב דומים לקול ומה שאמר הקול קול יעקב אינו אלא שהיה בלשון רבה כמו שחשב רש"י או שחשב כמו שכתב הפלוסוף בספר הנפש שיש לחושים מוחשי ראשונים כמו השחור והלבן ומה שבניתיים לראות והקול אחר קל ואחר כבד לשמע והחוש הקור או השעירות והתלקקות למשוש וכן לאחרים. ובאלה המוחשים הראשונים לא יפול הסעות בשום פנים. ויש בהם מוחשים שניים כאלו האמר שזה הנראה או המדבר הוא פלוגי ההספח והתנועה ובהם כבר יפול הסעות כמו שהולך בספינה יראה את הארץ מתנועתה. ולכן לא היה הקול אצלו אות עצמי אלא המשוער לפי שהיה מוחש ראשון והכרת האדם בקולו הוא מוחש שני ורבה השכיחות עליו קללתו בני ולי בפירוש שני פנים. וה' שאמר את אביו יקל הזה לא תהיה קללתו אלא למי שעשה זה ממה שמע מדבריו לעשות. ואחרי לא עשית דבר ולא שמעת דבר אני שמעתי ואני עשיתי הכל ולכן עלי תהיה קללתך וכדי שתנצל מקללתו עתה שמע בקולי וזל קח לי רוצה לומר עשה זאת אפה בני לעצמי לא לאביו וזהו לא תכלה בקללתו וזה שמע ולך קח לי ותפן השני הוא שרבה ידעו שבע יצחק והכוננו לא היה לקל שום דבר בדרך הפלג להביא עליו צרות רבות ורעות אבל מה שיעשה בעת הצנע הזהו שיתיר ויגדל בדבריו למי שיכעיסהו וגם הגדופים נקראים קללה כמו שאמר הוא קללי קללה נמרצת (שמואל ב' ד') הכתוב מעיד שאמר לו צא צא איש הדמים ואיש הבליל. ולכן אמר רבקה כשאביך יקל אותך לא תהיה קללתו כי אם עלי שאמר לך בן צמות המרדחת הלא ידעת שאמר השוטף יעצתך בזה ואיני עניי הלא קללי שיתלך בחורפו ובגדפו אותי ולכן לא תחוש ממנו ושמע בקולי והתירה בזה השאלה ה"י. (ויכ' [וסיפ']) הכתוב שעשה יעקב כדבר אמו ושהלבישתו אמו בגדי עשו שהיו עמה בבית והנה אמו תבי עשו בנה הגדול יעקב בנה הקטן להגיד שפעם היות עשו בנה הגדול ורוב המולידים יחפצו בכבוד בנם הגדול היא לא עשיתה כן כי בדעתה רצון השם וגורלו עשיתה כדי שיתברך בנה הקטן לא הגדול ויבא את המאכל לאביו ולפי ששאלו מי אחת בני הצור יעקב לדבר ולהשיבו אנכי עשו בכור עשיתי כאשר

הברכות היה שהיה המתברך בעל ברית לאליהם מיוחד להנהיג השגחתו ושיהיה הוא יורש את הארץ ונולד י"י וזה כלל בכל ב"ש ויברכהו שיתברך בסתם היה ברכת אברהם ומ"ש ויהי אחרי מות אברהם לפי שנשכח את יצחק בנו ולא פירש במה יברכו לפי שנשכח על מה שתרש שם הברכה הנאמרת בורשו של אברהם. וכן אמר יצחק ברכת יצחק ויתן לך את ברכת אברהם וכן אמר כאן ויברכהו כולל הברכות הנפשיות הנכבדות אשר נתן אליהם לאברהם כאילו אמר ויברכהו והברכה היא הידוע שביד השם לאברהם ושביר השם ליצחק אחרי מות אביו. אבל בעבור שתשובות הגשיות הן צריכות קצין ההצלחה האמיתית אם להיותם עוררים בהנעת או להסרת המונעים המהירים אותה כמו שכתב הרב הגדול ב"י משנת פורק חלק. לכן אחרי יצחק ברך את בנו בסובות האמתיות שהן ברכת אברהם חזיקו לברך עוד בסובות הזמניות שזכר ולכן אמר בהם בוא"י העטף ויתן לך האלהים וגו'. וי"ל ועוד יתן לך האלהים הסובות האלה שיזכור והפשוט לומר עוד בזה שיצחק התחיל ברכתו בסל השמים לרמוז על השגחתו האלית והדבקות העליון והוא אשר קרא סל השמים ע"י א"ל סל שעתיד הקב"ה להחיות את המתים ובאמרו ומשמני הארץ ויתן לארץ ישראל משמני היותה ארץ זבת חלב ודבש. קראה משמני הארץ וברכו גם כן בברכת אברהם שהיא שיתיהו לברכות והשגחתו וירושתו את הארץ הנבחרת ויהיה ברכתו בוא"י ויתן לך לפי שחורז למת שאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו י"י ורצה לומר אשר ברכו י"י לבני זה כמו שפרשתי ולכן יתן לך האלהים המהבות והן האלויות אשר נתן אליהם לאברהם שהם מטל השמים ומשמני הארץ כי להיותם ההשגחה שפע עליהם יורד מאת י"י מן השמים קראה מטל השמים. אמנם לעשר אמר משמני הארץ ומטל השמים לכוונה אחרת כמו שיתבאר וכפי כל אחד מהדברים האלה נתישב זה הענין היותר השאלה הי"א. ואם נפרש השמים וכן הארץ כפשוטן הנה ברך אותו בברכות האלה אשר יזכור סל ומשמני הארץ ורוב דגן ויתירש ושאר הדברים אשר זכר ולפי שרצה הוקן לברכו בזה מזה כנגד מזה על מה שעשה לו שם באכילתו וזה כי הוא שאר הדברים שהקרי' קטנים והוא שהיה בהם מים לחיץ את ידיו לפנים המאכל וגם לתבשיל לתבשיל הממשמים ובשר דשן ושמן וגריני עוים ותלחם אשר שם לפני דשן שתשקה אותו והעבודות אשרות אשר עשה לו. ונכנוד ברכו כי בעבור המים

נגרע בזה כח הברכות כמו שאמרנו¹⁴⁵, מכל מקום היה ענין יותר נאות שידע יצחק בברכו את יעקב למי היה מברך. ועוד כי נמשכה מזה איבה ושנאת עולם לעשו, לומר כי הוא סבב לקחת ברכתו. מה שלא היה אלו באה רוח נבואה ליצחק שיברך את יעקב.

והתשובה בזה: שמבואר הוא בפסוק כי יצחק היה אוהב את עשו, ואין ספק שלא היה מכיר את מעשיו הרעים כמו שהודיעונו רבותינו ז"ל¹⁴⁶. ואלו באתהו הנבואה שיניח בנו בכורו אשר אהב ויברך את יעקב, אין ספק שהיה מתעצב בזה, ויהיה עצבוננו סבה שלא תחול עליו רוח השם ית' על השלימות, ולזה רצה השם ית' שיהיה סבור לברך בנו עשו אוהבו, כדי שיתרחב לבו וישמח וישיג רוח אלהי בתכלית מה שהיה אפשר לו להשיג. והיא הסבה במה שאמר יצחק לעשו¹⁴⁷: ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואוכלה בעבור תברכני נפשך, רצה שתתרחב נפשו ותשמח ויחול עליו רוח נבואי¹⁴⁸. ומפני זה הצד רצה השם יתברך שיהיה סבור לברך את עשו בברכו את יעקב.

ואם תקשה ותאמר אם כן היאך תועיל הברכה ליעקב, ולמה אמר יצחק¹⁴⁹: הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים ולכה אפוא מה אעשה בני. ואיך שמו גביר, אחרי שנתכוון לתת הכל לעשו, הרי לענין נדרים שנינו¹⁵⁰, נדרה אשתו וסבר שנדרה בתו, נדרה בתו וסבור וכו', הרי זה יחזור ויתיר, כי הדברים שיאמרו לאיש אחד בחזקת איש אחר לא יעילו לו כלום. וכיון שכן הוא למה אמר יצחק: ולכה אפוא מה אעשה בני. ועוד, מדוע לא ערער עשו על הברכה ואמר: הברכה אחת היא לך אבי, היה לו לומר: הברכה ההיא בטעות היתה ולא תועיל לו תננה לי.

והתשובה בזה: כי הנביא אינו פועל בנבואה כלל מצד בחירת עצמו [בנבואה] לא בעניניה ולא במלותיה, אבל הוא כלי לבד אליה, כמו מראה הזכוכית שתאיר כפי השיעור שיראה בה מן השמש, ויבוא אליו רוח השי"ת עם מלות מסודרות מוגבלות, לא שהנביא יעשה מלות לכוונה אשר השיג, הוא מה שאמר דוד¹⁵¹: רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני. יאמר, כי הדבור ההוא באהו ברוח השם ית' ולא כוונת הענין בלבד, ושהוא יחדש המלות הנמשכות לכונה, אבל

השני. 146 תנחומא תולדות ס"ח: ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו (בראשית כה, כח) מהו כי ציד בפיו, היה ציד את יצחק הצדיק בפיו כו', כשהיה בא עשו מן החוץ היה אומר לאביו אבא המלח מהו שתהא חייבת במעשר, והיה תמה יצחק ואומר ראה בני זה כמה מדקדק במצות, והיה אומר לו אביו בני היכן היית היום הזה, והוא אומר לו בבית התלמוד, לא כן הוא ההלכה מן כך וכך, לא כך אסורו לא כך החירו, ומתוך דברים אלו היה צידו בפיו על כן אהבו, ורוח הקודש צוחת כי יחנן קולו אל תאמין בו כי שבע תועבות בלבו (משלי כו, כה). 147 בראשית כז, ז. 148 באגדות להרשב"א ב"ב ע"ד, ב: "כי ברבות השמחה יתחוק הכח השכלי שיש בנפש ויהיה יותר מוכן להשיג המושכלות, וכענין האמור באלישע קחו לי מנגן, ואמרו ז"ל שאין הנבואה באה לא מתוך עצלות ועצבות כי אם מתוך שמחה, ואולי גם זה היתה הכוונה בענין יצחק אבינו ע"ה בבקשת המטעמים כשבא לברך את בניו, וביאר הכוונה הנאת באומרו "בעבור תברכני נפשך" ולא אמר בעבור אברכך, וראה למעלה סוף הדורש השני שאם ברכת יצחק מגדר הנבואה יהיו דבר המטעמים לשמח יצחק. 149 בראשית שם, לו. 150 נדרים פ"א מ"ה פ"ב, ב ושם: יחזו ויפר. ועי' אברבנאל ותלמיד הר"ן שהביאו קטע זה. 151 שמואל"ב כג, ב.

גם המלות הנוחו מאת ה' על לשוננו, אין לו בהם בחירה כלל, אבל הוא כלי לבד, יראה בו אור הנבואה וישמענו ממנו מלות הדבור האלהי.

וזה היה ענין יצחק עם יעקב, שאילו היה יצחק נותן הברכות מצד עצמו, אין ספק שלא יועילו לו ליעקב בענין הזה, והיה מקום לעשו לערער עליהן, אבל

כל אלו הברכות נאמרו ברוח האלהי, ויצחק היה כלי אל כח ההוא ולדבור, והוא האלהי, ולא היתה כוונתו ולא מלותיו ברשות עצמו כלל, אבל יחס ענינו לדבור

האלהי כיהם התוצאות לקול האדם, ולכן לא נגרע מערך הברכות כלל בהיות

כונת יצחק לברך עשו, כי אין הברכות חלות מפני כוונת יצחק בהם, אבל מפני חול הרוח בו לברך מי שהיה לפניו ובין ידיו, וענין זה שיהיה לברכים הטבעיים,

שכמו שמי שיחשוב לזרוע שיעורה, וחטה בידו, וזרע אותה תצמח בלא ספק החטה, כאלו היתה כונת הזרע אליה, מפני שאין לאדם יכולת על זה הענין הטבעי, כן אין לנביא יכולת על גבולתו כלל, אבל הוא אליה כלי לבד.

והנה מאמר יצחק לעשו¹⁵²: ואוכל מכל בטרם תבא ואברכהו גם ברוך יהיה, ואמרו "גם ברוך יהיה", אין פירושו שיחזור ויקים הברכה ליעקב, שאם

כן היה לעשו בזה תרעומת רב על אביו ולא התרעם מזה כלל, אבל ראינו שאמר אליו יצחק: ולכה אפוא מה אעשה בני, כאילו אומר אלו הייתי יכול למלות

שאלתך הייתי עושה זה בהפך מלא, ואחרי אשר חרד חרדה גדולה מאד, איד קיים הברכה תוך כדי דבור ואמר גם ברוך יהיה, אבל פירוש "ואברכה" שלא מדעתי

ועם כל זה ברוך יהיה, כי הברכה אינה ברשותי אבל כפי הרוח אשר חל עלי, [ולכן על כרחי ברוך יהיה כי הברכה אינה ברשותי], ואמר "גם" לרבות החרדה,

כלומר, מי הוא זה אשר סבב שאברכהו ושיהיה ברוך על כרחי, הנה נתבאר שלא היה חסרון בברכות כלל בברך יצחק את יעקב והוא מכין לעשו, אבל היתה

הברכה יותר שלמה בהיות לב יצחק מתרחב יותר בזה.

מצורף אל זה שהשם ית' אשר לו נתכנו עלילות ומביא עצות מרחוק, רצה לתת איבה בין שני אלו הבנים, כדי שכאשר יחטא יהיה זה מטה אפו ושבת

עברתו¹⁵³ ליסרגו, והטביע זה בטבע אלו הבנים להיותם הפכיים¹⁵⁴, והמשיך על זה סדר פעולותיהם, וכל הספור ההוא נמשך על זה הענין, תחלה אמר¹⁵⁵:

ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי, וכבר הודיענו רז"ל פירוש זה הפסוק בבראשית רבה¹⁵⁶ כשהגריגשה רבקה תנועת העוברים על ענין זה,

שאלה הנשים הדרות אם קרה להן ככה, ותאמרנה לא, ותאמר אם כן שאין זה דרך המנהג הטבעי למה זה אנכי, על זה הענין חזר שלא קרה לאחרות, ותלך

לדרוש את ה' מפני גביא מורה שידוענה סבת זה, והשיבה: ויאמר ה' לה שני גוים בבטן ושני לאומים ממעי יפדתי, הודיעה כי אלה שני העוברים ראשי גוים

ואומות שונות עצמות שלא יאותו¹⁵⁷ זה לזה כלל, ולא יעמדו שניהם בשלהי¹⁵⁸, אבל לאם מלאם יאמץ, ולכן הטביע הש"ת בשני עוברים אלו הפכיים טבעיים

152 בראשית כז, לג, [יסוד פירוש זה ברומבין בפירושו ע"ת שט], 153 א, כז, ע:

זעמו, 154 וכן כתב בדרוש השני, ועי' אברבנאל, 155 בראשית כה, כב"ח, ובהע

בתלמוד היר"ד (עמ' גי"ד), 156 פס"ג, ו, 157 ל, מ, ע: ראשי שני גוים ואומות עצומים

אשר לא יאותו, 158 כלומר, אלה העוברים הם בתכלית המחקק בטבעם בלתי נאיהם זה

בתכלית המרחק, והורה על זה תכונת יצירתם ומחיתם, אמנם יצירתם כי היה עשו אמוני בעל שער, מורה על רחיתו ותגבורת חזמו¹⁵⁹, ויעקב איש חלק

מורה על טוב טבעו ושוי מזוג, וכפי מדותיהם רדפו מזוג כל אחד, כי המדות עם היות שאינן מוכרחות כפי המזוג, הם גמטות אחריו באמת, ולזה אמר בעשו

שהיה "יודע ציד", שהיה טבעו מוכן אל התחבולות והמרמות, כי כן יתפשו החיות, ושהיה איש שדה מבקש התנועה בביתו לא ישכנו רגליו, ויעקב הפך

שניהם, כי היה איש תם עם הישר הולך ותפארתו לשבת בית, [הנה הורה יצירתם ותכונות מדותם להיות טבעיים בתכלית ההפך, כי השם הטביעם בזה לא

הכריזם] והיא הסבה הטבעית אצלי להיות אלה שני עוברים בלתי נאותים זה לזה בבטן אמם, כי לא אאמין שבא לאלו שני העוברים שפע גבואי יודיע

אחריתם [ויתחילו להם], אבל הצמרך לזה סבה טבעית על כל פנים והיא זאת כי כאשר הטביע השם ית' אלו שני העוברים, על תכלית המרחק בטבעם טוען לא

יאותו זה לזה, ויהיה מזוג כל אחד מהם מנגד לאחר עומד בבטן עם שאינו מכריח, ומאשר כל כח טבעי דורך הפכו כאשר יפגשו ויקום עליו בכחו או יברח

מפניו, היה כל אחד מאותן העוברים דורש בכח טבעי להתגבר על חברו או לרוץ מפניו, והוא מה שאמר: "ויתרוצצו" שהוא מלה מורה על הריצה ועל הריצוץ.

וכוון בזה הש"ת להיות כל אחד מוטבע בשנאת חברו ובהחוק ממנו, לפי שקרוב המזגים יקרב המדות ותמשך אהבה, ורחוקים ירחיק המדות ותמשך השנאה, ולי

נראה שזה היה ענין הנחש אלא שאין זה ענין הפרשיות, ומ"צ הטבעו אלו הבנים בטבעם הפכיים למען תהיה ביניהם שורש שנאה.

ועוד סבב הש"ת ענין הבכורה, לפי שידוע כי העבדת הגדולות ולנחול הראוי לחבירו בסבתו היא סבה חזקה להפריד בין אחים, ולפי שלא היתה זאת הסבה

חזקה עדיין, כי עשו עצמו הסכים במכירת הבכורה¹⁶⁰, סבב הש"ת [עוד] ענין הברכה [שתבא בענין שישתדל עשו לקבלה, ויתכונן יצחק לברך אותו ואעפ"י

תחול על יעקב על השלמות כמו שבארנו, זאת היתה סבה חזקה קיימת להמשיך כוונת השם שתהיה]¹⁶¹ השנאה קבוצה בין שני האחים וזרעם, ותמשך זאת

השנאה עד אחרית הימים, [כי זרע עשו לא יבטל מהיות גוי עד ימות המשיח] כמו שנתבאר בדברי דניאל, כי הוא ראה ארבע חיות, ושלושה נתפרשו אליו

שהאחד מדי, והשני פרס, והשלישי יון ככתוב שם¹⁶², והרביעי בדברי רז"ל¹⁶³ שהיה עמלק¹⁶⁴, ונתנבא דניאל שיהיו ישראל במסרים בידי עת קץ הזמן

לזה, והקטטה וההתחבטות הנה בא מצד טבע הפכיותם, 159 וכן הוא ברמב"ם בראשית לז, ב ד"ה אחר, 160 בב"י א, ל, מ, ע בשנינויים: וסביב עוד ה' יתברך ענין הבכורה, לפי שידוע כי העבדת הגדולות, וסביב האחד שינחול הראוי לחברו הוא סבה חזקה קיימת להפריד

בין אחים, ומאשר זאת הסבה לא היתה עדיין בתכלית החזק, מפני שעשו עצמו הסכים בבכורה וכו', 161 ע"פ כ"י הנ"ל, וכן ההוספות בסוגיים בסמ"ך, 162 עיין דניאל פרק ח, כ"א, ופ"ש פרק ז, 163 עבודה זרה ב, ב, זו רומי חזיבת שטבעה יצא בכל העולם, ובבראשית רבה פמ"ד, כ: אימה זו אימה דכתיב [דניאל ז, ז] וארי חיה רביעאה דחילא

ואתחתי ותקפה יתירי, ובשמות רבה טו, ז: אימה כנולות בארוב, למה נקרא שמה אימה? ע"י "היא עומדת במלכות שיש לה אימה שנאמר וארי חיה רביעאה דחילא אומתא ותקפא, וברמב"ם תורה סימן ח: דבר אחר איך וגורא היא זה איך שנאמר דחילא ואומתא ותקפא, 164 א, כז, ל, מ, ע: כי הוא אדם [כנראה שקטע זה שובש מחמת יראת הצנור], בכ"ל נוסח:

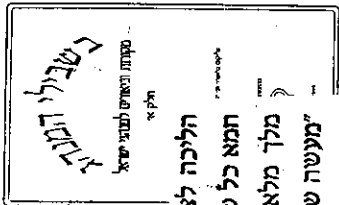
הגליתנו מארצנו אשר הוא מקום השכינה כאשר נגלה במראת הנבואה לעקב במראה הסולם.¹⁸¹
ומפני שבמראה ההיא נתיחד אליו המקום אשר הוא "בית אל" שהראונו בהפרדו מלבן ושובו לארץ ישראל, כי יש לארץ ההיא בכללה מעלה גדולה על הארצות האחרות, וכי שם הנפש מוכנת להתדבק באור העליון, והוא אמרו¹⁸²: ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלקים. והורה באמרו "ויפגעו בו", כי המלאכים מהלכים תמיד בארץ ההיא, ולכן הנכנס שם יפגע בהם, ולכן קרא יעקב למחנה העליונים והוא השמים, ורצה כי המציאות על שלשה מדרגות. משכן מיוחד שם המקום ההוא "מחנים", ירצה כי המציאות על שלשה מדרגות. משכן מיוחד ארץ ישראל, אבל ארץ ישראל משכן למחנה התחתונים, והיא הארץ כלה מלבד ומשכן למחנה העליונים כי מחנה אלהים פגעתו בו, ולכן היה ראוי להקרא שם המקום ההוא מחנים.¹⁸³ והוא אמרו: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא את שם המקום ההוא מחנים.

הרמוז שם בחמשה מקומות. ולפי הנראה מפשט הכתובים גם לדניאל עצמו לא נתבאר כרצונו, כי במראה הראשונה אמר¹⁶⁶: ולקדישי עלינו, יבלא ויסבר להשניא זמנך ודת ויתיהבו בידה עד ערך ועדני ופלג עדך, ודניאל לא הבין זה, כמו שאמר¹⁶⁷: שגיא רעיוני יבהלונני ומלחא בלבי נטרית. ובמראה השני אמר¹⁶⁸: עד מתי החזון התמיד והפשע שומם תת וקדש וצבא מרמס. והיתה התשובה: עד ערב בקר אלפים ושלש מאות ונצדק קדש. וגם בזה נאמר¹⁶⁹: ואני דניאל נהייתי ונחליתי ואשתומם על המראה ואין מבין, ובסוף הספר כתוב¹⁷⁰: ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור עד מתי קץ הפלאות, והשיב, למועד מועדים וחצי וכללות נפץ יד עם קדש תכלית כל אלה, וגם בזה נאמר¹⁷¹: ואני שמעתי ולא אבין, והיתה התשובה אליו¹⁷²: לך דניאל כי סתומים וחטומים הדברים עד עת קץ.

ואין מן התימה אם נעלמו ונסתמו הדברים, כי יש לזה שתי סבות. האחת מצד עצם הענין הראוי להסתיר והעלמה כדי שלא ישתוממו רבים מצד אורך הזמן, והשנית כי הנבואה בעת ההיא היתה הולכת ומתמעטת, וידוע כי מדרגותיה הם הביאור וההעלמה, כאשר נבאר שמדרגת ארון הנביאים שהיא היותר עליונה היתה בתכלית הביאור, כאשר נאמר¹⁷³: ומראה ולא בחידות, ויתחייב מזה שיהיה בזמן קרוב להפסק הנבואה בתכלית ההעלם, ומפני זה באו מראות זכריה בתכלית העלם¹⁷⁴ עד שלא מצאו המפרשים בהם ידיהם ורגליהם¹⁷⁵, ומפני זה אינו מן התימה על מחשבי קיצין אם מנו וטעו וילאו למצא הפתח, כי כן קרה בשתי הנאולות אשר נגאלו עם היות ענינם מפורש מבואר בכתוב, כי הנה בגלות מצרים נאמר¹⁷⁶: כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ועם כל זה בני אפרים מנו וטעו ומהרו את הקץ כמו שאמרו ד"ל¹⁷⁷. וכן קרה בגאולה שניה, אע"פ שנכתב קצת בביאור בדברי ירמיהו¹⁷⁸: לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אחכם, ואמרו חז"ל בפ"ק דמסכת מגילה¹⁷⁹: בלשאצר מנה וטעה ואחשוורוש מנה וטעה ואף דניאל מנה וטעה, ואם בנבואות אלו המפורשות בשנים קצובות מנו וטעו, ומה יהיה בקץ הנאמר במלות כיון ההעלם בזה עין עדני, ומועד מועדים וערב בקר אלפים ושלש מאות. אבל מכל מקום מפורש מבואר בדברי דניאל כי החיה הרביעית היא עמלק¹⁸⁰, כי הוא מונה האומות הנרמות בחיות שכל אחת תופשת מלכות מחברתה, וידוע הוא בדברי החכמים שעמלק¹⁸¹ תפשה מלכות מיון והתגבריה עליה, והיא אשר

במסכת עבודה זרה. 165 דניאל ו, כה. 166 שם שם, כח. 167 שם ה, יגיד. 168 שם שם, כז. 169 שם יב, ז. 170 שם שם, ח. 171 שם, ט. 172 במדבר יב, ח. 173 א, מ: נעלמות מאור. 174 עי' "ספר הגאולה" לרמב"ן פ"ד (עמ' רפח ואילן). 175 בראשית ט, יג. 176 סנהדרין צב, ב: ומאן ניטרו מחים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמו לקץ וטעו שאמר (ה"א ו, כא) ובני שוחלח וגו' גדרונם אנשי גת. ועיין בתרגום רב יוסף ב"ה שם: מכלתא פתחתא דבשלה: פירקי דרבי אליעזר פרק מת. 177 ירמיה כט, י. 178 מגילה יא, ב — יג, א. 179 א, ט, ל, מ, ע: אודם ובכ"מ נמוק כנראה מהצנור. 180 ל, מ, ע: כי רומי. 181 ראה למעלה שכתב שמראה הסולם והמלאכים מורים על מעלת הארץ, וכמו שהראונו בצאתו מן הארץ, כן בהפרדו מלבן בשובר אל ארץ אבותיו הראוהו שיש לארץ מעלה גדולה ששם הנפש מוכנת להדבק באור העליון.

ברכת הצדיק

הליכה לצדיק בעת צרה נהוגה היתה עוד מימי קדם, וכבר נאמר בגמ' "דרש ר' פנחס בר תמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר (משלי ט"ז) חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה" (ב"ב קטז ע"א. עי' בפירושי הגר"א על משלי). וכן "מעשה שחלה בנו של רבן גמליאל, שגר שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים" (ברכות לד ע"ב).

כתב הרמ"א (יו"ד סימן ס"ה) "יש אומרים שמי שיש לו חולה בביתו ילך אצל חכם שבעיר ויבקש עליו רחמים" (בשם הנימוק"פ). וכתבו להעיד בש"ת שבט הלוי (ח"ג סימן קס"ג) ובש"ת ציצ אלעזר (ח"ט סימן י"ז) דמקורו של הרמ"א מהגמ' ב"ב, ומדוע הזכיר בשם יש אומרים, וכן נקט לשון "חכם שבעיר" דאינו לשון הגמ'. והביאו דברי המאירי (שם) וז"ל "ומי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו וכו', ילך אצל חכם וילמוד ממנו דרכי התפילות ויבקש רחמים, שנאמר חמת המלך וכו' ואיש חכם יכפרנה". וכתבו להסביר על פי מה שפירש המאירי דביקש רחמים קאי על בעל הצרה עצמו, אלא דילך לחכם ללמוד דרכי התפילה, ואיש חכם יכפרנה היינו ע"י שמוסר לו מפתחות שיערי תפילה. ולכן כתב רמ"א בלשון "יש אומרים", דלא מוכרח שילך אם יודע בעצמו דרכי התפילה. ומה שכתב "חכם שבעיר", דחכם שבעירו על פי דין הוא רבו וידוע שהרב עם תלמידיו יש לו שיכות בשורש נשמה שלהם, ועל כן מסוגל להעביר רוע הגזירה, עכ"ל.

עוד העיר בש"ת ציצ אלעזר שהרמב"ם לא הזכיר דין זה "שילך אצל חכם", דהרמב"ם למד דילך אצל חכם זו עצה טובה ולא דין, והחייב להתפלל על החולה כבר כתב בהלכות אבילות (פרק יד' הלכה ו'). וכתב עוד שיהיה נפקא מינה הלכה למעשה במקרה ואחד מבני הבית הוציא הוצאות בהליכתו אצל חכם לבקש רחמים, האם יכול אח"כ לתבוע את ההוצאות. וכבר מציינו בש"ת הרא"ש (כלל פ"ה ס"ב) שאם השתדל להמציא רפואה לחולה בלי ציווי החולה, נראה שלא יפסיד דפיקוח נפש הוא, וכל הרוץ ה"ז משובח. ומסתבר לומר דבנידון דנו אין יכול לבנות מן החולה דאין זה בתורת חיוב, ויותר מה הטופול הוא רק על בני הבית, וכך מדויק מלשון הגמ', מי שיש לו חולה בתוך ביתו. ובפרט לפי מה שכתב רמ"א שילך לחכם "שבעיר", אם הלך מחוץ לעיר לצדיק אין צורך לשלם לו על כך (עי' ס' סגולות ישראל מערכת חולה אות ב').

כמו"כ מוצאים אנו בירושלמי (פ"ב תענית ה"ב) ענה"פ "יענך ה' ביום צרה", א"ר מנא רמז לתלמיד חכם, שאדם צריך לומר לרבו תישמע תפילתך". ופירש בקרבן העדה שצריך אדם לילך אצל ת"ח שביקש עליו בעת צרכו, לכך כתוב יענך ה' ביום צרה כשהיה דוד מתפלל על אחרים. וכתב להעיר בש"ת מהר"י אסאד (ח"ב סימן כ"א) דלכאורה הוא מקור נאמן ולמה לא הביא הנומק"י דברי הירושלמי. וי"ל דהנומק"י למד אחרת בדברי הירושלמי, וכפירוש הפני משה ועוד, עיי"ש.

וכתב בעל נועם אלימלך (פרשת חוקת) וז"ל, "או יאמר דהנה התורה הוא מרפא לכל, ולכאורה אסור להתרפאות בדת". אלא שהענין הוא שהרשימה הנשארת באדם והקדושה שגרשם בו ע"י לימוד התורה, על ידה יכול האדם הזה לרפאות חולים. וזהו "וזאת חוקת התורה" מלשון חקיקה, היא רשימה הנשארת באדם מהתורה, ובאזיה אופן ירשם עליו קדושה, ע"י לימוד התורה שימסור נפשו עליו". ולפי"ז יוצא ביאור נפלא, ילך אצל חכם, דהיינו הברכה של האדם מרפאת מכת התורה שבקרבנו.

שמעתי ממר"ד הגה"צ ר' הלל כגן זצ"ל, שהרב זונדל הוטרד מאיש שוק וצ"ל שהיה צדיק גדול, ובתקופה אחת התחיל מרן החפץ חיים לשלוח אליו אנשים שיקבלו ממנו ברכה. לימים פגש את מרן החפץ חיים ושאלו, וכי צדיק אני, וענה לו דהנה מובא בר"ן (ריש גדרים ב' ע"א) שישאל על אחד מהראשונים בלשון "פה קדוש איך יאמר דבר זה", ולכאורה אינו מובן מה ענין "פה קדוש" לענין של סברא בתורה, והרי סברא זהו ענין של דעת ולא ענין של פה, וצריך לומר דאדם השומר את פיו מכל דיבור אסור איך הקב"ה שומרו שלא יכשל אף בשוגג, וא"כ אם הדין שאמר אינו נכון יוצא שאמר שקר, וע"ז כתב הר"ן שהוא פה קדוש איך יכשל באיסור שקר. ואתה צדיק ושומר את פך, ממילא הקב"ה לא יכשיל אותך בשקר, ולכן יכול אתה לברך לזקוקים.

וכתב הספרנו (במדרג כ' ח') "ובהיות מני הניסים המסופרים בתורה בכתבי הקודש על אחד מג' פנים, האחד הוא נס נסתר, כמו ירידת המטר וההמלט מן החלאים ומן הצרות, וזהו המין שיסגורו הצדיקים בתפילותם, כענין ייתפלל אברהם אל האלוקים וירפא אלוקים את אבימלך וגו'".

יש מפרשים שמעלת הצדיקים שמרגישים צער הולדת כצערם, ולכן תפילתם מועלת. ויש צדיקים שנהגו לקבל כסף מאלה המבקשים להתברך אצלם, שאז הצדיק יתפלל גם עבור עצמו, דחושש שאם תפילתו לא תתקבל הרי הכסף לא ניתן בלב שלם, ויהא בזה חשש לאבק גזל, ולכן מתפלל בשבדיו לב גם עבור עצמו ואז תפילתו נשמעת (עי' טוב טעם ודעת להגיד"מ שטרנבוך שליט"א פרשת וירא).

כתב בש"ת ישכיל עבדי (חלק ו' בהשטות סימן ב') "והנה ידוע כי הצדיקים, באשמורת הבוקר, מתייחדים עם הקב"ה ומשתעשע בהם, ולכן נהגו להשכיב החולה במערת הצדיק כדי שיתפלל עליו בסוף האשמורת בזמן שמשמעשע עם הקב"ה שהוא שעת רצון, ועי"ז חוזר לאיתנו כמאז, כי תפילת הצדיק עושה רושם בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. (עי' רמב"ן פרשת יתרו י"ח ס"ו).

נאמר בגמ' (ברכות ג' ע"ב) שלפני יציאה למלחמה יועצין באחיותופל ומלכין בסנהדרין. וכתב רש"י ד"ה ומלכין בסנהדרין, נוטלים מהם רשות כדי שיתפללו עליהם. וכתב בספר מדרומי שדה, שאעפ"י ששאלו באורים ותומים והשיבו להם שיצליחו, מ"מ נצרכים לתפילה היו, שרבים ניזוקים במלחמה אפילו כשמוצאים, ומלחמת מדין ועמלק יוכיח שנוצטרכו לתפילה אעפ"י שידעו שיצליחו. וכתב בהנהגות עטרת זקנים (א"ח סי' ק"ו) ומה שנוהגים ליטול רשות

מהגדולים כשהולכים בדרכים ומתברכים מהגדולים יש סמך לזה ממאחז"ל (ברכות ג' ע"ב), ונמלכין בסנהדרין, ורש"י כתב כדי שיתפללו עליהם (בשם מהר"ש מלובלין, והובא בקיצושי"ע סי' ס"ח ס"ז). ולמעשה נאמר כבר במסכת דרך ארץ רבה (פ"ה), לעולם לא יפטר אדם מאצל רבו אלא אם כן נפטר ממנו ונוטל ממנו רשות, עיי"ש. כמ"כ מוצאים אנו (במסכת סופרים פי"ח) שכך נהגו בירושלים להוליך את הילדים לוקנים שיברכו אותם בגיל י"ג.

וכתב בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן רצ"ג) ישוב להערת האחרונים בעצם הבקשה מצדיק שיתפלל, הרי אחד מסודי הדת שהניח הרמב"ם (בפיה"ש סנהדרין סוף פרק חלק) שאסור לעשות אמצעי להיות מליץ בינו ובין הקב"ה, וא"כ במה שמבקש מהצדיק שיתפלל עבורו נראה כאילו עושה את הצדיק כאמצעי ח"ו. ועי' מבאר דאחד מן הדברים שראוי שיגרום רחמים וחסד הוא כשהעונש מגיע גם לאחרים שאינם ראויים לעונש, ואז ראוי שיעשה הקב"ה לפנים משורת הדין גם לאותו אדם שמגיע לו העונש, וא"כ כשאדם מודיע צערו לצדיק הוא מצטער עמו, וכיון שאין הצדיק ראוי שיצטער, אז בזכותו מרחם ה' על אדם האשם.

קווים

נוהגים לכתוב בפיתקה את צרכיו ובקשותיו שלו ושל בני משפחתו, והכל רשומים בשמותיהם ובשמות אמותיהם "פלוגי בן פלוגית" ומוסרים זאת לצדיק, והוא הנקרא בפי העולם "קוויטל". מנהג זה כבר מוצאים אנו ברמב"ן (במדבר א' מ"ה) חז"ל "ולא הבינונו טעם המצוה הזאת למה צוה בה הקב"ה, כי היה צורך שיתייחסו לשכניהם עבור הדגלים, אבל ידיעת המספר לא ידענו למה ציוה שידעו אותו וכו', ועוד כי הבא לפני אבי כל הנביאים ואחיו קדוש ה' והוא נודע אליהם בשמו היה לו בדבר הזה זכות וחיים, כי בא כסוד העם וכתב **בני ישראל** וזכות הרבים במספרם, וכן לכולם זכות במספר שימנו לפני משה ואהרן כי ישימו עליהם עינם לטובה יבקשו עליהם רחמים, והשקלים כופר על נפשותיהם". (עי' בס' דור דעה קאמלדער עמוד ל"ז).

וכבר נאמר "ויאמר למה זה תשאל לשמי" (בראשית ל"ב בל"ב), וכתב במשך חכמה שהיה צריך לידע את שמו כיון שרצה לברכו. וכך מבואר בירושלמי שצריך לידע את השם שידע על מל תחול הברכה (עי' שם בס' טעם ודעת להגד"מ שטרנבוך שליט"א משכ"ז).

וכתב הגאון הגר"ח פלאגי זצ"ל בספרו רפואה וחיים (פרק א' אות כ"א) חז"ל, "מרגלא בפומיה של הסבא קדישא מוהר"א זצ"ל למי שהיה חולה בתוך ביתו, למה תשקלו כסף לרופאים ולגוללות וכי"ב, תלכו אל אדם חכם ירא וסר מרע ויתפלל בעדו ויעשה לו פדיון וילמד לרפואתו, ותראו מעשה ה' כי גורא הוא תיכף יתרפא, וכן הוא בדוק ומנוסה. (עי' להמב"ט בספרו בית אלוקים מאמר א' פ"ב"ב).

בספר דרכי חיים ושלום (סימן תתקע"ג) וכן מובא בספר דברי תורה (ח"ב אות נ"ג) דיש קבלה מהצדיקים, כשהולכים אצל הצדיק שיתפלל על ענין נחוץ וצריכין גס ומופת גדול.

יחזיקו הדבר בסוד כל כמה דאפשר קודם שפעול הדבר ויצא לפועל, כי אם יתפרסם הדבר מוקדם אז יוכל לשלוט עין הרע ח"ו וגורם שלא יבא דבר השועה, והאיה לזה ממעשה שונמת שהלכה לאלישע הנביא שיחיה בנה והחזיקה הדבר בסוד (מלכים ב' ד').

חילול שבת ומועד עבור ברכת הצדיק

ברכת הצדיק חשובה כ"כ עד שמצאים אנו ספק שנתעורר לגדולי הפוסקים, האם מותר לחלל שבת ולשלוח לצדיק מפורסם שיתפלל בעד החולה שיש בו סכנה, דהיינו לשלוח עיי' נכרי מברק לצדיק, או כשאין נכרי שהוא בעצמו יכתוב. עיי' בספר מנחת שבת (סימן פ"ד ס"ק כ"ט) שתלה את זה במחלוקת ראשונים, ומביא מש"כ החתם סופר (ויד"ד סימן של"ט) שמתיר לומר לגוי לכתוב מכתב בשבת שייגע לצדיק. וכן מובא בספר כף החיים (סימן ש"ו) בדבר מעשה שאירע בזמן מנפה, שחלה ראובן בשבת ושמעון אחיו היה בכפר, והחולה הצטער שלא נמצא אחיו אצלו ואין לו ידיעה מחוליו, שרצונו היה שיתפלל על רפואתו, וכראות גיסו של הניגף צרת נפשו קרא לסופר תורכי וצוה שיכתוב בלשון תורכית לשמעון, להודיע כי נשבה אחיו ושיעשה לו שם בכפר איזה לימוד, והתפילה והצעה מבטלן את רעה הגוירה, וכן עשה הלכה והגיע הכתב בשבת לידי שמעון, וכתב שם בספר פתח הדביר דאין בזה נידוד איסור.

אולם בשו"ת מהרש"ם כתב "ועובדא ידענא בעיר מולדתי בזלאטשוב שהיה חולה מסוכן ובאותו זמן היה מו"ר הגה"ק מוהר"ש זצ"ל בבראד, והחיר דיין אחד לכתוב עיי' עכ"ם בשבת קודש שם של החולה ועימו לשלוח לבראד כדי שהצדיק יתפלל עליו, והרעיש על כך הגאון מהר"ש קלוגר ופסל את הדיין מלהורות עוד, ועל כיוצא אמר "שבת היא מלועוק יכולה היא שתרחה". וכך מובא באשל אברהם (בוטשאש, סימן שכ"ח ז"ו) ובשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ק סימן רל"ט) ובשדי חמד (מערבת י"כ סימן י"ג). ומובא בספר לב אברהם (ח"א עמוד י"ח) בשם מרן הגרש"ז אוירבאך שליט"א דכיון שיש מחלוקת הפוסקים ממילא צריכים להמנע מעשות כדבר הזה בשבת.

מעמים לשוני מדות האבות

הנה אין ספק שמדותיהם של האבות ע"ה בידהם היו, ויכלו לפעול עמלן כרצונם, ואם כן צריך להבין למה לא המשיך 'יצחק אע"ה את דרך פחדו של אביו כמה עיקרית? יש להבין ענין זה בשני אופנים. כבר נתבאר בשם הרש"ז ז"ל מה שאמרו חז"ל על תפלת 'יצחק ורביקה (ריש תלדות) "יעתר לו" ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, וגדולה זכותו מזכותה; ולכאורה קשה, אדרבה גדולה יותר זכות בן הרשע שלא למד ממעשי אביו ולא הלך בדרכיו אלא בדרכי ה' ? אלא שגדלות 'יצחק היתה בזה, שאף על פי שהיה בן אברהם, לא הסתפק במה שהתחנך אצל אביו גרידא, שזה יכול להיות חיצוניות והרגל בלבד, אלא עמל לעשות הכל לשלו — לקנין פנימי ועצמי שלו, ובנה בנין גדול של גילוי הגבורה בבריאה, בנין חדש בכח עצמו לבד, וכל מה שזכה — משלו ומה עבודה זו גדולה וקשה היא מאד, ובוה גדולה מדרגת צדיק בן צדיק מזה של צדיק בן רשע, אשר לא הוצרך להתעלות מחנוך והרגל חיצוני כדי להפכו לפנימיות ועצמיות שלו.

ודרך שניה מצאנו בספר "מערכת האלקות" לרבנו פרץ, שכתב שאילו המשיך 'יצחק אע"ה בעבודת החסד של אברהם, היה גורם להמשיך לבריאה שפע של חסד כה גדול עד שהייתה מרת הדיון נדחית לגמרי, ובמצב כזה לא היה לעולם קיום, כי בלי דין היה הרע נשאר בלי עונש, והיתה עבודת האדם בטלה לגמרי, על כן עבודת 'יצחק היתה בבנין מדת הגבורה בעולם.

הנה יש בזה עוד דבר עמוק, מדת הדין היא השורש לכל הסתר העולם הזה, ומבואר לעיל בראש המאמר, שע"י ההתגברות נגד הסתר הרע נעשה קידוש ה' היוצא מחוץ בחירת האדם, ולאחר שפחת אברהם אבינו ע"ה את שיערי החסד ונמשך לעולם חסד עצום, החלש כח מדת הדין והיה הסתר מתמוטט והוצרך לחיזוק, וזה סוד לידת עשו מיצחק, וכן סוד אהבת 'יצחק לעשו, כי בעשו הרי התחזק צד הסתר והדין, אך זה ברור שלא נולד עשו להיות רשע, אף שמצאנו בו כמה תכונות המראות על התקשרותו לצד הסתר והרע, כמו "אדמוני כולו כאדמת שער", וכשהייתה רביקה עוברת על פתחי עבודה זרה היה מפרסם לצאת וכדומה, אך כל אלה אינם מורים אלא על חוקק העבודה שהייתה מיועדת לו, כי בכח בחירתו היה יכול להתגבר על כל כוחות הרע וההסתר שהיו נמצאים בו, ולו היה רצוה היה יכול להתעלות במדת הגבורה למדרגתו של 'יצחק אע"ה, כי לעומת כוחות הרע קיבל גם כוחות הגבורה כדי להלחם בהם, ומשום זה חבבו 'יצחק וקרבו אליו כדי לסייעו בדרך עבודה זו שהיא היתה גם דרכו, דרך שכירת היצר, וזה הוא גם גדר הנכונה שרצה לברכו, כמו שיתבאר במאמר הסמוך.

תולדות

עבודתו של יצחק — מדת הגבורה

"וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" (בראשית א' י"א). אמרו חז"ל (ב"ר פרשה ט' ז'): "טוב מאד — זה יצר הרע", פירוש: שתכלית כל הבריאה תלויה ביצר הרע, הרי כל הבריאה, עליונים ותחתונים, לא נבראו אלא למען קידוש ה' שיצא מבחירת האדם, והבחירה בלתי אפשרית בלי יצר הרע; והאדם בהלחמו ברע שבו כדי לעשות רצונו ית' ובחור בטוב, הרי הוא מקדש שם שמים, אך גם אם נוטה האדם ח"ו אחרי עצת יצרו הרע, גם מזה יצא בסופו של דבר קידוש ה', כי עונש 'ענש על פי משפטו ית', ומעונש זה ילמדו הכל את הרע שבטבעיה, ותתגלה בעולם אמיתות משפטו ית'. הרי ששמו הגדול ית' מתקדש על כל פנים, או על ידי בחירת הצדיק או על ידי עונש הרשע, (עיי' כרך שלישי, מאמר: "רצונו ית' מחקיים על כל פנים").

מדתו של אברהם אבינו ע"ה בעבודת ה' היתה מדת חסד, כידוע, בכל אשר לו התחסד עם קונו, וכולו ממש היה מסור בעצם פנימיותו לשמו ית' ולעבודתו, לכן נתקיים בו הכתוב "גם איביו ישלים אותו" וזה להפך גם את יצר הרע לטוב, כמבואר בירושלמי ברכות (פרק ט' הלכה ה'): "אברהם אבינו עשה יצר הרע טוב, דכתיב ומצאת את לבבו נאמן לפניך, אמר ר' אחא והפסיר עמו (פירוש: עשה פטורה ושלום עמו) דכתיב וזכרת עמו הברית והחסד", פירוש: שהמשיך כל כוחותיו גם מה שאכלנו הוא יצר הרע, אל עבודתו ותברך.

לא כן היתה עבודתו של יצחק — עבודת מדת הדין, זו היא עבודת הגבורה, ששבר ובטל כל רצונותיו והכניעם לעשות רצון בוראו (עיי' לעיל מאמר "מדות האבות"), וזה גם הוא לשלמות מדתו עד שנתחבר שם הש"ת עליו — "אלקי יצחק" — אפילו בחייו, פירוש: שלא היה כל זיו מלה והנה של יצחק שלא היתה נכרת עליהם התבטלותו כלפי אלקותו ית'.

נאמר בישיבת פוניבז', שי"ק ח"י שנה תשי"ג.

כלל של דבר: אין עבודת ה' בלי התגברות תמידית על קשיים ועכובים — בלי מלחמת היצר התמידית. וכן כתב ר' ירוחם הלוי ז"ל (מאמר ציו שנת תרצ"ח): "כל תכלית עבודת האדם הוא דוקא כיצר הרע, במצבים של אי-רצון ואי-טעם, בכל נפשך... במצב של קושי היותר גדול. בכל מאודך... התנוג לוותר על שווה פרוטה מוסר ממונו לאהבת ה' ומוה יוצאת אהבה... ובלי מעכבים לא תצא אהבת ה'".

ברכת יצחק

דברי תורה צריכים עיון התבוננות יתירה, ובפרט דבריה על מעשי וחיי האבות ע"ה, אשר כל פרט ופרט ממעשיהם כולל עבודות כבירות ודרגות גבוהות מאד. כאמרו ז"ל בצירים על תוקף עבודת ה' שלהם "האבות שרצו לפני כסוסים בין בצעי המים", אמנם ויש בפרשיות אלו קושיות המורות לפעמים, אבל אם אך נעזוב את הנחותינו השטחיות שהן ירושת ילדותנו, ונתעמק בהן לאור דברי חז"ל הקדושים, נראה גם בפשוטם ענינים נשגבים ורמים מאד. כזאת היא פרשת ברכת יצחק; פרשה סתומה היא, אך בהתבוננות הראויה נזכה לראות בה דברים ברורים בעוה"ה, ויתבהרו הקושיות הרבות שאנו נתקלים בהן.

ראשית יש להבין מהו ענין הברכה, ואיך היא חלה על המתברך. ועוד חלא ככוונה תליא מילתא ואיך שייכת בה הטעה, הרי בודאי תחול רק על זה שנחבחו לו המברך? ואם תמצי לומר שחלה אפילו באופן זה, עדיין עלינו לשאול מדוע סבבו מן השמים שיעקב יטול את הברכות על ידי הערמה ולא באופן ישר? ועוד, איך היה יכול יצחק לאהוב את עשו? היתכן שלא ידע מרשעו כלל?

קשיא זו האחרונה הקשו בהר תולדות (קלט) ואמרו חלא יצחק אבינו היה נביא ושכינה עמו תמיד, ואיך לא הרגיש ברשעת עשו? ותירצו שכן השמים העלימו ממנו את מעשי עשו כדי שיתברך יעקב שלא מדעתו של יצחק אלא "מדעתיה דקב"ה" או "מדעתא דשכינתא". וצריך עיון, אם השכינה ברכה את יעקב מה צורך היה ביצחק בכלל? ועוד קשה מה פירשה של "ברכת השכינה"? ועיון ילקוט תולדות (ד"ה וירח את ריח בגדיו)

נאמר באנגליה בשנת תשי"ז.

שכיון שראה רשעים עומדים ממנו חשב שעשו עומד לפניו, משמע שידע מרשעת עשו, והרי לפי דברי הזהר לא ידע. ממעשיו? ועוד תמוה שמוכא בילקוט שברכו דוקא מצד הרשעים העומדים ממנו כדכתיב "וירח את ריח בגדיו ויברכהו"; — "ריח בגדיו" — ריח בוגדיו, כגון יוסף משיחא ויקום איש צדיקות וכו', ועיון שם בילקוט באריכות, שהיו בוגדים ורשעים גמורים ובסוף מתו מתוך תשובה גדולה; משמע שכיון בברכותיו לצד ההטא ולא לצד הקורשה, שדוקא "ריח בוגדיו" עורר אותו לברכו, ודברים אלו צריכים ברור.

גדר ברכת הצדיק

הנה הברכה היא כמו גדר התפלה (עיון לעיל מאמר "אברהם וסדום"); והוא שהמברך מכיר שהברכה וההשפעה שהוא חפץ בהן לצורך אהובו לא תבואנה אלא מאת הש"ה, ועל ידי הכרה זו הרי הוא מתבדק ומתבטל אל הש"ה מקור הברכה, ומי גרם לזה? המתברך, שצרכיו הם שהביאו את המברך לדרגה זו של התבטלות. ואם הש"ה יקיים את ברכתו או המברך יתעלה בהכרת חסדי ה', ויתבטל אליו בתודתו. באופן זה אפשר שתואיל הברכה למתברך שישג את אשר חסר לו, כי זכות גדולה היא לו שנעשה כלי להתעלות הצדיק.

ועוד צריכים אנו לדעת הכלל הזה, שלעולם אין אדם יכול לפעול על בחירתו של חברו, פירוש על עצם בחירתו הפנימית — בחינת העולם הבא שלו. כל ברכה וכל סיעתא דשמיא אינם יכולים לפעול אלא על עניני העולם הזה. היינו על הסבות החיצוניות הסובבות את האדם, ואשר יש לנו השפעה רק על מצב נקודת בחירתו, פירוש — מקומו של קו המערכת במלחמת יצרו; באילו ענינים ובאילו דרגות יהיה נסיונותיו — ולא על פעולת הבחירה עצמה. (עיון ב"קונטרס הבחירה ח"א" בכ"א עמוד 113). יוצא מזה שהברכה אינה שייכת אלא בנוגע לסבות הן הקובעות את מצבו וסביבתו בעולם הזה.

השפעת טובה — שתי דרכים

מצאנו שתי דרכים להשפעת טובה בעולם הזה. הדרך האחת היא שמשפיעים טובות לצדיק פנימי, שעבודתו לשם שמים, בתורת סיעתא דשמיא כדי שיהיו לו הכלים להרבות עוד מצוות ומעשים טובים לשמן. כי מצוה גוררת מצוה, ובגדר זה הם יעודי עולם הזה שבתורה: "והיה אם שמוע תשמעו כו' ונתתיו מטר ארצכם כו'". כמו שפירש הרמב"ם בפרק ט' מהלכות תשובה. ויש עוד דרך שמשפיעים טובות העולם הזה למי שיש לו זכות של מצוות חיצוניות, אשר על כן מקבל שכר חיצוני בעולם הזה. אך יש בה שני אופנים: אם נמצא בו ניצוץ טוב אפשר שישתמש בטובות

פנימית היא כתפלה וברכת יצחק אבינו ע"ה שהיא מתקיימת לכל דורות העולם, לא היתה אפשרות אלא בעבודה גדולה מאד; וברור שנמנין גדול היה כרוך בה. מה היה נסיונו של יצחק בזה? ביאור הענין הוא כך: לפי מדתו היה מבין שעשו הוא הראוי לברכה, כמו שביארנו לעיל, וכשכב יעקב לפניו נסתפק בו, כמו שמבואר בפרשה "הקול קל יעקב וגו'", והספק נולד מפני שהרגיש בקולו של יעקב דרגה ברורה של פנימיות שלא חזיר עד עכשיו בעשו; אך בראותו גם ביעקב בחינות חיצוניות נשתכח אצלו הספק, והוא המבואר בילקוט שכתב: "ולא הכירו וגו' בשעה שהיו רשעים עומדים ממנו לא היה מכיר". ואחרי זה כתוב בפסוק "ויברכה" היינו משמש כך החליט לברכו; וכן פירוש דברי הילקוט: "וירח את ריח בגדיו — ריח בוגדיו" ומשם הכי חוזר הכתוב אחרי זה: "ויברכה", שלכן חזק החלטתו לברכו. ועלינו לדעת שיצחק אבינו כבר היה נעתק כל כך מן הגשמיות עד שהיה כולו קודש, כמו שכתוב בזה "ודאי שכינתא הוה דיירא עמיה... תדיר", ולא הבחין עוד בין גוף זה לגוף אחר, ולא היה שום הפרש אצלו בין "בני" במובן הטבעי לבן איש אחר, אלא הבחין רק במדרגות רוחניות, ועל כן כיון שראה לפניו — במבטו הפנימי — בחינות 'חיצוניות' עלה בדעתו לברכו, לפי שיטתו שרק בחינות אלה הן הראויות לברכה; ועל אלה כתיב "ויברכה" — שעלה בדעתו לברך בחינות אלה, אך פתאום ראה רמז מן השמים שיתן את ברכתו לצד הקדושה והפנימיות, פירוש שישנה את דעתו וייהיה בצורך לסייעתא דשמיא גם לצדיק פנימי, שגם הוא יזכה לרחמים בעבודתו, והיינו דחתיב "ויאמר ראה ריח בני", ואמרו ז"ל שנכנס עמו ריח גן עדן, או כמו שכתוב בזה שנכנסה עמו שכינה, לרמז לו שיכוון בברכתו לצד הדרגה הפנימית ההיא. ומלת "ראה" מורה על הנסיון שהרגיש בזה, כמו שפירש אבן עזרא שללבו אמר כן, היינו לברר לעצמו את הנרמז לו.

נסיונו של יצחק

אולם דבר זה היה נסיון גדול עבורו, כי הרמז שהוא היה קלוש ודק, ובקלות היה יכול לתרצו ולחזותו. ומצד השני עמדה דעתו שעליה ביסס את כל עבודת חייו, דעתו המיוסדת על מדתו מדה הגבורה, שהוא זכה לשלימותה, ושהיתה נובעת מקדושה היותר עליונה. הרי זה היה נסיון גדול ליצחק שהוא היה צריך להתגבר גם על מדת הגבורה שלו ולברך את צד הקדושה דוקא, אף שהוא נגד כל מה שהכיר לאמת עד הנה, מפני שהבחין שכן הוא רצון ה'. והיה בחינת גבורה שבגבורה.

מעתה נתבאר לנו דברי הזהר שפירשו שם למה לא גילתה השכינה ליצחק שעשו היה כבר רשע גמור, וכתבו שם "וחכי איצטורי" פירוש בשביל

הזן להמשיך במעשיו הטובים ולהוסיף עליהם; ואף שהם שלא לשמה, מכל מקום אפשר שגזע על ידיהם לתשובה ולדרגה פנימית של לשמה. אך אם אין בו כל ניצוץ חי, נמצא שהטובות הזן לרעתו, שמשלמים לו כל שכר מצוותיו החיצוניות בעולם הזה כדי לברר שאין לו כלום לעולם הבא, פירוש שגם נקודה פנימית אין בו.

מדתו של יצחק אצ"ה היתה גבורה — מדת הדין, ולפי נקודת ראייתו של מדת הדין אין ראוי לתת סייעתא דשמיא לצדיק פנימי, הן סייעתא דשמיא היא בחינת רחמים וצדקה, ומצד מדת הדין הרי יש לו לצדיק לזכות בדיון מפאת תוקף בחירתו העצמית לבד בלי סיועים מבחוץ, ומה שזוכים יותר בדיון מתקדמים יותר לחכמות, שלא להנות מנהגא דכיסופא, ואם מגיעה טובות העולם הזה תקשה עליו דרכו — מה בכך, אדרבה יהיה בגלות ויסבול צער ועינוי, ויזכה את זכויותיו בדיון. כך היה מבטו של יצחק אצ"ה, כאמרם ז"ל יצחק תבע יסורין; בחר בעבודה דוקא מתוך הקושי והסבל, כי בזה יוכל להגיע למעלות גדולות בגבורה ובהתבטלות בעבודתו ית'. (גם יעקב אצ"ה בחר בעבודה מצד הדין, כמו שכתוב "והיה ה' לי לאלקים" — שביקש שיגיע לידי מדרגה שיקבל את הכל בדיון), לפי מבט זה רק החיצוני ראוי לקבל סייעתא דשמיא — שמא יגיע לבסוף לתשובה כנ"ל.

אהבת יצחק לעשו

והנה זה ברור שיצחק אצ"ה ידע שעשו היה חיצוני, כמשמעות הילקוט, אך לא ידע שהתמכר לרע כל כך עד שהמית כל ניצוץ טוב שבו, ונעשה השר שלו — תוכנו הפנימי — סמ', דהיינו השטן. זהו הנזכר בזהר שלא ידע ממעשי עשו, ובוה מבואר למה רצה לברך את עשו ולא את יעקב, כי הכיר שיעקב הוא צדיק פנימי, ולפי דעתו דוקא מפני זה לא היה ראוי לתת לו ברכות, שהן סיועים חיצוניים, אך בחשבו את עשו ללוחם ומתלבט להתגבר על תכונותיו הרעות, ראה צורך לברכו דוקא, שיסתייע בדרך עבודתו, ולכן כתוב "ויאהב יצחק את עשו", כי אהבה היא תולדת נתינה, והוא היה תמיד נותן סיוע לעשו והיה מקרבו ומחבבו מאד, ולא עוד אלא שלפי דעתו היה ראה בעשו אותו אופן של עבודה שמילא את תוכן חייו הוא — עבודה של התגברות תמידית על קשיים פנימיים, ועל כן היה אהבו ביותר, וזהו האמור בזהר (שם קלז) "כל זינא רחים לזיניה" (כל מין אוהב את מינו).

ריח בוגדיו

כבר כתבנו לעיל שהברכה מועילה מצד שהמתברך נעשה כלי לעליותו הרוחניות של המברך תבאה מתוך ברכתו; ויוצא איפוא שהברכה עבודה

היה שנינו פירוש ארבעה עשר עמודים
מזה שנינו פירוש ארבעה עשר עמודים

היה שנינו פירוש ארבעה עשר עמודים
מזה שנינו פירוש ארבעה עשר עמודים

היה שנינו פירוש ארבעה עשר עמודים
מזה שנינו פירוש ארבעה עשר עמודים

"חלילה לך: חלול ה' יש בדבר...". (שם אות ט"ו) וכן (שם באות כ'): "גשבעת ואמרת שאין אתה מביא מבול לעולם. מה אתה מערים על שבועתך מבול של מים אי אתה מביא ושל אש אתה מביא אם כן לא יצאת ידי השבועה". וכן (באות כ"א): "יהם חובלים עלי דברים ואומרים אינו דן כשורה. פשפש דינא ואם טעית אתה הורני, ואם עול פעלתי עם הראשונים לא אוסיף עם האחרונים".

הביאור הוא כנ"ל שכוונת "מה אתה מערים וכו'" היא שיש כאן חשש של חילול ה' שביקש לסלקו; וכן הביאור במדרש להלן, כי ח"ו לומר שהקב"ה יאמר אם טעיתי הורני, אלא הכוונה: אם נראה לך כטעות ואם כן מפריע לך בעבודתך, הורני, פירוש: פרש לי, התפלל על זה. ויודע מאמרו של הגר"י סלנטר זצ"ל שתפלה על גילוי רוחני לצולם אינה יוצאת ריקם.

צדיק גזר

ובגדר זה נוכל להבין גם את ענין "צדיק גזר והקב"ה מקיים"; כי ברור הוא שאין הכוונה שהצדיק גזר דבר שהוא נגד רצון הבורא יתברך ח"ו. אלא הענין הוא כאמרם ז"ל שיש צדיקים שכל העולם מתקיים בנכותם. שכל המתרחש בעולם — אמצעי הוא שילמד ממנו הצדיק להתעלות בעבודתו והשגבה. ואפשרויות אלו של למודי הצדיק הן הנותנות קיום לדור כולו, גם לשפלים שבו. כך מתפרש אמרם ז"ל שכולם חיים בזכות הצדיק. כלומר להיות כלים לצדיק, כגון שיוכל לראות את הסוד השי"ת העצומים שזו את העולם כולו בחינם. ובראות הצדיק הנמצא במדרגה גבוהה זו דבר שיש בו הסתר לכבוד ה', ברין שיבקש מהשי"ת שימנענו אף אם כרוך בדבר שינוי הנגזרנו ית'; וזה שנקרא "צדיק גזר והקב"ה מקיים". אך מובן שאם איש אחר שאינו בדרגה זאת יעיז לבקש דבר זה — לחטא יחשב לו. וזהו ביאור המדרש (ילקוט איוב תתקכ"ז): —

"אמר הקב"ה שלא יאמרו בני אדם אף אנו מדברים בהקב"ה כאשר דבר אברהם והוא שותק לנו, אמר הקב"ה לא אחיש בדיו; לאברהם בלבד שתקתי, למה? שהוא שותק לי, אמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע וכו' ואחר כך אמרתי לו קח נא את בנך ושתק לי, אף אני אחיש לו אף על פי שאמר דברים קשים. שנאמר ודבר גבורות וגו' ומה גבורות דבר, דכתיב והאף תספה, אמר אברהם ש לא יאמרו אומות העולם כך הוא אומננו להיות מאבד את הדורות באכזריות. דור אנשי דור המבול, דור ההפלה. אמר הקב"ה אני מעביר לפניך את כל

הדורות ואם יעלה על דעתך (וכן הגיקו בתחומא יט"ו) שלא עשיתי כהוגן למדני...".
והיינו שאברהם בגלותו היה יכול להתפלל ככה, כי הרגיש בכל עומק הכרתו שאומות העולם יטענו בזה חילול שם ה' ועל ידי זה הסתר חסדו בא לעולם, ומאבהבתו להשי"ת לא יכול היה לסבול חילול ה' כזה. אולם בעקידה כשהדבר היה נוגע לעצמו — הוא שתק. וזה לאות שכל טענותיו היו רק למען גילוי שמו, ולכן הקב"ה חזיריש לו. (ועוד יבואר להלן במאמר "תפלה מתוך התבטלות").

למה הרעות

ובאותו אופן היתה טענתו של משה רבנו בסוף סדר שמות "למה הרעתה לכם הוה" שאמר ז"ל (מדרש רבה סוף פרשת שמות): "באותה שעה בא משה והשיב דברים לפני הקב"ה אמר לו למה הרעות... בזה שבעולם בשר דם האומר לחברו למה אתה עושה כן הוא כועס עליו, ומשה אמר לפני הקב"ה למה הרעותה לעם הוה? אלא כך אמר לפני הקב"ה נטלתי ספר בראשית וקראתי בו וראיתי מעשיהן של דור המבול... ומעשה דור ההפלה ושל סדומים... ומדת הדין היתה, העם הזה מה עשו... באותה שעה בקשה מדת הדין לפגוע במשה, מכיון שראה הקב"ה שבשביל ישראל הוא אומר לא פגעה בו מדת הדין". פי' "בשביל ישראל הוא אומר": שלא היה יכול לסבול הסתר כזה שעה ה' יהיו נתונים תחת שעבוד קשה כזה, וכך הוא גדרה של תפלתו הגדולה אחר חטא העגל, "למה יאמרו מצרים ברעה הוציאם וכו'". כמו שביארנו כבר. ומניין אנו יודעים שמאחבת ה' באה תפלה זו? בראותנו שאם חטאו ישראל לא חסך דבורים קשים כלענה כלפיהם להוכיחם ולהדריכם בדרך ה', כאמרם בריש דברים רבה: —

"דבר אחר: מוכיח אדם אחרי, חן ימצא ממחליק לשון (משלי כ"ח): אמר הקב"ה כביכול למשה: הוכיחני אחרי ישראל, והוכיח את ישראל אחרי; לישראל אמר אתם חטאתם וכו', להקב"ה אמר למה יחרה ה' אפך בעמך".

והיינו כנ"ל, שבלמדנו זכות על ישראל נחשבת לו גם טענה זו עצמה למצות גדולה, כי הוכיח סופו על תחילתו שהוא כולו אמת וקדושה, ואינו מבקש דבר אחר בעולם זולתי רוממות כבודו ית' וקידוש שמו מסוף העולם ועד סופו. כך הוא גדר "מלחמתם" של צדיקים בתפלתם אל הבורא יתברך.

1. עיי' לעיל מאמר "חשובה גמורה".

חסד והכרת טובה

חובת החסד ברוחניות

תפלת כהן גדול

כבר ביארנו, שכל הניתן לאדם בעולם הזה, אינו אלא פקדון, ועליו להשתמש בו אך ורק ככלי לקיום רצון ה', והשתמש בו להנאת עצמו, במשפט שמים הריחו גזלן.

גם העושר הרוחני אשר רכש האדם אינו קנוי לו קנין מוחלט, הוא פקדון בידו להשתמש בו לצרכי כלל ישראל, אמנם, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אך גם למדנו ש"הבא ליטהר" — אף על פי שרק בא ואפילו עדיין לא עשה מאומה — "מסייעין לו", וכנגד כל "פתחו של מחט" של יראת שמים בלב, פותחים פתח רחב של סייעתא דשמיא רבה. נמצא, שגם זכיותיו של האדם בעיקרן מתנה הן, ואם אינו מוכן לגמול חסד בהן, ולתת אותן לנצרכים ברוחניות, הרי במשפט העליון גם הוא גזלן.

כיצד נותן הצדיק את זכיותיו? — על ידי שמרגיש במצבם האמיתי של הרשעים, שהם האומללים שבבריות, נושא בעול עמהם בעניים הרוחני, ומתפלל עליהם בלב שבור ורצון שיחזרו בתשובה, או לפחות שיתנהגו עמהם בשמים ברחמים גדולים, וינצלו מאכזריות. אם דבר זה נגע ללבו עד כדי כך, שכל זכיותיו לא תשוויה בעיניו לעומת נפשו של אחד מהם, חש הוא בהרגשה אמיתית שלא יוכל ליהנות לא בעוה"ז ולא בעוה"ב אם הרשע הזה בא על ענשו, הרי זה כאילו הוא מוותר על כל שכר עולם הבא שלו, ובלבד שינצלו הם מרעתם. בזה הגיע לדרגת השלמות בעשיית חסד ברוחניות, וכן מצינו במשה רבנו ע"ה שאמר: "... ואם אין מחני נא

נאמר בלונדון, בשנת תרצ"ח. מאמר זה הוא חלק מ"קונטרס החסד" (עיין כרך א').
אשר על חלק ממנו רשם רבנו זצ"ל: "הדברים הללו נאמרו בכית חולי העינים בלונדון, אחר הניתוח שנעשה לי, ובני נ"י העתיק הדברים הללו מפי, יום ה, י"ז סיון תרצ"ח... אידי דחביבי עלי מאד הנני רושמם בלשונם".

הרשע. מהוה גילוי כבוד ה' יתברך גדול ונשגב. כי כל בחירה טובה הינה גילוי כבודו יתברך, ובחירה במעשה של חסד במסירות כזו הינה גילוי עוד יותר נעלה. ומאחר וסבת הגילוי הזה הינו חסאי הרשעים, שכן הם גרמו לצדיק להתעורר לתפלתו ולחסדו. באים הם לידי תיקונם בזה. כי גרמו לגילוי במקום הסתר שנעשה על ידם. ושבו אין צריכים הרשעים לתיקון בדרך של עונש. כאשר הקב"ה ממלא את בקשת הצדיק ומציל את הרשעים מעצתם. נוצר שוב גילוי גדול מהזכות טובה הרבה לקב"ה ששופע לבו של הצדיק. בראותו את חסדו ה' הבלתי מוגבלים. בדרך זו מועילה תפלת הצדיק בעד חבריו, כיון שהוא נעשה כלי לעליית הצדיק בגילוי מדת החסד והזכרת טובה לקב"ה. כך הועילה תפלת רבי מאיר על שכניו הבריונים שיעשו תשובה (עיין ברכות י'), פירוש. שהקב"ה יעלה את נקודת הבחירה¹ שלהם.

מיתת כהן גדול מכפרת

אם היה ביד הצדיק לגלות גילויים אלה, ולתקן בזה חסאי דורו, ולא עשה זאת. הרי במשפט שמים מסילים עליו את האחריות לתוצאות הרעות שפוגעות בחוטאים על ידי מדת הדין. ואז פעמים שגם הוא הצדיק יתחייב בנפשו על שמוע עצמו מחסד, ולפי מדרגתו גולן הוא על שהעדיף שזכויותיו תשארה לו לבדו, ולא הרגיש בחיוב של "ישראל ערבים זה לזה", להעניק ממעלותיו וצדקותיו לחבריו, ולהתפלל עליהם במסירות נפש. וכשגוררים על הצדיק מיתת מסכה זו, הרי שוב מתגלה כבוד ה' בעשותו משפט מדויק בצדיק; ומתגלים גם רחמיו יתברך הגדולים, שחס אפילו על הרשעים, ומעניש את עבדיו הצדיקים על מנעם תפלותיהם מהם. גילוי זה מתקן שוב את מה שפגם הרשע בחטאו; על ידי שחטאו גרם לגילויים האלה, בסלה מדת הדין מהרשע. זה הוא יסוד חזרת הרוצח בשגגה מגלותו במיתת הכהן הגדול.

ועוד חידוש למדנו במשנה שם (מכות י"א): "משנמגר דינו, מת כהן גדול, הרי זה אינו גולה". ובגמרא: "...ודלמא האי דגלה איכפר ליה (בצירוף מיתת כהן גדול), האי דלא גלה לא? מידי גלות מכפרת. מיתת כהן הוא דמכפרא" למדנו, שמיתת כהן גדול לבד כנחה לתקן את החטא, גם כלי צירוף עונש גלות. עוד איתא במשנה שם: "אם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו... חזר במיתתו של שני". ומפרשת הגמרא: "זה שנמשח כימיו מאי הוה ליה למעבד (פירוש: שנודיין

(1) עיין סדר א', עמ' 113.

מספר אשר כתבת" (שמות ל"ב).¹ תפלה במסירות נפש כזו, בודאי מתקבלת.

אולם על החיוב בזה למדנו מדברי המשנה והגמרא (מכות י"א). איתא במשנה שכשמת כהן גדול, חזר ההורג בשוגג מגלותו בעיר המקלט — "לפיכך אימותיהן של כהנים (גדולים) מספקות להן (לגדולים) מחיה וכסות, כדי שלא יתפללו על בנייהם שימותו". ומקשה הגמרא מה חטאו שימותו על ידי תפלת הגדולים. ומתרצת: "שהיה להם לבקש רחמים על דורם, ולא בקשו. כי הא דהוא גברא דאכלית אריא ברחוק חלחא פרסי מיניה דרי יהושע בן לוי, ולא אישתעי אליהו בהדיה חלחא יופי". הרי שהצדיקים נתבעים כאחרים על אסון המורחש בדורם וסביבתם. כיון שהיה להם להתפלל בעדם.

תפלת הצדיק מתקנת קלקולים

כל אסון המורחש בעולם, הוא משום ש"האלקים אנה לידו" (שמות כ"א, י"ג). כמו שביאר רש"י שם: "במה הכתוב מדבר? — בשני בני אדם, אחד הרג שוגג, ואחד הרג מזיד, ולא היו עדים בדבר שיעידו, זה לא נהרג וזה לא גלה. והקב"ה מומינן לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד. וחורגו; הצדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות. נמצא שזה שהרג בשוגג גולה, וזה שהרג במזיד נהרג". יוצא איפוא, שהנהרג היה כבר חייב מיתת כהן שמים, וכן הרוצח בשגגה היה חייב גלות בדיון שמים, ומגלגליו חובה על ידי חייב. אם כן צריך להבין, כיצד משתנה מצב זה על ידי תפלת הכהן הגדול? כיצד מועילה היא לבטל את העונשים שהיו חייבים עבור מעשיהם הקודמים?

הביאור הוא, שכל עונשי שמים באים לתקן חטאים. כל חטא גורם להסתרות כבודו יתברך, ותיקונו הוא שיגרום לגילוי כבודו יתברך במקום ההסתרה, וחנה על ידי קיום הדין ברשעים מתגלה אמתות משפטו יתברך בעולם, וזה מתקן את הסתר כבודו שנעשה על ידי החטא. והחטא מתוקן בזה, כי הרי גרם לגילוי משפטו יתברך. (עיין לקמן סוף מאמר "עונש יתברך מתקנים על כל פנים"). כך היא הנהגת מדת הדין.

תפלת הצדיק עבור הרשע, שעל ידה שואף הצדיק לעשות חסד עם

(1) עיין ביאור לזה בסדר א', עמ' 149.

יודע הוא שאינו יודע, ועל כן מעמיק להבין, ולבסוף ידענו על בוריה. מה שאין כן ב"עתיקא", נדמה לו שידע, ובאמת עומק הענין נשכח ממנו. נמצא, שמי שמעמיק גם בעתיקא הוא משוכנע יותר, ובה יובן גם גדלותו של צדיק בן צדיק. אברהם אבינו ע"ה מצא עולם של טובים, עובדי פסלים, וכיון שהבין שהם טובים, התחיל לחפש את האמת, העמיק הרבה, ומצא.

אבל יצחק אע"פ כבר מצא לפניו דרך סלולה מאברהם אבינו, והיה הענין עבורו בגדר "עתיקא", ואף-על-פי-כן היה יגע להעמיק בעבודת ה' ובריאתו כאילו היו אצלו בגדר "חדתא", ועמלו היה שה ליגיעת אדם שדחיפתו לחיפוש האמת באה מתוך היותו גולד בסביבה רעה. הוא רצה לייסד בעצמו את יסודות הדת כמו איש המוצא את הכל מחדש, ביצעו כי אז יתקיימו אצלו יותר, ועל כן אמרו רז"ל שהאבות שקולים היו; כמו שנאמר: "וזכרתי את בריתי יעקוב ואת את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אוכור", ובלקוט שמעוני שם: "כדאי מעשה אחד מהם שיתלה העולם בגיגור"; כי כל אחד נתייגע למצוא את דרך האמת בעצמו.

לכן צדיק בן צדיק שהפך לצדיק פנימי, ולא הסתפק במורגלות — עדיף, כי רק הוא עשה מעתיקא חדתא כנ"ל, מה שאין כן צדיק בן רשע, שאי אפשר לו במציאות להגיע לידי מעלה הנ"ל, כיון שאצלו הכל חדתא.

הביא הגרש"ז זצ"ל דוגמא לדבר. יש ונכרי בא לידי הכרה באמתות אמונת ישראל, ומכיר בכל הטעויות והשקר שנחתגן בהם, ועל כן מחליט לעזוב את כל העבר שלו, ובא להתגייר, ובכל זאת אחרי היותו יהודי, במשך הזמן בא לידי חסאים, שונים, ופעמים שאינו יכול לעמוד אפילו בנסינון קל. כיצד נבין זאת? אלא שמתחילה, כשראה את כל הדע שאופפי מכל עבר, היתה התעוררותו חזקה עד כדי הפיכת כל ידיו חיוו מן הקצה אל הקצה. אבל אחרי כך, כשהתרגל כבר לדרכו החדשה, אין לו עוד התעוררות זו, לכן אינו עומד גם בנסינון קל. זהו החסרון של ההסתפקות בהרגל והיצוניות, עד לכדי אבדן ההרגשה לגמרי.

וסיים שם שהאדם צריך להיות בכל יום כמו גר הבא להתגייר, מההתפעלות שמעורר בעצמו מהאמיתיות שהוא מתבונן בהם.

הכל תלוי בהרגשת החשיבות

מדרגתנו אנו רחוקה מאד מפנימיות סודיה, ועלינו לטכס עצות — כיצד נוכל להתקרב אל הפנימיות. שתי השקפות — החומרית והרוחנית — יש בכל דבר, וכן בתורה ומצוות. אפשר להביט עליהן כתוספת של רוחניות להיחם החומריים, זה המבט החומרי, ואפשר לראות בהן את כל תוכן חיינו.

הנה נבחר מן הליקוט שילמדנו רז"ל

ספר דברי יצחק בן ישראל, חלק א' פרק י"ב, הלכה ט"ז

על שנים שלל יצחק בן ישראל, חלק א' פרק י"ב, הלכה ט"ז

כל אדם חייב להבין

כי יצחק

הוא

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

אברהם

האבות והאמהות ע"ה היו עקרים "מפני שהקב"ה מתאווה לתפלתם של צדיקים" (יבמות סד.).

הקב"ה הוא מקור החסד ואין יוצא ממנו אלא חסד לבד, כי כל הדינים בשורשם חסד הם. כל החסד שבבריאה מראשיתה עד סופה אינה אלא כגרעין חול לעומת חסדו ית' הבלתי בעל תכלית. ואם כן, "הקב"ה מתאוה לתפלתם" פירושה שרצה להתחסד עמם בחסד היותר גדול שאפשר לצייר. ומהו החסד הזה? שיוכרח הצדיק להתפלל בדרגה עמוקה יותר, וממילא יבוא לדביקות חזקה יותר.

ברור, שגם בלי זאת היו אבות העולם ע"ה קרובים אל השי"ת, ואמר ז"ל שהיו האבות מרכבה לשכינה ("האבות הן הן המרכבה" — ב"ר פרשה מז), שהיא דרגה בדביקות שאיננה בתפיסת שכלנו כלל. אבל סוף סוף הצרה הגשמית הביאה אותם — על כל פנים בבחינת "צלו של גוף" (כרך א' עמ' 166) — לידי דרגה נוספת של דבקות בתפלתם, ולדרגה נוספת זו "התאווה" כביכול הקב"ה.

למדנו: מהו ערכה של דרגה נוספת ברוחניות, כי כדאי וטוב וחסד הוא לצדיק להצטער משך עשרות בשנים, רק על מנת להוסיף דרגה בדבקות בה'.

נשלח מא"י לאנגליה בשנת תש"ז.

התבוננות בתפלה

אבות, גבורה, וקדושה של ימים נוראים

אלקינו — השליט שלנו; היינו שמקבלים עלינו את עול מלכותו ואלקותו עם התבטלות רצונו הפנימי העצמי אליו ית' עד שגם נסיון פתאומי לא יוכל להפריע את יציבותנו, כי אם הפנים משועבד אין דבר שיכול לזעזעו. (עיין סנהדרין קז. שנסיון בת שבע בא לו לדוד באופן פתאומי, "אתא שטן אידמי ליה כציפרתא פתק ביה גירא פתקה לחלתא וכו'"; ואף על פי כן בגלל כן אין אומרים אלקי דוד בתפלה, עיין שם; הרי באמרנו

נאמר בכולל, גיטסהד, ימים גוראים, שנת תש"ה.

פרשת ויקרא

ברכת יעקב עיקר מהותה וכוונתה

הרב יעקב יצחק כהנא

אחת התורות הסתומות ביותר שבספר "בראשית" מהווה הפרק המכיל מה שניתן לציין בדבריו האחרונים של יעקב. פרק זה הוא כחידה בעינינו לא רק על שום כמה מליצות וביטויים סתומים שבו, אלא בעיקר משום שעצם כוונת ענינו אינה נהירה לנו.

אבר בנאל, שהעמיד את המעיין על הקשים שבהבנת הענין, אומר כאן: "השאלה — בתכלית הברכות האלה בכלל, וזה כי אי אפשר שנאמר, שהיה תכלית יעקב בצוואה הזאת לבניו אלא לאחת מארבע תכליות או לכלן: אם שהיו בדרך ברכה ותפלה לשם כל המבורכים שיברכם; — — — ואם שהיה להזכירם על תמצעים המצויים אשר ראה בהם; — — — ואם שהיה להודיעם הדברים העתידים לבוא על ורעם; — — — ואם שהיה להגיד להם נחלתם בארץ הנבחרת — — —".

הוא גם העיר, בהנבנה פסיכולוגית דקה מן הדקה, שהבנים בעצמם, אשר קיבלו את ההזמנה להופיע כולם יחד לפני אביהם, היו נבוכים. שכן כבר נאמר בפרשתנו, שיעקב בירך את בנו יוסף באמרו לו (מח. כ): "בן יברך ישראל לאמרי: ישמך אלהים כאפרים וכמנשה", וכבר ציין את יוסף כבכור לבחלה (מח. ה): "ועתה שני בני, הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה, לי הם, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי". מה איפוא סיבת האסיפה החגיגית של כל הבנים? וכך מסביר אבר בנאל את דברי הפסוק, שאינן שייך עדיין לברכה עצמה, אלא בו מוזמנים האחים לבוא, והוא כבר נאמר בסגנון מליצי — "ויקרא יעקב אל בניו ויאמר: האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" — "ואחשוב בכפל המאמרים, האספו, ואגידה לכם, הקבצו, ושמעו, שיעקב ראה, שקצת בניו יקוצו בתוכחתו דבריו, ואולי מיראתם, שיוכיחום, בדברים קשים, יתחרקו ולא יקדכו לפניו, ולכן בראשונה אמר להם: "האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", כדי שיחשבו שלא היה דעתו להזכירם, אלא לגלות להם דברים סתומים וחתומים לעתיד לבוא, וכל אדם ינסוף לדעת הדברים העתידים, ואחרי שנתקבצו כלם, אז אמר אליהם: "הקבצו ושמעו, בני יעקב, רוצה לאמר, שאחם בני, אין ראוי שתקוצו בתוכחתו, ואל יכבדו עליכם דברי, אבל הקבצו ושמעו, כי ראוי הוא שתשמעו אל ישראל אביכם", כבר במדרש מוצאים אנו סימן לחשש מצד הבנים, שיוכיח האב בדבריו התנבישים האחרונים את חסאו וכשלונו של כל אחד ואחד. ואלה דברי המדרש, המתארים את רגשי יהודה בגשתו אל אביו: "כשהזכיר יעקב את ראובן ושמעון, הריקו פניו של יהודה ונתירא, שלא יוכיחו במעשה תמר" (לקוט שמעוני, בראשית, סימן קנ"ט).

בפירושו לפרק זה הצליח אבר בנאל בתפיסתו המיוחדת, למצוא רעיון

טל חרמון

עיונים בתורה

שלמה חיים הכהן אביר

וירא

ראשי פרקים

- א. זוג הפרשיות של אברהם
ב. אברהם - אהב הבריות
ג. אברהם: המכיר-המאמץ-האהב את ה'
ד. אהבת הבריות מתוך אמונה בה'
ה. אברהם - גילוי הרצון האלקי
ו. העקידה - הצו האלקי והמוסר האנושי

שנים שמונה
ד"ר לוי חסדון
איתן קלינשטיין

הדפוס: חסדון
מחזור: כנסת ישראל

51

וירא

ה. אברהם - כגילוי הרצון האלקי

שיתת אברהם עם ה' על אנשי סדום אינה בקשת טובה, ואף אינה תפילה. הוא אינו מבקש ואינו מתפלל - הוא מתווכח. אברהם מתווכח עם ה' בסגנון של "חלילה לך, השופט כל הארץ לא יעשה משפט?" כיצד הדבר יתכן?! יש להבין שהבירור שנעשה פה מקביל לבירור שנעשה למעלה. הבירור נעשה ב"מועצה העליונה", ובא להציג את הצדדים השונים של דינה של סדום. יש בירור אלקי האם להשמיד או לא להשמיד. המידות האלוניות, ההארות האלוניות, הגילויים האלוניים השונים, מבקשים את התגלותם. אברהם מבטא בפיו את הגילוי האלקי של החסד המובע בשמי-מרומים¹⁴. הוא כמין מקלט בעל משושים רגשים, והוא קולט את הנעשה למעלה ושפתותיו מרחשות פה בארץ. הוא מהצדיקים "היושבים עם המלך במלאכתו". הוא מגלה בפעולתו צדדים של הרצון האלקי. מתוך שייכותו-הכרתו-אמונתו-אהבתו לה', ה' מתגלה בו, וגילויי אישיותו, מעשיו ודיבוריו הם גילויים של הרצון האלקי עצמו. משום כך: "צדיק גוזר וה' מקיים"¹⁵ או יותר מזה: "ה' גוזר גזירה וצדיק מבטלה"¹⁶. אין מובן הדבר שה' רוצה כך, הצדיק רוצה אחרת, ורצון הצדיק מבטל את רצון ה'. חס ושלום. אין שינוי באלוקות. אלא המובן הוא, שרצון הצדיק הוא רצון אלקים, צד מסוים של גילוי הרצון האלקי, שהוא מבליט אותו ומגלה אותו בפועל¹⁷. משום כך, גם: "קללת תלמיד חכם אפילו על חנינם אינה חוזרת"¹⁸, משום שקללתו מהווה מחאה אלונית על צד מסוים של מציאות שקיימת, למרות שלא הושלמו התנאים המעשיים להתגלותה בפועל. למשל, כשחפר דוד המלך את השיתין, עלה התהום וביקש לשטוף את העולם. הציע דוד לכתוב את שם ה' על החרס ולזרקו פנימה לשיתין, אולם היתה התלבטות הלכתית האם מותר לעשות כן, משום שברור ששם ה' יימחק תוך כדי-כך. כששאל דוד: האם יש מי שיודע הלכה בזה? איש לא ענה. אמר דוד: כל מי שיודע הלכה זו ואינו אומר, ייחנק. רק אז, ניגש אחיתופל ואמר שמותר. אף על פי כן, סופו היה שהוא מת מיתת חנק על ידי עצמו. למרות שבסופו של דבר גילה את ההלכה, קללתו של דוד התקיימה¹⁹. בהתחלה הוא שתק ולא גילה את ההלכה מפני האיום. המציאות השלילית שבו קיימת, למרות שלמעשה לא נתגלתה במקרה זה, ועל כך חלה הקללה.

אברהם הוא הצדיק, שרצונו הוא רצון אלקי, וכיורויו הם כיורויו דרכי ההתגלות של של הקדוש ברוך הוא בעולם.

ו. העקידה - הצו האלקי והמוסר האנושי

הצו האלקי לעקור את יצחק, ממוטט את כל אשר ידע אברהם בחייו ואת כל אשר לימד

14. ספר שערי אורה. 15. ע' שבח'נט ב. 16. מועד קטן טו ב.

17. ע' עולת ראה ענייני תפילה עמ' לא. 18. מכות יא א. 19. שם.

הצדיק מברך, הרשע מקלל, ומה קורה כשהרשע מברך או הצדיק מקלל? (לפרשת בלק)

דף מקורות לשיעורו של הרב אליהו האיתן

1. ספר במדבר פרק כב - (ב) וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי: (ג) ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל: (ד) וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו לקרא לו לאמר... (ו) ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממני ואולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ כי ידעתי את אשר תברך ומברך ואשר תאר יואר: (ז) וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם ויבאו אל בלעם וידברו אליו דברי בלק: (ט) ויבא אלהים אל בלעם ויאמר מן האנשים האלה עמך: (י) ויאמר בלעם אל האלהים בלק בן צפר מלך מואב שלח אלי: (יא) הנה העם היצא ממצרים ויבס את עין הארץ עתה לכה קבה לי (כמדכר רבה) זו קשה מ"ארה לי" שהוא נוקב ומפרש: אתו אולי אוכל להלואם בו וגרשתיו: (טו) ויסף עוד בלק שלח שרים רבים ונכבדים מאלה: (טז) ויבאו אל בלעם ויאמרו לו... (יז) כי כבד אכבדך מאד וכל אשר תאמר אלי אעשה ולכה נא קבה לי את העם הזה:

2. ספר גור אריה על במדבר פרק כב פסוק יא - זו קשה מארה לי. דאם לא כן, למה אמר "קבה" ובלק בקש "ארה"? אלא שהיה שונא את ישראל יותר מבלק (במד"ר כ, ט). ומה שאחר כך (פסוק יז) בקש בלק "קבה" (קושיית הרא"ם), היינו מפני שהשיב בלעם כי הקדוש ברוך הוא אמר "לא תאר כי ברוך הוא" (ר' פסוק יב), ואם כן לא יוכל לקללם אלא בלשון "קבה", אבל מתחילה אמר כי די ב"ארה", ואין צריך יותר.

אבל בלק, ידע היטב זה הענין, ואמר כי יודע הוא – "את אשר תברך", הרי הוא "מבורך" מכבד, אך "ואשר תאר יואר" – עינו הרעה פועלת באמת, להחיל קללה אפי' על מי שאינו מקולל מקודם. ע"כ הוא מבקש שיקלל את העם, ולא שיברך את מואב שיהיו ניאולים מרעת ישראל:

3. העמק דבר על במדבר פרק כב פסוק ו – "לכה נא ארה לי" לא אמר שיאור במקומו, כי ידע שעיקר היכולת וכחו הוא בעינו הרעה, ע"כ מוכרח לילך לראות ולהביט:

"כי ידעתי את אשר תברך מבורך" באשר מנהגו היה גם לברך ולקבל שכרו משלם, אבל באמת לא היה זכחו לברך – אלא ידע ע"י כישוף וחכמת איטגונינות מי שמזלו יפה, וזכרו ומקבל שכרו.

דכתיב בס' שופטים 'ויסב אלהים את רעת אבימלך וגו' ותבא עליהם קללת יוחס', הרי דהקללה בלא הרעה לא היתה פועלת. ובלעם ידע היטב כל זה, משא"כ בלק, ע"כ ביקש בלק סתם "ארה לי", בלי להביט ולפרש החטא והחוטאים. אבל בלעם ידע דזה א"א, בע"כ כריך גם זה לראות בעין רואה כח הטומאה המרחק על החוטאים, ולפרש בשעת הקללה וע"ע להלן י"ז בדבר בלק שנית. ואולם אחר שיפרש הוא גרוע מ"ארה" בלי פירוש, אע"ג שהיא חלה על ראש החוטא אם כוונה המטרה בלי דעת המקלל. וכ"ה בדרכה כמס"כ בס' בראשית ט' מקרא י':

4. העמק דבר על במדבר פרק כב פסוק יא – "לכה קבה לי" רש"י בשם המדרש הביא ד"קבה" קשה מ"ארה", שהוא נוקב ומפרש. ולכאורה אינו מובן – דא"כ היאך בפעם השנית, שראה בלק שלא נוח לקלל ישראל, חזר ואמר גם הוא "לכה קבה לי"? וגם א"כ היאך אמר בלעם בראשית דבריו "מן ארס וגו' לכה ארה לי יעקב וגו' מה אקוב וגו'" והלא לא ביקש אלא לאור ולא לקוב? ואם אינו יכול לעשות גדולה לקוב, מכ"מ יעשה המעט – לאור כמו שביקש.

אלא הענין – דבאמת כתיב במשלי כ"ו "כאפור לנווד כדרור לעוף, כן קללת חנם לא תבא", וא"כ א"א שתחול הקללה, אם לא שיש איזה עון. וכמו

5. ספר בראשית פרק ט - (ט) ואני הנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריתם: (י) ואת כל נפש הויה אשר אתכם בעוף בבהמה ובכל חית הארץ אתכם מכל יצאי התבה לכל חית הארץ:

לפרש שם המתברך ולא לכללו: "אתכם" העומדים אצלכם כדי לקבל הברית, וגם זה סגולת הברכה והברית – שתחול בפניו יותר. וכן להיפך, קללה – ודאי חל בפניו יותר משלל בפניו:

6. העמק דבר על בראשית פרק ט פסוק י - "ויככל חית הארץ" פירש בזה המקום חיה בפ"ע, ולא כללם עם בהמה, אע"ג שעמדו יחד בטבע בהמה עם האדם – כדי לפרש בדרכה, דזה סגולת הברכה

"וירא משם קאה העם" והיה אפשר לכלות בעינו הרעה, לולי חמלת ה' עלינו דלא רתח, ולא יכלה עינו הרעה לשלוט בעת רצון הקב"ה עמנו. אכן בעבור זה נענש אותו רשע שלא שמר פקודתו. וזולת זה לא מאלנו לו עון אשר חטא במעשה, רק

7. העמק דבר על במדבר פרק כב פסוק מא – "ויהי צבוק" בזמן שלש שעות הראשונות, שאפשר לכון שעה דרתח המקום – העלהו צמות בעל, שהיה אפשר לראות כל העם:

הטביע מי שאמר והיה העולם ית' – לירחא כרגע
כזיכור, וזלזותם הימים נשתנה הטבע:

במה שצחק במחשבה לקלל – אלא חטאו היה על
שלא נזהר להביט על ישראל בעין רעה, עד שהיה
ההכרח להעביר הטבע בלזות הימים. שכן

8. ספר העקרים מאמר רביעי פרק יט - ענין הברכות שהנביאים והצדיקים והחסידים מברכין את האנשים, הוא דבר
שנבוכו בו המפרשים ולא העלו בו דבר הגון. וזה שהם אמרו לא ימלט הדבר מחלוקה - אם שיהיו הברכות תפלה או
הגדת העתידות. ואם הם תפלה, למה חרד יצחק חרדה גדולה עד מאד על שברך לזולת עשו, ואמר "מי אפוא הוא
הצד ציד" וגו' (בראשית כ"ז) ואמר "ואברכהו גם ברוך יהיה" ? יחזור ויתפלל על עשו כמו שהתפלל בתחלה על
יעקב, שבלי ספק יותר ראוי שתהיה תפלתו נשמעת באחרונה על עשו, שונעתה ברצון, יותר ממה שנתקבלה על
יעקב, שהיתה במרמה. ואם הברכות הן הגדת עתידות, למה נתרעם עשו ע"ז ואמר "את בכורתי לקח והנה עתה
לקח ברכתי" ? ואיך אמר לו יצחק "הן גביר שמחיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים", הרי לא עשה דבר מעצמו,
אלא שהיה מגיד בנבואה העתידות לבא על המתברך, ומה תרעומות יש בזה ליצחק ולעשו ?

והרבה דברים נאמרו בזה, והיותר גבון ממה שהסכימו עליו הוא - שענין הברכות כאילו הוא דבר מורכב משניהם,
מהגדת העתידות ומן התפלה, על דרך זה: שהנביא יראה בנבואה העתיד לבא על המתברך, ויתפלל בעדו להרבות
הטוב ההוא. כאלו תאמר שיראה בנבואה שהאיש ההוא יצליח בעבודת האדמה, ויברכהו הנביא שירבה תבואותיו
מאה שערים. או אם יראה שהאיש ההוא יצליח במקנה, יברכהו שירבה מקנהו שעור גדול, תפלת פרתו ולא תשכח.
ועל זה הדרך אמרו שהוא בכל שאר ההצלחות.

וכשיקשה הדבר מצד התפלה, יאמרו שהוא הגדת העתידות. ואם יקשה עליהן מצד הגדת העתידות, יאמרו שהוא
תפלה. ולזה הדרך יצטרכו לחלק בין הברכות הנאמרות על פי הנביא, לנאמרות מפי הצדיקים והחסידים שאינן
נביאים... אלא אם תאמר שכל אלו דרך תפלה, ושל יצחק - לפי שהיה נביא - היה בהם הגדת העתידות. ולפיכך
חרד יצחק כל החרדה ההיא, מן העצבון שהיה נצב על מה שראה בנבואה מן הטוב העתיד לבא על יעקב ורוב
הצלחתו על עשו, שהיה חביב לו. ויש לתמוה, אחר שהתפלה מועיל בברכות - למה לא התפלל יצחק על עשו
שיצליח יותר מיעקב, כמו שיתפללו הצדיקים על המתברך על ידם. ולמה לא אמר לעשו שהברכות היו הגדת
העתידות, ושלא הפסיד דבר בברכו את יעקב, וזה היה יותר ראוי כדי שלא ישמום עשר את יעקב על הברכות
שברכו אביו?

והנראה לי בזה הוא - שענין הברכות אינו הגדת עתידות כלל, אבל הוא תפלה עם נתינת הכנה אל המקבל, שיחול
השפע האלהי עליו. וזה שהשפעים העליונים ישתלשלו ויושפעו על המקבלים בהדרגות ואמצעים, ובתנאי שיהיו
המקבלים ראויים ועל יחס וסדור שמור, ושהיו עם זה מוכנים לקבל השפע ההוא. ואם יפסק ההשתלשלות מאיזה
מהאמצעים, ולא יהיה היחס שמור או הסדר, או יהיה המקבל בלתי מוכן - יתבלבל השפע או היחס, ולא יחול
השפע האלהי בהשתנות הסדר. ולזה צריך שיהיה במקבל הכנה, כדי שיחול בו השפע ההוא, וכשלא יהיה המקבל
מוכן לקבל השפע האלהי, יוכן על ידי הנביא או על ידי הצדיק או החסיד, ויהיה המברך אמצעי בהורדת השפע
ההוא. וזהו ענין סמיכת היד, שהיו סומכין ידיהם המברכים על המתברכין, לתת הכנה אל המתברך שיקבל השפע או
הטוב ההוא. וכאילו החסיד או הצדיק המברך, הוא צנוע להמשיך השפע האלהי על ידו... וכפי מעלת הסומך או
המברך יהיה מדרגת השפע המקובל. ולזה תמצא שאמר אליהו לאליעזר, כשאמר לו "שאל מה אעשה לך בטרם
אלקח ממך" (מלכים ב' ב') והשיב אלישע "ויהי נא פי שנים ברוחך אלי", ואמר לו אליהו "הקשית לשאול". שאי
אפשר לאדם לתת הכנה אל המקבל יותר מהנמצא אצלו, ולזה אמר לו שאם יראה אותו אחר שיהיה נלקח ממנו -
יהיה לו כן. שבלי ספק יהיה אליהו אחר הלקיחה, במדרגה יותר גדולה ממה שהיה קודם לכן - ויהיה אז אפשר לו

להשפיע עליו פי שנים ממה שהיה באליהו טרם הלקיחה, מה שלא היה אפשר לו להשפיע קודם שילקח...
ואל תקשה עלי: איך אפשר שיהיה הצדיק או החסיד כלי להגיע הברכה אל המתברך, והוא יהיה עני ומצטרך
לבריות? שכבר בארו רז"ל בפ' כסוי הדם ואמרו, שאהני להו זכותא דצדיקי לאחרני, לדידהו לא מהני להו זכותייהו.
(חולין דף ע"ו) ואחר שימשך השפע אל המתברך באמצעות המברך, כפי הכנת המקבל - אין כח בעד המברך
להפסיק השפע ההוא, ושלא ירד על המקבל, כי בזולתו ירד עליו. שהמברך אינו אלא כלי להגיע הברכה אל
המתברך, ואע"פ שיתחלק הכלי לא תסתלק הברכה. וזה כאדם שהמשיך מי מעין המתגבר אל גנה זרועיה תצמיח,
שאף על פי שיתחלק האיש הממשיך - לא יפסק הנחל הנמשך מהשקות הגנה. וכן מי שיעשה חלונות בבית אפל,
כדי שיכנס בו אור השמש, שאף אם יסתלק האומן - לא יסתלק אור השמש מלהאיר הבית ההוא האפל. וזה הוא
שאמר יצחק, כשחרד חרדה גדולה עד מאד, "ואברכהו גם ברוך יהיה", כלומר - על כרחי יהיה ברוך, אחר שברכתי
אותו. שגם "ברוך יהיה" הוא מכלל החרדה, כאלו אמר: אין בידי להפסיק השפע ההוא שנמשך אליז על ידי. שזה
כמי שצוה את הצורך לעשות כלים נאים מזהב מצויירים ציור נאה עד מאד, לאוהבו של צורך. והאומן בהיותו
מדמה שהכלים ההם היו לאוהבו, צייר אותם בשמחה ובטוב לבב. ואח"כ נודע שלא היו הכלים ההם לאוהבו של
צורך - שבלי ספק הצורך ההוא יתעצב על זה, ויחרד חרדה גדולה. אבל אין בידו למנוע הציור הנאה ההוא שלא
יהיה עשוי בכלים ההם, ואע"פ שנוודע שהם לשונאו של אומן.

ובעבור זה אמר יצחק לעשו "הן גביר שמחיו לך" וגו', כלומר - כבר הגיעו לו על ידי, באמצעות הכנתו, כל השפע
הזה, ואין בידי להפסיק אותו אחר שכבר נמשך, "ולכה אפוא מה אעשה בני"? עד שאמר לו עשו "הברכה אחת
היא לך אבי"? כלומר - שיברכהו ברכה אחרת, שלא תהיה נגד הברכה שברך. וכן עשה יצחק בכלל ברכת עשו -
אמר לו "ואת אחיך תעבוד" שבזולת זה אי אפשר.

וזה מה שרצינו לבאר מענין הברכות:

8. עין אי"ה ברכות פרק ב' - (מה) "ולמקללי נפשי תידום" - הנפש מתעוררת מאד להתפעל מקללה. ושורש הדבר
- שהקללה היא ציור שלילת מציאות הנפש, בכללה או בחלקיה. ע"כ בחפץ הקיום הנוטע בה היא מתרגזת מזה
מאד. אבל מי שהשלים ציורו, שאין מציאות אמיתית לכל נברא מצד עצמו כי אם מצד שפע האלוף שעליו,
להחיותו ולהמשיך מציאותו - ולעומת רצונו ית' לא תוכל שום קללה לפעול - הוא לא יחוש, ונפשו תדום למקלליו.

קיצור שיע הלכות שבת סימן פו

144

י"ח הנושא קמיע צריך לעשות שאחת חכם אם מותר לצאת בה בשבת או לא [כ"ט] כ"י לא כל

שבת מנחת

שאלו הנשואות הילכות פרושי ראש ר"ל ועיין בספר שרי חמד בקונטרס אסיפת דינים במערכת הדלי"ת אות כ' מה שהביא בשם רבנן קרישי שאמרו שגון זה גורם מנפס לעולם כי מנפה ר"ת "מפני גלוי" פ"אח "הנשים". גם שער אשה במספר קבן כ"א כמס"ק של מנפה עם הכולל וגורם יוקר הסער אופיות שער. ומביא רעש בעולם אופיות שער רעש ובעלה שיש בידו למחזק ביד אשתו ואינו מוחה נקרא רעש שער אופיות רעש ושער באשה ערוה ר"ת שבע לרמוח שחרד לשבע מדרגות גיהנם שגפל בן אבשלוס שנתגלה בשעריו וכו' ועי"ש עוד מה שהחמיר שלא לגלות אפילו מקלס משערוהיהן ואפילו משער היואל חון ללמחן ואשרי מי שחזר בזה ומחזיר את אשתו ואת כ"ב ויגלל מכל מיני הרעות הנ"ל העולות לבוא ח"ו ע"י וזהו יספיע עליו כל טוב: [כ"ט] כי לא כל הקמיעות שוות. [כ"ט] והנה מה שנתפסע המנהג במדינתנו שלוקחים מטבע כסף אלל לדיק לשם שמירה ומנקבים אותה ותולים אותה על לואריהם ולוארי בניהם ונושאים אותה גם בשבת ואפילו במקום שאין עירוב אפשר ללמד עליהם זכות קלח ועיין במג"א סימן ש"א בוק ס"ק מ"ה ובש"ע ד"י רב שם סעיף ל"ט במסגרת דמשמע דמותר ללחא במטבע לר"ה כשהיא נקובה וזלזים על הלואה ואין בו לא משום מוקלה ולא משום הולאה בר"ה דהוי נכששט ע"כ. ועוד יש ללמד בזה דכיון דבה"י לית לן רה"ר גמור אלא כרמלית ובכרמלית הוצא בטע"ז סימן ש"א בשם מהרש"ל ז"ל דמותר ללחא בו אף בקמיע שאינו מומחה וכן כחז בלקט הקמח הו"ד בס"י הגר"מ. וא"כ בידון המטבעות הנ"ל ללוארה לא יגרע מקמיע שאינו מומחה [ועיין לפיל סימן פ"ב ס"ק כ"ט] לכן בלירוף כ"י אפשר ללמד זכות על המקולין ובפרט בלוארי הקמיעים. אך כל בע"כ המחמיר על נלמו שלא ללחא בו בשבת הע"כ וכל המסגר את השבת השבת משמר אותה ואין לרף. לשמירה אחרת [וכמדומה]

כלטול שלא יהיה בו משום מוקלס אבל לא לענין הולאה דכיון שלא הניחם בראשו מבטוי וגם אין בהם מטעה המוכיח שהם מתוקנים לכך הרי זה נראה כמטעים להוליהם בראשו לרה"ר ע"כ. ובש"ע סוס"י ש"א סהם הש"ע כדעה זו עי"ש. [כ"ט] ולפי הנראה דה"ה לאותן פאה נכרית הנקרא פארוקין שכל הנשים נשואות שבזמנינו נשואות אותו על ראשיהן. ועיין בתמ"ג א"א שם ס"ק מ"ו ובמג"א סימן ש"ג ס"ק י"ב ובש"ע הרב שם סעיף ד'. שוב בא לידי ספר הנחמד שרי חמד וראיתי בו בקונטרס אסיפת דינים במערכת הד' אות ג' שהביא שם בשם ספר לחמי חודש שגוה ככרוכיא על דבר לבוש הפאה נכרית הנ"ל הנקרא פארוקין [אפילו בחול וביים שם דמרגלא בפומיהו דאונשי דיש ראה להיחר מדרבנן בפ"ו דשבת משנה ה' דיואלה אשה בפאה נכרית אך אין משם ראה דהתם מיירי בפנויה] וכל דיני שבת המוזכרים במשניות ובש"ס. ופוסקים אין מהקיימות כי משלטות מוקלס וגו' ונראה משאוי בשבת דרך רה"ר וכו' ודק היחר זה במשנה [לפי דעתם] אוחזים בדיהם ופירש בזה דרך הללה מ"ש במגנה דף י' הלכות שבת סן ככררים החלויים בשערה ר"ל שטעו הכל להיחר כהיחר השערה וכו' ע"כ דברי הלחמי חודה המוכח בשרי חמד הנ"ל ומשמע מדבריו דבשבת יש בזה איסור גם משום כלטול מוקלה ומשום משאוי ברה"ר או בכרמלית. והנה אין ספר לחמי חודה הנ"ל מלוי בידו ואפשר גם לדבריו היכא שהוכחו לכך מע"ש וגם עשה בהם מטעה המוכיח שוב אין בהם לא משום מוקלה ולא משום משאוי ברה"ר. ועי"ש עוד בש"ת הנ"ל שהביא שם עוד הרבה גדולים מה שזוהו ככרוכיא על דבר לבוש הפארוקין הנ"ל אף בחול. והנה במדינתנו פשע המנהג ללבוש הפאה נכרית אפילו בין הנשים הכשרות והלואי שכל הנשים ילבשו הפאה נכרית הנ"ל ולא יבואו לגלות שערוהיהם כמו שפשעה המהפחת בשו"ע בין הרבה נשים שבזמנינו

נספח

כתבי רבינו בחיי

הדפוס לאור עליו המוסד האשכנזי והספר
עם מראי מקומות, הערות ומבואות

הרב חיים דוב שוועל

כד הנפח : עליון של ארבע
דפי : ארבע

הוצאת מסד חסד קוק - ירושלים תש"ל

ברכה

ברוך אתה ה' למדני חקיד'. היה דוד המלך ע"ה מבקש בכתוב הזה מאת הקב"ה שיתן לו שפע וריבוי השגה בידענותו, ושיראהו נפלאות מתורתו, ולכך הזכיר לשון ברכה שהוא שפע וריבוי*. והכתוב הזה יכלול תהלה ותפלה, כי לשון ברוך אתה ה' הוא לשון שבח ותהלה. יאמר: הלא אתה הוא מקור הברכה שממנו יבא השפע לכל נשפע, וכיון שכן הוא, למדני חקיד'. התפלל שיאציל עליו שפע השגה לדעת חוקיו. והזכיר ברוך' לשון פעול, כי הוא פעול* בעצם הברכה והוא מקור החכמה והברכה שאינו פוסק לנצח נצחים,

יז. ו. 83 שם יה. ד. 84 תהלים לר. דיא. 85 משלי י. ג. 86 תהלים נה. כג. 87 סוטה מח. ב. 88 יומא עז. א. 89 שמות סז. כ. 90 מדרש תהלים כב. ו. 91 תבליים כב. ו. 92 הבטחות, במדרש שם: ההבטחות. — ונירסת רבינו עדיפא. 1 תהלים קיט. יב.

ויורד עוז מבטחה. משלי כא, כב. וכיון רבינו למדרש משלי שם (כמובא בילקוט המכירי שם): עיר גבורים, אלו השמים שהן עירן של מלאכים. עלה חכם, זה משה שעלה לשמים. ויורד עוז מבטחה, זו התורה. — הרי שהתורה נקראת בטחון.

ברכה. תוכן ענינים: א. ביאור לשון ברכה. ב. אין הברכות צורך גבהא אלא צורך הדיוט. וכל הזהיר בהן הרי זה מופת על אמונתו הטובה וזכות לבו. ג. צריך אדם לכוין בברכותיו בכל מאמצי כוחו, הן בשמונה ברכות על השלח, והן בברכות התפלה, כי הן בין כולם מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום. ד. טעמים שהתקינו מאה ברכות לכל יום, ומה הן מספרן

בדיוק. ה. פירוש ברכת כהנים שכל העולם מתקיים בזכותם. שזוהא שפע וריבוי. כלשון רבו הרשב"א: ואל תחשוב כי הברכה ענין הודאה, כי הברכה לשון תוספת וריבוי, מלשון וברך את לחמך (שמות כג, כז) וכנה ברוך אתה ה' למדני חקיד' (תהלים קיט, יב) (הובא בעין יעקב ברכות ז. א). וזה ממש לשון רבינו שלפנינו כאן. ועיין בביאור רבינו לדברים ה. י. בד"ה ועל דרך הקבלה, שמביא גם כן רעיון זה. ומשם מביא שרבינו הבין בלשון הרשב"א שכתב: ואל תחשוב כי הברכה ענין הודאה, היינו: אל תחשוב כי היא ענין הודאה בלבד אלא יש עוד בה ענין מלשון תוספת וריבוי. פעול בעצם הברכה. בכ"ר: פועל וכן הוא בכ"ר

כי לשון ברכה מלשון בריכת מים. ולכך הזכיר, ברוך, ולא אמר, מבורך. שעיניו * מקבל ברכת, ואפשר להבין בו שני ענינים: האחד שהוא מבורך ממי שלמעלה ממנו, והשני שמבורך ממי שלמטה ממנו. והחלק הזה הראשון לא יתכן אמרו בקב"ה חס ושלום. כי הוא הסבה העליונה שאין למעלה ממנה, והוא חלק יעקב ויצחק וישראל. אבל הענין כי הוא [מבורך] ממי שלמטה ממנו, והם עבדיו ומשרתיו הגדולים העצומים, שמישים שבמבור העליון ובשמדור התחתון, כי הכל מקדישים ומעריצים ומברכים את שמו כי הוא בראם והמציאם מאין, וזוהו שאנו אומרים בתפלה: ברכו את ה' המבורך, כלומר המבורך מבריותיו כלם העליונים והשפלים, וכן אנו אומרים ביוצר: ברוך ומבורך בפי כל הנשמה, והזכיר, ברוך, על שם שהוא מקור הברכה, והזכיר, מבורך, לפי שהוא מבורך בפי הכל, ומה שהזכיר, חזק, ולא אמר, מצותך, לפי שהחזקים יש בהם סתרי תורה ותעלומות חכמה, ומתוכם * יתרבה על אדם שפע ידיעה בהשגתו יתברך. ואע"פ שהוא ית' מקור הברכה מצינו שהוא חפץ בברכות נבראיו למען הצדיקים, להגדיל ולהאדיר שכם ותגמולם לעולם הבא למען יהיה העולם הזה מתברך בשפע מזונות וריבוי הטובה. ועל כן באה מצות עשה בתורה לברך על המזון כדי שיתברכו מזונות העולם, כדכתיב: ואכלת ושבעת וברכת *.

[ו] רעל דרך הפשט בענין הזה אין הברכות צורך הגבה אלא צורך הדין, כי כיון שהוא מקור הברכה וכל הברכות משתלשלות ממנו, כל המצאים המברכים אותו אין כל מציאותו וחבל צריך לו, ומציאותו חספיק בעצמו לא יצטרך לזולתו כלל, וכאשר אבאר באות מ"ם, מציאות, בגורת הצור, ואם כולם יברכוהו כל היום ויספרו תהלותיו, כל היום וכל הלילה לא יחשו¹⁰ מה יתרבה בכך ומה יתנו לו, או מה מידם יקח¹¹ יקח, אין התועלת והריבוי כי אם אלינו, כי מי שמברך על מה שנתנה הוא מעיד על ההשגחה שהוא ית' המציא מזון לשפלים כדי שיחיו ויבוכו¹² התבואה מתברכת והפירות מתרבים, והנהגה ואינו מברך הנה הוא גזול ממנו ההשגחה, ומוסר הנהגת השפלים לכוכבים ומזלות, כענין שכתוב: אלה אחר מאהבי נותני להמי ומימי¹³, קרא הכחות הזה, מאהבי ואמר כי

2. ורמי' י. טו. לא באה חלק יעקב כי יצטרך הכל הוא. 3. מבורך, כצ"ל ע"פ כל כ"י. בס"ש ליתא. 4. שמיים וכו', ראש השנה כד, ב. 5. ברכות סב, ב. 6. בהפגת כצ"ל ע"פ כל המעשים. 7. דברים ח, י. 8. כל הענין הועתק מדברי רבינו שם. 9. 55, כצ"ל ע"פ כ"י ופארסא. וכן הוא בביאור רבינו דברים שם. בס"ש (וכן בכ"י אופספור): "וכל" (והנה זה נמשך למעלה את הרעיון). 10. כדאי, כן גם בביאור רבינו לדברים שם, וכן בכ"י אופספור: "בכ"י". 11. רמב"ם, ריש הלכות יסורי תורה. 12. ישע' סב, ו: כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו. 13. איוב לה, ו: או מה מידם יקח. 14. ובוכוכם, כצ"ל: ובוכות הברכה. 15. הושע

אופספור, אלא שבעל "צפחת השמן" העיר למשפ"ע רבוי הטובה. בריכת מים. שם בהערה ב שזו שיבוש וצ"ל, פעול" בעצם: הנובעת מן המקור (ענין דברי רבינו לדברים הרכה, כמו שהוא בספרים שלפנינו, ולא ביאר ח. י. שעיניו של "מבורך" רק מקבל סמנו. לדעמי גוסס הנ"ל נכונה. הנובעת הברכה, ואפשר להבין בו שני ענינים, ואחד כמבאר בספר "עיקרים" לר"י אלבו (מאמר) כי מהם לא יתכן כלל, כמו שמבאר חזקוני, מה פרק כו): "וכשיאמר על המקבל יהיה ברוך שאין כן לשון ברוך, ולפיכך הזכיר לשון פעול". כלומר מושפע מרובי הטובה, וכשיאמר "ברוך" אתה ה' כן נ"ל כוונת רבינו. ומתוכם. על הנותן יהיה ברוך שם התואר, כמו לחוס מן החזקים, יתרבה וכו'. שהוא חפץ ונתון שהם שמו הארים נקרא ביום השם יתברך בברכות נבראיו למען הצדיקים, בכ"י: להיות הפעל המגיע ממנו ברכת שהוא חספת נביאיו הצדיקים. כאמר חז"ל ביבמות סד, א: שפע ורובו הטובה... ולזה יהיה ברוך תואר הקב"ה מתאהב לתפלתן של צדיקים, וכדעת רבי

הם הנותנים להם מזונותם, והנה אלה רשעים שוללים ההשגחה מיוצר בראשית. ומהו אמר רי"ל¹⁰: כל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גזול להקב"ה ולכנסת ישראל, שנאמר: גזול אביר ואמו ואמר אין פשע¹¹, ואין אבין אלא הקב"ה ואין אמו אלא כנסת ישראל. והנה גזול ההשגחה להקב"ה וגזול הפירות לכנסת ישראל כי הפירות יתמעטו בסבתו * . ואע"פ שהוא יחיד, כאמרם: לעולם¹² יעשה אדם עצמו כאלו כל העולם תלוי עליו¹³. עשה מצוה אחת אשירי, שהכריע עצמו ואת העולם כולו לקח זכות, עבר עבירה אחת. איך לו שהכריע עצמו ואת העולם כולו לקח חובה, וכיון שמצינו פסוק מלא בחורה כי הוא יתעלה צוה אותנו לברך על מזונותנו מכאן יש ללמוד שיש על האדם חובה עצומה לחזור בברכות החובה * וגם בברכת הנהיג¹⁴ וכל החזיר בהם הרי זה מופת על אמונתו הטובה ועל זכות לב, והוא מעיד על עצמו שיש ליהדותו שרש ועיקר, והוא חסיד וירא הטא.

ומה שתקנו חכמים לשון הברכה גלגל ונסתר. כדי לקבוע בלב שהקב"ה גלגל ונסתר, קרוב ורחוק, [גלגל וקרוב¹⁵] מצד השכל, נסתר ורחוק מצד עצמו. וכדי לשמור העיקר הזה תקנו לנו נוסח הברכה בלשון גלגל ונסתר: ברוך אתה ה' מורה על גלגל, אשר קדשנו וצונו מורה על נסתר. ואפשר לנו להביא בזה המשל מן השמש, שאין לנו תחבולות¹⁶ לדבר מן הבורא יתעלה אלא בדרך משל שנברא ממבראיו, והוא: שהשמש אפשר לו לאדם להשיגו מצד עיגולו, ומצד שישכיל האדם בשכלו כי האור שלו תועלת לקיום העולם, אבל מצד עצמו והילת אורו¹⁷ אי אפשר לו להשיג, כי אם יסתכל בו יכחה מאור עיניו.

ומפני שכל אדם חייב לברך מאה ברכות [בכל יום¹⁸] אספרם בכאן. ואזכיר¹⁹ תחלה

שמה ברכות שיתחייב האדם לברך על השלחן, לפי שיש קצת בני אדם נוהגין קולא יתרה: בברכת השלחן לפי שהוא מקום סעודה ולכן חובה מוטלת על האדם שיתן לבו בברכותיו ושיתור בכלל אף כי בברכות השלחן, וצריך הוא שיתבונן תחלה במחשבתו למי מברך ואחר כך יברך. וכן הזכיר דוד ע"ה: ארוממך אלוי המלך ואברכה שמך לעולם ועד²⁰. ביאור הכתוב: ארוממך, במחשבת תהלה, ואחר כך אברכה שמך. ואילו הם השמנה: נטילת ידים, המוציא, ארבע של ברכת המזון: שלשה מן התורה, רביעית דרבנן, ועל היין לפניו ולאחריו²¹. וצריך האדם להתקדש על שולחנו בסעודתו בשמנה ברכות אלו ושיתבונן בהם כדי שיהיה שלחנו [השלחן²²] אשר לפני ה', כי בנהג שבעולם המאכל והמשתה מביא האדם לידי גסות השבע וגובה הלב ויבא מזה שישכח את השי"ת, והוא שאמר הנביא ע"ה: כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני²³, וכן אמר משה רבינו ע"ה: ובקרך וצאנך ירביצו וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה, ורם לבבך ושכחת את ה'

ב. י. 16. ברכות לה, ב. 17. משלי כה, כד. 18. קידושין מ, ב. 19. התורה וגם ברכת הנהיג, בכ"י ופארסא: אין צריך לומר בברכת החובה כי אם בברכת הנהיג. 20. נגלה וקדוש, כצ"ל ע"פ כל כ"י, בס"ש ליתא. 21. תחבולות, כ"ה גם בכ"י, ובכ"י ופארסא: תחלה. 22. תהלה או, ליתא בכ"י. — וענין ב"שלת של ארבע" השער הראשון, שרבינו האריז שם ביהר ביאור בענין זה מדוע הברכה בלשון נסתר, וכאן קוצר, וענין סבוב סעוד הדבר. 23. בכל יום, כצ"ל ע"פ כל כ"י, בס"ש ליתא. — פנחת מנ, ב. 24. ואזכיר, כצ"ל ע"פ כ"י ופארסא. בס"ש וכו' אופספור ליתא. 25. תהלה קמה, א. 26. ענין, "שלח" של ארבע" ריש השער הראשון שרבינו חזון על כל זה בפרומרוס. 27. השלח, כ"ה בכ"י, כשלת, ובס"ש ליתא. 28. הושע יג, ו.

הרשב"א: "ותפלת ישרים רצונו (של השי"ת) (ענין יעקב שם). יתמעטו בסבתו. כפירוש וגורמת לרבות הדחמים על ביותיו ותפלת רש"י (ברכות לה, ב): גזול הקב"ה את ברכתו. הצדיקים כובשת את הכנס, והוא ענין תפלת ולכנסת ישראל, שכשחשאו הפירות ליקח. אברתם בנפישת סודם, והוא ענין כל תפילות" בברכות החובה. כגון של ברכת המזון.

בו שום טורח, כשהוא מזלזל בו אין זה כי אם רוע לב ותכונה רעה לנפש. ולכך אמרו, נעקר מן העולם מה שלא אמרו באוכל נבלות. והמים לנסילת ידיהם אפשר לקבל אותן מן הנכרי ומן הנדה⁴³, אע"פ שיש מקצת מפרשים⁴⁴ שאמרו שאין מקבלין מן העכ"ם משום דבעינן שיהיה מכה אדם ועכ"ם אינם קרויים אדם. כל דבר שחוצץ בטבילה וצ"ע בוטל דים כגון טיט ובצק ופזת ושעוה וכיוצא בזה⁴⁵. ברכה שניה, המוציא מצוה מן המבחר לאחור בלחם בעשר אצבעותיו כנגד עשרה חיבות שבברכת המוציא⁴⁶, ועשר חיבות שבפסוק: מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ⁴⁷, וכנגד עשר מצות שבתובאה ואלו הן⁴⁸: לא תחרוש⁴⁹, לא תחסום⁵⁰, תרומה לכהן, מעשר ראשון ללוי, וחלוי נותן לכהן מעשר מן המעשר, מעשר שני, מעשר עני, לקט, שכחה, ופאה. היו לפניו פת חטים שלימה ופרוסה מברך על השלימה⁵¹. שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מברך על הפרוסה⁵². פת של בעל הבית ישראל ופת של פלוט, ועציהם של חטים וזהו שלימות. יש מפרשים שאמרו שאין הולכין אחר הערב לו אלא אחר הפת שהורמה ממנה חלה, ויש אומרים מברך על הערב לו, וכן עיקר⁵³.

ואם תדקק בלשון הברכה במלת, המוציא תמצא שהיא משמשת עבר ועתיד. עבר, כדכתיב: המוציא אתכם מארץ מצרים⁵⁴. עתיד, כדכתיב: להוציא לחם מן הארץ⁵⁵, ויהיה רצו לעתיד כאמרו ז"ל⁵⁶: עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, שנאמר: יהי פסח בר בארץ⁵⁷. ואנו רומזים בברכת המוציא הפלא שעתידי להיות לעתיד לבוא שיהיו מזונותיו בלא עמל ותוציא הארץ לחם ממש כלחם הזה שאנו מברכין עליו. וכן היה העולם נוגה המנוג הזה בזמנו של אדם לולא⁵⁸. שנתקללה האדמה בחטאו, ונאמר לו: אדירה האדמה בעבורך⁵⁹, וכתיב: בועת אפיר האכל לחם⁶⁰. ואל המנוג הזה עתיד שיחזור העולם.

ומשפט ברכת המוציא מברך ואחר כך בוצע⁶¹, ואמרו במדרש⁶²: הבוצע ואחר כך מברך, עליו הכתוב אומר: ובוצע ברכ⁶³. נאץ ה', לפי שמראה עצמו להוט וגומשך

אחר הפת יותר ממה שהוא נמשך אחר הברכה. אם באו לו אורחים אינו רשאי לבצוע להם שכרי בצע לעצמו, ואינו מחוייב בדבר להוציא אחרים ידי חובתו, ואף אם לא בצע לעצמו לא יבצע לאחרים אלא אם כן יאכל עמהם, שאינו מחוייב בדבר, שאם ירצה לא יאכל,

ככ"ר: הדבר. בשאר כ"י כמו בס"ס. 43. מן הנכרי ומן הנדה, וכן נפסק בש"ע א"ח קנ"ב. יא. 44. ענין בית יוסף וז' נסילת ידיהם סימן קנ"ט (ד"ה ומ"ש רבינו דע"ר) שכתבנו בן כ"ט המנוג: אבל לא מן הע"ז והעבר דבעינן שיבא מכה אדם והם אינם קרויים אדם. 45. חולין ק"ג. ב. אורח חיים קס"א. 46. שור ויע"ז א"ח קס"ד. ד. 47. תהלים ק"ז, יר. — בסור ויע"ז שם. 48. ענין "שלוש של ארבע" שער א ברכה ב. בבבא אורח ד"ה ואלו הן לא תחרוש וכו', שהאבותי בסדר מספר עשרה של רבינו, בנינו למור ועור ראשונים. 49. דברים כ"ז. 50. שם כ"ה. ד. 51. ברכות ל"ב. ב. א"ח קס"א. 52. ברכות ש"ט. וענין א"ח קס"א. 53. שור א"ח קס"א. פת אינו ישראלי נקיה ופת קיבר של ישראל מברך על אייה מן שירצה. וענין כ"י שם. ובש"ע קס"א. ה. 54. ויקרא כ"ב. פ"ג. וענין ברכות ל"ה. דודאי ברכה הגונה לשעבר בענין, שהרי כבר הוציא חלתה הזה מן הארץ שהוא בא ליתונת המנוג. — אבל מכל מקום אין זה מן המנוג שהיה זה גם רמז לעתיד, כמו שבארנו רבינו. 55. כתובות ק"א. ב. 56. בראשית ג' י"ז. 57. שם י"ט. 58. ענין אורח חיים קס"א. א. 59. במדרש, עכשיו טעם. יהי פסח בר בארץ. תהלים תנאים ורמזנים ועושין פירות בן יומן כשם ע"ב, מן. — דרוש פיסת בר לשון פיסת חיד שהיה מחלה בייחוד של עולם. חסא אדם שהיה רחבה, חסמה רחבה לא משכחת אלא פת זורעין חסין וצומח קוץ וחרדיר. ובוצע אפיה. וכלי מילת דרוש פיסת לשון כחונת פסא פת ברך וגר. תהלים ג' ג. — כלומר בוצע ואחר (רש"י) כתובות ק"א. ב. לולא וכו'. כן כן מברך. נאץ ה' (לשון רבינו ב"שלות של מברך בתנוחמא קדישים ז': ".....והיה נוסע בו ארבע" שער א ברכה ב).

אלהיך⁶⁰. ולפיכך צריך האדם שיתבונן בברכות שעל השלחן שמוציא מפיו כדי שימשיך לבו לתאוות השנית, ולא לצד תאוות המאכל והמשנה, וצריך שיזכור העיקר במקום⁶¹ שהוא סבה שישכחנו והוא מקום סעודה, כי שם יתחייב האדם להיות יותר נפשו משוטת אל השם יתעלה. בנין אב לזה: ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו⁶². כיאורו: כי היו מתבוננים ורואים הכבוד בלב בעוד שחיו אוכלים ושותים. וידוע גם כן כי השלחן כנגד המזבח, כי כן דרשו בברכות⁶³: והמזבח עץ שלש אמות וגו' וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'. פתח במזבח וסיים בשלחן, לומר לך כשם שמוזבח מכפר כך שלחן מכפר, כי הלאם אשר על השלחן ממנו מאכל העניים⁶⁴ וכשהוא נותן מלחמו לדל הוא חשוב כקרבן על גבי המזבח. וכשם שהיה במזבח הקטרת, שהוא מכפר יותר מן הקרבות שעל מזבח ההשחית, שמונה מיני בשמים: ארבעה בשמן המשחה, והן: מור, קנה, קדור, וקנמון⁶⁵. וארבע בקטורת: נטף, ונחלת, וחלבנה, ולבונה⁶⁶. וכלן היו מכפרין⁶⁷, כנגדן נצטיינו שמנה ברכות על השלחן.

ור"ב בני אדם אינם מתבוננים ואינם שמים על לב הענין הזה. ואלו דרכי הקדושה ושרש זכות המחשבה לקיים המצות על הכוונתם ולכוין בברכות ולעמוד על יסודותם. הברכה הראשונה נסילת ידיהם צריך שיווריד המים על ידיו, לא שישכשך ידיו במים⁶⁸. [וכן אמרו ז"ל⁶⁹: מי שהוא על שפת הנהר ואין לו כלי שישפוך על ידיו יטול מן המים בידי אחת וישפוך⁷⁰. על השניה ולא ישכשך ידיו במים⁷¹.] ומעם הדבר⁷² שהכתוב אומר: ורחצו אחריו ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם⁷³. לא אמר הכתוב, ברי אלא, וממנו⁷⁴, כי לא היה אפשר לו לכהן לשכשך ידיו במי הכיור אלא היה שופך מן הכיור על ידיו ואחר כך עובד עבודתו. ואמרו ז"ל: כל המזלזל בנסילת ידיהם נעקר מן העולם⁷⁵. ומעם הדבר כי הוא פורק מעליו עול דברי חכמים, והוא מתיאש מדבר שאין התאהב⁷⁶ מכריחתו לבא כנגדו, ועון מר רוע מן האוכל נבלה או שאר המאכלים האסורים, כי שם תכריחו תאוותו לעבור ולאכול, אבל בכאן נסילת ידיהם שאין התאוה מכריחתו שלא ליטול ואין לו

29. דברים ח' י"ד. 30. במסות, ככ"ר ופארפא: במסות הקיום, כ"ש וגם בב"י אוקספורד מלת "הקיום" ליחא. 31. שמות כ"ב. יא. 32. ברכות נ"ה. א. בשני לשון. 33. יחזקאל ס"א. כ"ב. 34. ובפרש"י רש"י בתנ"ה כ"ז. א: "שלתו מכפר עליו, בהנמכת אורחיו". 35. שמות ג' כ"ב. 36. שם ל"ד. 37. ככ"ר ליחא. ובכ"פ דק חולק הראשון ליחא, ופארפא: "יטול מן המים בידי אחת וכו'". ענין ביאורים. 38. תורת הכהן להרשב"א, בדיני נסילת ידיהם, השער השלישי, וענין ביאורים. 39. שמות ג' י"ט. 40. זבחים כ"א. א: דסמנו אחר רחמנא וגו' בתונו. 41. סוכה ג' ב. 42. התורה.

וכלן היו מכפרין. הקטורת ידוע שהיתה מכפרת על לשון הרע (זבחים פ"ב). וע"י עוד בתנחומא (נסילת ידיהם, ריש שער שלישי): "ומסילת ידיו סוף פרשת תצוה: אמר הקב"ה בעולם הזה על ידי קטורת היתים מתכפרים וכו'. אבל ששמן המשחה היתה מכפר הוא דבר חדש. ואפשר שכוונת רבינו כיון שרק על ידי משחה היו אחריו ובניו רבינו כיון שרק על ידי משחה היו ככל"י, ורבינו כותב כאן להפך. וע"כ צ"ל שצפיה כאן אינו טעות וצ"ל: "אלא יטול מן המים בידי אחת וישפוך על השניה" אלא, יטול מן המים בידי אחת וישפוך על השניה וכו'. — והריגל בספרי רבינו יודע שטעות כיון בספרי הדפוס של רבינו לא דרוקה היא. שוב מצאנו שכן חת"ם גם כן בעל "צפוח השמן". וטעם הדבר וכו'. מוסב אלפני פניו, על מה שכתב בתחלה שלא יכנס ידיו לתוך כלי שישכשך ידיו בהם. על זה הוא נותן

אבל בדבר שהוא חובה כגון: המוציא של מצה*, או בורא פרי הגפן של קידוש*, אע"פ שיצא מוציא, אפילו לא יאכל ולא ישתה עמהם, דכל ישראל ערבים*. זה בזה במצות, וכן כהלל ובמגילה⁶⁰ אע"פ שיצא מוציא שהרי מצות של חובה הם, ואי אפשר לו להפטר מהם. שכת ולא בירך. המוציא אם לא גמר סעודתו יברך ויאלל⁶¹, ואם הוא מסופק לא יברך⁶², אבל ברכת המזון אע"פ שהוא מסופק יברך, והטעם מפני שברכת המוציא דרבנן וברכת המזון דאורייתא⁶³. הרי לך פירוש ברכות נטילת ידים והמוציא.

ארכע ברכות של ברכת המזון הן: ברכת הון, וברכת הארץ, ובונה ירושלים, ושלוש ברכות אלו מן התורה⁶⁴. משה תקן להם לישראל ברכת הון בשעה שירד להם המן, יתשע תקן להם ברכת הארץ כשנכנסו ישראל לארץ, דוד ושלמה בונה ירושלים, דוד תקן: על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן: על הבית הגדול והקדוש שבקרא שמך עלי⁶⁵. והרביעית, שהוא מדרבנן, היא הטוב והמטיב, וביבנה תקנה על הרוגי ביתר⁶⁶ שזבול האומות כרמיהם מדרבנן* ועשו מהם גדר* לשדותיהם וכרמיהם, ולא הסריחו, [וזה ועל זה תקנו הטוב והמטיב⁶⁷] הטוב, שלא הסריחו, והמטיב, שנתנו לקבורה⁶⁸, ומהו אמר ז"ל⁶⁹: הטוב והמטיב לאו דאורייתא, ולכן פותח בה בברך⁷⁰ וחותם* בברך, שאינה כמו השאר שכל אחת מהן סמחה לחברתה. ולכן מפסיקין באמן⁷¹ אחר, בונה ירושלים, כדי להודיע⁷² שיש הפרש ביניהם שהן מן התורה והן מדרבנן. וברכה זו של הטוב והמטיב תקנה ז"ל לברך אותה על שינוי יין⁷³, ולא תקנו לברך על שינוי לחם אם הביאו לפניו לחם יפה מן הראשון. והטעם מפני כ' דברים: האחד מפני רביי שמחה, שהרי במקום סעודה יזו מרבין שם יין, ואין ספק שיש שם רבוי שמחה, ולפי שאסור לו להרבות שמחה בעולם הזה⁷⁴, כענין שכתוב: וגילו ברעיה⁷⁵, על כן תקנו בשינוי יין ברכת הטוב והמטיב שהיא ברכת האכל שאומרים אותה בבית האכל⁷⁶, והשני מפני שהפערנות אירע ביין, שזבול האומות כרמיהם⁷⁷, וכשהוא מרבה השמחה מעצמו את עצמו והחזור שמחתו בדרך מציצות תקנו לברך כן. ודרשו ז"ל⁷⁸: מאי דכתיב: ואכלת

לא מצאתי, ובשבת של ארבע שער א ברכה כביא רעיון זה סתם. 60 כי מפורש באר"ח תרצה ב' לענין מליצה, ובהלל לא מצאתי מפורש. ונראה שדברי רבינו הם ליטום שקריאות ההלל בהם חובה. 61 אר"ח ספ"ו, ת' 62 שם ב' 63 שם ספ"ו, ד' וע"פ שם רפ"ב, ג' 64 ברכות סח, ב' [65] ע"פ כ"ד רבי"פ. 66 ברכות מו, ב' 67 סור אורח דייס קפס: ברכה רביעית הטוב והמטיב ולא דאורייתא היא... הכר פותחת בברוך דלא הויא סוכה לחברתה. 68 סור ואר"ח פסח א' 69 ברכות נט, ב' אר"ח קעה, א' 70 ברכות לא, א' 71 תהלים כ' יא. — במקום נילגה שם תחא דרעה (ברכות ל' ב'), וענין בישולו של ארבעין שער א ברכה ג' ד"ה שני יין, שדכינו האדיר במעשים אלה. 72 ברכות סו, ב' 73 ניסיון נז, א' (הובא לעיל בגי' אור"ח, ר"ה שזבול האומות כרמיהם). 74 ברכות

המוציא של מצה, לאפוקי המוציא של סעודות בידו שלא ליהנות ולא לברך (משנה בירור סס, שבת, דאף על פי שהוא חייב לאכול פת אות צב), שזבול האומות כרמיהם מדרבנן. לא יברך לו חבירו ברכת המוציא אם אינו גיטין נז, א': כמתניתא תנא שבע שנים בצור אוכל (אר"ח סס, כ'). דאף שהם חוב אין אומות העולם את כרמיהן מדמן של ישראל החוב עלי משום מצוה אלא כדי שיתנה (שנהגו בביתר) בלא חזל. ועשו מהם גדר מסעודת שבת, ואין להמצוה עצמה חוב דזה אמר. וכי בארבע רבתי ב' חזל. וכרם גדול היה לי בונה ממה שמתנה אין צריך לאכול (משנה לאדריאנוס י"ח מיל על י"ח מיל וכן הקיפו בירור). של קידוש. בין של לילה בין של גדר מהרגו ביתר ולא גור עליהם ולברכום. וחזתם יום (אר"ח שם). דכל ישראל ערבים וכו'. שעמד מלך אחד וגור עליהם ולברכום. וחזתם וכאשר חבירו לא יצא ידי המצוה הוי כאילו הוא בברוך. כן גם בכ"י, אבל דבר תמיה הוא. לא יצא משום חכ"י יכול להוציא אפילו הוא שמפירוש כחוב בסור קפס: "ואינה חתמת כבר יצא ידי המצוה. משא"כ בברכות תנונין דהוי משכב קצר, והוא מדברי התוספות ברכות אע"פ שזו חובה על הנהגה לברך, מכל מקום מה ב' ד"ה והטוב והמטיב: "רק שתקנו אחר

ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה⁷⁹, וברכת, זו ברכת הון, על הארץ, זו ברכת הארץ, הטובה, זו בונה ירושלים. דכתיב: הוה הטוב הזה והלבנון⁸⁰. על היין לפניו ולאחריו שתי ברכות הרי לך שמנה ברכות שהיין אדם לברך על השלחן.

ורדרשו ז"ל: עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה ואלו הן: עיסור, עיסור, אחוז בימין, מבניה מן הקרקע סוף, נוטלי בשתי ידיו, גותן עניו בן, הודחה, שטיפה, חי, מלא, עיסור, מעטרו* בחלמדיים סביב. עיסוק שיהיה המברך מעטף*. מבניהו סוף,

דכתיב: כוס ישועות אשא⁸¹. בשתי ידיו, דכתיב: שאו ידיכם קדש⁸². גותן עניו בן, דלא מסח דעתינה מניה⁸³. הודחה מבפנים, שטיפה מבחוץ⁸⁴. חי, עד ברכת הארץ, ובברכת הארץ גותן לתוכו מים⁸⁵. דמורים חכמים לרבי אליעזר שאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים⁸⁶. מלא, דאמר רבי יוחנן⁸⁷: כל המברך על כוס מלא גותניו לו נחלה בלא מצרים, דכתיב: ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה⁸⁸. א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה, וסימנין תמשה, גוסריקין של תמשה⁸⁹. חי, מלא, שטיפה, הודחה, עשרה דברים אלו שנאמרו בכוס של ברכה עיקר גדול הוא, ואמרו ז"ל⁹⁰: יצתה בת קול ואמרה: כוס של ברכה שוה ארבעים וזהב, ששכר כל ברכה שוה עשרה. ובהו יש לנו אסמכתא דכתיב: ואקוד ואשתחוה לה' ואברך את ה'⁹¹, וסמך ליה: עשרה זהב משקל⁹². והענין כי המברך על מזונו ממשיך כח העושר אל הנפדרים*, ומשם אל העולם השפל, ועם זה יהיה העולם שבע רצון ומלא ברכת ה'⁹³. ומי שאוכל ואינו מברך על מזונו הרי זה שוכח את השם, הוא שנאמר: ואכלת ושבעת וברכת⁹⁴, וסמך ליה: השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך⁹⁵. ועליו נאמר: אוכל עמי אכלו לחם ה' לא קראו⁹⁶. ולכן חייב אדם להזהר שלא יתנה מן העולם הזה בלא ברכה, ויהיה ביתר בברכת השולחן, שהם שמונה ושתתבונן בכל הברכות כשתבונן את השנית וזכרנו באימה וביראה, ואם אינו עושה כן ואינו חזיר בהן, עליו הכתוב אומר: ישראל לא ידע עמי לא התבונן⁹⁷. אסור להתעצל מלהשלים [חוקן⁹⁸] בכל הברכות וצריך שיהיה שלא יקלו בענין, כי מן הדברים שהם קלים בעיני אדם יגיע אליו חזונו לפי שזכר עליהם תמיד, והרי הוא נענש בחטא הקל שהוא חזר לחמור. והוא שאמר דוד ע"ה: עון עקבי יסבני⁹⁹, עון שדשתי בעקבי* יסובני, ועל כן צריך אדם לכוין בברכותיו בכל מאמצי כחו, הן בברכות השלחן הן בברכות התפלה, כי הם בין כלם מאה

כך שלש מליצות ושלש גמולות ושלש הסבות. הוא, ואע"פ שאנו אומרים, "הוא יגמלני" גם זה וענין עוד בכ"י שם עטמים אחרים, שאין חותמים תואר הוא שאנו אומרים שהוא גמל אלני בכל ברכה זו. — ואפשר ליישב דברי רבינו בדוחק יום, ע"כ. — והנה לפי זה יש לומר שרבינו ע"ה מה שהביא הב"י שם בשם רבינו יונה הבין מכיון שכולן שמות התואר הן הרי"ש בהן שכתב בשם רבני צרפת שהטעם שאין חותמים חתימה גם כן כמו הפתיחה. והנה שכתוב, "והחזקת ברכה זו, והוא שכל מה שאומר בברכה זו כמו בברוך", שגם החתימה תואר הוא. מעטרו ענין אחר הוא. שכולן שמות התואר הן, שאנו שוכחין אותה כשהוא מברך (רש"י אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל, וכל מה ברכות נא א'). מעטרת. בלילתו (שם). שאומר אצל הכורא משמות התואר ענין אחד הנפדרים. המלאכים. עון שדשתי בעקבי.

מצות קלות שאין בני אדם משיגיהן בהן אלא משמשיהן אותו תחת עקביהן, כלומר שהן קלות (תנחומא עקב א). דבר זה, ענין מאת ברכות שחייב אדם לברך בכל יום, יש רמז לזה בתורה ובנביאים וכו'. מכל זה, היינו מזה שענין מאת ברכות מיוזם בדברי משה רבינו ע"ה וגם כמה שיחסן לתקנת דוד — הנה נראה לי מכל זה וכו', וכן מצאנו כל הענין בריש מחזור ויטוי: ונראה הנהיג שנושבתו וכו'א תנאים ואמוראים ויסדום לברך על כל אחת ואחת וכו'. בחשבון המורשת, חשבון המורשת הוא שכפי מספר האות כן מרבעו אותה. הנה האות האלפון שבשם הגדול הוא י"ה, וי"ה פעם י"ה הוא מאה (אפחת השמן), וכן השם וכו'. פי' אם תרבע כל אות אחת שבשם הגדול, היינו: י"ה פעם י"ה הם מאה, ה"א פעם ה"א עולין כ"ה, וא"י פעם וא"י הם ל"ה, ועוד ה"א פעם ה"א הם כ"ה, הנה הם כין הכל

[illegible]

שנה ר' חייא הגדול יחנה * אצל. ד"א ויחנך, יעמיד ממך חנונים³¹, שנאמר: ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלים רוח חן ותחנונים³². ישא ה' ³⁴ וכתוב: אשר לא ישא פנים³³, הא כיצד, קודם גזר דין אם עשה תשובה, ישא, אחר גזר דין, אשר לא ישא. ודרשו ז"ל במסכת ברכות³⁴: ישא ה' פניו אליך³⁵, וכי הקב"ה נושא פנים, והלא כבר נאמר: אשר לא ישא פנים³³. אמר הקב"ה: ולא ישא פני ישראל כדרך שנשא לך, שהרי כתוב: ואכלת ושבעת וברכת³⁶, עד כדי שביעה, והם דקדקו על עצמן אפילו כוית וכביעה³⁷, לפיכך כתוב: ישא ה' פניו אליך³⁵. ודרך הקבלה בשלשה פסוקים אלו ענין נעלם. ובזמן ששלחת צבור אומרו יש לכוון בהם כוונת הצבור³⁸ כשהוא מקריב קרבן בדרך עלית והחשבה ממטה למעלה, ואין להאריך בכאן, כי כבר בארתי הכל בפירושו התורה.

ובמדרש שיר השירים³⁹: הגה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל, כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות⁴⁰, וכי שמירה היה צריך שלמה, אלא שחקק סביב למטתו ברכת כהנים שהיא ששים אחיות. דבר אחר: הגה מטתו שלשלמה, אינו מדבר אלא במלך שהשלום שלו, מטתו, זה בית המקדש, ולמה נמשל בית המקדש למטה, מה מטה זאת נתנה לפריה ורביה כר בית המקדש כל מה שהיה בתוכו היה פרה ורבה, שנאמר: ויאריו הכהנים ויראו ראשי הבדים מן הקדש⁴¹, וכן הוא אומר: והזרב וזה פורים⁴², שהיה עושה פירות, וכן הוא אומר: ויבן את בית יער, הלבנון⁴³, למה נמשל ליער, לומר לך: מה יער פרה ורבה אף בית המקדש פרה ורבה כל מה שבתוכו, לך נאמר: הגה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה, אלו ששים אחיות שבתוכה כהנים, כלם אחוזי חרב, כל אחד ואחד שמו של הקב"ה נזכר בו: יברך ה', יאר ה', ישא ה', איש חרבו על ירכו, מה ראה לזכור כאן, ירד', אלא אפילו בחלומי ראה חרב שללפה בצוארו וקוטעין ידו⁴⁴ משכים בבקר והולך לבית הכנסת, מפחד בלילות, מפחד שראה בחלומי, וראה הכהנים נושאים כפיהם והחלום הרע מתבטל ממנו, לך אמר הקב"ה למשה: הוזהר לאהזר ולבניו שיהו מברכין את בני, שנאמר: כה תברכו. אמר הקב"ה: לשעבר הייתי צריך לברך ברכותי, ברכתי לאדם ולאשתו, שנאמר: ויברך אותם אלהים⁴⁵, ברכתו לנח ולבניו, שנאמר: ויברך אלהים את נח ואת בניו⁴⁶, ברכתי לאברהם, שנאמר: וה' ברך את אברהם בכל⁴⁷. אמר הקב"ה לאברהם: מכאן ואילך הרי הברכות מסורות בידך, שנאמר: והיה ברכה⁴⁸. מה עשה שהיה לו פורס נתנו לארץ, והיה בתוך הפרס וישמעאל, משל למה הדבר דומה: למלך שהיה לו פורס נתנו לארץ, והיה בתוך הפרס אילן אחד של סם המות, ואילן אחד של סם חיים היה מורכב על גביו, אמר הארץ: אם אני משקה לאילן של חיים הרי אילן של סם המות שותה. אעבור זמני ואשלים, ומה שהמלך רוצה בפורס עושה. המלך, זה הקב"ה, והפורס, זה העולם, מסרו הקב"ה לאברהם וא"ל: והיה ברכה⁴⁹. מה עשה אברהם, הוליד שני בנים יצחק וישמעאל, אחד צדיק ואחד רשע,

31 חנונים בכל כ"י: נביאים, וכן הוא בתנחומא שם, וגם בבבאור רבינו לחור. 32 זכרי' יב, ו. 33 דברים י, י. 34 ברכות כ, ב. — והלשון שלפנינו הוא של התנחומא נשא י. 35 דברים ח, י. 36 תנחומא נשא ט. 37 שיר השירים ג, ד. 38 מלכים א, ח. 39 דברי הימים ג, ו. 40 מלכים א, ב. 41 ידו, וזו, ופארתא: ראשו. ובבבאור לחור: "ירבו", וניוסא זו עדיפא. יהיה יא"ל: מה ראה לזכור כאן, ירד', וכן הוא בתנחומא נשא ט פ (מפור הדברים): "ירבו", בכ"י אוספורד כמו במ"ש. 42 בראשית א, כח. 43 שם ט, א. 44 שם כד, א. 45 שם

רבינו לדברים לג, ח (בענין, "המזה העשירית ושכינה (עץ יוסף). כוית וכביעה. עד כוית הנקראת כה", ובשמות לג, יח, בענין השגת לרבי מאיר, עד כביעה לרבי יהודה (רש"י משה רבינו ע"ה. יתנה אצלך. לשון חב"ה ברכות כ, ב).

אמר אברהם: אם אני מברך יצחק, ישמעאל מבקש להתברך, והוא רשע, אלא אעבור אני ולא אברכם, עד שנגלה הקב"ה על יצחק וברכו, שנאמר: ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק. בנו⁴⁰. ויצחק בידך ליעקב, ויעקב בידך לשנים עשר שבטים, שנאמר: וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר נברכתו בידך אותם⁴¹. מכאן ואילך אמר הקב"ה למשה: הרי הברכות מסורות לך, הכהנים יהיו מברכים את בני, ובבראשית רבה⁴²: ואברהם מברכין⁴³, הכהנים מברכין את ישראל, שנאמר: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם⁴⁴, אמר הקב"ה: אני אברכם לכהנים⁴⁵. לאותו השבט. אמר הקב"ה: בעולם הזה שבת לך מברך אתכם, אבל לעתיד לבא אני בכבודי אברך אתכם, שנאמר: יברך ה' גוה צדק הר הקודש⁴⁶.

הברכות ביהדות

כוונת הברכות

"אמר רב יהודה: מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין (המבקש להיות חסיד יקיים מילי דנזיקין) – ישקוד על מניעת נזיקין מחברו. רבינא אומר: מילי דאבות – יקיים מה שאמרו חכמים במסכת אבות. ואמרי לה: מילי דברכות (ויש אומרים: יקיים מילי דברכות) – ידקדק בענייני ברכות (בבא קמא ל ע"א)".

המימרא האחרונה – "מילי דברכות" – כוללת וממצה את שתי המימרות הראשונות. השקפת עולמה של התורה הן בדברים שבין אדם לחברו ("מילי דנזיקין") והן בדברים שבין אדם למקום ("מילי דאבות"), נתגבשה ומצאה את ביטויים המשותף בברכות. לנושא זה נייחד את פרקי הדרוש שלפנינו.

מהו תוכנה של הברכה? מהו פירושו של ברוך? האם מחייבת היהדות את האדם לברך ברכות, כדי לומר לפני הקב"ה דברי תהילה, או כדי לומר לפניו דברי הודיה?

מקובל לפרש באופן שטחי "ברכה" במשמעות תהילה ואת הפועל "ברך" במשמעות להלל, כלומר: "ברוך אתה ה'" – פירושו: מהולל שם ה'. אלא פירוש זה אינו נכון. כל חכמי הקבלה, החל מהאר"י הקדוש ועד הגאון מווילנא ובעל התניא דוחים פירוש זה. לכשנתבונן קצת כיצד משתמשת התורה בביטוי "ברוך" יתברר לנו, שצודקים לחלוטין בכך חכמי הקבלה. התורה מייחסת תשיבות רבה לברכות. כבר בעת בריאת העולם בירך הבורא את עולמו, שנאמר: "ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים: פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה" (בראשית א, כח). וכן בירך את יום השבת, שנאמר: "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו" (שם ב, ג). אחרי המבול שוב נתן הבורא את ברכתו לנח, שנאמר: "ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם: פרו ורבו ומלאו את הארץ ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים וכו'" (שם, ט א-ב). וכן הבטיח

לאברהם אבינו בברכתו: "וזהו ברכה: ואברהם מברכך ומקלך אתך" (בראשית יב, ב-ג).

דבר הלמד מאלו מעניינם של המקראות, שזיהוי הברכה עם תהילה אינו עולה יפה. רבו של עולם לא אמר דברי הלל ושבח לבריהוה וליוס השבעי, הוא אף לא הביע בברכתו דברי תהילה ושבח לאברהם או ליצחק. וכן בברכותיהם של אבות האומה לבניהם ושל משה רבו לישראל לא התכוונו חללו לומר תהילות ותשבחות ליוצאי חלציהם ולעם ישראל. אם כן עולה מאלה השאלה: מהו עניינה של הברכה שביד הקב"ה את העולם והאבות ואת בניהם, ומשה רבינו את כנסת ישראל כולה? אם נבין את התוכן ואת המהות של הברכות האלה ידוע אף את משמעותה של הברכה כלפי רבו של עולם. התורה קשרה סוד הברכה עם מסתורין גדול יותר, עם סוד הסודות של הדוכרא והנוקבא.

בספר בראשית נאמר: "ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם. ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים: פרו ורבו ומלאו את הארץ" (בראשית א, כז-כח). לפנינו מקרא יסודי ביהדות, לאמור: הבורא נטע באדם את הטבע לפריה ורביה ולתוספת צאצאים מתמדת, ושפוריותו תתרחש מבחינה ביולוגית על ידי הזדווגותם של הזכר והנקבה.

הבורא נתן לעולם האורגאני-ביולוגי בכלל ולאדם בפרט את מות כוח היולדה וההתרבות. כבר עם בריאת צמחי הארץ ציוה הקב"ה: "תדשא הארץ דשא עשב מזרע זרע עץ פרי עושה פרי למיני" (שם א, יא) – היינו שהעולם הבוטאני ירבה ויתפשט. כשברא את החיות והעופות אמר הקב"ה: "פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ" (שם א, כב). וכיוצא בזה נתן לאדם את מתת הכוח לרביה וילודה. להגשמת היכולת הזו מכוונת ברכת "פרו ורבו". הברכה היא חוק טבע שחקקו בורא העולם על פי רצונו הקדמון בתוך החומר האורגני-ביולוגי לדחוף את הצמחים והחיות ואת האדם עצמו בכוח בלתי מוגבל לפריה ורביה.

כאשר הדברים מזומזמות ומקפצות מפרח לפרח הריחן נושאות באורח עיוור-מיכאני את הזרע מדשא לדשא. כאשר נושבת הרוח באביב ומפזרת את הזרע במרחבים, והם מתכסים בשלל גוונים נהדרים בטבע הצמחי, הרי לפנינו תהליך הצמיחה לפי רצון הבורא במאמרו: "יתדשא הארץ דשא עשב מזרע זרע" (שם א, יב).

יצר המין העצום של הבריות אינו אלא מעין בת קול מצו הברכה של הבורא בשחר מעשי בראשית במאמרו: "פרו ורבו ומלאו את הארץ והעוף

ירב בארץ". ושוב כשמוטד האדם וסובל מאד מיצר המין ושריו בקללת הבדידות וכולו נספך לעור כנגדו – ירוח לו רק לכשיישמע לצו ברכת הבורא: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה". ולמיצוי: הברכה מורה על דחף הטבעי בבריהוה לפריה ורביה, להפריה ולילדה.

על כל אלה מוסיפה לנו התורה, כי הברכה קשורה ומותנית ב"אותם" – היינו ב"ט"ר דיו". היחיד הבדד אינו בר ברכה. הפריה ורביה אינה אפשרית ביחיד, שהרי אין זו אלא תוצאה של הזדווגות השניים – הזכר והנקבה. הברכה מצויה בעיקר במסגרת "זכר ונקבה ברא אותם" (שם א, כז), כלומר רק על ידי התקשרותם של הזכר והנקבה הם מתברכים יחד בברכתו של הקב"ה: "ויברך אותם אלהים ויאמר להם: פרו ורבו" (שם א, כח) – בלשון רבים.

יתירה מזו: היהדות פיתחה השקפה מקורית מופלאה לאמור: ברכת "פרו ורבו" לא נתייחדה לעולם הטבע בלבד אלא אף בעולם הרוחני-המטאפיזי מהדהדת ברכתו זו. לכאורה העניין פאראדוקסאלי, אך כך הוא, שאף את עולם הרוח והנשמה טבעו הבורא במטבע של "זכר ונקבה ברא אותם", להיות בו הכול משפיע ומושפע, נוטן ומקבל, בר כוח יצירה פעיל ובר יכולת סבילה ללבישת צורות. זהו שאמרו חז"ל: "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, בדר-פרופין בראוי" (בראשית רבה ח, א) – כלומר: כל אדם בעולם מורכב מדו-פרופים, מדוכרא ונוקבא. כל אדם הוא משפיע ואף מקבל כאחד. יש בו הכוח היוצר וגם החומר ההיולי הנכע ליוצר. למשל: הרבי היושב ומלמד את תלמידיו ושפתיו נוטפות להם דברי תורה וחכמה – הרי הוא היוצר, הדוכרא, ואילו תלמידיו המקשיבים, שהוא במחשבתו המבוטאת מפרה כעין זרע את מחשבותיהם ואת רגשותיהם – הם הנוקבא, כנאמר: "יערוף כמטר לקחי, תול כטל אמרתי, כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב" (דברים לב, ב). והנה לפתע קם תלמיד בעל ראש ממוחל וחריף ושואל שאלה לפני רבו – הרי שאלו מעוררת את חשיבתו של רבו עד שמחשבותיו מתחילות לנטות לכיוון חדש, ואור חדש מאיר אל פני הרבי. התלמיד הטיל ברבו גרעין קטן, שלפעמים עושה פרי ומתפתח לפרח נהדר, והרי אז מתחלפים ביניהם התפקידים: התלמיד, הנער הצעיר בעל העניינים השחורות והבעת פנים של סקרנות, נהיה בחינת דוכרא המשפיע; ואילו הרבי נהיה לפתע בבחינת נוקבא, הנפעל ומקבל שפע. אין לך אדם בעולם, אף שידועותיו מועטות ביותר, שיהא לעולם ולתמיד אך ורק תלמיד, אלא הרבה פעמים הוא בבחינת רבי; ומאידך גיסא: אין לך גדול בעולם, בעל ידיעות רבות ונצורות ביותר, שיהא

תמיד ולעולם רק בבחינת רבי אלא הרבה פעמים הוא בבחינת תלמיד.

"זכר ונקבה ברא אותם" (בראשית א, כז).

הקב"ה בירך לא רק את האדם הגשמי אלא את האישיות הרוחנית

בברכת "פרו ורבו ומלאו את הארץ" (בראשית א, כח). כלומר: עלו

והתפתחו במעלות הרוח, עלו לפסגות הגבוהות של המחשבה והרוח! אף

על פי שכל אישיות טבועה במטבע של שני היסודות, הדוכרא והנקבא,

עדיין עליה להזדקק בהכרח לאישים אחרים כדי שתוכל להוציא עצמה

לאור במלואה, כלומר: על דוכרא שבכל אישיות להזדקק ליסוד הנקבא

שבחברו, וכן על הנקבא שבה להזדקק ליסוד הדוכרא שבחברו.

בין שניהם נערכת השפעת גומלין של דוכרא ונקבא, כעין מה שמתרחש

בעונת הסתיו כשנושבת הרוח ומעבירה זרעים מעץ לעץ. האדם השרוי

לבדו, בלי חברותא, יישאר עקר. "ויברך אותם אליהם ויאמר פרו ורבו"

(שם א, כב) – כלומר כשהם "אותם" ושרויים יחד. הברכה הגדולה ביותר

שנתברך בה האדם מתבטאת ביכולתו ובכשרונו להוציא לאור את עצמו,

היינו: לגלות בתוך עצמו הן את בחינת הדוכרא שבו והן את בחינת

הנקבא שבו. הקב"ה בירך את אברהם אבינו בעלותו לארץ הבחירה

ב"יהודה ברכה" (שם יב, ב) – לאמור: יהא בכוחך לשנות ממעונות

החכמה העמוקים שיתגלו לפיך ולפתח בתוכך את סוגלת הנקבא עד

לשיא. ומיניה וביה: יהא בכוחך למסור את כל מה שכבר השגת ועוד תשיג

בעתיד לאומה הישראלית כדי להכשירה לקבלת דרך התורה, הנביאים

וחכמי המסורות וכן אף להשפיע ברכה על עמים אחרים.

הזכרא והנקבא שבאדם

הגשמתו של העיקרון של זכר ונקבה היא הברכה הגדולה וההשגבה

ביותר. צריך האדם להיות מבורך בברכת הנקבא כלומר: להיות מוכשר

מאד כדי לקבל את ברכת השפע ולעלות במעלות ולספוג לתוכו עשירות

רוחנית ויופי. לא כל הצמחים גדלים בתוך אדמה דשנה ופורייה, שממנה

הם עשויים לינוק מים וחומרים בריאים, ולא כל צמח זוכה לנהנות מאור

יקרות ומחמימות הדרושים לצמיחה ולגידול. בראש ובראשונה צריך אדם

להיות מחונן מלידה בכשרונות וכלי קיבול כדי לקלוט בהם חכמה ודעת

ומידות נפש; שנית, צריך האדם להימצא בתוך סביבה מתאימה מליאת

חום ואור כדי שיוכל להתפתח בה; ושלישית, לא יוכל אדם לקבל השפעה

ולעלות ברוחניות כשאין הוא באותו הזמן משפיע ונותן מאוצרותיו

ומנסיון הרוחניים לאחרים. ההשפעה מעשירה לא רק את המושפע, אלא

בראש ובראשונה את המשפיע עצמו, כמאמרו של רבי חנינא: "הרבה

למדתי מרבותי, ומתבירי יותר מרבותי, ומתלמידי יותר מכולם" (תענית,

ע"א). הנה לא כל גדולי ישראל זכו להגשמה מלאה של ברכת "זכר ונקבה

ברא אותם", של "פרו ורבו". חי"ל מספרים במסכת סוטה מה ע"כ:

"פעם אחת היו מסובים בעלית בית גוריא ביריחו, ניתנה עליהם בת קול מן

השמים ואמרה: יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבנו אלא

שאין דורו זכאי לכך. נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן" – כלומר: הלל

הזקן היו לו הכשרונות וכוחות הנפש, שאילו היו כולם מופעלים בכיוון

נכון היו מרוממים את אישיותו עד למדרגה של משה רבנו, למעלת נביא,

אלא שלא נסתיעץ מילתא. ברכת "זכר ונקבה ברא אותם" ו"פרו ורבו"

לא נתקיימה בשלימותה באישיותו של הלל הזקן. הדור, הסביבה לא היו

מוכנים למימוש של הברכה ולכן לא זכה להגיע לדרגתו של נביא, אף על

פי שמבחינת הכשרון והיכולת היה ראוי לכך.

אף בנסיגנו המצומצם שלי ראיתי בעלי כשרונות גדולים שלא נתמזל

להם מזלם לפתח את כשרונותיהם וסגולותיהם במלואם ולא הגיעו לאותו

רום המעלות שלפי אישיותם היו ראויים לו. ברכת "זכר ונקבה" ו"פרו

ורבו" לא נתקיימה בהם במלואה. מאידך גיסא ראיתי בעלי כשרונות

ביוניים שזכו להגיע להישגים כבירים מפני שברכת "זכר ונקבה" של

קבלת השפעה והשפעה על אחרים, לקיחה וניתנה, למידה מאחרים ולמוד

לאחרים מיצו הללו מיצוי מלא, ולכן נתקיימה בהם ברכת "פרו ורבו"

בשפע רב. ברכת "פרו ורבו" פירושה: התגלות האדם לא במובן הביאולוגי

בלבד אלא אף התגלותו והתפתחותו באישיותו המיוחדת במלואה

ובתוספת כוחות והתאחדותם.

"ויברך אליהם את יום השביעי" (בראשית ב, ג). ר' אברהם אבן עזרא

מפרש: פירוש "ברכה" תוספת טובה וביום הזה תתחדש בנפשות דמות כח

בתולדות ובגשמות כח ההכר (= ההכרה). הרמב"ן מסכים לפירושו

ואומר: ונכון אמת. ובכן, כאשר אנו פותחים ומברכים את הקב"ה במלה

המסורתית "ברוך", הרי כוונתנו לאותה ברכה ומשמעותה שבה בירך את

אדם וחוה. תורתנו היא עקבית לעולם: אם ברכת הבורא לעולמו מובנה:

תוספת טובה, השפעה, התחדשות, כלומר פריה ורבייה – הרי אף

כשציוותה אותנו במצות עשה לברכו "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך

על הארץ הטובה אשר נתן לך" (דברים ח, י) התכוונה שעלינו לברכו

כביכול באותו מובן: תוספת טובה, חידוש והתפשטות. ברם העניין אומר: דרשני!

הבה נעמיק קצת בדבר. המובן הזה של הברכה נראה לכאורה פארדוקסאלי וכמעט אבסורדי! כיצד יתכן שבשר ודם, טיפה סרוחה, ציץ נובל וענן פורח יברך את בורא העולם הכל יכול?! העניין נעשה אבסורדי יותר בזכרנו שהברכה קשורה קשר הדוק עם עניין "זכר ונקבה בראש" (בראשית ה, ב).

אף על פי כן כך ציוותה התורה!

קישורה של הבריהא לבוראה מוסבר ומדומה על ידי חכמי הקבלה כענין זיווג דוכרא ונקבא: תפארת ויסוד – הן דוכרא, ואילו מלכות – היא נוקבא. "ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם" (שם א, כז) – למי הסבריהם של חכמי הקבלה מהזוהר ועד ה"תיניא" ו"נפש החיים" כוונת הכתוב לומר, שהתגלות אלהים בעולם היא באספקלריה של "זכר ונקבה": מלכא קדישא (תפארת ויסוד) – דוכרא; ואילו מטרוניתא, חקל תפוחין, רעיה מהימנא, כלה – נוקבא.

מי שלמד קצת קבלה יודע מהו עניינו של סוד הזיווג וממילא מה מרמו ומה משמעותו של הפיוט, שבו אנו מקבלים את פני שבת המלכה: "לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה".

"ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו" (שם ב, ב) – ברכה זו היא שירה מיוחדת לכבוד יום השבת, מקור הברכות המסמל את סוד הזיווג.

מסב לו יהודי בליל שבת ליד שולחנו הערך ומזמר לעצמו בדחילו ורחימו: "אזמר בשבחין למיעל גו פתחין דבחקל תפוחין דאינון קדישין" וממשיך בנעימת כיסופים: "ימינא ושמאלא וביינייהו כלה בקישוטין... יתבק לה בעלה וביסודא דילה דעביד נייחא לה...". ובשעת מעשה הזמר מרגיש הוא בתחושה עמוקה, כי השורות הללו שנכתבו על ידי האריי הקדוש, מכילות את כל סודה של היהדות. היהודי התמים שלו מתעלה בדבקות נלהבת ומזמר והולך: "קריבו שושבינין, עבדו תיקונון... למעבד נשמתי ורוחין חדתי" – כלומר: בואו מחותנים ושושבינים וקבלו פני מלכא קדישא, השכינה.

אינו מקובל ואין כאן המקום להתעמק בתורת הנסתר. אולם דומני, שבעל התיניא ז"ל אמר פעם: כשם שיש בתורת הגלגל עניינים שבנסתר, כך אפשר למצוא בתורת הנסתר עניינים של תורת הגלגל. כל רעיון שבקבלה

עשוי להתפרש באופן שכל יהודי יוכל להשיגו ולהבין. אסתיעע בתפיסה זאת ואשתדל להסביר בדרך הפשט הגלגל מה מתכוונת הקבלה לומר בעניין "דוכרא ונקבא". לשבנין קצת את סוד הדבר נוכל לתפוס את עניין הברכות.

בורא העולם הוא מלכא קדישא, יוצר הכל וכל יוכל, היסוד והתכלית של הבריהא כולה – ברא את העולם במאמרו. אנו מאמינים שבריות העולם אינה מעשה אחד בלבד אלא תהליך בלתי פוסק של חידוש ומתן חיות, כנאמר בתפילת שחרית: "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", "יואחה מחיה את כולם". אילו היה רבש"ע מסתלק חס וחלילה מעולמו אפילו רגע, היה כולו חוזר לתווך ובוהו. רק בהשגחתו עלינו יכולים אנו להתקיים בעולמו. וכשאנו קיימים, הרי אנו לפניו כאין, הכל ותווה.

ביחס זה של הבורא אל העולם הוא בבחינת גברה, כל-יכול, דוכרא. הוא המשפיע ואנחנו – המושפעים, הוא הנותן ואילו אנו – המקבלים. הוא מתגלה בבחינת דוכרא, ואילו אנו – בבחינת נוקבא. "כי אראה שמך מעשי אצבעותיך ירח וכוכים אשר כוננת. מה אנוש כי תזכרנו ובן-אדם כי תפקדנו" (תהלים ה, ד-ה) – בתוך מרחבי אין-קץ של היצירה, מהתפרעלים הקוסמיים הרחוקים ביותר ועד הקיום הממשי בזה העולם, מפגש ומהדהד "קול ה' בכות, קול ה' בהדר" (שם כט, ד). האדם הוא אפס, חסר ערך, חדל אונים, בן תמותה, יודע חולי ומכאובים – אדם לתבל דמה; ואילו הגדולה והגבורה – לחי העולמים.

ברם אילו היה היחס שבין האדם לבורא "מלכא קדישא" באותה בחינה בלבד, הרי שלא היה מקום למתן תורה ולהתגלותו על כנסת ישראל במעמד הר סיני בקולות וברקים כדי לכתוב עמנו ברית אמת. הרי סוף כל סוף בכל ברית יש התחייבויות משני צדדים של פעלי הברית. כל צד הוא נותן ומקבל בבחינת "דוכרא ונקבא".

אלא מאי, יש בחינה שאף רבנו של עולם, כביכול, זקוק לנו. בבחינה זו מכונה רבש"ע בשמות: שכינה, מלכות, מטרוניתא, קְלָה, ובקיצור: "נוקבא". השכינה היא המושפעת והמקבלת כביכול; ואילו אנחנו

- כשפנת ושנת האריי הקדוש במסכת ביצה קרא בהתגרושות: ב' – ביה, צה – צור העולמים.
- בפסוק "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום" (בראשית לו, לא) רמוזים לפי תיקוני זוהר כל עניינה של מסכת שריית הכלים.

המשפיעים והנותנים. פירושו של דבר: הקב"ה אצל ונתן כביכול מהוד מלכותו על האדם, שהוא בשר ודם, ציץ ונבל וחרס הנשבר, ונלה עליו בגילוי שכינה.

מלכא קדישא הכל יכול, היוצר כל העולמות ומקיימם כנאמר "ואתה מחיה את כלם" (נחמיה ט, ו), הוא טמיר ונעלם בבחינת "יושב בסתר בצל" (תהלים צא, א). מי רואהו? מלכא קדישא אף קריו שכינה מפני שהוא שוכן בקרבנו, כנאמר: "השוכן אתם בתוך טמאתם" (ויקרא טז, יז). ואנו, הקשורים עמו תמיד, אף על פי כן איננו רואים אותו אף פעם. נאמר: "יורד ה' בענן ויתיצב עמו שם" (שמות לד, ה) — כלומר אף כאשר הקב"ה נמצא קרוב קרוב אל האדם ואף בתוך ד' אמותיו, עד שכמעט הוא מרגיש בו ומשווה אותו גזרו — אפילו אז הוא מעוטף ב"עב הענן", ששום עין אינה יכולה לחדור בו.

בעיני הפיסיקאי כל ענן הוא בבחינת נוסחה מתמטית, בעיני הביולוג הענן הוא בבחינת תגובה ביוכימית, בעיני הפסיכולוג — הוא תחושה, בעיני הפסיכולוג — הוא דחף. רבוננו של עולם עצמו אינו רוצה ואינו יכול כביכול לפזר את הענן. פיזור הענן מוטל על האדם. האדם הוא שחייב לבקש ולמצוא — "ביקשת ומצאת — תאמין".

השכינה, כביכול, מנעה מלהתגלות והרי היא בבחינת נוקבא ו"ימלך אסור ברהטסיס". האדם הוא שצריך לשחרר את ה"מלכא קדישא" מאזיקין, מההסתה, מעב הענן, כדי שיאיר בזיוו את פני העולם. רבוננו של העולם הוא כליליכל בכל, פרט לעניין התגלותו. בעיני גילויי הרי אנו, בני האדם, המשפיעים, ואילו השכינה היא, כביכול, המושפעת. בזה מובע העיקרון של הבחירה החופשית, כמאמרים: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" (ברכות ג ע"ב). ומהי "יראת שמים" אם לא ראית שמים? ("יראה" ו"ירא" בלשון הקודש יש להם שורש אחד).

אימתי יש לאדם יראת כבוד כלפי רבש"ע כאשר מרגיש בנכחותו ומגלה אותו, כאשר האדם עצמו מתגלה. גילוי שכינה תלוי ומותנה באדם עצמו. יכול האדם, אם רצונו בכך, לבקשו ולמוצאו בכל תופעה, זמן ומקום — בעלות השמש בשחר היום ובשקיעתה עם דמדומי ערב, בים ובצמח השדה, בכוכבי ליל ובחול הים, בתוך הספירה המקפת אותו ובתוכו עצמו. כאשר מגלה אדם מישראל את רבון העולם, היינו את השכינה, את המלכות, את הכלה — הרי הוא בבחינת "זוכרא" והיא בבחינת "נוקבא", ובכוח הגילוי הוא מתדבק בשכינה ומרבה קדושה בעולם.

וכן בשעה שאדם מישראל סועד את סעודתו — לאחר ברכת "בירך

אתה" נוכחת השכינה ומצויה בכל פרסה של הפרי, בכל פריחה, בכל לגימת מים ובכל תנועת הים — בכל אלה מגלה הוא את בורא העולם. וכן בכל דבר ותופעה "אתה" לגדי תמיד. ממילא ברכת "פרו ורבו" מתממשת, והשכינה מתפשטת, תוספת הטובה והקדושה גדלה וחולכת ורבון העולם מזדווג עם עולמו.

עיונים במטבע הברכות

ברכת "בירך אתה" שאדם מישראל מברך לפני סעודתו משמעה כבקשת משה רבינו "יגדל נא כח ה'" (במדבר יד, יז) — לאמור: אדון כל העולמים אנא גלה נא כבוד מלכותך לעיני כל באי העולם, כנאמר: "וראו כל בשר יחדו כי פי ד' דבר" (ישעיהו מ, ה). בזכות שגילית אותך, אלקי, בתפוח שאנוכי אוכל, בכלי שממנו אני לוגם את היין — אני ואתה מזדווגים זה בזה. בשעת הברכה נוכח רבש"ע, שהרי משמעותה גילוי שכינה. וכן מתפרשת שירת "ברכי נפשי" (תהלים קד): "ברכי נפשי את ה'". ה' גדלת מאד חוד וחדר לבשת עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה" — לאמור: על ידי שאני מברך אותך גיליתי אותך ואורך מתפשט בהוד וחדר בכל מרחבי הבריאה...

ואמנם אם תשאלוני: יהדות מהי? — אשיב לכם: היהדות היא בברכת "בירך אתה". ההכרה כי רבש"ע זקוק, כביכול, לברכתו — משמע שהוא זקוק כביכול לגילוי על ידיו ולשאפתו המתמדת לבקשו ולמוצאו. על הבסיס הזה של הברכה מושתתת התשובה.

חטא גורם להסתה פנים כלפי החוטא, כנאמר: "כי אם עוונתיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמתי" (ישעיה נט, ב).

יהודי השוקע בחטאים מעבה את הענן שבו מתעטף בורא העולם וגורם שלא יבקע מהרה. חטאים חמורים, כמו סימטוס הלב, העדר כל רגש וגשות, חוצצים עוד יותר אף אינם מרחיקים אותו מאתנו, שכן נאמר בו: "השוכן אתם בתוך טמאתם" (ויקרא טז, טז). ובכן מהי תקנתו של החוטא? עליו לגלות שוב את הקב"ה, להיות בבחינת זוכרא וגיבור המסייע, כביכול, לרבוננו של עולם להתגלות שוב אליו. כאשר החוטא מבחין ומזהה מחדש את מטרותו הריהו בעל תשובה. גדול כוחו של בעל תשובה משל הצדיק הגמור מפני שזה זכה במאמציו גלות שוב את בוראו לאחר שהסתתר ממנו בערפל כבד.

כשהייתי ילד קטן למדתי תורה אצל מלמד חסידי. פעם בערב תשעה-באב למדנו מאמרי חז"ל על חורבן הבית. הגענו אז למסופר בפתיחה כד במדרש איכה רבתי:

"...ונכנסו אויבים להיכל ושרפוהו. וכיון שנשרף אמר הקב"ה: שוב אין לי מושב בארץ — אסלק שכיתי ממנה ואעלה למכוני הראשון. באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר: אוי לי, מה עשיתי! השריתי שכיתי בשביל ישראל, ועכשיו שחטאו חורתי למקומי הראשון. חס ולשום, שחוק לגויים הייתי ולעג לבריות! באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ואמר לפניו: רבש"ע! אני אבכה ואתה לא תבכה! אמר לו: אם אין אותה מניח לי לבכות עכשיו — אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה, שנאמר (ירמיה יג, יז): ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי".

כאשר שמעתי תיאור זה שאלתי, ברוב תמימותי, את רבי שאלה פשוטה: על שום מה ולמה צריך הקב"ה לבכות ולהתאבל על חורבן בית המקדש? והלא יכול הוא להקימו על תיקונו ברגע אחד. השיב לי הרב אב"ד אילן היית בקי, חביבי, בענייני חב"ד, היית מבין, כי בעניינים מרובים צריך שתהא תחילה התעוררות מלמטה — איתערותא דלחנה. בודאי שבאותה שעה לא ירדתי לסוף דעתי של רבי מורי, אך לאחר שנים נתחוררו לי השאלה והתשובה. רבנו של עולם הוא כל יכול בכל, אך כאשר שמו הגדול עצמו מתחלל — על כנסת ישראל לקנא ולהלחם למען שמו קידוש השם מתחיל לעולם מלמטה ולא מלמעלה.

ואמנם בדבר הזה דנו מטטרון והקדוש ברוך הוא: מטטרון הוא המלאך המסמל את הטבע ואת היקום כולו. כאשר הסתכל מטטרון ומצא להקב"ה כביכול בוכה ומוסער נפל לפניו ואמר: "רבש"ע, אני אבכה ואתה לא תבכה!" כלומר: למה אתה בוכה? הלא אתה הכלי-יכול, שבמאמך בראת שחקים וברוח פיך כל צבאם, במאמר אחד אתה יכול להחזיר את העטרה ליושנה והכל לקדמותו. והנה השיב לו רבש"ע: מטטרון, אי-אתה עומד על בוריו של העניין: עלי לבכות מפני שעל לבי אין לי כל שלטון בית המקדש נחרב ובטל מהכנו לשמש לפני לגילוי שכיתי בקדוש מפני שנשמת כנסת ישראל נטמאה בעוונות; ובאין ישראל מקדישים אותי מלמטה למעלה, תש כוחי כביכול להושיע לעצמי ועל שכיתי להסתלק בבחינת נוקבא בוכיה במסתרים.

האזכרות בברכות

עד כאן הסברנו שפתיחת הברכות ב"ברוך אתה" היא תפילתו של אדם מישראל להתגלות הבורא עליו, כתפילת משה רבינו "גדל נא כוח הי (במדבר יז, יז). הנה ההלכה מחייבת להזכיר בברכות מלבד "ברוך אתה" עוד שם ומלכות. אמרו: "כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה" (ברכות מ ע"ב) — כלומר: הברכה צריכה לכלול את שם ההויה הנקרא השם המפורש ולהגות במקומו את כינויו "אדני", ומלכות — "מלך העולם". מפני מה קבעו מטבע הדברים כדלמא לא די בנוסח כמנו: "ברוך אתה בורא פרי הגפן, המוציא לחם מן הארץ" וכיו"ב?

הנה הזכרת שם ומלכות בברכות מורה על שני יסודות גדולים ביהדות, שעליהם נעמוד בהמשך. נייחד תחילה את הדיבור על האזכרות בברכות. הגמרא מוסרת לנו במסכת ברכות (ז ע"ב): "אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי: מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שנא אברהם וקראו אדון, שנאמר: ויאמר אדני אלהים: במה אדע כי אירשנה (בראשית טו, ח). אמר רב: אף דניאל לא נענה אלא בשביל אברהם, שנאמר: ועתה שמע אלהינו אל תפילת עבדך ואל תחנונו והאר פניך על מקדשך השמש למען אדני" (דניאל ט, יז) — למען מיבעי ליה אלא למען אברהם שקראך "אדון". רשב"י הביע במאמרו אלה השקפה מקורית ביותר. גילוי הגדול ביותר של אברהם אבינו היה בכך שקרא לקב"ה בשם "אדון". יתירה מזו: נימוקו העליון של דניאל בתפילתו לבורא העולם שיבנה את בית המקדש היה "למען אדני" — כלומר: בית המקדש שתבנה יפיץ בעולם את שם "אדני", לפיכך צריך אתה לבנותו מחדש ולהאיר את פניך על שממות בית המקדש.

כל האבות שילבו בתוך נוסחי הברכות את שם "אדני", לכשתבונן היטב בשבעה השמות הקדושים שאינם נמחקים נמצא, ששם ההויה הוא למעלה משם אדני: ראשית מפני שאת שם ההויה היו מכנים "שם המפורש" ו"השם המיוחד", ורק בבית המקדש הותר להגות את שם ההויה באותיותיו במפורש אבל לא בגבולין; ואילו את שם "אדני" הותר להגות בכל מקום.

חז"ל מוסרים לנו, כי שם ההויה היה נמסר רק לאדם הגון פעם אחת בשבוע. גם על פי הקבלה שם ההויה הוא למעלה משם אדני. לפי שיטות אחרות מסמל שם ההויה את כל הספירות, מחכמה ועד מלכות, ובדרך

כלל מודגשת בו ספירת תפארת, ואילו שם א־דני מסמל ספירת יסוד בלבד.

מפני מה קבעו אנשי כנסת הגדולה את מטבע הברכות לישראל, שיברכו את בורא העולם בשם אדנות ותפארת המסמל את תרומתו הגדולה של אברהם אבינו?

בשם הויה בלבד לא יכול היה אברהם אבינו ללמד את באי העולם את אלחותו של הקב"ה. באמונה גרידא, ללא מוסר מעשי־ממשי, אי־אפשר ללמד את הבריות כלום. רק על ידי גילוי של שם א־דני בעולם היה אברהם אבינו מסוגל ללמד, לא רק שיכירו את רבש"ע אלא שאף ילכו בדרך ה'. בכך היה אברהם אבינו מורס ורבים של כל באי העולם.

האדנות בברכות

מה פירושו של "א־דני"? אדנות כפשוטו.

הרבש"ע הוא בורא העולם ולכן בעל העולם קונה שמים וארץ כטאמר בתהלים כד: "יְיָ הָאֵרֶץ וּמְלֹאָהּ תִּבְלִי וַיִּשְׁבֵּי בָהּ" – ולמה? מפני "כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה" (שם) – מפני שהוא בורא העולם. ביצירה קונה היצר זכות בעלות. השם א־דני נובע משם ההויה.

הבה נסביר את העניין במושגי ההלכה שבדיני ממונות:

יש מחלוקת אמוראים בגמרא בבא קמא צח"ב האם אומן קונה בשבח כלי או אינו קונה. למשל: אדם נתן לאומן חומר חשוב על מנת לעשות ולעצב הימנו תמורת שכר כלי, והאומן התקין וגמר את הכלי. למי שייך השבח שבכלי הגמור? סברה אחת אומרת: אין האומן קונה בשבח הכלי הגמור אלא הכלי כולו על גופו ושבתו שייך לבעל הבית, שאינו חייב לאומן אלא שכר פעולתו. סברה אחרת אומרת: כל שבח הכלי שהאומן הפיקו בעבודתו ומאמציו שייך לאומן. בעל הבית אינו משלם שכר פעולה אלא את מחיר השבח המוסף, כשם שכל קונה משלם למוכר את מחיר החפץ.

הרמב"ם פוסק הלכה למעשה: "...נתן לו (= לגמר) את העצים לעשות מהם שידה תניבה ומגדל ונשברו אחר שנעשו – משלם לו דמי שידה תניבה ומגדל, שאין האומן קונה בשבח הכלי" (שכירות י, ד). בפסקי הרא"ש נפסק: אומן קונה בשבח הכלי. הנה תראה ההכרעה לגבי אומן בשר ודם מה שתהיה, הרי לגבי בורא העולם האומן מודים כל הפוסקים שאומן זה קונה בשבח הכלי. הנני מדגיש שאין אנו מטים את הדיון חס וחלילה כלפי בורא

העולם. לאמיתיה של ההלכה ובלי משוא פנים בדבר כלפיו – זכה רבונו של עולם בעולמו שהוא ברא ויצרו. המחלוקת בגמרא היא אך ורק לגבי אומן, שבסך הכל אינו בורא יש מאין. האומן שקיבל חומר מחברו בעל הבית על מנת לעבדו ולעצב ממנו תמורת שכר כלי – התחייב להחזיר לו, אחר גמר המלאכה וקבלת שכרו, את הכלי ושבתו. מששילם לו שייך הכלי הגמור מעיקרו לבעל הבית ואין האומן רשאי לעכו אצלו. האמוראים לא נחלקו אלא בזמן הביניים משיוגמר הכלי ועד לקבלת שכרו: האם בעל הבית, שגוף החומר שלו, זכאי לומר: דידי אשבח; או האם האומן זכאי לומר: דידי אשבח. אבל אם האומן מצא חומר של הפקדן, וזכה בו אפילו בלי רצונו המפורש לכך, ועיצב ממנו כלי, הרי לדברי הכל קנה האומן את הכלי ושבתו אף על פי שגוף החומר היה הפקדן. טעמו של דבר מפני שיצירתו ועבודתו מקנות לו זכויות בגוף הדבר.

טאמר בירושלמי מעשרות פרק א, הלכה ה': "הזורע שדה הפקדן חייב במעשרות" – אף על פי שהזורע לא התכוון כלל לזכות בשדה עצמה (נשאלו זכה בה הרי אין זה זורע בשדה הפקדן אלא בשלו) שייכת התבואה לזורע שעבד בשדה וחייב במעשרות. לקרקע אין בעלים ואין מי שיוכל לטעון: ארעי אשבח (= אדמתי השביחה). אבל היורד לשדה חברו שלא ברשותו וזרע בה, שייכת התבואה לבעל השדה מפני שזה יכול לטעון: ארעי אשבח.

הקדוש ברוך הוא ברא את העולם יש מאין. אין שום בעלים בעולם שיוכלו לומר לגבי בריאת העולם כי "דידי אשבח" (= שלי השבתי) והרי הקב"ה הוא בעל העולם. רבונו של העולם הוא האומר שבא הן את החומר ההיולי והן את הצורה של העולם. לא היו לו שום התחייבויות כלפי מישהו בעניין בריאת העולם. כל עניינה של בריאת העולם הוא בבחינת "עולם חסד ייבנה". הרי שבעניין זה פוסק הרמב"ם, שהאומן קונה בשבח הכלי.

והנה במסכת ברכות לא ע"ב טאמר דבר נוסף:

א"ר אלעזר: מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקרא להקב"ה צבאות עד שבאה חנה וקראתו צבאות, שטאמר: "ותדר מדר ותאמר: ה' צבאות אם ראה תראה בעוני אמתך" (שמואל א' א, יא) – כלומר: חנה הוסיפה לשם א־דני את השם צבאות.

כשאנו אומרים שהעולם הוא מעשה ידיו של הרבש"ע אין אנו מגבילים את אמירתנו ליקום, לכל תהליכי הטבע, למרחבי הרקיע, לנהר דינור וכו'

בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש" (דברי הימים"א, כט, יא-יב).

ברכת הנהיין מיוסדת כולה על יסוד האדנות. משמעה של ברכה זו היא נטילת רשות מאדון העולם ליהנות ממשהו בעולמו, כדי שלא לבוא ללדי איסור מעילה.

במסכת ברכות לה ע"א שנינו:

"תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה. וכל

הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה – מעל (היינו גזל; מעילה וגזילה הם מושגים זהים). רבי לוי רמי (= הקשה קושיה): כתיב "לה' הארץ ומלואה" (תהלים כד, א) וכתוב "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (שם קטו, טז); לא קשיא – כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה."

הנה אף לאחר ברכה לא יתכן לפרש בעניינו "עתן" בפשטות, כאילו מדובר בנתינה רגילה בתורת מתנה גמורה. אילו היה פירוש זה נכון, הרי שלא היינו צריכים לברך ברכה אחרונה. ובידוע שברכת המזון היא דווקא מדאורייתא. אלא יש לפרש את הפועל "עתן" בענינו במובן של מתן רשות ולא במובן של מתן גמור. זכר לדבר ממא שנאמר: "ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי על כן לא נתתיך לנגוע אליה" (בראשית כ, ו). אף לאחר מתן רשות על פי "והארץ נתן לבני אדם", עדיין על האדם לדעת כי "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה", שהנה בלי ברכה היא גזילה, כפירה ומינות. וכך אמר רב חנינא בר פפא בברכות לה ע"ב: "כל הנהנה מן העולם הזה בלי ברכה כאילו גזל להקב"ה וכנסת ישראל" – היינו כאילו מכחיש את מושג היהדות בדבר אדנותו של הקב"ה בעולם, שאותו גילה אברהם אבינו ושהעמידו דניאל כיסוד לאולת כנסת ישראל. ברכה בלי הזכרת אדנות אינה ברכה.

יסוד האדנות מתבטא אף בעניינים אחרים, כמו בעניין הצדקה. הביטוי "צדקה" אינו מובן כראוי. בדרך כלל מפרשים אנו את עניין הצדקה במובן עשית טובה לזולת. לכאורה פירוש זה הוא נכון, שהרי אינו חביים לעני שום חוב. לפיכך מה שאנו נותנים לו היא בבחינת טובה שהעני אינו זכאי לחבוע אותה מאתנו. אבל כבר הוכיח הרמב"ם במורה נבוכים, חלק ג, פרק ג, שתפיסה זו היא מוטעית. אילו תפסה התורה את עניין הצדקה בדרך זה – הרי שהיתה קוראת לה "חסד", שהוא מעשה שהזולת אינו זכאי לתבוע אותו מאתנו. אם התורה קוראת לה "צדקה" – ביטוי הזהה עם "צדק" – סימן מובהק הוא כי אין אני עושה שום טובה לעני. זהו מעשה של צדק. עשיית צדק היא חובה ולא חסד. ובאמת פסקה לנו ההלכה כך.

בלבד; כוונתנו לומר, שהמרא הוא אדונים אף של הפרטים והחלקיקים הקטנים ביותר בתוך הבריאה. הוא ד' צבאות ובבטוי "צבאות" כלולים אף כל הפרטים הזעירים והבלתי חשובים. לבורא העולם שייך הכל, כמו שנאמר: "לך" הארץ ומלואה תבל ויושבי בה" (תהלים כד, א) – כל העולם הוא קניינו של בורא העולם.

מעניינת ומופלאה היא תפיסת ההלכה המגדירה את ההקדש כבעלות משפטית. קדשי בדק הבית הם ממונו וקניינו של ההקדש. ההקדש קונה דברים מן המקדישים, מלבד קניין שעל ידי אמירה, אף בדרכי הקניינים שהוזכרו קונה בהם. יש מושג "בי גזא דרחמנא" (חולין קלט ע"א) – כלומר: בעל מקום שחפץ ההקדש נמצא הוא ברישות גבוה. לפיכך אם נדר אדם קרבן ולא הביאו – בא גזר ההקדש וגובה אותו הימנו בעל כרחו, מפני שמדר הקרבן הוא בגדר חוב. רווח בהלכה המושג "הקדש – ממונו גבוה".

למה ייחסה התורה לרבשי"ע קניינים כספיים כאלה? לא מפני שהקב"ה זקוק לכסף, אלא עיקר הכוונה היא שממון קדשים זה לא יהיה בבעלותו של אחר. המטרה היא שהאדם לא יראה עצמו כאילו הוא בעל הבית. לעשיר אומר הקב"ה: "לוי הכסף ולי הזהב" (חגי ב, ח) – אין עושרך שלך ככל למלכים ולמושלי עולם, החולשים על שטחים עצומים של אלפי מילין, הוא לוחש ואומר: דעו "כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי" (ויקרא כה, כג). הביטוי "לוי" עיקרו בלאו המשתמע ממנו כלומר: לא שלך. הרכוש אינו קניינו של שום אדם.

יש שהיהודי בעל ידיעות רבות, למדן, בעל מחשבות, מדען, דרשן ומטיף בחסד משלה את עצמו וכסבור, שהחכמה והכשרונות הם שלו ממש, שהרי עמל הרבה ולילות לא ישן כדי לסגל לעצמו את המעלות והמידות האמורות – והנה בא הפייטן ואומר לו: "הדעה והדיבור לחי עלמים", ובא הנביא ומהיר ואומר: "אל יתהלל חכם בחכמתו" (ירמיה ט, כב) ובאו אנשי כנסת הגדולה והתקינו לומר את התפילה: "אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה".

יש ואדם מפורסם בעולם, בריא בגופו ושולט בכל רמ"ח אבריו ומאריך ימים ושנים, רופאו שבדקו זה עתה מבשר לו שהוא בתכלית הבריאות. הכל משבחים ואוהבים אותו וכסבור זה, שתהילתו ובריאותו שלו הם; יש שאמן יוצר, כמו מסיקאי או צייר או פסל, המכניס רוח חיים בעימות, בצבעים ובאבנים דוממות, וכסבורים אלו שהכל משלהם – כלפיהם בא זור ומצהיר: "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל

הדמיון האנושי עדיין לא המציא עד היום הזה בשום מערכת משפטית את הרעיון המשווה, שייחכן לגבות צדקה בכוח. הלא מהותה של הצדקה נוגדת לכאורה תפיסה כזו. אף על פי כן יש הלכה מפורשת: "ממשכין על הצדקה אפילו בערבי שבתות" (בבא בתרא ח ע"ב) – אדם אמיד המסרב ליתן צדקה לפי יכולתו מותר למשכנו ולהוציא מתוך ביתו חפצים, אפילו ערב שבת בין השמשות. רוב רבותיו הראשונים מסכימים לדון זה ומסבירים אותו בכך, שיש שיעבוד נכסים לגבי צדקה כשם שיש שיעבוד נכסים לגבי הלואה. צדקה וצדק הם עניינים זהים. כאשר האדם מבין מדעתו שהצדק דורש פעולה מסוימת, למשל: לפרוע חוב, שלא לגנוב, שלא לגזול עניים ולקיים "לא תעשוק את רעך" (ויקרא יט, יג) – הרי נקרא היושר המקובל והרווח בשם "צדק". אולם כאשר האדם בשכלו הדל והשטחי אינו תופס פעולות מסוימות בגדר הצדק אלא כסבור שהן בגדר החסד – הרי זה אינו מבין את משמעותה של ה"הוא" שבצדקה.

ה"הוא" בתפיסתם של חז"ל מבטאת כהות – "והיה לך לאות על ידכה" (שמות יג, ט"ו) – יד כהה. ללמדנו שיש להניח תפילין של יד על יד שמאל. כשם שיד שמאל היא יד על אף שהיא יד כהה, כך הצדקה זהה עם הצדק, על אף שלפניו צדק כהה.

למה הטילה עלינו התורה את הצדקה בגדר חובה ושיעבדה למענה את גופנו ונכסיו בתורת פרעון חוב פשוט ביותר? תשובה: מפני שכך רצונו של רבש"ע אדון העולם, שהכסף והזהב שלו, שנשעבד עצמו על הצדקה. כל מה שנתן לנו הוא בגדר תנאי קודם למעשה הצדקה שלנו. וכך שנינו באבות ג, ז: "דברי אלעזר איש ברתותא אומר: תן לו משלו שאהה ושלך – שלו. וכן בדרך הוא אומר (דברי הימים"א, כט, יד): "כי ממך הכל ומידך נתנו לך".

אברהם אבינו היה הראשון שגילה את מידת הצדקה בעולם, כנאמר: "למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, יט) – דוק: "צדק" לא נאמר אלא "צדקה", לומר לך, שצדק בלשון זכר אף אחרים הבינו, אבל "צדקה", בלשון נקבה, לא תפסו אחרים כלל. ה"הוא" האפילה על ה"צדק".

לא הצדקה בלבד אלא הרבה מצוות האמורות בתורה תובנה רק לאחר שתופסים את אדנות ה' בעולם: שמיטה, יובל, תרומה ומעשר, חלה וביכורים, כל אלה מבוססים על העיקר, כי "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה".

שאת הנפש שגילתה היהדות כלפי הגאווה בכל צורותיה, כנאמר במלך:

"לבלתי רום לבנו מאחיו" (דברים יז, כ); וכן התנגדותה המוצהרת לעבדות, כנאמרו של רבן יוחנן בן זכאי: אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי "כי לי בני ישראל עבדים" (ויקרא כה, נה), ולא עבדים לעבדים, והלך זה (העבד העברי) וקנה אדון לעצמו – תירצע (קידושין כב ע"ב); וכן מה שהתורה מקפידה ומתנייחית בכל חומר הדיון כלפי הפועל בבריות ובכבודם ומצערם, ובייחוד כשהם מדלת העם, כנאמר: "כל יתום ואלמנה לא תענון" (שמות כב, כב) וכנאמרם "כל המלבין פני חבירו בריבים אין לו חלק לעולם הבא" (אבות ג, טו); וכן המוסר האנושי כולו – כל אלו מתחייבים וטובעים מאדנות ה' בעולם, ונאמר: "אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו. כי אם בזאת יתהלל המתהלל: השכל וידע אותי כי אני ה'..." (ירמיה ט, כב-כג).

הזכרת מלכות בברכות

כאן מגיעים אנו ליסוד האחרון שבמטבע הברכות: המלכות. "כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה" (ברכות מע"ב; רמב"ם, ברכות א, ה).

מהו פירושה של מלכות? מפני מה ברכה בלי הזכרת התואר "מלך העולם" אינה ברכה? וכי זקוק ריבון של עולם שנקרא לו: הוד מלכותו? העולם כולו – "לה' הארץ ומלואה". אולם זכות קניינו בעולמו מתעלה על סתם קניין שבממון למעלת הקדש. כבר הודגש שההקדש הוא קניינו של הקב"ה, לפיכך כל הנהגה מן העולם הזה בלי ברכה כאילו מעל בהקדש. מעילה חמורה יותר מגזילה. במעילה יש גם גזילה וגם עבירה שבין אדם למקום. על הגזילה אין הגזלן מביא קרבן כלל, ואילו על מעילה חייב המועיל להביא אשם מעילות. טעמו של דבר פשוט בתכלית: השבת הגזילה (החפצים הגזולים) לבעלים היא עניין אחר ממשפטי בלבד, ואילו המועיל בכסי מלכו של עולם – מחלל שם שמים ופוגע במלוא כל העולם כבודו. אף לגבי מלך בשר ודם שנינו בסנהדרין כב ע"א: "אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשים בשרביטו" – הרי אומר: היושב על כסא המלך ייחשב כחצוף הבוגד ומועל במלך, ולכן אין המלך רשאי ליתן רשות לכך. הוא רשאי ליתן רשות שימוש רק בעניינים משפטיים של "שלי-שלך", אבל בעניינים הנוגעים בכבודו של המלך אמרו: "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול" (קידושין לב ע"ב).

הנה בהזכרת "מלך העולם" מבקש אדם מיישראל בברכתו לפניו רשות ליהנות מעולמו מבלי למעול בקודש חס וחלילה. ברם הדבר עדיין צריך עיון מעמיק.

הנה העולם כולו קודש למלכו של העולם ועדיין נשאלת שוב השאלה: כיצד יתכן ליהנות מן העולם הזה אף לאחר נטילת רשות על ידי ברכה? אולם התורה מלמדת אותנו, שיתכן ליהנות מנכסי הקדש על ידי פדייתם. כל הדברים שקדושתם היא קדושת דמים ולא קדושת הגוף הם בני פדייה, שנאמר: "ויסוף חמשיית כסף ערכך עליו וקם לו" (ויקרא כו, יט).

מהו פדיון? התורה מתירה ליהנות מן ההקדש לאחר פדייתו לחולין במחיר שהוא בדרך כלל כערך שוויה של ההנאה שהאדם חפץ בה. רק לאחר פדיון ההקדש מקבל האדם רשות להשתמש בנכסיו של מלך העולם. והנה מהעוררת שוב שאלה מופלאה מאד: הרי העולם כולו שייך לרבש"ע ובכלל זה האדם על כל רמ"ח האיברים ושס"ה הגידים שבגופו, רוחו ומחשבתו, רגשותיו, רצונו ויכולתו, כנאמר בסליחות: "הנשמה לך והגוף פלגך... הנשמה לך והגוף פלגך". הכל הוא בבחינת קדשי שמים והנהנה מהם הוא מועל ובוגד. הדרך היחידה להיתר הנאה מנכסי שמים הוא על ידי פדיונם. פדיון משמעו – השוואה, כלומר תשלום לרבש"ע כביכול כשווי החפץ שממנו ברצוני ליהנות ורחי השאלה: מה אני יכול ליתן לקב"ה בעד פדיון נפשי, בעד גופי, בעד עצם קיומי האנושי, בעד ה"אני" כולו, בעד כל מה שקיבלתי מהקב"ה? – הוי אומר: הנאת האדם מן העולם הזה היא בדרך של פדיון כופר נפש, פדיון הגוף והנשמה.

קם לו יהודי עם השחר של ערב יוס"ה לכיפורים, כאשר מידת הרחמים מרחפת בכל העולמות, ואומר בכוונה ויחננו ויאמר פדעו (= פדאוה) מרדת שחת, מצאתי כפרי – כלומר: "ויחננו" – בחנינותך שאין קץ לה הראית לאדם דרך כיצד לחיות בעולמך וליהנות מזיו. "מצאתי כופר" – רק בחסדיך הרבים מצאתי רשות לכך על ידי שילום כופר.

שנינו ביומא סו ע"א: "אין מקדישין... בזמן הזה" – כלומר בזמן הזה כשביט המקדש חרב ואין מה לחזק בדקו אין מקדישין לכתחילה נכסים לשם בדיק הבית מחשש תקלה, שמא ייהנה מהם המקדיש וימעל בהקדש. ומה תקנתו אם הקדיש? הנה אומר שמואל בערכין כט ע"א: "הקדש שוה מנה, שחיללו על שוה פרוטה – מחולל" – כלומר מותר לו לכתחילה לפדות את הקדש דמים זה בשוה פרוטה ויצא לחולין ויותר בהנאה ולא יבוא לידי מעילה. וכך פוסק הרמב"ם בהלכות ערכין ה, י: "מותר לפדות הקדשים בזמן הזה ואפילו בפרוטה ומשליך לים המלח".

הרי שהפדיון אינו חייב להיות בשווי של ההקדש הנפדה. יתכן לזכות ב"מציא"ה אצל רבש"ע ולפדותו אצלו בפרוטה אחת חפץ של הקדש השווה מנה או אלפי אלפים דינרי זהב. הפרוטה היא הקרבן, והכופר הוא הפדיון. הגע בעצמך, הלא נאמר בתורה: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קלה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו" (ויקרא כה, יד) – וכיצד תגע ו"יתונו" את הקב"ה כביכול, את עצמך, את עצמך, את רעיתך וילדיך ואת העולם כולו, ותפדה הקדש יקר בשווה פרוטה? המשנה משיבה ואומרת: אין אונאה להקדישות (בבא מציעא נ ע"א). רבש"ע כביכול מרשה ש"יונו" אותו. תמורת קרבן של פרוטה אחת וכופר דל הוא נותן רשות ליהנות מן "האריך ומלואה תבל ויושבי בה". ה' מלך העולם דורש מן האדם כופר נפש בסכום לא יותר מפרוטה אחת. ולא – הרי הוא מועל בקדשים.

בשלוש "פרוטות כופר נפש" קונה כנסת ישראל את עולמה

אם תשאלוני מה דורשת היהדות מן האדם! אשיב לכם: היא דורשת את פדיון העולם "בפרוטה אחת"! כופר הנפש אשר רבש"ע דורש מן האדם הוא מעין זעיר אנפין של אותו הקרבן שהוא כבדו ועצמו כביכול מביאו. אין הקב"ה דורש מן האדם דבר שאינו דורשו מעצמו. כלל גדול בתורה הוא "ללכת בדרכיו" (דברים ח, ו). התורה מגלה לנו הרבה מדרכי הקב"ה, אף כשהיא לכאורה מדברת בעניינים פשוטים של העולם, כדי שנשכיל ללכת בדרכיו.

פרוטות הכופר הראשונה: סוגה בשושנים כעין סוד הצימצום

הפרוטה הראשונה שאותה דורש הקב"ה מאדם בישראל היא לחיות בסייג שושנים של מצוות ומעשים טובים כעין סוד הצימצום.

מקובלים ובראשם האר"י הקדוש ב"ש חיים" והאדמו"ר הזקן – כולם הביעו את הרעיון שבחיות העולם הושתתה על הצימצום.

האן"סו"ף כשאמר וברא את העולם צימצם עצמו כביכול לכדי מתן מקום וישות לבריאה. אילו לא תפס במידת הצימצום אלא במידת ההתפשטות, לא יכול היה העולם להתקיים. על האן"סו"ף בלי מידת

הצימצום נאמרו המלים "כי נשגב שמו לבדו" (תהילים קמ"א, ג). רבשי"ע ויתר כביכול על כמה ממידותיו כדי להעניק מציאות לקיום עולמו. כך הוא הדבר לא רק לגבי האפשרות המיטאפיסית של קיום העולם אלא אף לגבי קיומה של כנסת-ישראל כחטיבה אחת מיוחדת בעולמו.

אם נתאווה הקב"ה שיהא קיים בעולם העם הנצחי מפני שרצה לתת לעולם את התורה, הרי יכול היה לבחור במין האנושי כולו ולתת את התורה לעולם כולו בבת אחת. והנה מלך כל הארץ, שאליו אנו נושאים תפילותינו בראש-השנה ואומרים לפני פסוקי המלכויות – בחר דווקא בעם קטן, עם עני, שיהא העם הזה ממלכת כהנים וגוי קדוש. רבשי"ע מדגיש כי יכול היה לבחור כ"עם" הנבחר באנושות כולה: "ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ" (שמות י"ט, ה); "לא מִרְבֵּכֶם מכל העמים חשק הי בכס ויבחר בכס כי אתם המעט מכל העמים" (דברים ז, ז) – מכל באי העולם בחרתי בכס שתהיו עם סגולתי, והיינו בחינת הצימצום.

מחו צימצום! המדרש המובא בילקוט שמעוני, שמות, שס"ה ובפסיקתא, מספר לנו: בשעה שאמר לו הקב"ה למשה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה, ח) נבהל משה ונרתע לאחוריו ואמר: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך" (מלכים"א ח, כז) ואתה אומר לי: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"! אמר לו הקב"ה: משה, לא כשם שאתה סבור אלא עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום ושמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכינתי למטה. פעמים השמים ושמי השמים לא יכלכלוני ופעמים אני יורד ומצמצם את שכינתי אמה על אמה. שנאמר: "ונעודתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון העדות" (שמות כ"ה, כב).

אף על אדם מישראל לנהוג במידת הצימצום ועשיית סייגים לעצמו בהרבה דברים. ההלכה עצמה היא למעשה תורת הצימצום. הרי בפרוטות כופר אחת פודה אדם מישראל את ההקדש של העולם כולו להנאתם של בני אדם.

במערכת ההלכה אפשר לראות בכופר כעין שיטה שאני קורא לה "סוגה בשושנים". בלי שום אימת משטרה ומערכת עונשין, בלי שלטון של הוצאה לפועל ובתני סוהר – בלי כל אלה מקיים היהודי תורה ומצוות. לא קל לו ליהודי לקיים את דיני השולחן ערוך. לפעמים – וביחוד בחברה המודרנית – כרוך קיומם בקשיים גדולים. אף על פי כן אין סייגי הדתיים חוצצים בינו ובינם כמחיצה של ברזל אלא הם בעיניו סייגים של "סוגה

בשושנים". בקלי קלות אפשר לרמוס את סייגי השושנים, אף על פי כן כשיהודי חושק בהם הרי הוא משלם את פרוטת הכופר, שתמורתה מתיר רבשי"ע לבאי העולם ליהנות מעולמו ולחיות בו.

השולחן ערוך דורש את הפרטה הזו באופן מתמיד. ככל שהיחסים הם אינטימיים יותר, ככל שעלמה ונסתרת פועלתו יותר וכל שפחות אנשים רואים אותנו בהתנהגותנו – כך נאות יותר הן השושנים.

יהודי המקדש אשר צריך לברך קודם הקידושין: ברוך אתה... אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על העריות ואסר לנו את הארסות והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה וקידושין. אולם תמורת ה"והתיר" משלם היהודי שתי פרוטות: פרוטה אחת הוא נותן לאישה הנישאת לו ופרוטה שנייה הוא נותן אחר-כך לרבונו של עולם. והרי מאמרי חז"ל במדרש חזית ז, ג ובפסיקתא רבתי על פי מיעוץ של רש"י:

"סוגה בשושנים" (שיר השירים ז, ג): "גדורה ומסויגת בגדר שושנים", די לה בגדר קל ואין אחד מהם פורץ בו ליכנס. הרי חתן וכנס לחופה, לבו מתנגע לחופה ולחיתוב חיתונו. בא לזקק לה, אמרה לו: טיפת דם כחרדל ראיתי. הרי הופך פניו לצד אחר, ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו."

הרי שיחקה לחתן והכלה "שעת כושר" בחסות אפילת הלילה – לחטא. הם ביחד לבדם ומשתקקים בלהט זה לזה ואין אדם רואה אותם ולא נוזף בהם – אך שם נוכח הרבשי"ע ופורשים מן העבירה. זוהי "פרוטת הכופר" שבה הם פודים את עצמם מלפני הקב"ה לחיות בעולמו.

והנה ממשיך שם רש"י:

"הרי שהוא עובר בדרך [בחוץ חס והחמה לוהטת והחולך בדרך הוא רעב וצמא מאד. והנה] ראה בכורות בראשי התאנים [תאנים בשלות רכונות כלפי מטה וקורצים לו: בוא טול אותנו וירנח לך:] פשט ידו ליטול אומרים לו של ישראל הם [תאנים אלו אינן שלך, יש לכן בעלים, אסור לך ליהנות מהן:] הוא מושך ידו מפני הגזל – הרי "סוגה בשושנים".

מי אומר דברים אלו לעובר אורח? – מלך העולם שהוא מבדל לפניו. הלא התאנים הן קודש, הן שייכות לרבונו של עולם והוא נתן אותן לאחר ולא לך. אסור לך לגזול אותן. אלא מאי – רעב אתה, צמא אתה – דבר זה ידוע לך. והרי זוהי ממש הפרטה שבורא העולם דורשה ממך. אכן תוכל ליהנות מתאנים כאשר תגיע לכרמך שלך.

וכך חוזרת על עצמה תופעה זו כל הימים – בעניינים של שבת, כשרות, חינוך הבנים וכדומה. רבשי"ע תובע כופר-נפש ופדיון. נכון הדבר –

התביעה היא קטנה, בסך הכל פרטטה, שהרי מהי לעומת הזכות הגדולה שזוכה בה יהודי על ידי קיום תורה ומצוות!

פרטות הכופר השנייה: הענותות והאלמוניות

רביש"ע מביא כביכול עוד קרבן גדול יותר מזה האמור למעלה, והוא העלמו, שנאמר: "זה שמי לעולם" (שמות ג, טו) – "לעלם" כתיב. הקב"ה – הכל שלו; בכל מקום הוא מצוי – "מלא כל הארץ כבודי" (ישעיהו ג, א) לית אתר פנוי מיניה; הוא מחדש בכל יום תמיד מעשי בראשית; הוא מחייה את כל העולמות באיתגליא ובלא איתגליא; כל הטבע כפוף לו וממלא את רצונו – אף על פי כן הוא מסתתר ונסתר אין כמוה ואינו מופיע לעיני כל חי כאדון העולם. יש שהוא מתגלה כשהוא מסתתר בעב הענן, כאמר: "יורד ה' בענן" (שמות לז, ה) – ואינו נראה, והרי האדם צריך לגלותו. לפעמים האדם יותר ממה שהוא חצוף כלפי שמיא הוא שוטה מופלג עד שנדמה לו, חס ושלום, "מי אדון לנו". דווקא רביש"ע הוא הענותן הגדול ביותר – "יושב בסתר עליון בצל שדי" (תהלים צא) שדי לו באלהותו (ראה רש"י לבראשית יז, א). ואמנם ההסתר נובע מן הצימצום.

והרי העלמו קרבנו הנוסף. האדם משתמש ב"פרטטה שלו" ביחסיו האישיים עם חבריו ועם סתם בני אדם. כל אדם נכסף לכך שבני אדם יכבדו אותו, יכירו בערך פעולותיו, וישעריכו ויפרסמו אותו כאדם חשוב שיש לתת עליו תמיד את הדעת. שאיפתו זו מתבטאת בייחוד במאווייו שלא ישכח מן הלב אחר מותו ולהיות כעין נצחי. רצונו להיות נזכר בהיסטוריה, שתלמידיו בתי ספר ילמדו עליו וישנו תאריכים מסוימים ממסכת חייו, כעין הנאמר: "קרבם בתימו לעולם משכנתם לדור ודור קראו בשמותם על אדמות (תהלים מט, יב).

הנה באה היהדות ודורשת מן האדם אלמוניות. צריך היהודי תמיד לרסן את עצמו, למלא את תפקידו ולהיעלם; אסור לו ליהודי להתבלט. זוהי פרטות הכופר שצריך אדם מישראל לשלם עבור עולם, ולכן הפדיון שווה יותר מפרטטה ואפשר שעל ידי פדיון זה הוא בונה מזבח גדול, של "אנוכי עפר ואפר" (בראשית יח, כז). צא וראו: מה אנו יודעים על האישים של חכמי המסורה ביהדות? הנה היה לנו מוסד נאדר בקודש ובסמכות, שחבריו נקראו "אנשי כנסת

הגדולה", והם שהבטיחו לנו לדורות את קיומה של תורה שבעל פה. חז"ל אמרו על אנשי כנסת הגדולה "שהחזירו עטרה ליושנה". כל הדגנים כמו מוקצה, שבות ושבת – הורתם ולידתם באנשי כנסת הגדולה. כל התפילות, הברכות, קידוש, הבדלה – הם שטבעו וקבעו את מטבע נוסחם. אך מי היו ומתן תולדות חייהם של חכמי ישראל אלו? – הרי אינו יודעים עליהם אלא מקצת מן המקצת. שמות בודדים בלבד ידועים לנו, כמו עזרא הסופר, נחמיה ושמעון הצדיק. והרי היו מאה ועשרים איש ואף על פי כן אינו יודעים עליהם הרבה. הללו לא ביקשו להנציח את עצמם. הם שאפו ושקדו לגבש את התורה שבעל פה ואת כל כנסת ישראל, אך משעשו את מלאכתם נתעלמו. ואם היה אחד ביניהם, הוא נחמיה, שאמר "זכרה לי אלהי לטובה" (יג, לא) – לא היתה דעת החכמים נוחה ממנו, מפני שאסור שאדם מישראל יבקש תהילת עצמו.

מה יודעים אנו על רבי יוחנן בן זכאי, על רבי עקיבא, על רבא ואבבי? מה ידוע לנו על רב אלפס, על רבי משה בן נחמן ותקופתם? מה יודעים אנו אפילו על הגאון מווילנה ועל רבי חיים מוולוז'ין, על רבי חיים מברסק ואפילו על אבא שלי ז"ל? פרטים ביוגרפיים רבים ומדויקים ותולדות חיים מקיפים אין לנו כלל. שעה שאצל אומות העולם נכתבו ספרים גדולים ורבים על גדולתם, הרי אצלנו היהודים כמעט ולא כתבו על גדולי האומה.

ר' חיים ברלין מספר, כי כאשר פורסם בשנת תרכ"ב ספר תולדות ר' עקיבא איגר, לא רצה רבי הירש לייב אפילו להציץ בספר זה. מצטט אני מלה במלה את דברי רבי חיים ברלין, בנו של הנצי"ב: "ואמר, שכל זה בכלל האמור באבלים, אין עושין נפשות לצדיקים, שדבריהם הן זכרונם, ומה מני הילוך לדעת יום הולדתו או יום פטירתו או תיאור פרצוף תמונתו, אם כה היה או כה והעיקר לשים עין ולב על דבר תורתו". גישה פאראדוקסאלית כזו היא יהודית טיפוסית ונובעת היא ממעמקי תודעתנו המוסרית.

במסכת עדיות, א, ד, שנינו משנה מיוחדת לענייננו: "ילמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה? ללמד לדורות הבאים שלא יחא אדם עומד על דבריו, שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם". לשם מה נזכרים במשנה דברי בית שמאי לבטלה, שאין הלכה כמותם, עם דברי בית הלל שהלכה כדבריהם? וכן לשם מה נזכרים בה דברי היחיד בין המרובין, הלל יחיד ורבים הלכה כרבים? ובכלל, לשם מה נזכרו שמותיהם של חכמי תורה שבעל פה – הלא הזכרת שמות נוגדת את

היהדות הדורשת צניעות, כנאמר: "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה, ב), הלא העיקר הוא השיטה ודברי התורה עצמם ולא שמות תופסי התורה! אלא הטעם שנזכרו בתלמוד בית שמאי ובית הלל ושמות חכמים אחרים הוא כדי להעמיד לפנינו דוגמאות של ענוותנות. כאשר הכריעו רוב החכמים בבית המדרש שלא כמותם – נכנעו היחידים ולא נאבקו עוד על דעותיהם. הם לא המשיכו במאבק סתם כדי להוכיח שהאמת היא דווקא לצדם. אילמלא טעם זה לא היינו כלל יודעים על בית שמאי ובית הלל. אלא היתה המשנה אומרת: חד אמר מברכין על היין ואחר כך על הנר וחד אמר מברכין על היום ואחר כך מברכין היין וכו'. בתלמוד נזכרים שמות היחידים רק כשיש צורך מיוחד. בדרך כלל נזכר בו מראש דשמעתא באופן אוניומי בלבד.

"אחרים אומרים" – וכי יודעים אתם מי הם ה"אחרים" האלה? לפעמים אומרת הגמרא: "מאן אחרים?" וכי ידוע לכם מי היו התנא קמא והתנא בתרא? מי הם חסידים הראשונים ומי הם טובלי שחרית? – כל אלה היו חיללים אלמונים בתוך כנסת ישראל, שלא ראו לספר על עצמם דבר. הם באו, מילאו חובתם ונעלמו.

פרוטת הכופר השלישית: האילמות וקבלת יסורים באהבה

הפרוטת השלישית שמשלם אדם מישראל לרבש"ע כדי שיהא זכאי ליהנות מעולמו היא על פי "ללכת בדרכיו", כמאמרם בגיטין נו ע"ב: דבי ישמעאל תנא: "מי כמוד באלים" (שמות טו, יא) – מי כמוד באלים – כלומר, אף על פי שכוחו וגבורתו מלא עולם, רואה ושומע הוא עלבונו מעוברי עבירה ושותק ונוהג כלפיהם באלמות וארץ אפיים, הנה אף הכופר שכנסת ישראל משלמת לקב"ה היא במידת האילמות וארץ אפיים, כשם שהוא ארץ אפיים לרשע ולצדיק. ומה? – שלא לדרוש תירוצים תיכף ומיד על קושייתנו על הנהגת עולמו, ואפילו אם זו חריפה וחמורה ביותר ונוגעת במצב עניינים מסוים הנראה לנו אבסורדי ביותר. אילו היה הקב"ה דורש מן החוטא שישגיב מיד על השאלה: "למה וכיצד חטאת לפני?" היה החוטא נענש מיד – אלא הוא ממתין לו הרבה לתשובתו עד שיחזור בתשובה.

אכן, אנו מקשים קושיות ומבקשים תירוצים, אולם אחת המידות שהתורה שבעל-פה נדרשת בהן היא מידת "שני כתובים המכחישים זה את

זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם". אנו היהודים שהצטינו באמונות של תיובתא ואיבעיא להו בשדה ההלכה, אף על פי כן ידענו, שהן בחיים הפרטיים והן בחיים הציבוריים יש לפעמים להימנע מהצגת קושיות.

אנו מברכים ואומרים לפנינו "ברוך אתה...", לא רק על הטובה, על הנאותה, כמו על כוס יין, אשכול ענבים, חופה, ברית-מילה ופידיון הבן. אלא אף על הרעה, על יסורינו ומכאובינו. אנו סוגלנו לצמצנו את הכופר לעבוד את רבש"ע מתוך יסורים, לגלותו גם מעבר למחיצה מפסקת של מכאוב גוף ונפש. למדנו שלא להקשות קושיות אלא לברך על הכל באותה ברכה ממש. זוהי מידה יהודית מובהקת. זוהי פרוטת הכופר שאנו משלמים בשביל הנאתנו ושמחתנו בעולמו של רבנו של עולם. מה קשה ברכה ממש. זוהי מידה יהודית מובהקת. זוהי פרוטת הכופר שאנו משלמים בשביל הנאתנו ושמחתנו בעולמו של רבנו של עולם. מה קשה ומכאוב יותר מאשר לקרוע קריעה עם הסתלקותו של אדם שהוא קרוב ויקר לך? אנו מברכים לפנינו על כך "ברוך דין האמת"; יהודי מפזר רגבי אדמה על קבר רען, שנטמן בתוכו היקר והטוב והיפה שהיה לו בעולמו, והנה היהודי המסכן הזה אומר "יתגדל ויתקדש שמייה רבתי". בתוך עיצומו של האסון מחפש היהודי את רבש"ע, כשם שהוא מגלה אותו לכשיתרחש לו נס וחבוא לו ישועה.

יתרה מזו: היהדות דורשת מאדם בישראל כוחות נפש ומשמעת רגשית בשיעורים מדהימים, עד שהם לפעמים למעלה מכוחות אנוש. הנה בערב חג הפסח נפטר אביו או אמו או רעייתו או אחיו, רחמנא ליצלן, ונקבר בקבר רען. היהודי האבל חוזר לפנות ערב לביתו, חולץ נעליו ומתחיל לישב שבעה. ביתו שומם וקודר, וכולו אומר ומעיד שזה עתה נעדרה ונקברה נפש אהובת המשפחה. כל הבית נהיג וכאב לב. והנה החמה שוקעת ומתקדש חג הפסח ופתאום מפתיעה ההלכה ומצוה: חסל סדר אבילות שבעה! רגל מבטל אבילות. הדליקו נר של יוס"טוב! יש לאמור ברכת שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. לכו אל בית הכנסת ושובו הביתה והסבו כבני מלכים לסדר ליל פסח; שמחו על אשר גאלנו וגאל את אבותינו, זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. רבש"ע, כיצד מסוגלת ההלכה לבקש מאתנו מין התנהגות כזו? אמנם, מקבל אני דברים הרבה – ההלכה מחייבת אותנו בהרבה חיובים: שבת, כשרות, טהרת המשפחה, תפילין, משא ומתן באמונה. אולם כיצד תוכל ההלכה לצוות עלי להתכחש לאבלי, רחמנא ליצלן! איך תוכל ההלכה לדרוש ממני אמירת הלל כאשר נשמתי עטופה אבל כבד? אלא מאי – זהו צו ההלכה. כך מחויבים אנו

ימי זיכרון

לנהוג. רבשי"ע הוא ארך אפיים — אף אתה צריך להיות, ככל האפשר, בעל מידה זו.

והנה זה כלעומת זה. וכאן אני מביא מעשה שהיה: מגיע הלילה הראשון של חג השבועות בישיבת וואלוז'ין. כל הישיבה מוארה אור יקר. שבע מאות, בערך, מבני הישיבה יושבים ולומדים. לפתע מופיעה דמות האבהית של הנצי"ב ובקול מורם הוא קורא: רבותי, הבה נצא במחול לכבוד מתן התורה. כל הישיבה והנצי"ב בראשה יוצאת במחול קודש, בריקוד של להט ואש. תוך הריקוד מגיע שלוח רץ מאת משרד המברקים המקומי ומגיש לידי של ראש הישיבה מברק פתוח. הנצי"ב מצץ כהף עין במברק ושמו בכיסו תוך אמירת אגב: "שום דבר, הבה נמשיך במחול". וכך עובר כל חג השבועות בוולוז'ין תוך ריקודים חגיגיים ושמחת נפש, תוך לימוד תורה. במוצאי חג השבועות מבדיל הנצי"ב על הכוס ומסיים ב"ברוך המבדיל בין קודש לחול". לפתע נעלמת לחלוטין קדושת יום טוב והנצי"ב מתעלף. המברק שהגיע בלילה הראשון של חג השבועות הודיע לו על פטירתה של אחותו הצעירה.

זהו סיפור של ארך אפיים. זהו כופר-הנפש, הגדול ביותר אשר יהודי צריך לשלם לרבשי"ע, פדיון-נפש שהוא שווה יותר מאשר פרנסתו. כבר דרש רב עזריא דרוש נאה: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: כתוב בתורתך "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד" (דברים י, יז) והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב: "ישא ה' פניו אליך" (במדבר י, כה)? אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך" (דברים ח, ט) — והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה" (ברכות כ ע"ב).

נשיאת פנים פירושה: הסתכלות פנים אל פנים בפני הזולת ודרכם עד לתוך תוכה של נשמתו. הקב"ה נושא פנים לישראל. כאשר יהודים נכשלים בחטא, אין הקב"ה בורח עניינים חיצוניים — מה נתחלל בטומאה. מבטו האוניסופי חודר עמוק עמוק לתוך הנשמה והאישיות הישראלית, ובמעמקים האנושיים הוא מגלה את הנשמה הפנימית הישראלית שעשאה קיימת בטוהרתה ולא נתחללה בעוונות. הקב"ה מבקש כביכול את פני הקודש של היהודי ומוצאם בתוככי אפר החולין.

כל זה על שום מה וזכות מה? מפני שכך נהגה לפנינו כנסת ישראל בנשיאת פנים בכל תולדותיה. אף בזמנים קשים של הסתר פני השכינה, שבהם הכל התאכזר על כנסת ישראל באכזריות איומה עד ששקעה כולה באבלות וצער — לא ביקשה תשובות מיד על שאלותיה הנוקבות: למה? מפני מה?

תברכות ביהדות

... אף כאשר אדם מיישראל מתייסר ושרוי בביתו בעניות ודלות וביאוש, כשכל "ועֲבַדְתָּ" שלו אינו אלא "כביצה" או "כזית" ולפעמים אף לא בשיעורים מזעריים אלה, מתייצב היהודי ואומר ברוב התלהבות: "ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם הוֹן את העולם כולו בטובו, בחן בחסד וברחמים". היהודי המסכן משווה נגדו תמיד את הרבשי"ע ואף נושא לו פנים.

ברכת הקדושה ונוסחה

נוסח הקדושה שאנו אומרים בתפילת העמידה בציבור מורכב משני פסוקים: האחד מנבואת ישעיה: "קדוש, קדוש, קדוש, ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו" (ו, 3) והשני מנבואת יחזקאל: "ברוך כבוד ה' ממקומו" (ג, יב).

במסוף לשבת ויום טוב משולבת שאלה על האומר בישעיה, והקדושה של יחזקאל משיבה עליה. והרי הנוסח למוסף:

"קדוש, קדוש, קדוש, ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו" כבודו מלא עולם משרתיו שואלים זה לזה: איה מקום כבודו? — לעומתם ברוך יאמר: "ברוך כבוד ה' ממקומו".

מה תוכנה ומשמעותה של הקדושה המצורפת מפסקי הנבואות של ישעיה ויחזקאל?

חז"ל אומרים, כי כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיה. אלא יחזקאל דומה לבר-כפר שראה את המלך, בשעה שישעיה דומה לבר-כך שראה את המלך. לכן מספר לנו יחזקאל את חזונו באריכות, וישעיה מספר לנו את חזונו הוא בקיצור: "ואראה את ד' יושב על כסא רם ונישא" (ו, א).

הנכון הוא, כי חז"ל כלל לא רצו לבטא במאמר זה איזו הבחנה בין שני האישים האלה — ישעיה ויחזקאל. שניהם היו נביאי השם. נבואות שניהם הונחו בתנ"ך ואנו מכירים את שני נביאי הענק האלה. מה שבאמת התכוונו חז"ל לומר לנו הוא עניין אחר: הנסיבות ההיסטוריות שבתוך ראה ישעיה הנביא את רבשי"ע הן שונות ואחרות למרי מאלו שבין התרחש חזון יחזקאל. היכן ראה ישעיה מראות אלהים? בירושלים, בתוככי בית המקדש, בקדשי הקדשים, בתוך סביבה גדושת קדושה, בתצורות בית ד'. על המזבח עוד עלה עשן התמידי של שחרית ובתוך ההיכל ענן הקטורת של מזבח הזהב, עוד דלק נר התמידי בעזרה, לויים עוד שוררו שירים ושבו ויהודים עוד היו בעזרה עטופים תפילה של התרוממות

וכעין החשמל". יחזקאל לא נכנע לדיכאון. גם כאשר נראו השמים אטומים וחרשים כפי שהיו בימי אושוויץ, טרבלניקה ומאידאנק; "ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהם מלמעלה" (שם א, כב) – איום ונורא המראה; קור וקרח. חס ושלום לית דין ולית דיין. אולם יחזקאל הנביא גם עתה מבקש ורואה בשמים: "ומעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אדם עליו מלמעלה" (שם א, כו) – אכן מעל הכל, מעל לרוח סערה והענן הגדול, מעל האש המתלקחת ומעל לקרח הנצחי – ישנו כסא רם ונישא ויש דמות במראה: "ברוך כבוד ה'....".

השירה ששמע יחזקאל אמנם אינה כשירה ששמע ישעיהו: "קדוש, קדוש, קדוש, ד' צבאות מלא כל הארץ כבודו", מפני שכאן אין מוצאים את הרבשי"ע בכל פינה ובכל צעד. אלא יש הסתר פנים, נסתם ונעלם בשבעה רקיעים – א"ל מסתתר בשפירי חביון. כאן הכל שואלים "איה מקום כבודי" וכאן נשמעת התשובה "ברוך כבוד ד' ממקומי". וכנסת ישראל הכניסה את שתי השירות לקדושה אחת.

ומתפללים בהתלהבות או כורעים ונופלים על פניהם. כל בית המקדש היה מלא רוח א־לֵהִים, קדושה, טהרה ואצילות. כנסת ישראל כולה עדיין היתה שרייה במקומה, איש תחת גפנו ואיש תחת תאינתו. סנחריב עדיין לא הגלה את עשרת השבטים וארץ ישראל היתה פורחת מבחינה כלכלית. עוד לא טעמו בני ישראל טעמם של גלות, רדיפות, יסורים ועבודות. ישעיה היה עדיין קרוב מאד לזמן, שעליו אומר הזוהר כי הירח עוד היה מאיר במילואו – "סיהרא בשלמיותא". בתקופה זו של רוח הקודש ונבואה, אש מן השמים, נסים ונפלאות, התגלה הקב"ה אלינו כ"מלכא קדישא", בתפארת יסוד, כשהכל מסביב שקט, נאה, שאנן ונעלה. גילוי שכנינו עלינו אז היה בבחינת "דזכרא" – השפעה באספקלריה מאירה וזה. כולם היו מסוגלים אז לדעת את הקב"ה ולהאמין בו. לא היו להם אז ספיקות וקושיות. אז, בנסיבות כאלו, רואה הנביא ישעיה את בורא העולם "יושב על כסא רם ונישא ושוליו מלאים את ההיכל" (ו, א) – בכל פינה ומקום הובחנו "שולי בגדיי". ואז יכול היה ישעיהו הנביא לקרוא בקול שמחה: "קדוש, קדוש, קדוש, מלא כל הארץ כבודו".

אמנם אף בזמנים ההם לא היה קל הדבר לכל אחד ואחד לגלות את בורא העולם, שהיה מעוטף בתוך הענן. אולם ישעיהו הנביא חזה אותו. הנביא היה בבחינת כִּרְכַּךְ שראה את המלך. כל הדר סמוך לפלטין של מלך יש לו הזדמנויות מפעם לפעם לראותו.

אחרות לגמרי היו הנסיבות ההיסטוריות שבחן ראה הנביא יחזקאל את מראות א־לֵהִים שלו. לא בירושלים, לא בבית המקדש ולא בהיכל ה' ראה יחזקאל את חזונו, אלא בניכר על נהר כבר. הכלעלה בעשן. ירושלים ושאר קהילות קודש, רבבות ואולי מאות אלפים קהילות אחרות היו חרבות. אין כהונה, המלך היה אסור בשבי, מוכה סנורים וגלמוד. חבורות גולים, עבדים שבויים נמצאים במחנה ריכוז שעל נהר כבר. שמה מעבדים אותם בפרך ומלקים אותם. ודווקא שם בתוך הרשעות והטומאה, הרצח והחרפה – "נפתחו השמים וראה מראות אלהים" (יחזקאל א, א). מה יכול היה יחזקאל לראות בשמים? – כלום היה יכול לראות אז את ה' צבאות יושב על כסא רם ונישא? הלא הכל בסביבתו של הנביא היה לועג ובו לו? מה יכול היה הנביא להבין בתוך "רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת" (שם, א, ד) – סערה, חשכות, חורבן, אש! כיצד מוצאים את רבון העולם בתוך מצב כזה?

אולם יחזקאל ראה בכל זאת אור – "ונגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל מתוך האש" (שם). אפילו בתוך החשכה רואה נביא יהודי "נוגה

פרקי השנה

רלו

פרק ל"ו

תפילותיו וברכותיו של הצדיק

בוא וראה גודל כוחה של תורה, ולאן יכול להגיע האדם באמצעותה.

"ומצינו שהצדיקים השיגו מעלה זו שנקראים מלאכים וקדושים, כי באמצעות התורה תגדל ותעלה מעלת האדם עד אין קץ למעלה מהמלאכים" – כותב ה"אור החיים" הק' (שמות י"ט, ו'). ובמקום אחר הוא כותב (שמות י"ד, כ"ז): "אכן תנאי זה הוא בכלל התנאים שהתנה ה' על כל מעשה בראשית, להיות כפופים לתורה ועמליה ולעשות כל אשר יגזור עליהם וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ב"ה..." לאור זה הוא כותב: "והנה ביציאת ישראל ממצרים עדיין לא קיבלו את התורה ואין גזירתם על הנבראים גזירה, ולזה לא הסכים הים ליחלק להם, ומען למשה; אתה נבראת בשש' ואני בנ', זה רמז כי אינו בן תורה, שאם היה בן תורה הנה הוא קודם לו, כי התורה קדמה לעולם כולו. ולזה נתחכם ה' והוליד ימינו לימין משה, פי', הראהו כי הוא בן תורה המתייחס לחימין דכתיב מימינו וגו', וכשראהו תיכף ומיד נקרא כתנאי הראשון. והוא מסיים: "ולזה כל צדיק וצדיק שיעמוד אחר קבלת התורה יביא בידו שטר חוב א' לכופו ליחלק לפניו. ותמצא, שכשלא רצה ליחלק לר' פנחס בן יאיר ולהמתלווה עמו, רצה לקונסו ופחד הים ממנו" (חולין דף ז' ע"א).

נקדים כאן מה שמצאנו בס' "מנחת שבת" (סי' פ"ד אות ס"ה) לרבי שמואל הכהן בארשטיין. הוא דן אם מותר לכתוב "דיפעשא" (קוויטל) בשבת, להודיע לחכם וצדיק שיבקש רחמים עבור חולה שיש בו חשש סכנה, באופן שאי אפשר לכתוב ע"י עכו"ם? הוא כותב, כי לאור דברי ה"מגיד משנה" (פרק ב' מהל' תעניות ה"ב) שלכן אין מתריעין בשבת בשופרות על חולה שיש בו סכנה, כיון שאין התקיעה כדבר ברור שיציל, ולכן אין דוחים שבות דתקיעה בשבת, לפי זה גם בנידון דידן, אין זה דבר ברור שיועיל ותתקבל תפילת הצדיק עבור החולה הלזה, ויתכן שאין להתיר כתיבה זו, ובפרט כי תקוות רפואה שע"י תפילה הוא רפואה שלא על פי הטבע. הוא מביא מה שכתב לו בזה המהרש"ם, המסיק בענין זה: "ולכן לצורך תפילה בוודאי אין להתיר, וכן שמעתי שהורה הגאון מוהר"ר שלמה קלוגר ז"ל מבראד, וגער באחד שהתיר".

אך עם כל זה מעיד הימנחת שבתי, שיתכן שעיי עכ"ם יש להחזיר הדבר. אמנם ב"ישוריו המנחה" הנדפס בסוף הספר הוא כותב, שיש בידו תשובה בכתיי מהגאון המהרש"ם בענין זה (ראה שו"ת מהרש"ם תניינא סי' רכ"ח) ואשר בה הוא אוסר גם עיי עכ"ם. המהרש"ם כותב בתשובה זו: "אך לצורך חולה שיש בו סכנה לשלוח לצדיקים שיבקשו רחמים, יייל דהוי כמקום פיקוח נפש דמותר לחלל שבת אפילו באיסור תורה, וכל שכן בשבת (דאמירה לעכ"ם שיכתוב לא הוי אלא שבות). אבל בכל זה צריך שיהיה אהמחי אותו צדיק שיפעול בתפילותיו. ועובדא ידענא בעיר מולדתי בואלמשוב שהיה חולה מסוכן ובאותו זמן היה מו"ר הרב הגה"ק ה"ר שלום מבעלזא זצלה"ה משובתי שבת בבראד, והחזיר דין אחד לכתוב עיי עכ"ם בשבת שם החולה ושם אמו, ושלה לבראד, והרעיש הגאון ה"ר שלמה קלוזר ז"ל וגער בהדין מאד. וכבוד מו"ר הקדוש מבעלזא נתרעם נ"כ על הכותב ואמר: עכשיו אני מחוייב להתאמץ שישני החולה רפואה, שלא יהיה גרם על ידי הילול ש"ק, וכן היה שנתרפא החולה. ובכל כה"ג אין להקל, ובפרט בדור הזה ח"ו להקל מכמה טעמים. ועל כיו"ב אמרו: שבת היא מלזעק ורפואה קרובה לבוא, יכולה היא שתרחם וכ"ו ואין להחזיר כלל בדור הזה" (ואפילו עיי עכ"ם).

י"ל אצל חכם

בסי' פניני רבינו הקהלות יעקב" (ח"א עמ' כ') כתוב לאמור:

"ביום אחד אמר לי רבינו, אולי תוכלו לומר לי, מה פשעי ומה חטאתי שבאים אלי כל היום לבקש ברכותי וכתבתי לו, אולי מפני שאמרו חז"ל במדרש "רות" רבה: "לשולם אל יסנע אדם עצמו מברכתו של זקן". והשיב רבינו: אין הכוונה במדרש לזקן רגיל, כמוני, אלא לזה שקנה חכמה.

וכתבתי: אולי מפני שאמרו חז"ל (בבא ברע"א דף קט"ז ע"א): "דרש ר' פנחס בר חמא כל מי שיש לו חולה בתוך ביתו י"ל אצל חכם ויבקש עליו רחמים". והשיב רבינו: אבל מי פסק להם שזהו ה"החכם"... הוצאתי גמרא "בבא בתרא" ופתחת ב"נמוקי יוסף" שם הכותב: "...כתבתי" דמנהג זה בצרפת כל מי שיש לו חולה מבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו". הרי שהנמוקי" מפרש, ד"החכם" היינו "הרב התופס ישיבה", ורבינו הרי הוא ראש ישיבה! והשיב, זה הייתי פעם אבל היום גם תופס ישיבה כבר אינני.

ואמר לי רבינו: "הנה דקדוק נפלא, שבגמרא אמרו שילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, דהיינו "שיתפלל בעבורי", ואילו הנמוקי" כותב, שהמנהג בזמנם

היה שמבקש "שיברך אותי". הרי שכבר בזמנם לא היה כח, או זמן, או יכולת, או איזה טעם אחר, להרב התופס ישיבה לבקש עליו רחמים, שזוהי עבודה גדולה להתפלל ולבקש רחמים, אלא רק זו בלבד שיברך אותו שיגיד לו ברכה...

ולפי זה המשך רבינו: "הנה באמת עיקר עבודת התפילה נשאר על הצדך שהוא החולה בעצמו, וכמו שכתב רש"י פרשת וירא (בראשית כ"א, י"ז); "מכאן שיפה תפילת החולה מתפילת אחרים, והיא קודמת להתקבל". הרי להדיא, שהתפילה היותר טובה וקודמת להתקבל היא תפילת החולה בעצמו, אלא שטבע בני אדם להתעצל, ואף שכתוב כך מפורש מ"מ הוא מטיל זאת על אחרים..."

ואמרתי לרבינו: הנה למדתי זה עתה בחידושי אגדות מהרש"א (ברכות דף ל"ד ע"ב): "דלפעמים תפילת אחרים לאדם מועיל לו יותר מתפילת עצמו"... והשיב: המהרש"א כותב "דלפעמים", תפילת אחרים מועיל יותר, אבל בדרך הרגיל מועיל יותר תפילת החולה בעצמו..." עד כאן.

יש לציין ולהעיר על נוסחאות שונות בעניין זה, כי במסכת בבא בתרא (דף קט"ז ע"א) נאמר: "י"ל אצל חכם", ובמסכת תענית (דף ח' ע"א) נאמר: "י"לך אצל חסיד שבידור וירבה עליו בתפילה". בדברי הנמוקי" הני"ל נאמר: "מבקש פני הרב התופס ישיבה", ובדברי הרמ"א (ו"י"ד סי' של"ה סעיף י') מובא דברי הנמוקי" בהאי לישנא: "יש אומרים שמי שיש לו חולה בביתו י"לך אצל חכם שבעיר שיבקש עליו רחמים". וכבר העיר בזה בספר "דברי תורה" (ח"ב סי' ק"ז). בהמשך הדברים נראה נוסחאות נוספות על אלו.

יש לציין לדברי המאירי (ב"ב קט"ז א') הכותב פירוש חדש בעניין ההלכה אל החכם, וזה לשונו: "ומי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו או אחד ממני הצרות, י"לך אצל חכם וילמוד היסוד דרכי התפלות ויבקש רחמים..."

עניין ההלכה אל הרב והצדיק, לקבל ברכתו ולבקשו על התפילה, מקורו בכמה וכמה מקומות בדברי חז"ל ובדברי רבותינו הראשונים ז"ל.

במסכת סופרים (פרק י"ח ה"ה) נאמר: "זקן היה מנהג טוב בירושלים... בן שלוש עשרה (היה אביו) מוליכו ומקרבו לפני כל זקן וזקן, כדי לברכו לחזקו ולהתפלל עליו שיזכה בתורה ובמעשים טובים. וכן כל מי שהיה לו גדול ממנו בעיר היה עומד מסקומו והולך לפניו והיה משתחוה לו להתפלל בעדו..." הי"כסא רחמים" על אתר כותב על עניין ההלכה לפני כל זקן וזקן לברכו: "דמלבד מה שאמרו אל תהי ברכת הדייט קלה בעיניך, אמרו חז"ל ב"ירות" רבה: אלמלא

ברכתו של זקנות לרות נתקעקה ביצת מלכות בית דוד בימי עתליהו, אלמא ברכת זקנים מהניא ספרי.

ובמדרש תנחומא (ויחי פרק ז') נאמר: "אמר הקב"ה, לשעבר הייתי צריך לברך את בריותי... מכאן ואילך יהוה הכהנים והצדיקים סבורים אחכם..." וחכם אחד הוסיף למשכת ברכות (דף ג' ע"ב) "מיד יועצים באחיותו ונמלכין בסנהדרין..." וברש"י: "נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם".

לדברי הרמב"ן, החליכה אל הצדיק שיתפלל עליו נקרא "דרישת אלוקים". על הפסוק: "ויאמר משה לחותנו כי יבוא אלי העם לדרוש אלוקים" (שמות י"ח, ט"ו) כותב הרמב"ן: "להתפלל על חוליהם ולהודיעם מה ידבר להם, כי זה ייקרא דרישת אלוקים. וכן יעשו עם הנביאים כמו שאמר "לפנים ישראל כה אמר האיש בכלתו לדרוש אלוקים לכו ונלכה עד הרואה", וכן "ודרשת את ה' מאתו לאמור האחיה מחולי זה", שיתפלל עליו ויודיענו אם נשמעה תפלתו". הקב"ה רוצה בתפילת ישראלים אשר ברכתם מתקיימת, וכדברי הרמב"ן (דברים ל"ג, א') על הפסוק "וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלוקים": "להגיד כי ברכתו מתקיימת, כי איש האלוקים היה, ותפילת ישראלים רצונו".

"לעולם תהא ברכת תלמיד חכם חביבה לו לאדם, וישתדל בכל כוחו שיברכה..." (מאירי מועד קטן דף ט' ע"א). ובספר "בית אלוקים" (שער התפילה פרק י"ב) כותב המבי"ט: "כשהיו ישראל נמצאים בצרה, היו באים אל הנביא שיתפלל בעדם אל ה' שיצילם מצרתם, וכן כיוצא בזה בשאר הדורות".

עמודי צלותהו דין ישראל

מדורי דורות מהווים גדולי הדור כצינור להעלות התפילות, ונחשבים ל"עמודי צלותהו דין ישראל". יודעים לעת ולרצות, כאב מרחם הקב"ה למנעם, ואינו משיב פניהם ריקם.

לדברי הי"עירות דבשי" (ח"א דרשה ט') אי אפשר שתלך התפילה תיכף ומיד לה' באלו הנקראים "בינוניים". אמנם אין דור שאין בו צדיקים מבני עליה, לא יחסר מל"ו צדיקים, וכל התפילות טובים לתפילתו של צדיקים ונתדבקו בתפילתו, שאין מסך מבדיל בינו לבין ה', כי השכינה חופף עליו, ועל ידי תפילתו גם תפילת אחרים עולה, הוא כותב. לדברי הי"חיתם סופרי" (על שו"ע או"ח סי' קי"ב): "זה סגולה נפלאה להתפלל בצד הצדיק".

לדברי המבי"ט, גדולי הדור מחויבים להתפלל על תיקון בני דורם: "כיוון

שהצדיק יסוד עולם ראוי שבתפילתו יתקיימו בני דורו" (יבית אלוקים" שער התפילה פרק י"ב). במקום אחר הזכרנו מדברי "סדר היום", הכותב על עיתים וזמנים כמו ימי הסליחות שצריך להתעצם מאד בתפילה ובתחנונים: "ואדרבא, מוטל על הת"ח והזקנים שבהם להשתדל ולבקש רחמים מלפני השי"ת על עם ה' ונחלתו, כי הם המנינים על הדור ותפילתם מתקבלת ברצון".

"הצדיק סבך תמיד לכל אדם... ולכן סבך אותו הקב"ה ויגדלו לו ברכות על ראשו" (ביאור הגרי"א משלי י', ו'). במקום אחר הוא כותב: "הקב"ה כל כך קרוב לצדיקים עד שישמע תפילתם... שהקב"ה קרוב לצדיקים כמו מפה לאוזן" (שם ט"ו, כ"ט). "לא ידענו ה' נפש צדיק, היינו הרצון של הצדיק, וממלא רצונו" (שם י', ג'). לדברי בעל הטורים (במדרש י"ט, ט'): "כשם שאמר הפרה משהר"ה כך תפילת הצדיקים נ"כ משהר"ה".

על כח תפילת הצדיקים, כותב בסי "מעלות התפילה" (עמ' ל') ניתן ללמוד מ"נח", שהרי מבואר בזהר (פרשת נח), שהיה ביכולתו להציל דור הראוי להימחות מעל פני האדמה משום שהשחית דרכו על הארץ, ובעל זאת היה בכח תפילתו יכולת להצילם, עד כדי כך, שמי המכול נקראים על שמו: "כי מי נח זאת לי..." (ישעיה נ"ד) שהיה לו להתפלל ולא התפלל. ומצאנו בעוד כמה מקומות, שנעשו גדולי הדור משום שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא ביקשו. ראה מסכת בבא בתרא (דף צ"א ע"ב), ומסכת מכות (דף י"א ע"א).

וכשנסתלק הגרי"א ז"ל מוילנא לבית עולמו, ספד עליו האי ספדנא רבי אהרן מקאלשין: "אוי לנו, מי יצלה תפילתנו לפרוסנו כמה וכמה תפילות התלכשו בתפילתו של אותו צדיק, ויעל אותם אליהו בסערה השמים, ונשארו חזי חוץ למחיצה של ברזל, המפסקת בינינו לבין אבינו שבשמים, בפטירת מאורינו ורבינו" (אדרת אליהו ורשא תקני"ה).

תפילת הצדיקים בכוחה להפוך את מידת הדין למידת הרחמים, כדברי חז"ל שהובאו ברש"י (בראשית ח', א): "אמר אלוף ישראל... אני מושל באדם, מי מושל בי צדיק שאני גורר גיורה ומבטלה" (מסכת מועד קטן דף ט"ז ע"ב). ובפירוש רבינו חננאל שם: "כי מבטל בתחינתו גיורות של הקב"ה הרעות מלכוא על עמו ישראל".

בספר "שבת מוסרי" (פרק ל"ט) נאמר: "הצדיק נקרא מבטל גיורות על שם שכל גיורות קשות מתבטלים בתפילתו. וכן בכל דור ודור צדיקים שבהם מתפילים על כל צרה ומבטלים אותה, ולזה א"צ ראיה דלמפורסמות א"צ ראיה. ואם גור הקב"ה מיתה לאדם מהפך הגזירה מסיתה להיים. ועל ידי תורתו וכשרון מעשיו

היא לו שנעשה כלי להתעלות הצדיק".

"הקב"ה מתאוה להפילתן של צדיקים" (במות דף ס"ד ע"א). "הקב"ה רוצה להתחסד עמו בחסד היותו גדול שאפשר לצייר. ומהו החסד הזה? שיוכרח הצדיק להתפלל בדרגה עמוקה יותר, וממילא יבוא לדביקות חזקה יותר. הצרה הנשמית סביבה אותם לידי דרגה נוספת של דבקות בתפלתם, ולדרגה נוספת זו "התאוה", כביכול, הקב"ה. למדנו: מהו ערכה של דרגה נוספת ברוחניות, כי כדאי, ושוב חסד הוא לצדיק, להצטרף משך עשרות בשנים, רק על מנת להוסיף דרגה בדביקות בה" (הרב דסלר בסי "מכתב מאלהיו" ח"ד עמ' 63).

לדברי הרמב"ן בבא בתרא (דף י"ב ע"א) אף שניטלה נבואת הנביאים שהוא המראה והחזון, מ"מ נבואת החכמים שהוא בדרך החכמה לא ניטלה, אלא יודעים את האמת ברוח הקודש שבקרבם. ולדברי המבי"ט: "אליהו הנביא עודנו חי נכסה ונגלה בכל דור ודור לצדיקים הווכים לבן... עד הגאולה שלמה הוא משופש בעולם הזה בין הצדיקים והחסידים" (בית אלוקים שער היסודות פרק ט').

ותיקונו מונע מלברא בעולם דבר וחרב ורעב וכל מיני רעות... לדברי הגאון ממונקאטש זצ"ל, אין זה שינוי רצון ה' מה שמחפץ את הגור דין לטובה, כי מלכתחילה זהו רצונו יתברך שמקודם יתפללו ואז ישנה את הגז"ד לטובה ("דברי תורה" ח"א סי' ד').

הטבע משועבד ומוכרח לעשיית רצון שומרי התורה ומקיימי מצוותיה, וכבר הוטבע בכוחות הטבע מראשית יצירתם מבוראם להשתנות כחפץ הצדיקים, וכמו שהבאנו מדברי ה"אור החיים" הקדוש. "זה דבר מוסכם", כותב העיקרים (מאמר ד' פרק כ"ב): "שהטבע משתנה על פי הצדיקים כפי מה שירצו... שהטבע הוא נכנע ומשועבד למקיימי מצוות התורה... השי"ת משנה הטבע לעושי רצונו". הצדיק יש לו מעלה יתירה מהמלאכים: "כי המלאכים אינם יכולים לעשות דבר גם כי אם בצויו וברשות, והצדיק יש לו כח ומשלה בתוקף צדקותו להשפיע על אלו שישפיעו על ידו, וזהו שאמרו גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת" – כותב המבי"ט בספרו "בית אלוקים" (שער היסודות פרק כ"ב).

"סוד הניסים הנעשים לחכמים, הוא על ידי שמחשבתם תמיד דבוקה בכנסת ישראל, על ידי שתמיד מהרהרים בתורה ויראת שמים בלי שום הפסק, וכיון שנפגש דביקה שם יש להם כח להוריד שם כל מה שחפצים" (בית יוסף ספר "מגיד משרים" פ' ויצא).

במשנת הגר"א מצאנו בכמה מקומות, מה שעל ידי כוחה של תורה יכול אדם ילוד אשה להגיע למדרגות מופלאות. ולפעמים, אין האדם נענה בתפילה, ובזכות התורה הקב"ה ממלא את בקשתו. רבים שבאו אליו לבקש את עצתו, או שהזכירו לפניו את קרוביהם לבקש רחמים עליהם, בשעת הצורך השתמש באור הגנוז בתורה, וכן נטל מהם צדקה וזיכם במצוות צדקה אשר תציל ממות. בעל "עליות אליהו" כותב, שרבי חיים מוולאז'ין היה אומר על רבו הגר"א, שכוחו בשינוי הטבע היה זה בכוחה של תורה, והוא תהלתו. וראה בספר "הגאון החסיד מוילנא" (פרק עשרים).

על גדר עניין ברכת צדיק, כותב מרן הרב דסלר זצ"ל בסי "מכתב מאלהיו" (ח"ב עמ' 207): "הברכה היא כמו גדר התפילה, והוא שהמברך מכיר שהברכה והדשפעה שהוא חפץ בהן לצורך אהובו, לא תבואנה אלא מאת השי"ת, ועיי הברה זו הרי הוא מתדבק ומתבטל אל השי"ת סקור הברכה. ומי גרם לזה? המתברך, שצרכיו הם שהביאו את המברך לדרגה זו של התבטלות. ואם השי"ת יקיים את ברכתו, אז המברך יתעלה בהכרת חסד ה', ויתבטל אליו בתודתו – באופן זה אפשר שתועיל הברכה למתברך שישגי את אשר חסר לו, כי זכות גדולה

בסב ובנעמים בביתו נטא ונחרא בעליא תך סב
חסי' ודעוהו כל ימי חייו.
ידיו מוקירו ומכבדו כדע חז"ת באורי' תאמנה
אליעזר יהודא ולידנברג

פרק ג

באיסור לחלל שבת בבדי לשלוח לבקש
מצדיק מפורסם להתפלל עבור חולה מסוכן.
ועל אודות הרפואות שנזכרו בתלמוד. ואם
אחד הוציא והצאות בלי רשות החלה עבור
רפואתו או בקשת רחמים עבורו אם מחויב
לשלם לו ובנוגע לסגולות ולחשים.

כיה. יום ד' י"א למנין תשעה.
שלום וברכה נכסס לכן אחתי היקר החוביג כבוד
הרב הגאון הגדול כי וכו'
מוח"י אליעזר י. ולידנברג שליט"א.

את מכתבו מינס ב' אדר"ש שבו הודיעני ששלח לי
את ספרו החודש צ"א חלק ה' קבלתי בזמנו.
וימים אחדים לפני זה הפסח קבלתי את ספרו. ותנה
אינו צריך להסבתי כי כבר איתמתי גברא ואיתמתי
לפי' ה' יוסף לו כל ועצמה להמשיך את עבודתו
עבודת הקדש. וימלא כל משאלות לבבו והטובות. וכדי
שלא לזכות את מנהגי לבתו לו בל כעס שאני
מקבל ממנו ספר חדש איז הערות — גם הפעם אני
כותב לו דבר מה. והנה:

בעמוד ק"ד באות ו' הביא מהס' טרם ודעת מורדוק
דמה דמור וצאה לחלל שבת עבור פקיד

הינו דוקא דובר דהוי רפואה בספק כי וליחל
שבת עבור שלוח לבקש מצדיק מפורסם שיתפלל
בעד החולה שיבטי' גואה בידו דאסור אפילו אם יחיי'
צדיק מפורסם כי' תנינא בן דוסא כי'.

ואני אומר דטו"ס טעמא בעי דאמאי לא נתיי' לנסוע
לרבם שיבקש עליו רחמים וכדאמרו חז"ל במס'
כ"ב ד' קט"ז ע"א. ואין זה נוגע למשיב שם דדעת
הרמב"ם והרדב"ן ועוד דאך רפואות ספקיות הותרו
ולא רפואות סגוליות. לדונתם הוא על סגולות דעלמא

אשר ברו בני אדם. אבל לא על ענינים וסגולות
שנמצא בדברי חז"ל. וכשיב' לפייסם שובבי' שם כי
דעה הרמב"ן והרשב"א שיש להחזיר ולחלל את השבת
גם ברפואות סגוליות איך כשיב' שיש להחזיר על
סגולות שחובאן בדברי חז"ל — ולא תהא כהנה
בפנינו? מיכן שייאנו כותב זה להלכה ולמעשה

אלא הוה כמא ומתן להטבת הענין. כי לעצ"ה לא
אכל לעמוד על טעמו של דבר.
בעמוד קכ"ב הביא מהס' וית רענא חלק א' חז"ל ש

לספ בחובה עני שלל הרפואות כי וכו'
אולי לעמוד על טעמו של דבר.

המסע כיון שהחלה עובר בחולל שבת באנוס גמור
דפסד ומותר כי ודאי' לדבריו מדברי נמקי יוסף
ר"פ האשה רבה כי ועוד דבידנברג דמס' ניר כי'
ואפי' היה מוצא אנשים לקבור בשבת אינו צריך
לשכור אלא בעצמו מטמא אם יצאה ע"ל היות רענן.
וזהו מה שכתב לזון בדינא דיד' הם דברים מבוהרים
ומתקבלים. אך מה שהוסיף להביא דאי' מונמקי

תני' הוא לדעתו הצעיר בבחינת הלי תניא בללא
תניא דה מאו שאני עומד והמה על דברי תנמקי'
תני' (ואשר גם בהנחת הרמ"א ביי"ד בסיומ' סע"ד
סע"ג) דאמאי אינו מחויב לשכור אחרים כדי שלא
יסתך לסמא הנרי ידוע בבדי שלא עבור על לית

מחויב לכוון כל ממונו ואיך אמאי מותר לו לסמא
בשעה שמוצא אנשים אחרים לשכורם והם יעברו?
וחל הוה רענן עצמו מסיים בדבריו (כפי שמעתי
כתי' — כי הם יר' אינו נמצא אצלי). כי לאצ"ג
שהוא עצמו מוטל עליו לעשות כל מצדקאי' דמצי

למיעבד ולייתו כל אשר לו ולא עבור כי' ואיך
הוא (גבי מה מצותו חלל הכהן הוא כאן בבחינת שיכול
למצוא מצדקי' שלא יצטרך לעבור ואמאי שרי לסמא?
ולע"ז אפסי' כאן. והנני בפ"ש שלום כל

המשפחה שיתיי'
זרח מוקירו ומכבדו
בכל האבה
זאב ראגין

תשובתי לדודי הרב הנ"ל

כיה י"א מניא תשעה. ירושלים עירי' חוביג
אל תד כבוד דודי היקר הנעלה הרב הגאון הגדול
ח"יב בחרי'ת וכו'

כשיח מוחרי' זאב וראלף ראגין שליט"א.
אחדותה באהבה וכבוד.

נתכבדתי במכתבי היקר בחי'ד על מסרי' החדש
שרית ציץ אליעזר ח"ת. ואני מודה על
דבריו המפורסם. הנני להשיב לו בה על ב' הערותיו
הקצרות.

א על הבריו שכתבתי בקר משיבת נפש במ"ח את
ד' ובס' המסרי' דאין לחלל שבת עבור
לשלוח לבקש מצדיק מפורסם שיתפלל בעד החולה
שישבי' כותב כחרי'ת דטרם טעמי בעי דאמאי לא

נתיי' לנסוע לרובם שיבקש עליו רחמים וכדאמרו חז"ל
בכ"ב ד' קט"ז ע"א. וכשיב' לפייסם שובבי' שם כי
דעת הרמב"ן והרשב"א שיש להחזיר ולחלל את השבת
גם ברפואות סגוליות איך כשיב' שיש להחזיר על
סגולות שחובאן בדברי חז"ל — ולא תהא כהנה בפנינו?

עכ"ה.

ואשיבנו. ראשית הדברים מוטברים מאד בדברי
שם. בהיות זה רק בדרך גמרי' ונאמל.
וכפי ההסבר שכתבתי שם. וכן בספרי בחי'ד סי' ד'
אות י"ז בשם המהרש"ם התנחת שבת וכפי שציינתי
לשם. וכן מהרש"ם. וזל בספרי ובדעת בתיים שציינתי

לשם מסביר בדבריו עוד ביותר ממה שהתקניתי
משמל רצין לדברי רש"י העני' ד' י"ד דה' י' יוס'
אומר לעזרה ולא לצעקה. דפירשי' לעזרה צועקים על
בני אדם שיבואו לעזרה ולצילם אבל לא צעקה שאין

אנו בטוחים על כך שהי' יושבי' תעלתו לצעוק עלינו
בשבת. והביא המור הור"ר רפ"ח וסי' תע"ז. ואם
בימי' השם ר' יוס' הוא דקאמר שאין טעם במחיים
כי' שיועיל תפלתו אנו מה נענה אברתי' יתמי

דיתמי. ואין דהמור והבי' שם דעת הרמב"ם דפסק
כתי' דמותר להתפלל בפה היינו רק בענין דליא
חילול שבת כולל אבל בדבר דאית ביי' תלשי' אפי'
דברבנו פשיטא דאסור וכו' עיישי ביתא אריכות.

(ב) ועוד זאת מצאתי כעת בספר דברי שלום
(הרמב"ם). אדמו"ר אבר"ק סטראפקוב)
זכו הגהות על ספר מנחת שבת. וכותב שם בשם אביו
הגאון הנצל דברי יחזקאל משינאוא שאסר לחלל שבת

לחילה בענין תפלה ואפי' י"י גברי' וגם כותב שהסביר
זה גם בטעמא דמילואי [ואמר זאת בשם הנצל חשו'
השיב משנ] מפני כל מה שמוחל לחלל שבת
עבור חולה הוא רק מה שעושין בני אדם אבל מה

שיעשה הקביה שירצא חולה להזין אין צריך לחילול
שבת כי הקב"ה יכול לרפאות בלא תפלתו והקביה
יחשיב טרם יקראו כי הקביה יודע מחשבות וידוע
הקביה שאם לא הי' שבת היו כותבים לחכם וידוע

שיתפלל ומרשיע הקביה בלא תפלה עיישי דרפחיה.
ובדומה לכת' זה מוסיף לבאר גם בספר ובדעת בתיים
שם. דאם אין הרפואה בדרך הטבע רק גמרי' זה מה
לי' גם זה או גם זה לכן שבת בעצמה יש לה כח

זה במקום התפלה ולא בעי תפלה. ולכן אמר שבת
היא מלוקעת מהיותו מסמק דרפואה קרובה לבוא אף
חולה התפלה עיישי. באופן שהדבר יוצא מוסבר היסב.
ומובן עד מאד מדוע שהגרסי' זל הודיענו עלמדת
על מי שרצה להורות איזה דתור' בזה.

ג) ולמען השלימות אעתיק בזה גם מה שראיתי
באקראי בספר הנקרא בשם "מילכא"
דאסותא. דבר' י' מדפי' הספר (באות כ') גמ' ק'
לומר שיהא מותר לחלל שבת באיסור דרבנן עבור

חשיבים בבדי לילך אצל צדיק שיבקש עליו רחמים.
ומביא כמסקר לזה דברי הנ"ל בכ"ב תני' וזלך אצל
חכם וכו'.

אלהם לחלל ד' י' (באות מ"ז) ושיבו לו ספרי בשם
גדול אחד שאמר כי להלכה למעשה אין למיין
הלכה ממדרגה. ויש לאסור עיישי' הרמב"ם בפתי'ם

שאלות ותשובות

ציץ אליעזר

חלק שבע

כרך

עם ספר

משיבת נפש

הקד' תלמוד לשני ישיבות ופסקי דעות מורי רשומה

כספסוף וכו' לו מספין ט"ז בספר ספר ספר

המחבר שיהי

הערי' ה'

אלעזר יהודה ולידנברג

חבר בית דין תלמי

ק למשפירי תלמי' ספרי' יוסף מילא וזל

הדפוס ירושלים תש"ח

ש"ס תש"ח

המחבר תלמי' דודי' ודודי' המספיק מפרסם מפרסם שיהי

משיבת נפש

הקד' תלמוד לשני ישיבות ופסקי דעות מורי רשומה

כספסוף וכו' לו מספין ט"ז בספר ספר ספר

המחבר שיהי

הערי' ה'

אלעזר יהודה ולידנברג

חבר בית דין תלמי

ק למשפירי תלמי' ספרי' יוסף מילא וזל

הדפוס ירושלים תש"ח

ש"ס תש"ח

5

גודל מעלת ברכת הצדיק

אמר הקב"ה לשעבר הייתי צריך לברך את בריותי, שנאמר "ויברך אלקים את נח" מכאן ואילך יהיו הכהנים והצדיקים מברכים אתכם. (תנחומא ויחי ז)

אין ספק שראוי שנאמין שכמו שבזמן שביהמ"ק קיים היה המעון ההוא המקודש, מקום מוכן לחול שפע הנבואה והחכמה, עד שבאמצעות המקום ההוא היה שופע על כל ישראל. כן ראוי שיהיו הנביאים והחסידים מוכנים לקבל שפע, עד שבאמצעותם יושפע השפע ההוא על המוכנים לכל בני דורם לכך, גם אם לא ישתתפו עמהם, אבל מצד המצאם בדורם שהם עצמם כמו המקדש המקודש. וכל שכן לאותם שהם מתקרבים עליהם ומשתתפים עמהם.

ולא בחייהם בלבד, כי גם אחרי פטירתם מקומות קברותיהם ראויין להמצא השפע שם, בצד מן הצדדים. כי עצמותיהם אשר כבר היו כלים לחול עליהם השפע האלוקי, עדיין נשאר בהם מן המעלה והכבוד שיספיק לכיוצא בזה. ומפני זה אמרו חז"ל שראוי להשתטח על קברי צדיקים ולהתפלל שם, כי התפילה במקום ההוא תהיה רצויה יותר להמצא שם גופות אשר חל עליהם כבר השפע האלוקי.

(דרשות הר"ן הדרוש השמיני)

ידענו ונראה תמיד, כי לפי חשיבות האדם ודביקותו בעליונים כנפש הצדיקים והחסידים, ימהרו דבריהם לפעול בכל מה שידברו עליו, וזה דבר ידוע ומפורסם בין יודעי דעת ומביני מדע.

(ספר החינוך מצוה רלא)*

פב גודל מעלות ברכת הצדיק

ראוי לכל חסיד שיתכוין במעשיו לטובת דורו כולו, לזכות אותם ולהגן עליהם. שזו רצונו של מקום שיהיו חסידי ישראל מזכין ומכפרים על כל שאר המדרגות שבעם. שאין הקב"ה הפך באבן הרשעים, אלא מצוה מוטלת על החסידים להשתדל לזכותם ולכפר עליהם. וזה צריך שיעשה בכוונת עבודתו, וגם בתפלתו בפועל. דהיינו שיתפלל על דורו לכפר על מי שצריך כפרה, ולהשיב בתשובה מי שצריך לה, וללמוד סגוריה על הדור כולו. כי אין הקב"ה אוהב אלא מי שאוהב את ישראל, וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל גם הקב"ה מגדיל עליו.

(שם)

הצדיק נקרא מבטל גזירות, על שם שכל גזירות קשות מבטלים בתפלתו. וכן בכל דור ודור צדיקים שבהם מתפללים על כל צרה ומבטלים אותה. ולזה אין צריך ראיה, דלמפורסמות אין צריך ראיה. ואם גזר הקב"ה מיתה לאדם מהפך הגזירה ממיתה לחיים ועל ידי תורתו וכשרון מעשיו ותיקוניו, מונע מלבא בעולם דבר וחרב ודעב וכל מיני רעות המבטלים העולם. ונועל בפני הפורענות שלא יבוא... גם יכולת ביזו לפדות נפשות מגיהנום.

(שבט מוסר פרק לט)

אם יש צדיק בעולם איז אף על פי שאין השואל ראוי, מניחין לעבוד השפע לירד בעבור הצדיק. שהצדיק גורם להמשיך מלמעלה שפע לכל שואל, ואף על פי שאינו ראוי.

(שם)

באים אצלו בעת צרה שיעזרום בתפלה, והקב"ה עושה בזכותו ומצילים מכל צרה.

(שם)

פא גודל מעלות ברכת הצדיק

"וזאת הברכה אשר בך משה איש האלקים" (דברים ל"ג, א'). איש האלקים להגיד כי ברכתו מתקיימת, כי איש האלקים היה ותפלת ישרים רצונו.

(רמב"ן)

סדר הניסים הנעשים לחכמים, הוא על ידי שמחשבתם תמיד דבוקה בכנסת ישראל. על ידי שתמיד מהרהרים בתורה ויראת שמים בלי שום הפסק. וכיון שנפשם דביקה שם יש להם כח להוריד משם כל מה שחפצים.

(מגיד מישרים להבית יוסף פרשת ויצא)

לחש ולא נענה מה תקנתו, ילך אצל חסיד שבדור וירבה עליו בתפלה.

(רמב"ן שמות יח, טו)

דע כי בהיות החסידים המדבקים במחשבתם בעליונים, כל דבר שהיו מחשבים בו ומכוונים עליו באותה שעה, היה מתקיים אם טוב אם רע.

(רמב"ן אגרת הקודש פרק ה')

לעולם תהא ברכת תלמיד חכם חביבה לו לאדם, וישתדל בכל כוחו שיברכהו... ואם יברכהו בדברים חשודים אל יחשדם שמה נתרשלו בברכתו, שאינו כן, אלא יתבונן בדבריהם וימצאם נכוחים, ואל תהא ברכתם קלה בעיניו.

(מאירי מועד קטן ט.)

אלה הם הרועים האמיתיים של ישראל שהקב"ה הפך בהם... שמוסרים עצמם על צאנו ודורשים ומשתדלים על שלומם וטוב הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם לבטל הגזירות ולפתוח עליהם שערי ברכה.

(מסילת יוסף)

יג יכן כסא: רצון מלכים שפתי צדק ודבר ישרים יאהב: חמת-
ט מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה: באור פני מלך חיים
ט ורצונו כעב מלקוש: קנה חכמה מה טוב מחרוץ וקנות פינה

אחר: „תועבת מלכים עשות רשע“ שתועבה אצלו לעשות רשע, כי כאשר יעשה חסד ו„צדקה“ עם הכל תחרומם מלכותו ויטו שכם אחד לעבדו ברצון ויכון כסאו ויאמרו עליו שהוא מלך חסד.

יג) רצון מלכים שפתי צדק ודבר ישרים יאהב. פירוש „רצון המלכים“ באותם המדברים, תמיד, זכות על חבריהם. ואותם המדברים ביושר הוא אוהב. וכן רצונו של השי"ת באותם המלמדים זכות תמיד. ואותם המדברים ביושר כפי שצריך — הוא אוהב, וכן למעלה בפסוק הקודם.

יד) חמת מלך. כשהמלך בכעס או חמתו מלאכי מות. ששולח שלוחים להמית⁵⁰. אבל ואיש חכם יכפרנה — בחמתו. וכן הקב"ה בעת יעלה חרון אפו וחמתו הוא [שולח] „מלאכי מות“, אבל כשיש איש חכם „יכפרנה“, כי מחמת אהבתו לחכם בעת שרואהו לא יעיר כל חמתו⁵¹, כמו שנאמר⁵²: הנגף, וכו' ויכפר על העם. כמו שאמרו⁵³: משל לאדם בעת שכועס מכניסין בנו הקטן לפניו, שמחמת אהבתו נשכח כעסו.

טו) באור פני מלך חיים. כשהמלך באור הפנים של שמחה או חיים לעמו ולמדינתו. ורצונו: כשהוא ברצון הוא טוב לעמו כעב מלקוש. והוא גשם הבא בניסן, שהוא מאוחר שבגשמים, שהוא בא על תבואה בשלה וטובתו רבה מאוד, כן „רצונו“ טוב להם. והענין הוא: כי יש תורה ותפלה. תורה היא אור הפנימיות של מלך⁵⁴ ותפילה היא „רצונו“. וזהו „באור פני מלך“ מי שזכה „באור פני מלך“ שהיא התורה, התורה לו חיים, כי עץ חיים היא למחזיקים בה⁵⁵. ומי שעושה „רצונו“ והיא התפלה או מצות הוא „כעב מלקוש“, פירוש לבסוף⁵⁶, כי תפלה היא 'חיי שעה' ותורה היא 'חיי עולם'⁵⁷. לכן (השעה הטובה) [שכר מצוה] ניתן לבסוף. וזהו „כעב מלקוש“, אבל שכר התורה שהוא 'חיי עולם' איך שייך בה סוף שהיא עולמית.

טז) קנה חכמה מה טוב מחרוץ. כי החכמה היא נעלמת מעין כל חי ומחמת

50. עיין ב, ב. 53. זהר ב, רעה.
51. תהלים עה, לה. ועיין זהר ג, קעז. 54. עיין ג, כב. 55. ג, ית.
ועיין כט, ת. 56. שכר המצוות הוא סופי.
52. במדבר יז, יב. 57. ע"פ שבת י.

תשובה בא

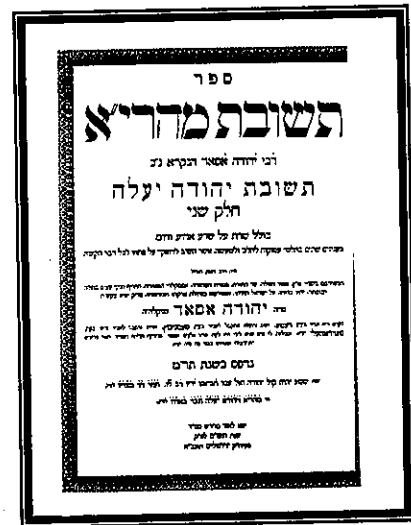
דור"ש וזכרה וכו', לקדוש ישראל, ראש גולה אריאל, ה"ה
ידי"ע ויד"כ, הרב הגאון האמיתי, מאור הגולה,
שם המורה, לדיק יס"ע, בקש"ת מר"ה יחזקאל צנעו כי
האב"ד ור"מ צנעו"י ק"ק כייכרל יע"א:

מכתב קדשו היקר וכחמד לי השגתי לכבד, והכני להודיעו כי
עשיתי שליחותו צדכר ד' הידוע, ופקודתו שו"ל רוחי,
וכפי הנראה והשנוע צ"ה דברי עשו רוסס ופרי, כן יהי' ד' תמיד
צעדתינו, ויהי' עס פירו וכו', וע"ד הקושי' שהעניתי הד"ר
כי בקדושתו צבוג' דמופה קונה, ולר"ה דלדור ח"ק וק"ו לנעוטי
נאזי וכו' קד"א הו"ל וגור קימה קימה ונש"ע וכו', לפי' רש"י
לקמן דף ד' ונשנוע דס"ל ר"י אזור רב דכפ"ל קדושי כסף ונאזי
כסף לית לי' גז"ש דקימה קימה, ורש"י צונס' יצמות ד' ל"ז ע"ב
פי' דרב ונשנוע דס"ל כ"ה דמופה קונה ח"כ לדידי' חקש'
לרב וניכא לנעוטי נאזי לנעוטי חליפין ל"ל דנאזי חיתי וכו',
והאריך בזה הד"ר כי, הנס בלחם צעיקר הקושי' כבר עמד עלי'
גאון צ"ס ונש"ס צב"י, והד"ר כי כון הנס לדברי, ונשי
נשיאם ונשנוע צבגון ח', אצל לעכ"ד ל"ל צפשו דהא חקש'
נאזי לעיל צב"פ דמוסיק הש"ס דה"ו דחני נקני' ולא ונשנוע
ה"ע ונשנוע דגור כסף קימה קימה וכו' ואקרי קנין, ולפי' רש"י
הכ"ל עדיין חקש' לרב ונשנוע' ונ"ש דחני נקני', ונ"ל פשוט הא
ש"ס לקנ' דף ד' וייתי צריחא ונכא וייתי לה ונשנוע ונ"ל רב
לית לי' האי גז"ש לרש"י ל"ל ונשנוע קרנית עלי' דרב רב חל
הוא ונליג בדחית' בגיטין ד' ל"ח ע"ב ונשנוע ד' פ"ג ע"ב ונ"י
חוס' ונשנוע ריש דף ה' ונ"ל לקנ' שני הקושי' על רב דנשנוע'
דחני נקני' ונשי ונשיא לנעוטי חליפין ונאזי לה רב כהא
נכא דנשיא לקדושי כסף ונשיא קימה וכו' שליג ועי' צקדושת
לקמן ד' י"ב ע"א:

ועוד ל"ל לחנך לרביך להצין למה הולך הש"ס כלל להאי
קד"א הו"ל וגור קימה קימה וכו', ות"ל בלח"ה כנ"י ונשנוע
חילוקה ה"א דאשה נקני' צחליפין כנו כל החפלים קרקעות
ועבדים ונשנוע, ונ"ל דחוס' צד"ה ונשנוע וכו' הקשו היכי ס"ד
למילך ונשנוע עפרון דאשה נקני' צחליפין הא שדה עפרון גופא
לא ונשי צחליפין דלא ונלינו חליפין צבכרי, ונ"ל דשפיר גס
צבכרי חכא חליפין, ונשנוע' הנשנוע' קורא חנה על שעת הכ"ה
בזה דהא בפה ונ"ל דיבר הכחוב חלח לפנים צינחאל וכו' שלק
איש נעלו וכו' צינחאל ולא צבכרי ונשנוע וכן חנה עליו השעש"ו
פ"א ונ"ל ונכיה ונ"ע ע"ס ועי' ש"כ וחווים ס' קכ"ג ונ"ה,
ונשי' קוג' דהרבינו פסחים ל"א ונשיא קוג' דגכז ונשנוע צשנו
צב"ק ד' פ' ע"ב העליתי חיוץ לנאזי דק"ל פירי לא עבדי חליפין
דכלי צע' דנאזי דנעל, וע"ז קאי ונשנוע צינחאל צע' דווקא
כלי, אצל צבכרי גס פירי עבדי חליפין ע"ס, אמנס לקון ד' ח'
ע"א ונכיה צגנו' גס צבכרי לא עבדי פירי חליפין, וכנה ל"ל לחנך
חליצ' דה"ק דר"י ונ"י צב"ו דף ו"ז דס"ל צבכרי של ונשנוע צע'
דנענו כחן לגואל ונשנוע ונשנוע בנאזי הנאזי דנשנוע ויכיה גור
ונקני וכו', חנו שנוע הפסוק חלח לפנים צינחאל ר"ל חלח
לפנים צבכרי של ונשנוע הוא צינחאל דווקא ונשנוע האי הנאזי
דנשנוע ויכיה, אצל צבכרי לא ונשנוע האי הנאזי דנשנוע ויכיה
כיון דצ"כ נהג על פחות ונשנוע קפיד טפי על קבלת ונשנוע ונשנוע
ולכ"ע כליו של קונה צע' צבכרי לר"ה ולק"ו ככ"ל, ונ"ל כ"ל
צאנח צפשוט הו"ל דה"א אשה נקני' צחליפין כי קושי', אלא
נשנוע דגור קנין כסף בלחם קימה קימה ונשנוע עפרון ה"א צשנו
עפרון גופא דנכרי היה לא ונשי צחליפין דצינחאל כתיב כי
קושי' ונשנוע' ונשנוע גס בלחם דלפי' ונשנוע מהי חתי צה
קנין חליפין, ונשנוע קאנור הש"ס דז"א אלא גס צבכרי פשיעא
דנשנוע צחליפין ונשיא הר"ה ונשיא חליפין ה"ל לקושי' ונשנוע',
ונשנוע ה"א בלחם נאזי ונשי צחליפין כמו שדה ונ"ל לרב דלח
לי' גז"ש קימה קימה ונשנוע עפרון שיה צבכרי צפשוט טפי
ונשנוע חילוקה ה"א אשה נקני' צחליפין קו"ל ונשיא לנעוטי

חליפין ולק"ו ככ"ל: ( )

אבל קשה לנשנוע צינחאל ד' ל"ז ע"ב אין חופה לנשנוע, ורש"י
ס"ל דכ"ה ס"ל חופה קונה ח"כ נאזי פריך הכא הא גס
לר"ה שפיר י"ל ונשיא לנעוטי חופה ונ"ל צלשנה אלו קונים אשה
אף פסולות דקדושתו חופסין צח"ל גס קידושי בלחם לנעוטי חופה
דקונה רק צבכירות ולא פסולות, וכנו כן קשה דף ה' לקמן
דנשנוע רב על ר"ה חלח דשנח חנ' ד' לא חנן דלחא ה"ע דלא
חנן אלא חנה גס צפשוט ונשנוע חופה, ונ"ל צפשוט צאנח
לנשנוע לא חלי ק' הגור' הבא ולקון אלא לר"ה חלונדי' דרב
חליצ' דרב רביה דחופה קונה גס צפשוט קשיא ונשיא ונשיא
לנעוטי נאזי וגס שלח חנ' ד' לא חנן ככ"ל:

וע"ד ענין חולה הידוע, שעוונות על דעהו, ד' ירחם ויכפר עליו, והנה צה"ה קס"ה של"ה י"א וכו' ילך אלל חכם שצער שיבקש עליו רחמים ועי' צד"ו הביא דברי נח"י שלנוד כן ונגו' צב"ח ד' קט"ו שם, וצירושלמי פ"ב דחעניית אונחתי עמוד צחפלה וכו' חית' א"ר ונח רנוו לח"ח הוא שאלס ל"ל לרבו חישנוע חפלה ופי' הק"ע ח"ל רנוו לח"ח שלריך חס לילך אלל ח"ח שיבקש עליו צעת לרבו לכך כחיצ יענך ד' ציוס לרס שהיה דוד ונחפלה על אחרים עכ"ל, ובחוס' ק"ע שם כחצ ח"ל פי' שצקונטרס עיקר ו"ל חשונוע חפלה וווליו כיו"צ צצצלי עכ"ל, ובגמול' דידן צרכות י"ב ע"ב חנור רבה צר חינוכ סבא ונשוני' דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על חצירו ואיכו ונבקש נקרא חוטא וכו' אלל ונחכא ואני צחלוס לבושי שק, והנה לפי' הק"ע, ראיית ירושלמי איכו על זה שלריך לבקש כן ונח"ח, אלל שראוי שהח"ח יעשה כן אפי' ונעלוו כונו דוד שאמר יענך ד' וכו' וא"כ הו"ל לירושלמי להביא האי קרא דגוונן צצרכות ח"ל אלל ונשוס דהא קאי חת"ח לצד דלריך שיחלה עליוו עליו ועי' רש"י שם, אצל ונקרא יענך ד' וכו' ראי' על כל ארס, אצל קשה טפי הו"ל להביא ונקרא ונקודס צשוואל הכביא דמייח' ליה גוונן ושונועין וינה חרתי ר"ל גם הא דלריך לבקש וזה ונח"ח שיחפלה עליו כח"ש שם צשוואל ח' י"ב ויאורו וכו' אל שוואל החפלה צעד עבדיך אל ד"ל ואל נוות וכו' גם חכמי חלילה לי וכו' ונחול להחפלה וכו' וכיון שהוא ויוקדס צפסוק ווייח' לה כונו גוונן ושונועין וינה טפי כולה ונחא לירושלמי טפי הו"ל להביא, ולכן כ"ל כוונת הירושלמי הוא עפ"י הו"ד רבה צב' חבא, והי' אס שמוע חשמע וכו' אס שמוע למותי אף אני שמוע חפלה ופי' הנחתי כהונה ו"ל דרוס צי' חישנוע פי' שהא כשמוע, ובחנחמואל שם ו"ל ד"ל אס שמוע חשמוע חשמוע חפלה וכו' ד"ל אס שמוע חשמע אס שמוע לקול רבך קושך שאחרונים שמועים לך וכו' עכ"ל יעש"ה, ונ"ל האי ל"ל דצירושלמי הנ"ל הוא צר"ח לריך לשמוע, וא"כ ה"פ לפי' שהקדים ירושלמי שם י"ח צרכות נגד י"ח ונחוריס שכ' מראשו של חהלים עד יענך ד' וכו' ונכאן אמרו הנחפלה ואיכו נענה לריך חענית א"ר ונחא רנוו לח"ח וכו' ר"ל ח"ח שאסור לו להחעכות לפי' שהו' מנעע צמלאכת שמים וכח"ש האי צר צי רב דיתיב צחענית, וכו' כי"ל ונה יעשה שחישנוע חפלהו לז"ל רנוו לח"ח הוא שאלס לריך לשמוע לרבו חישנוע חפלהו כח"ד אס שמוע חשמע הנ"ל ככ"ל, ולפירוש הק"ע קשה ממי שייחטי' דהא מיימרא להחם צירושלמי וגם כל קוסי' הנ"ל ול"ע עליו, איברא גם חנוור' צב"ח קט"ו קשה דרש ר' פנחס כל מי שי"ל חולה וכו' ילך אלל חכם וכו' שנה' חנוה וילך וכו' ואיש חכם וכו' וקשה אונאי לא הביא ונקרא דשוואל הנ"ל, ונ"ל החם צנועמד ח' היו כל ישראל ואמרו לשוואל החפלה צעד עבדיך וכו' אצל לא הלכו אללו, ולכן צצרכות שם לא גייחתי מהחם אלל שאס חין ונחפלה נקרא חוטא, ובצ"צ ילפינן ונקרא דשלוס איש חכם יכפרנה ונשמוע שיבקש כן מהחכם, וגם מדברי חנו"י הנ"ל שלל הביא נמי ראי' מירושלמי הנ"ל ע"כ דלא מפרש לה כפי' הק"ע הנ"ל אלל כח"ש הכלעכ"ד, ודי צזה, ולחכם ולדיק גדול כח"צ צצנומזה, הכ"ד ידידו אזהבו, ונקורו ומכבדו, הדש"ח:

הק' יהודה חקאד

(ה) הג"ה ונח הנחצב, צדברי ונח אבי הג' זל"ל כיחא לי פי' רש"י לטעונוי' צקוונך ריש ע"צ ו"ל צכלי וכו' אי יהיב לה צלשון חליפין וכו' נקטו מלח' צכליו של קונה והא פליגי חכאי ואמוראי צזה צצ"ו מ"ו אי חליפין צכליו של מוקה צעינן או של קונה, אצל להכ"ל כל קוהג"ו לר"ה הוא רק חליצ' דרב חזלי ולדידי' ל"ל למעוטי חליפין ורב חיהו דאמר צכליו של קונה, וגם ח"ש חמיקת הרח"ש לקוון ד' ה' על הסוקים כר"ה הא שיוי' דאביי חליצ' לקוון ונחא דלא כחיצא צהדיא לא קחני לית', דהא קחני צמיתת היבס דלא כפ"ל אלל ונק"ו לקוון ד' י"ד ע"ש, חנוס להכ"ל כיחא דחליציה דרב דווקא לריך לשיכויא דחיקא של אביי לקוון דצנקנית לא חני ונחא דלא כתיב' צהדיא אע"ג דצקונה ח"ע חני כה"ג נמי, אצל להלכה דקיי"ל צשוואל חין חופה לפסולות צלח"ה לק"ו קישי' רבא ד' לא חנן ככ"ל ונ"ל לחי' אביי הנ"ל שפי' י"ל הלכה כר"ה ככ"ל:

אבל ק"ל להפוקים צאלמנה חין חופה גוונת ולא קונה ג"כ לר"ה ח"כ גם לרב דיש חופה לפסולות, צאלמנה וייהח חין חופה לכ"ע, ח"כ מייכא למעוטי חופה אחי דשגס חלו קונים צאלמנה כמי ונשא"כ חופה, וממי ונקש' ש"ס הכא, וי"ל מה"ע הקדים הנקש' לכולל הקושי' גם מייכא דסיסא ל"ל שאין כאן וקונו אלל ר"ל ודאי מייכא דרישא דומיא דמייכא דסיסא אחי למעוטי קינן ח' לגוורי שאין חופה קינן כלל צאשה וכן חליפין כונו שאין חלילה קונס ח"ע ציזיאה ככ"ל, ועדיין לקוון ד' ה' קשה דלמא להכי ד' לא חנן דלא חני אלל קיינים הכנהגים צכל הנשים לאסוקי חופה שאינה קונה צאלמנה ככ"ל:

סימן קסג

כ' תמוז בין המצרים השלי"ד לפ"ק.
בבד ידיו המכונן הרבני המופלג טובה
בתו"י בנשיק כס"ה מוה"ר שמעון אליעזר
זוסמן סופר לאו"מ.

אחדשכ"ט וש"ת צאכב"ה,
יקרתו קבלתי ושמתתי לקרא שכדו יחודך בן
מאכל כותב לו לעובד כן יבורך כל ימיו
בתו"י וצ"ה, וכ"ה העיר כמנה דברים להלכה
ואשיב בקולור כדרכיו בדברים יסודיים.

ה. אשר העיר מלשון רמ"א וי"ד סי' ש"ה סי'
י"א שמי שיש לו חולה צניחו ילך אל
הכס שצריך שיקבץ עליו רחמים והוא מש"ס צ"ב
קט"ז י"א, וכ"ה העיר צמ"ח הרמ"א חכם שצריך
שזה לא יזכר צמ"ח, הכה דבר חי רחמי צמ"ח
צ"ב שם ש"י וי"ל לעולם יאכל לבו של אדם בעוה
שכחלה כשהוא נעשית כחקה מצולח הגזרה,
ימי שיש לו ער או חולה בחוך ציחו וכו' ילך
אל חכם וילמוד ממנו דרכי התפלות ויבקש רחמים
שגאמר חמת המלך וכו' ואיש חכם יכפרה ע"כ.
הנה פ"ה המאירי דיקבץ רחמים קאי על בעל הכרה
עלמנו, חלל דילך לחכם ללמוד דרכי התפלה, ואיש
חכם יכפרה היינו ע"י שמוסר לו מפתחות שטרי
הפלה וע"ש שבה"ג וכו' מוה"ר סופר הרגיש בזה,
כ"כ פ"א לשון הרמ"א ש"י צמ"ח יש אומרים לע"פ
שאין חולק בזה, דלפי המאירי אין הכרה למש"כ
הרמ"א, ומש"כ הרמ"א חכם שצריך, ולענין דחכם
שצריך ע"פ דין הוא רבו, וידוע דהרב עם תלמידו
יש לו שייכות צדקת נשמה שלהם, ע"כ מוסוגל הוא
לעבדו דעו הגזרה.

ב. ואשר העיר צניח ברכה כגומל וכו' שלא מלא
הדין אם לא יוכל לצדק-עבור בניו הקטנים,
הנה ע"י צמ"ח ח"ה סי' ר"ע מש"כ בזה, ובמנן
גבורים חסידים דגם קטן יכול לצדק דלא כמש"כ מג"א
צמ"ח מוה"ר מ"נ, וכן לא יוכל לצדק וכו' יענה
אמן, אמנם אין המנהג כן, וכן דעת הגאון יעב"ץ
צמ"ח דקטן יצדק וצמ"ח לחינוך ראוי לנהוג כן,
מכ"מ המנהג נראה כ"ל, ופי"ן בפרמ"ג ב"א
ר"ס סי' ר"ע, ובעיקר דלא שייך גדר הגומל לחיובים
עובת אלל קטן כמש"כ מג"א.

ומכ"מ צמ"ח המקדש בדרך חינוך לא מציעה לאחר
שהגיע י"ב גדר מופלג סמוך לאיש
דקדושו הקדש מוה"ר (וכאשר העיר ג"כ צ"ב)
לדעת רמב"ם פ"א מנדרים וכמ"ד בזה מ"ה צ'
אלא אפי' לא הגיע ל"ב מ"מ שייך בו גדר חנוך
וענין ש"י חוס' חגיגה צ' ע"א לענין קרבן רא"ה
שמציא קטן בדרך חנוך וע"ש צמ"ח, ואע"פ שהורה
רק נדבך מוה"ר ואינו נגדר חיו"ב, מכ"מ גם מוה"ר
ראוי לנדב לתורתו, ומדרבנן ע"כ פ"ה חתא חיו"ב,
ואולי דברי קבלה וצי"ח כדאורייתא חשיבא, וענין
ברכה אין לו חלל דברי מג"א מעטס כ"ל אלל
לענין קרבן נראה דשייך חינוך.

ג. ובענין ע"ש קרבן תורה על הנס אי' הוא חובב
או נדבך כהה לשון רש"י בחזקת פ' לו
ז' משמע דמכ"ח חיו"ב להביא תורה כשניצל
מא' מ"ד דברים חלל דפמ"ג סי' ר"ע מפסק
דמש"כ רש"י לר"ך מדרבנן קאמר ר"ל דהחובב צכאן
רק מדרבנן, ומכ"ח אינו חיו"ב מ"מ מוה"ר ראוי
שינדב או שינדב להביא קרבן תורה ע"כ מוה"ר
אינו דבר שחובב, מיהו מה שהביא צמ"ח שיק
בשחובב לאו"ה סי' פ"ח ממה דא"י בתו"כ פ' לו
דחובה בלא מן המעשר הכי דאזנה חובה עי"ן ש"ס
מנחות פ"א מכל זה אין ראי' ד"ל דקאי על תורה
נדבך בעלמא כעין שלמים שלמד ממנו החו"כ אלל
חזקה חיו"ב י"ל אה"י דלא בא מן המעשר ככל דבר
שחובב וכן מש"כ בשחובב מוה"ר שיק שם בזה
רבו מן החו"כ י"ע למעין שם.

אבל מה נעשה שכל הגאונים עדיין לא ראו דברי
רש"י (כ"י) מנחות ע"ע ע"כ (שהיה הרש"י
האמיתי כידוע) ש"י שם צ' דרכים בזה דלענין
קמא כ' דחובה חובה היינו צאמר הכי עלי כמ'
שאר נדרים שצאמר הכי עלי נעשה דבר שחובב
כידוע, וצ"ל שגאמר כ"י רש"י חזקה חובה כגון
ד' שצריכים להודות מפרש צ"ס וכו' דכ' בכו ואזכרה
זכתי חזקה צ"ס חללים, ובשעמ"ק שם אות י' הקשה
צ"ס החוס' דלא נהירא דלא אשכחן ללחייב אם
לא אמר הכי עלי חזקה, ע"כ שיעת רש"י כ"ל וי"ל

ברוח דגם רש"י פ' לו חזל לעמתי בזה דחוב
גמור הוא ומדברי רש"י כ"ל ורש"י ע"ה"ר ורש"י
צמ"ח ז' מצוה ג"כ דלא כמש"כ צמ"ח ח"ה סי'
י"א לחלק צ"ן מפרשי יס' לשאר מציא חזקה וכבר
רמזתי זה בקולור וע"ע ש"ת שצ"ט בלוי חו"ה
סי' ל"ב.

והנה עי"ן ש"ס צמ"ח ז' ע"א חזקה ששחטה לשם
תורת חזירו רבך אמר כשרה ור"ה אמר
פסולה, ומסקין דל"ה לשם תורת חזירו פסולה
לשם תורה דו"ה כשרה ופרש"י ואע"פ שלא בלא
על כו"ה אחת דארבע צריכים להודות ושחט תורה
בשעת עלייתו מן הכס לשם תורה שחפ"ש על
ויאחז מציא האסורין, והנה צמ"ח שם פ"י שוחט
לשם תורת חזירו היינו לנס אחר שנעשה לחזירו,
אלל שחטה בשביל עצמו (כ"כ צמ"ח) בזה צמ"ח רש"י
(שם) וצקק אור"ך צמ"ח שם הקשה דכא לנס אחר
דבדו"ה כשרה הכי דכזה לא הכי שני קודש, וע"כ
דשחטה לשם תורת חזירו ממש אפי' אחר נס ושני
בעלים לא הכי אלל שני קודש כמש"כ חוס' יע"ש.

ובענייני דברי רש"י פשוטים ע"ס מש"כ הפוסקים
צ"ס משנה קול צ"ן לוי דאם מחויב
כמה הודאות מ"ד דברים חלל יכול לפטור עצמו
בברכה אחת של כו"ה, וכ"כ נראה דכ"כ לענין
הקרינה קרבן תורה עצמו דמחויב בשביל מפרש
צ"ס וגם יולא מציא האסורים מן הדין יכול לפטור
עצמו בקרבן אחד חלל דכ' החמיר על עצמו ודפריש
על כל א' וא"כ שוחט תורה בשעה שעולה מן
הכס על תורה שחפ"ש בצי"ח מציא האסורים
ודאי דלא הכי שני קודש כיון דגם לכתחלה הכי
יכול להביא אחת על שני חלל כשחזיר רק על
מפרש צ"ס ושוחט על נס אחר שאינו חיו"ב עלי
ודאי דקרא שני קודש לדרך זה וא"ש.

והנה מה עצמו מוכח דגדרי ד' צריכים להודות
הם גדרים דאורייתא ודשני צ"ן כחפסח
קודש זה להחפסח קודש מוה"ר הוא דהא גורס
פסול שני קודש ומקראי יליפין לה, אמנם כל
זה לדרך רש"י וכפי בנת צמ"ח אלל לדברי החוס'
אין להוכיח מה יע"ש.

ד. ואשר שאל צניח קטן שנעשה לו גם כקטנותו
האם מחויב לצדק כשיגדל ויעבור על
מקום הנס ברוך שעשה לו גם צמ"ח ח"ה, ע"פ
המבואר צמ"ח ברכות י"ד ע"א ובש"ע חו"ה סי'
ר"ה כעה לא מלאחי הדבר מצוה, ומסביר נראה
דיברך דסו"ס נעשה לו גם שגס קיומו צמ"ח
לו ולרצו אחריו.

וכרני ידיו דו"ה צמ"ח — מנפה לישובה
קרוב

אף בנושא זה, יש להבחין בין תפלה כתכלית ומטרה לבין תפלה כאמצעי.
 לפתרון בעיות אלה, יש להגדיר כנונה את מהות התפלה.
 3. **הגדרת מהות התפלה — אמצעי ומטרה**

פנימית.

שכל עוד הינו מנותק נפשית מבוראו, אין ערך וסעם לתפלה מילולית גרידא, חסרת ממשות
 פנימית.
 שכל עוד הינו מנותק נפשית מבוראו, אין ערך וסעם לתפלה מילולית גרידא, חסרת ממשות
 פנימית.

השראה והתעלות מן השגרה.
 ג. מרוע ניתנה קביעות שגרתית לתפלה: נוסח קבוע, זמנים קבועים, וכו', הרי התפלה ענינה
 יתפלל.

ב. כיצד אפשר לצוות על האדם להתפלל, הרי התפלה ענין רגשי, וכשתחול בו ההרגשה —
 תפלה.

א. מרוע יש צורך להתפלל בדבור, הרי י' יודע מחשבות.
 הביעות השכליות:

נושא התפלה, מעמיד בפנינו מספר בעיות: מהן שכליות, אובייקטיביות, ומהן נפשיות,
 סובייקטיביות.

2. **בעיות שכליות ובעיות נפשיות**
 נוסח התפלה, מעמיד בפנינו מספר בעיות: מהן שכליות, אובייקטיביות, ומהן נפשיות,
 סובייקטיביות.

התפלה הינה מרכיב שכלי ורגשי גם יחד: בנויה היא על רגש והלב המשתוקק לקרבת ד' — "עבודה
 שכל" — אך ערכה ומעלתה, על פי הכוונה המחשבתית המושקעת בה.

הן מבחינה רוחנית: "היה מחסור ית' לתת לאדם מקום שיתקרב לו יתברך אף על פי שכפי מצבו
 הסבכי נמצא רחוק מן האור ומשוקע בחושך והיינו שגתן לו רשות שיעמוד לפניו בשמו ואו

יתעלה מן השפלות אשר לו בחוקו לפי שעה" (שם).
 והן מבחינה גשמית: "האדון ב"ה רוצה בטובת בראיו והכין להם עבודה זו, שעל ידה ימשך להם
 שפע והצלחה והברכה, כפי מה שהם צריכים לפי מצבם זה, כזה העולם" (שם).

התפלה הינה מרכיב שכלי ורגשי גם יחד: בנויה היא על רגש והלב המשתוקק לקרבת ד' — "עבודה
 שכל" — אך ערכה ומעלתה, על פי הכוונה המחשבתית המושקעת בה.

הן מבחינה רוחנית: "היה מחסור ית' לתת לאדם מקום שיתקרב לו יתברך אף על פי שכפי מצבו
 הסבכי נמצא רחוק מן האור ומשוקע בחושך והיינו שגתן לו רשות שיעמוד לפניו בשמו ואו

יתעלה מן השפלות אשר לו בחוקו לפי שעה" (שם).
 והן מבחינה גשמית: "האדון ב"ה רוצה בטובת בראיו והכין להם עבודה זו, שעל ידה ימשך להם
 שפע והצלחה והברכה, כפי מה שהם צריכים לפי מצבם זה, כזה העולם" (שם).

התפלה הינה מרכיב שכלי ורגשי גם יחד: בנויה היא על רגש והלב המשתוקק לקרבת ד' — "עבודה
 שכל" — אך ערכה ומעלתה, על פי הכוונה המחשבתית המושקעת בה.

הן מבחינה רוחנית: "היה מחסור ית' לתת לאדם מקום שיתקרב לו יתברך אף על פי שכפי מצבו
 הסבכי נמצא רחוק מן האור ומשוקע בחושך והיינו שגתן לו רשות שיעמוד לפניו בשמו ואו

יתעלה מן השפלות אשר לו בחוקו לפי שעה" (שם).
 והן מבחינה גשמית: "האדון ב"ה רוצה בטובת בראיו והכין להם עבודה זו, שעל ידה ימשך להם
 שפע והצלחה והברכה, כפי מה שהם צריכים לפי מצבם זה, כזה העולם" (שם).

התפלה הינה מרכיב שכלי ורגשי גם יחד: בנויה היא על רגש והלב המשתוקק לקרבת ד' — "עבודה
 שכל" — אך ערכה ומעלתה, על פי הכוונה המחשבתית המושקעת בה.

הן מבחינה רוחנית: "היה מחסור ית' לתת לאדם מקום שיתקרב לו יתברך אף על פי שכפי מצבו
 הסבכי נמצא רחוק מן האור ומשוקע בחושך והיינו שגתן לו רשות שיעמוד לפניו בשמו ואו

יתעלה מן השפלות אשר לו בחוקו לפי שעה" (שם).
 והן מבחינה גשמית: "האדון ב"ה רוצה בטובת בראיו והכין להם עבודה זו, שעל ידה ימשך להם
 שפע והצלחה והברכה, כפי מה שהם צריכים לפי מצבם זה, כזה העולם" (שם).

התפלה הינה מרכיב שכלי ורגשי גם יחד: בנויה היא על רגש והלב המשתוקק לקרבת ד' — "עבודה
 שכל" — אך ערכה ומעלתה, על פי הכוונה המחשבתית המושקעת בה.

ישיבות
מחשבת ישראל

ר"ר נשואים מרכזים
 נבחרים לקט מספרות לברור השקפת התורה

ספר - לימוד למורה ולתלמיד
 מותאם ללימוד עצמי

מסע תעור
 בנתיבי חיים בארץ ישראל

הרב בנימין אפרתי
 ר"ר

בהיות האמונה כמצב פוטנציאלי אין רישומה ניכר. באה התפילה, היינו התייבשות האדם לפני

המעצורים המעכבים.
 העבודה הרוחנית, עבודה ה', היא אפוא הצאת כוח האמונה אל הפועל תוך התגברות על כל

האמצעים והאמצעים של הרגלי הגוף, וכדי להגבר עליהם דרושה עבודה.
 יציאה זו של כוח האמונה אל הפועל נחקלת כמעצורים גדולים: כוח המשיכה של העניינים

יעורו לצאת אל הפועל, להניע את כל כוחות הנפש ולהשפיע בחיי המעשה.
 ויצא אל הפועל. בהיותו כמצב פוטנציאלי אין השפעתו ניכרת כלל, וכאילו אינו קיים. אולם

מקובלים אנו כי בכל אדם מישראל טבוע כוח האמונה. הכוח הזה אין חילוף ותמורה לו. עובר הוא
 מדור אל דור על פי חוקי התורשה. יש שכוח זה שרוי במצב פוטנציאלי, ויש שהוא כא ליד תנועה

תנועה (קינטיטית) היינו: אנרגיה שיצאה אל הפועל. העבודה נעשית תמיד על ידי האנרגיה הקינטיטית,
 לשון אחר: העבודה היא ההוצאה מן הכוח אל הפועל, הפיכת האנרגיה הפוטנציאלית לאנרגיה

קניטית.
 גם כנפס האדם אצורה אנרגיה, שגלייה רבים ושונים. כאן נרדן באחד מהם — כח האמונה, שהוא

הכוח המרכזי שבנפש.
 האנרגיה שלו לעבודה.

שני סוגים של אנרגיה הם: אנרגיה של מצב (פוטנציאלית) היינו: אנרגיה שכבחה. אנרגיה של
 תנועה (קינטיטית) היינו: אנרגיה שיצאה אל הפועל. העבודה נעשית תמיד על ידי האנרגיה הקינטיטית,

לשון אחר: העבודה היא ההוצאה מן הכוח אל הפועל, הפיכת האנרגיה הפוטנציאלית לאנרגיה
 קניטית.

העבודה מתבצעת על ידי אנרגיה (=כשרו של הגוף לעבור עבודה). כשהגוף פוגש במעצור, נהפכת
 האנרגיה שלו לעבודה.

עבודה היא תנועה המתגברת על מעצורים. כגודל המעצורים ואוכה של התנועה כן שיעור העבודה.
 וזאת: על דרך ההקבלה בין מושגים רוחניים למושגים פיזיים:

4. **התפלה — עבודה**
 תפלה כבחינת אמצעי, היא הקוריה בשם עבודה, ואילו תפלה כבחינת תכלית, הינה התוצאה של

עבודה זו.
 יש להבהיר היטב את המושג עבודה האמור כאן. (על פי הגדרת חז"ל את התפלה כעבודה. עיי' לעיל סעיף 1 בשם הספר).

העבודה היא תנועה המתגברת על מעצורים. כגודל המעצורים ואוכה של התנועה כן שיעור העבודה.
 וזאת: על דרך ההקבלה בין מושגים רוחניים למושגים פיזיים:

4. **התפלה — עבודה**
 תפלה כבחינת אמצעי, היא הקוריה בשם עבודה, ואילו תפלה כבחינת תכלית, הינה התוצאה של

עבודה זו.
 יש להבהיר היטב את המושג עבודה האמור כאן. (על פי הגדרת חז"ל את התפלה כעבודה. עיי' לעיל סעיף 1 בשם הספר).

העבודה היא תנועה המתגברת על מעצורים. כגודל המעצורים ואוכה של התנועה כן שיעור העבודה.
 וזאת: על דרך ההקבלה בין מושגים רוחניים למושגים פיזיים:

4. **התפלה — עבודה**
 תפלה כבחינת אמצעי, היא הקוריה בשם עבודה, ואילו תפלה כבחינת תכלית, הינה התוצאה של

עבודה זו.
 יש להבהיר היטב את המושג עבודה האמור כאן. (על פי הגדרת חז"ל את התפלה כעבודה. עיי' לעיל סעיף 1 בשם הספר).

העבודה היא תנועה המתגברת על מעצורים. כגודל המעצורים ואוכה של התנועה כן שיעור העבודה.
 וזאת: על דרך ההקבלה בין מושגים רוחניים למושגים פיזיים:

4. **התפלה — עבודה**
 תפלה כבחינת אמצעי, היא הקוריה בשם עבודה, ואילו תפלה כבחינת תכלית, הינה התוצאה של

עבודה זו.
 יש להבהיר היטב את המושג עבודה האמור כאן. (על פי הגדרת חז"ל את התפלה כעבודה. עיי' לעיל סעיף 1 בשם הספר).

הקדוש—ברוך—הוא והדיבור אליו, ונוצרת תנועה: תנועת הנפש אל אלוהיה. בתנועה זו (אמונה קיומית) יוצא כוח האמונה אל הפועל, רשם רשמו ופועל את פעולותיו.

5. אמונה בכח ואמונה בפועל

עתה ראוי עוד שנגדיר את המושג "אמונה". אמונה אין משמיה מחשבה או רגש גרידא, אלא מציאות נפשית של קשר חי. אמונה בפועל היא קונטקט רוחני בין אדם לאלוהי, שבאמצעותו זורם השפע האלוהי. "כי האדם עץ השדה" (דברים כ' י"ט) אשר שרשו למעלה, ושם מקור יניקתו. האמונה בפועל היא שורש היניקה, הנותן חיים לאילן, כחינת יותם הדבקים בה' אלוהים חיים כולכם היום" (דברים י"ד, י').

צינור זה של שפע עליון נסתם לעיתים תכופות על ידי יוון הר הקשר ניתק מדי פעם בסעודות הזמן. אותה שעה נפסקת התנועה והמצב חוזר להיות סטטי — בכוח ולא בפועל. באה התפילה ומחברת שוב את הקשר שנותק וחוזרת ומעוררת את התנועה הזאת פעם.

6. עבודת התפלה — חידוש הקשר האלוהי

עתה נבין, כי הבעיה הנפשית הנ"ל קיימת ועומדת, באותה שעה שאין חשים בקשר זה, ואין מתעוררת חוויה עלילית זו, והאדם חש אז את עצמו מנותק מבוראו.

אולם, יש מקום לבעיה זו, רק אם יבין האדם את התפלה כמי "התכלית בלבד, היינו בבחינת דבקות והשראה, אשר על כן לא יחוש אדם זה במשמעותה של תפילה, בעת תחסי לו השראה זו, אך הכנת התפלה כאמצעי וכעבודה מסלקת בעיה זו, שהרי על כן הוטלה על האדם עבודה זו, על מנת לחדש קשר זה אחר שנותק, ולפתוח צנור זה אחר שנסתם.

ואם יאמר אדם: והרי תפלה זו עצמה אינה אפשרית אלא בהיות הקשר קיים, וישנה תחושה של עילאיות, אמור לו: אמת דברך לגבי התפלה התכליתית הבאה כתוצאה של עבודה, אך התפלה שהיא בחינת אמצעי, היא באה — אדרבא — במצב של ניתוק וסתימה. כי כל משמעותה — המאבק הנפשי ליצור את הקשר האלוהי, מתוך ההתגברות על מע וריס, וטהור צנור הנפש הסתום. רק לאחר מכן, תבוא התוצאה המיוחלת, של השפע האלוהי, הש' לזרם אל נפש האדם.

7. הסררים הקבועים בתפלה

בכך נפתרות אף הבעיות השכליות:

כאשר, לחידוש הקשר ולקיומו בעמק העכור של החיים דרושות תפילות רצופות יום—יום, ובכל יום שלש פעמים — בקר, צהרים וערב. ואף הנוסח צריך להיות קבוע, כי לא ההשראה הוא עיקר יסודה של התפילה אלא העבודה, ועבודה מחייבת סדרים — אלה הנוסחאות והזמנים הקבועים וכל פרטי ד"ני תפילה.

אל יצפה אדם להשראה, כי תבוא אליו כמתנת חיים ממרום, אלא ישקור תחילה על ביטוי נכון וכוונה נאותה, באותו הנוסח המקובל מדורי דורות, וההשראה הנפשית בוא תבוא בחסר עליון. נוסח התפילה אחר הוא בכל דור, זמני התפילה קבועים ועומדי. אבל השפע הזורם אל המתפלל ממקור עליון מתחדש בכל עת.

8. השגת המבוקש ובטול גזרות על ידי תפלה

על ידי התפילה מתהווה מציאות חדשה. קודם התפילה אין האדם ראוי ומוכשר לקבל מן הקדוש—ברוך—הוא את משאלותיו הגשמיות והרוחניות, והתפילה מכשירתו לכך. השינוי לא התחולל, חלילה, בבורא יתברך, אלא באדם המקבל. כי על ידי התפילה הכין ל... י לקבל-שפעו של הבורא. התפילה היא אפוא תנאי לקבלת השפע.

כאופן זה יכול אדם בכוח תפילתו אף לבטל גזירה שנגזרה. כי כל גזירה נגזרת על מצב מסוים ומציאות מסוימת, וכאשר משתנות מציאות האדם על ידי תפילתו מתבטלת אותה גזירה. (עיי' קטע י"א).

9. התפלה — בדבור דוקא

הכשרה זו של המקבל, באמצעות התפלה, צריך שתיעשה בדיבור דוקא, לפי שאין ענין התפלה לשם בקשות בלבד, אלא לשם בטוי לאמונה, היינו: תחושת תלותו של הנברא במקור האלוהי המשפיע, והביטוי לכך חייב להיות כדבור. הדיבור האנושי, כח סוגסטיבי לו המשפיע על המדבר עצמו ומחולל בו מציאות רוחנית, המכשיר את מבוקשו (עיי' קטע י"ג).

התפלה היא אפוא מכשיר פלאים, מתנת הבורא: הבח שניתן לאדם להעלות עצמו, ולהשיג את מבוקשו. ידעת דבר זה צריכה למלא את הלב שמחה אין קץ, שהרי המכשיר הנפלא הזה בידו של אדם תמיד, ואין לו אלא להפעילו בצורה נאותה, ולהשיג את התוצאות הברוכות.

בדברי הקדמונים

א. מסגרת התפלה – עפ"י חז"ל
רס"ג. האמונות והדעות (מאמר שלישי, מתוך פרק ג')

השכל דן בהודאה לקל על טובתו ולא שם גבול להודאה ההיא, לא ממאמרי ולא מזמן ותכונה, והצטרפו לשלוחים ושמו לו גבול, וקראוהו תפלה, ושמו לו עיתים ומאמרים מיוחדים, ותכונה מיוחדת ומגמה מיוחדת.

1. מסגרת, מדה. 2. תבן ההודאה. 3. אופן אמירת דברי ההודאה.

א. השכל מחייב הודאה לבורא, אך יש צורך בהדרגה נכונה של כל הפרטים המעשיים: תבן, זמן, וכו'.

★

ב. תנאים לקבלת התפלה
הז"ל. שם (מאמר חמישי, מתוך פרק ו')

חדברים אשר לא תקובל עמהם התפלה הם שבעה: כשיתפלל אדם אחר שנגזר דין עליו בדבר. התפלה מבלי כונת הלב. מי שאינו רוצה לשמוע דברי תורה. מי שמתעלם מזעקת העני. מי שמתיר לעצמו ממון שאסור לו. מי שרבו עוונותיו ואינו מתפלל בתשובה.

א. שבעה מצבים הם, שבהם אין התפלה מתקבלת ומהם נלמד את התנאים לקבלת התפלה.

★

ג. הכנת הלב לתפלה
ר' בחיי. חובות הלבבות (שער השבון הנפש, מתוך פרק ב')

כאשר הנך עוסק במצוות שעליך לקיים אותה ע"י הגוף והלב כאחד, כגון כאשר הנך מתפלל ונותן שבח לאלקים ית', תחילה עליך לנקות ולרחוץ את גופך מכל טינוף ולכלוך, ולהתרחק מכל ריח רע וכדומה, ואחר כך עליך להשביט את גופך מכל פעולה אחרת, בין אם היא

בשולי הקטעים

קטע א: הריס"ג רואה כאן כמובן מאליו את הצורך במסגרת קבועה לתפלה: זמן, נוסח, וכו'. הסברת צורך זה, באה בדברי תלמידי ר' בחיי (קטע ד').

למען העולם הזה ובין אם היא למען העולם הבא, ולהסיר מלבך כל מחשבה מסריחה אותך מענין לתפילה. ואחר כך עליך להעלות על לבך אל מי מכוונת תפילתך, ומה הנך מבקש בה, ואיזה מילים ואיזה תוכן תוכן הנך מביע בה לפני בוראך.

ודע כי המלים של התפילה שהאדם מבטא בלשונו הם כמו הקליפה של הפרי, והעיון במלים אלה הוא כמו הפרי עצמו, וכי אמירת התפילה היא כמו הגוף של האדם, והכוונה בתפילה היא כמו הנשמה שלו. ולכן, אם האדם מתפלל רק בלשונו, ולבו מחרהר באותה שעה בענינים אחרים, תפילתו היא גוף בלי נשמה וקליפה בלי פרי, מפני שרק גופו נמצא אבל לבו אינו עמו בעת תפילתו. ועל אדם כזה אומר הפסוק: "יען כי נגש העם הזה בימי ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני".

1. ישעיהו כ"ט י"ג.

א. בעת התפלה יש לפנות הלב מכל המחשבות המטרידות.
ב. המתפלל, ולבו טרוד בדברים אחרים, תפלתו, – כגוף בלא נשמה.

★

ד. מטרת התפלה. הצורך בנוסח קבוע ובדבור פה
הז"ל. שם

ועליך אחי לדעת כי מטרתנו בתפילה אינה אלא להביע את כלות נפשנו אל האלקים ואת הכוונתה לפניו, וכן שהיא מרוממת את בוראנו, ונותנת שבח והודיה לשמו, ומטילה עליו את נטל כל צרכיה.

והצורך בנוסח קבוע ואחיד של התפילה הוא, מפני שקשה לאדם להביע את כל זה בלי קשר וסדר, לכן סידרו רבותינו אנשי כנסת הגדולה ז"ל את הדברים שרוב בני האדם זקוקים להם, שמהם בולט שבני האדם תלויים באלקים ומכניעים את עצמם לפניו בגללם. ודברים אלה כלולים בנוסח התפילה בסדר נכון, באופן שהאדם יכול לקדם בה את פני בוראו, ולא יצטרך להתבייש בתפילתו, ויהיה ניכר עליו, כשהוא מסדר את תוכנה בלבו, שהוא מכניע ומשפיל את עצמו לפני האלקים.

בשולי הקטעים

קטע ד: בתחילת דבריו אמר כי מטרת התפלה אינה אלא הבעת כלות הנפש אל האלקים, ובהמשך הריהו מוסיף ומתייחס אל התפלה כאל בקשת צרכים. אין כאן כמובן, כל סתירה, וחדברים משלימים זה את זה: בקשת הצרכים היא חלק מן ההכנה, השבת, וההודאה (שהם ביטויים של כלות הנפש). באשר, רואה האדם את הבורא במקור הכל, ומשליך עליו כל יחבו. עיין קטע כ"א, המסביר באופן זה ענין בקשת הצרכים, ועיין גם קטע ט"ו.

בדבר הצורך בנוסח קבוע: עיין קטע ו'. על ההכרח בתפלת הצבור. הנמוק המובא שם, מתאים גם לשטירת הצורך בנוסח קבוע.

הצורך לביטוי התפלה בדבור: השווה לדברי המהר"ל, קטע י"ג.

ו. עדיפות תפלת הצבור הנ"ל. שם (מאמר שלישי, מתוך סעיפים י"ח, י"ט)

אמר המויד: האין טוב לו לאדם כי יתבודד בתפלתו למען תהיה נפשו זכה יותר ומחשבתו פנויה יותר?

אמר המויד: לא כן! תפלת הצבור יתרון בה מכמה בחינות. ראשית, הצבור אינו מתפלל על מה שיש בו משום רעה ליחידים, ויחיד יתכן כי יתפלל על מה שיש בו משום רעה ליחידים אחרים, כמו שיתכן כי אחדים מן היחידים ההם יתפללו על מה שיש בו משום רעה ליחיד זה, – אולם אחד התנאים בהם תכשר התפלה להתקבל הוא שתהיה זאת תפלה על מה שמביא תועלת לעולם ולא על מה שגורם לו נזק בכל דרך שהוא. שנית, לעתים רחוקות מאד תשלם תפלת היחיד בלא פגם, הבא בשוגג או במזיד, ולכן נקבע אצלנו כי יתפלל היחיד תפלה בצבור, ואף יתפלל, עד כמה שהדבר בידי, בצבור שאינו פחות מעשרה, – למען ישלם על ידי אחדים מצבור זה מה שהחסר על ידי האחרים, בשוגג או במזיד, וכך תצא מבין כלם תפלה שלמה בכונה זכה, ותחול הברכה על הכל, ויהיה לכל אחד מן היחידים חלק בה.

כי פעולת הענין האלוקי דומה לפעולת המטר המרוה ארץ מן הארצות, שעה שישביה זכאים לו, ויתכן כי תכלל ארץ זו גם יחידים אחרים אשר אינם זכאים לו, ותהיה גם להם הצלחה בזכות הרוב.

- א. יתרון תפלות הצבור:
הצבור אינו מתפלל על מה שיש בו רעה ליחידים, ויחיד אמר שיתפלל על מה שיש בו רעה ליחידים אחרים.
- ב. יחיד אמר שלא תשמע תפלתו מחמת פגם שיש בו, אך בהשתתפו בתפלת הצבור אפשר שתשמע תפלתו בזכות הרבים.

★

ז. מצות התפלה רמב"ם. ספר המצוות (מצוה ה')

מצוה ה' הוא שצונו לעבוד, וכבר נכפל זה הצווי פעמים באמרו: "ועבדתם את ד' אלקיכם", ואמר: "אותו תעבדו", ואע"פ שזה הצווי הוא גם כן מהצווים הכוללים, הנה יש בו יחוד אחד: שהוא צווי לתפלה, ולשון ספרי: "ולעבדו" – תפלה, ואמרו גם כן: "ולעבדו" – תלמוד, ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמרו: מנין לעיקר תפלה מצוה, מהכא: "את ד' אלקיך תירא ואתו תעבד", ואמרו "עבדתו בתורתו ועבדתו במקדשו", רוצה לומר הכוון אליו להתפלל לשם כמו שבאר שלמה ע"ה.

בשולי הקטעים

קטע ו: הכוונת מתייחס כאן לשני מובנים: 1. תפלת הצבור: נוסח קבוע של תפלה. שבו באות הבקשות למען הצבור כולו. 2. תפלה בצבור: תפלה במנין. תפלת הצבור – באה למנוע את היחיד מלהזיק לצבור. תפלה בצבור – באה להועיל ליחיד באמצעות הצבור.

והצורך לבטא את התפילה בפה הוא, מפני שמחשבת הלב חולפת בקלות, ואין היא שווה בלב, מפני שהרהורים עוברים בו במהירות, ומסיבה זו קשה לאדם לרכז את מחשבותיו לתוכן התפילה. ולכן תקנו רבותינו אנשי כנסת הגדולה ז"ל שהאדם יבטא את תוכן התפלה בלשונו במלים מסודרות, מפני שמחשבת האדם נמשכת אחרי האמירה וצרכה אחרי הדיבור.

- א. כונות התפלה: כליון נפש אל האלקים, כניעה לפניו, רימויות הבורא, שבח והודאה לפניו, בטחון בו בכל שטחי החיים.
- ב. חז"ל חבירו סדר תפלה הכולל כל אלה, באופן מסודר ונכון.
- ג. צורך התפלה בדבור – כאשר הדבור מרכז את המחשבה.

★

ה. שעת התפלה – עיקרו של הזמן יה"ל. החזו"ר (מאמר שלישי, מתוך סעיף ה')

אין שעת תפלת החסיד, דבר שבמנהג, או שבהרגל כשירת הזריר והתוכן, אלא, כל מלה מחשבה עימה וכוונה בה. שבו"ד זו תהיה שעת התפלה לחסיד כגרעין הזמן ופריו, ושאר השעות תהיינה לו כדרכים המוליכות אל שעה זו, שלבואה הוא מצפה, כי על ידה הוא מזמנה אל העצמים הרוחניים ומתרחק מן הבהמיים. וכשם שהיו לו שלש עתות התפלה שבכל יום – פרי יומיו ולילו, כך יהיה לו יום השבת לפרי השבוע, כי יום זה מזמנו להידבקו בענין האלקי. וכל עבודת החסיד היא ב"שמחה", לא בכניעה, – כמו שבארנו למעלה.

והנה ערך כל אלה לנפש הוא כערך המזון לגוף, שכן תפלת אדם טובה לנפשו, כשם שהמזון תועלת לגופו. וכן ברכת כל תפלה שורה על האדם עד שעת תפלה שאחריה, כשם שכח הסעודה שסעד מתקדם בו עד שישעך סעודת לילה. אולם ככל אשר תתרחק שעת התפלה תלך הנפש הלך וקדור מטרדות העולם הבאות עליה, וביחוד אם יביאנה ההכרח להמצא בחברת ילדים, נשים או אנשים רעים, ולשמע דברים העוכרים זך נפשו: דברים מגונים או שירים שהנפש נוטה אחריהם עד שאי אפשר להשתלט עליה. אך בשעת התפלה מסור האדם את נפשו מכל מה שעבר עליה בינתים ומכין אותה לקראת העתיד.

- א. שעת התפלה – עיקרו של הזמן.
- ב. בעת התפלה, – דבקות בענין האלקי וחיוזק רוחניות האדם.
- ג. כשם שהמזון מחזק את הגוף מסעודה לסעודה, כן התפלה מחזקת את הנפש מתפלה לתפלה.
- ד. בזמן שבין תפלה לתפלה הנמשך נעכרת, והתפלה מטהרת ממה שעבר ומכנייה לקראת העתיד.

בשולי הקטעים

קטע ה: הקבלת התפלה למוח: דומה להקבלת התורה למוח. ואכן, סוגי מזון שונים, הן במובן הגופני הן במובן הרוחני. עיין פירק ט"ז כאן. קטע כ"א.

1. שמת כ"ג, כ"ה.
2. דברים י"ז, כ.
3. ספרי דברים י"א, י"ג.
4. שם 5.
5. דברים ו', י"ג.

א. הצווי בעבודת ד', יש בו משמעות כוללת, ויש בו משמעות פרטית של מצות התפלה.

★

ה. תאורו של המתפלל רמב"ם. אגרת המוסר

המתפלל יהיה פונה אל השם יתי, עומד על רגליו, מתענג בלב, ובשפתיו, ידיו פרושות, וכלי דבורו הוגים מדברים, ויתר חלקיו חרדים ונרעזים, ולא יסיר מהנעים קולות ערבים, מתדבק, מכין עצמו, מתחנן, כורע ומשתחוה, בוכה, לפי שהוא לפני מלך גדול וגורא, ותגיע אליו השקיעה והפליצות, עד שימצא נפשו בעולם השכלים, נכנעה נפשו הנכבדה והוציאה אותו מן המוחשות, וכאלו הוא נסתר מהם, ויביט עם כח המדמה, ויראה וישמע מה שלא יהיה בו ספק. ולפי שהעתידים ועוברים הם במדרגה אחת אל אותם הענינים, לפי שהם נמצאים יחד – – – חנה יביט בעתידים כמו שיביט בעוברים.

1. בסול פעולות החושים.
2. זעזוע, חרדה.

א. תאורו של המתפלל, כאדם הנמצא בשיא הדבקות באלקים, ע"י כדי התפשטות הגשמיות.

ב. במצב זה מגיע האדם עד כדי דרגה נבואית.

★

ט. הכוונה בתפלה ר' תם. ספר הישר (מתוך שער שלשה עשר)

צריך להרגיל נפשו להיות תפלתו בכונה גדולה. ואם לא יוכל לפנות לבו מן המחשבות, יבקש עצתו, כגון שיחשוב בעת תפלתו כי הבורא נצב כנגדו, ומביט מוצא שפתיו. כמו שנאמר "ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ". וכשיאמין אדם בזה הדבר, אז יחריד

בשולי הקטעים

קטע ח: תאורו של הרמב"ם כאן את המתפלל, דומה, במספר פרטים, לתאורו את הנביא בעת נבואתו (עיי' פרק י"ד כאן, קטע ה'). הדבר תואם את הגדרת הנבואה, שהיא דבקות עילאית בין אדם לבוראו (דרך ד', חלק ג', פרק ג', סעיף ד'), והרי זו היא, כמו כן, הגדרת התפלה. (אלא שהנבואה היא בפסגת הדבקות), ומכאן שהתפלה בשיאה, מגיעה היא לתופעות שזן מעין הנבואה.

ויפנה ללבנו. וצריך שישגור עיניו בתפלתו, כי זה יעזור על הכונה – – – ותהיה תפלתו בנחת ובלב נשבר, ואל יהיה כמו עגור המדבר ולא ידע מה אומר, רק צריך שישמור המלות היוצאות מפיו ויתכוון לבו לעניניהן, ואל תהיה תפלתו גוף בלא נפש, כי המלות הן כמו הגוף, והענינים אשר בהן הם הנפש, וכשלא ישית המתפלל לבו אליהם, הן גוף בלי נפש, והנפש אשר באדם לא תקרב לבורא במילים רקות, כי אם במילים חזקות.

1. תהילים ל"ג, י"ד.

- א. תפלה בלא כוונה כגוף בלא נפש.
- ב. הנפש לא תקרב לבורא במילים רקות כי אם במילים חזקות.
- ג. עצה לכוונת התפלה: דמוי הבורא לנגדו.

★

י. השגות המבוקש באמצעות התפלה ר' חסדאי קרשקש. אור ד' (מאמר ג', חלק ב', מתוך כלל א')

בתפלה: האמונה הנתלת במצוה הזאת, הוא שנאמין היותו יתברך נעתר לבקשת המתפלל, התולה בטחונו בו, על דרך האמת, כאומרו: "קרב ד' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת". ירצה שלא תהיה הקריאה בפה לבד, והוא לא כן ידמה, ולבבו לא כן יחשוב ושיחיה מהכת שנאמר עליהם: "קרב אתה בפייהם ורחוק מכליותיהם" ואמר "כל אשר יקראוהו", הורה בזה כי עם היותו בלתי זכאי וראוי להשיג דרושו בזולת תפלה, הנה בתפלה, מלבד שזר המצוה, יתכן שישגורו, אחר שהוא תולה בטחונו בו על דרך האמת. והוא שהוא יכלול מפתות התורה: אם ידיעתו, אם השגחתו האישית, אם היותו הפועל והמשפיע ואמנם נרמז השרש בתפלה שלמה: אמר: "וגם אל הנכרי", וכי הורה ששם היותו בלתי ראוי מצד עצמו, הנה באמצעות התפלה יתכן שישגור מבוקשו, והנה אמר המשורר מעיד על זה: "שומע תפלה עדיך כל בשר יבוא".⁴

1. תהילים קמ"ה, י"ח.
2. ירמיהו י"ב, ב.
3. מלכים א', ח' מ"א.
4. תהילים ס"ה, ג'.

- א. התפלה כוללת בתוכה עיקרי אמונה: ידיעת ד', השגחתו הפרטית היותו מנהיג העולם, הפועל ומשפיע בו.
- ב. אמונה הנתלת במצות התפלה: היות ד' נעתר לבקשת המתפלל, השם בו בטחונו.

בשולי הקטעים

קטע י: עיין מבוא לפרקנו, היות התפלה מתחלת שנוי באדם ומכשירה אותו לקבל את מבוקשו. כאן מורגש, שהכשרה זו באה על ידי כוונת של עיקרי האמונה.

- ג. המתפלל באמת ובכוונה, ישיג את מבוקשו, גם אם אינו ראוי לכך בלא תפלה.
- ד. המתפלל, מלבד שכר המצוה, ישיג את מבוקשו. אחר שתלה בטחונו בך, והביא לידי ביטוי את עיקרי האמונה הנ"ל.

★ ★

בדברי האחרונים

יא. הכנת האדם לקבל השפעת ד'
י"ר יוסף אלבו. העיקרים (מאמר רביעי, מתוך פרק י"ח)

מה שהביא אנשים למקפץ בתפלה קרוב למה שהביא אותם לסלק ידיעת השם. וזה שהם אומרים שלא ימלט הדבר מחלוקת: אם שנגזר מהשם טוב מה על איש או לא נגזר, ואם נגזר אין צריך תפלה, ואם לא נגזר איך תועיל התפלה לשנות רצון השם, לגזור עליו טוב אחר שלא נגזר, שלא ישתנה השם מן הרצון אל לא רצון, ולא מלא רצון, אל רצון, ובעבור זה אמרו, שלא יועיל כשרון המעשה אל שיגיע לאדם מהשם בעבורו טוב מה, וכן שאמרו שלא תועיל התפלה להשיג טוב מה, או להנצל מרע שנגזר עליו.

ההשפעות העליונות יושפעו על המקבל, בהיותו במדרגה ידועה וזכנה ידועה לקבלם, ואם לא יכין האדם לעצמו השפעת הטוב ההוא, הנה הוא המונע מעצמו, שאם נגזר על איש מה על דרך משל שיצליחו תבואותיו בשנה פלונית, והוא לא יחרוש ולא ירע בשנה ההיא, אף אם ימסיר השם מטרות עיוז על פני תבל ארצה לא תצלתנה תבואותיו, מאחר שלא חרש וזרע, והוא המונע מעצמו הטוב ההוא, בשלא הכין עצמו לקבל, ולפי זה נאמר, כשנגזר על האדם טוב מה, הנה הוא נגזר עליו במדרגה ידועה מכשרון המעשה, וזה כלל יעודי התורה, וכן כשנגזר עליו רע הנה הוא נגזר במדרגה ידועה מהרוע או בהכנה ידועה, וכשנשתנה המדרגה ההיא או ההכנה ההיא, תשתנה הגזירה בהכרח לטוב או לרע.

1. טוב מסוים.

- א. אנשים מסוימים הסתפקו בנושא התפלה: אם נגזר על האדם לקבל דבר מה, יקבלו בלי תפלה, ואם לא נגזר עליו, איך תועיל התפלה לשנות את רצון ד'?
- ב. התשובה לכך: כל השפעה הבאה על האדם בגזירת ד', מותנית במצב אנושי מסוים, המתאים לקבלת השפעה זו. שנוי במצב האדם יוצר אפשרות חדשה של קבלת הטובה, או סילוק רעה שפגעה בו.
- התפלה הינה אמצעי חזק ביותר לשנוי מצב האדם.

★

בשולי הקטעים

קטע יא: עיין מבוא לפרקנו על בעיות התפלה, ועל דרך פתרונם.

- יב. התפלה – ענף מעיקר ההשגחה הנ"ל. שם (מאמר רביעי, מתוך פרק ט"ז)

התפלה, אע"פ שאינה עיקר מן עיקרי התורה, הנה היא ענף מסתעף מן ההשגחה. שקבלת התפלה יורה בהכרח על ההשגחה. והוא דבר ראוי ומחויב על כל מאמץ בהשגחה, שיאמין שהתפלה מועיל לו להצילו מרעות. כי מי שלא יתפלל בעת צרתו, הנה הוא אם מפני שלא יאמין בהשגחה, ואם שיאמין בהשגחה אבל יספק ביכולת השם על הצלתו, ושתיהם כפירה. ואם שיאמין בהשגחה ולא יספק ביכולת השם על הצלתו, אבל יספק אם הוא ראוי לכמו זו ההטבה שתשמע תפלתו, וזה דבר ראוי ומחויב על כל האדם שלא להיות צדיק בעיניו, אבל מכל מקום אין ראוי שימנע בעבור זה מלהתפלל לקל על כל צרכיו – – – לפי שחסידי השי"ת ורחמיו על כל בראיו, על צד החסד הגמור, לא על צד הגמול, – – – שהתפלה תקנה אל האדם הכנה שאינה בטבעו לקבל הטוב ההוא.

- א. התפלה מסתעפת משני עיקרי אמונה: ההשגחה הפרטית, ויכולת הבורא בעולמו.
- ב. הנמנע מלהתפלל בעת צרה, כופר באחד משני העיקרים הנ"ל (או בשניהם)
- ג. אין מקום להמנע מתפלה, בגלל ראות אדם עצמו בלתי ראוי להשגת מבוקשו. באשר זו פועלת התפלה וסוגולתה להכשיר אדם לקבלת מבוקשו, אף שאינו ראוי לח מצד עצמו בלא תפלה. (אפשרות זו נתנה לאדם מצד החסד האלקי).

★

יג. התפלה – יצירת אפשרות הקבלה מהר"ל. נתיבות עולם (נתיב העבודה, מתוך פרק ב')

יש הטואלים על התפלה, אם ראוי האדם שיתן השי"ת אליו הדבר שהוא מתפלל, למה לא יתן אליו בלא תפלה, ואם אין ראוי אליו, אם כן אף אם יתפלל ויבקש וכי בשביל תפלתו יתן אליו?

ועוד הקשו כי למה צריך להתפלל בדבור, והרי השי"ת יודע מחשבות בני אדם, ודי היה במחשבה!!

אבל דבר זה כי התפלה היא להשלים את האדם מה שהוא חסר, ואז השי"ת שומע תפלתו ובקשתו, כאשר האדם הוא חסר וצריך אל השלמה, והאדם הוא נחשב אדם מצד הדבור, ובאולת זה אינו אדם, וכאשר אין אדם מתפלל ומבקש בדבור, אין כאן מקבל, כי כל מקבל מבקש לקבל מה שהוא חסר, ולכן צריך שיהיה מבקש חסרונו בדבור, ואז הוא מבקש חסרונו במה שהוא אדם חסר, ואין מוכן אל ההשלמה מן העילה, רק כאשר יוציא חסרונו

בשולי הקטעים

קטע יב: עיין בהערה לקטע ד', ובהערה לקטע י'. וכן כאן: בטי עיקרי האמונה על ידי האדם. מורה הכנה לגלוי מידת החסד של הבורא.

קטע יג: עיין בקטע י"א שאלה דומה. בענין בח הדבור, השווה לנאמר בקטע ד'.

אשר הוא חסר מצד שהוא אדם, ואז הוא מוכן לקבל השלמה מן העילה. ולפיכך צריך שיתפלה האדם אל השי"ה שהוא העילה, בדבור, כי בזה האדם מצד שהוא אדם מוכן לקבל השלמה מן העילה, כאשר הוא אדם חסר, וזה כאשר יוציא חסרונו בדבור.

1. הסיבה.

- א. שתי שאלות על ענין התפלה:
  1. אם ראוי האדם לקבל את מבוקשו, יקבלו בלי תפלה, ואם אינו ראוי לכך, מדוע יקבלו בגלל תפלתו?!
  2. מדוע צריך האדם להתפלה בדבור, הרי ד' יודע מחשבות האדם?!
- ב. תשובה לשתי השאלות: על מנת לקבל את מבוקשו (אף אם הוא ראוי לה) על האדם לבטא את היותו אדם חסר הזקוק להשלמה מבדורא, בטוי היוצר את אפשרות הקבלה, ובטוי זה חייב להיות בכח המייחד אותו כאדם – כח הדבור.

★

ר' משה מטראני. בית אלקים (שער התפלה, מתוך פרק שלישי)

מצות התפלה אינה כשאר המצות שנאמר בהן "מצות אין צריכות כוונה" ויוצא ידי עשיית המצוה, בעשות אותה אפילו בלא כוונה, כיון שעושה מעשה המצוה כהוגן, אבל התפלה אינה מצוה מעשית, ולכן צריך לכוין בה, כי עיקרה היא כוונת הלב, גם כי אינה נשלמת אלא בדבור – – אבל העיקר היא הכוונה. וענין זאת הכוונה הוא לדבק מחשבתו במה שמוציא בשפתיו.

1. פסחים ק"ד.

- א. אף כי אין מצות התפלה מתקיימת אלא בדבור, עיקרה – כוונת הלב.

★

טו. התפלה – מצוה מן התורה הנ"ל. שם (מתוך פרק חמשה עשר)

התפלה היא מצוה מן התורה, כמ"ש "ולעבדו בכל לבבכם". אי זו היא עבודה שבכב או תפלה? וכשהאדם מתפלל בכוונה, הוא מקיים מצוה מן התורה, כי סיפר שבחו ית' ושאלת צרכיו, בהכרתו, כי אין מי שיוכל להפיקתו כי אם הוא ית', ונתת הודאה לו, וגם כי תפלתו על ענין שאלתו לא תהיה מקובלת, לסיבה שכבר נגזרה גזרה עליו, או לסיבה ידועה

לפני ית', עם כל זה, תפלתו תחשב לו לצדקה בעוה"ב, וגם בעוה"ז יאכל פירות התפלה, דמיון מה ששאל מחקל ית'.

1. דברים י"א, י"ג. 2. תענית ב'. 3. למלאה, להוציאה לפועל.

- א. קיום מצות התפלה: שבת, בקשה והודאה, תוך הכרה ביכולתו הבלעדית של הבורא.
- ב. גם כשאין המבוקש מתמלא, התפלה עצמה – צדקה לעוה"ב ונושאת פרות בעוה"ז.

★

טז. הצורך בתפלה הנ"ל. שם (מתוך פרק ארבעה עשר)

יקרה בענין התפלה ספק, והוא בחיות התפלה על דבר צורך, כמו שהושם בגדרה, בקשה מחקל דבר צורך שאינו ברשותו, אם כן למה מונע הקל ית' מהאדם דבר הצריך לו, כיון שבראו, למה הוצרך להתפלל על צרכיו?

אלא, מפני שהוא ית' מתנאה שיתפלל הצדיק אליו, וישאל ממנו צרכו ויפיק רצונו, בשביל זה אינו משלים רצונו קודם תפלתו, עד ישמע קולו מתתן אליו על צרכיו ההכרחיים, או הצלתו בעת צרתו. אבל אותם שאינם במדרגת הצדיקים, התפלה צריכה אליהם להשלים חפצם ורצונם, עדי שיתפחו לבם לתשובה שלימה לפניו, ולסיבה זו מונע הקל ית' מהבלתי מוכנים לעבודתו מה שראוי להם, כדי שיעוררו לבם בתשובה, ויחזיר להם מה שראוי להם.

- א. שאלה בנושא התפלה: מדוע הוצרכה לאדם תפלה על מלוי צרכיו, הרי ד' ברא את האדם, ומדוע ימנע ממנו צרכיו ההכרחיים.
- ב. תשובה: 1) הצדיקים, ד' מונע את צרכיהם, מאחר שמתנאה לתפלתם. 2) הבלתי צדיקים, ד' מונע את צרכיהם, על מנת שיתעורר לבם בתשובה, בתפלתם.

★ ★

בשולי הקטעים

קטע טו: ענין בקטעים ד'. כ"א. והערה לקטע ד'. אשר גם בקשת צרכים יש בה משום שבח לבורא.
קטע טז: שאלתו דומה לשאלת המהר"ל ובעל העיקרים (קטעים י"א, י"ג). אך תשובתו שונה מתשובתם.

בדברי גדולי תקופתנו והוגיה

- יז. התפלה – משפט עצמי
 יח. ש.ר. הירש. חורב (מערכת העבודה, תפלה)

הפעל "התפלה", אשר ממנו נגזר השם "תפלה", מובנו עפ"י מקור הוראתו "לבחון את עצמו ולשפוט את עצמו", או כפי אשר יורה הרוב הבין "התפעל" להתחרות פנימית: להחליט בקרב לבבו ולחרוץ משפט, משפט-אמת וצדק, על אדות עצמו. הוראת המלה היא: כי המתפלל יוצא הנה מחוג החיים הפועלים ומשתמט מהם, למען יחרוץ משפט אמת וצדק על עצמו על אודות "האני" שלו, הלא הוא על אודות כל היחסים שלו בנוגע אליה וְהַתְּבַל, גם לרעת ולהכיר את משפט ה' והתבול על אודותיו, ובכח משפט כזה יחזור בקרב הלב והרוח לפעול, כי שניהם כאחד יצרפו ויתלבנו על ידו להיות חקיקים ומוכשרים בעצם טהרם, למען יוכלו להמסר מחדש אל החיים הפועלים. הפעולה להשגת משפט חרוץ כזה נקראת בשם "תפלה".

- א. תפלה – ענינה משפט, מלשון "פליליס". להתפלל, בבנין התפעל, משמעו לשפוט את עצמו.
 ב. המתפלל חורג משגרת החיים, למען ישפוט את יחסו לבורא ולבריאה, ולמען יכיר נכונה משפט ד' כלפיו.
 ג. בכח משפט זה, תחול התחדשות בחיי האדם.

★

יח. התפלה – השפעת מעלות רוחניות לכל היום י' ירוחם ליבוביץ. דעת חכמה ומוסר (חלק ב', מתוך פרק מ"ו)

כשנכתבנו בענין התפלה, מה הוא העסק של תפלה, ה"אלף" של תפלה הלא הוא זכרון שמו יתי, שהא לבדו די וחותר בשביל האדם. מלבד זה כלולים בה ענינים רבים ונשגבים: אמונה, השגחה, שכר ועונש, בטחון, שפלות וענוה. וכי מה לא נכלל בתפלה?

והנה, האם עסק האדם כל היום לאחר התפלה אינו בעניני ה"תפלה"? וכי זכרון שמו יתי אינו צריך להיות כל היום? "שויתי ד' לגנדי", הלא צריך להיות תמיד: והאם מצותה של אמונה ובטחון אינה כל היום? הלא גם ה"נשאות ונתת" צריך להיות "אמונה" באמת, עסק האדם כל היום הוא גם כן בעניני התפלה; בענוה, באמונה בהשגחה, שכר ועונש ובטחון. וכל המעלות העליונות צריכות להיות כל היום. ומאין ישיג זאת האדם, מתפלה. שבה,

בשולי הקטעים

קטע זה: שנוי האדם על ידי התפלה. שהוא עיקר פעולתה להשגת המבוקש. מתבטא, כאן, במושג "התפלה". היינו התפעלות האדם על ידי תפלתו.
 קטע זה: ענין לעיל. קטעים ד'. י. רב. ט"ו. על פעולת התפלה והשפעתה להשגת המבוקש. בגלל היותה ביטוי לעיקרי אמונה. כאן באה הירחבת האורם של עיקרי אמונה אלה.

האדם מתמלא באמונה ובכל המעלות, ויספיק לו על כל היום. ענין זמני התפלה הוא, שבהם מסוגל ביותר "למלאות מן המעין", כל הנדרש בשביל כל היום כולו, ומצא שכל ענין התפלה עיקרו הוא בשביל כל היום, הרבה יותר ממה שהוא לשעתו. שעת התפלה צריכה לשאת פרי על כל היום, שכל העת האדם מקבל חיותו מתפלה.

- א. התהלים ט"ז, ח. 2. שבת ל"א.

- א. עיקר עסק התפלה – זכרון שם ד'.
 ב. בתפלה כלולים ענינים נשגבים: אמונה, השגחה, שכר ועונש, שפלות וענוה.
 ג. כל הענינים הללו חייבים להיות עסקו של האדם גם משך כל היום.
 ד. אמנם, בעת התפלה ממלא אדם רוחו מענינים אלה למשך היום כולו.

★

יט. התפלה – קריאת שם ד' הנ"ל שם (חלק א', מתוך פרק ד')

מהותה של תפלה הוא ענין "ויקרא בשם ד'" כמו שתרגם אונקלוס פסוק זה "וצלי בשמא דה"י" וענין קריאת שם ד' צריך להבין פשוט, שכמו שאדם קורא ומבקש לחברו שיבוא, כן הוא בקריאת שם ד', וכשאנו קוראים בשם ד' מיד הל במקום זה שמו יתי כדכתיב "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". וכל הישועות וההצלחות שיכולים להשיג, אנו משיגים רק על ידי ביאת שמו יתי, כי שם ד' הוא מקור כל ההצלחות והוא מקור הישועה.

- א. בראשית י"ב, ח. 2. שבת ל"א.

- א. מהות התפלה – קריאה בשם ד'.
 ב. מושג הקריאה – כאדם הקורא לחברו ובה אליו.
 ג. הקריאה בשם ד' – מקור כל ההצלחות.

★

כ. התפלה – שנוי מצב האדם י' יוסף בלז. שעורי דעת (חלק ב', מתוך שיעור א')

כל ענין התפלה קשה להבין, וכבר הקשו רבים איך נוכל לשנות את רצונו יתי, אלא כך נסדרה חנהגת הבריאה, שלפי מצב האדם ולפי מזדו הכרתו בגדלות הבורא ובחסידי המרובים והשענו עליהם, חלה עליו ברכת ד' וחסדו. ולכן כשמעורר האדם בעצמו, על ידי

כב. התפלה המתמדת של הנשמה ר' אברהם יצחק הכהן קוק. עולת ראיה (מתוך הפתיחה)

התפלה המתמדת של הנשמה מתאמצת היא תמיד לצאת מן ההעלם אל הגילוי, להתפשט על כל כוחות החיים של כל הרוח והנפש, וכל כוחות חיי הגויה כולה, והיא משתוקקת גם כן לגלות את מהותה וכח פעולתה על כל הסביבה, על כל העולם והחיים. אין התפילה באה בתקווה כי אם מתוך המחשבה שבאמת הנשמה היא תמיד מתפללת. הלא היא עפה ומתרפסת על דודה בלא שום הפסק כלל, אלא שבשעת התפלה המעשית הרי התפילה השמטתית התדירית היא מתגלה בפועל. ואז עידונה ועינוגה, הדרה ותפארתה, של התפלה שהיא מתדמה בזה לשונה הפותחת את עליה הנאים לקראת הטל, או נכח קרני השמש המופיעים עליה באורה, ולכן "הלואי שיתפלל אדם כל היום כולי".

1. ברכות כ"א.

- א. מהות התפלה: קשר ודבקות בין הנשמה לבוּרָא. מבחינה מהותית זו – הנשמה מתפללת תמיד.
- ב. אמנם, תפלה זו, בהעלם היא, בכח ולא בפועל.
- ג. הדבקות בכח – חביוה בעמקי הנפש, ואינה ניכרת בכוחות החיים של האדם.
- ד. התפלה המעשית, מוציאה מן הכח אל הפועל את דבקות הנשמה ביוצרה, ומגלה אותה בכל כוחות החיים של האדם.
- ה. תשוקת הנשמה: לגלות מהות זו, לא רק בכוחות החיים של עצמה, אלא בעולם כולו.

★

כג. התפלה – סלוק חסרונות ומכשולים הנ"ל שם

התפלה מבקשת מהנשמה את התפידה, כשעברו ימים ושנים בלא תפילה כבוונה, מתבקצים בלב אבני נגף רבים, שמרגישים על ידם כבדות רוח מנימים, וכשרות הטוב חוזר, בשולי הקטעים

קטע כב: על פי הגדרת התפלה כמצב של דבוק בין בורא לנברא. נמצא, שהשאיפה הפנימית התמידית החבויה בלב האדם לקרבת אלוים, היא "התפלה המתמדת של הנשמה. (על שאיפה תמידית זו, עיין מאמר "קרבת אלוים" בספר עקבי הצאן לרב קוק). אמנם, תפלה מתמדת זו, היא בלא קול ובלא מילים, ולעיתים, אף בלא מחשבה, הגדרתה – תפלה בכח. לעומת תפלה האמורה בביטוי מחשבתי שהיא תפלה בפועל.

קטע כג: תפקידה של התפלה כפול: 1. הסרת מחסומים וסתירות מנפש האדם. 2. הידיקות בבורא. והא בהא תליא, שהרי מחסומים אלה מעכבים את הדבקות. שני תפקידים אלה של התפלה כלולים בדברי הכותרי קטע ד: וכן כאן: קטע כ"ב מתייחס לתפקיד הידיקות בבורא וקטע זה מתייחס לתפקיד הסרת המחסומים.

תפלתו, את הידיעה והרגש כי ביד ד' הנהו, וממנו כל תקוותו, ורק עליו ישען, הרי מגביר עליו בזה את חסדי ד'. מתרומם הוא לאוצרות שפע הברכה, המשפיעים עליו ומשביעים רוחו רצון. נמצא שהשינוי הוא בנו ולא ברצונו ב"ה.

- א. רבים הקשו: כיצד נוכל לשנות את רצון ד' על ידי התפלה.
- ב. אולם, השינוי הוא בנו ולא ברצון ד'.
- ג. כך נסדרה הבריאה, שברכת ד' וחסדיו יחולו על האדם על פי מצבו הרוחני.
- ד. התפלה מחדירה באדם, את הידיעה וההרגשה כי תלוי הוא כולו בחסדי ד', וזה הוא המצב הרוחני של האדם המתאים לקבלת חסדים אלה.

★

כד. ידיעות המקור למלוי החסרון – שבח לבוּרָא ר' אליהו אלעזר דסלר. מכתב מאליו (חלק ג'), מתוך המאמר "עוטה אור כשלמה"

כל מה שירגיש האדם לחסרון – ישאף למלאותו. ובמקום שאיפה שם תפלה למלוי השאיפה. כי כשמרגיש האדם את עצמו חסר, בהכרח פונה הוא אל המקור, לקבל משם צרכו ולהשלים חסרונו. לכן הנמצא בחשכת עולם הזה, וטועה, וחושב, למשל, את העשיר למקור הכסף, ממילא פונה אליו להשלים חסרונו. אך המאמין, היודע כי המקור האמיתי לכל הוא השי"ת, ממילא פונה אל השי"ת למלאות חסרונו. הרי שהרגשת החסרון בהכרח תביא את המאמין לידי תפלה לכן השבח האמיתי לבורא יתי' הוא, אם נבוא בהכרח חסרוננו עד לבחינת תפלה – להרגיש את הצורך למלוי חסרונו, ולפנות בתפלה אל המקור האמיתי והיחידי למילויים, ולהכיר בזה את גודל חסדיו יתי'.

- א. תחושת החסרון, גורמת לאדם שאיפה למלוי, ופניה אל המקור ממנו יסבור לקבל המלוי.
- ב. למשל: הסובר – בטעות – כי העשיר מקור הכסף יפנה אליו. אך היודע כי ד' מקור כל ההשפעות יפנה בתפלה לבורא.
- ג. נמצא, שעצם בקשת הצרכים ע"י תפלה, מהווה שבח לבורא, כי בכך מכירים בו כמקור הבלעדי של כל ההשפעות.

★

בשולי הקטעים.

קטע כא: עיין קטעים ד' י' ובהערות שם.

כה. התפלה – שנוי בנפש המתפלל סדור "אוצר התפלות", (מתוך מבוא לפירוש "עבודת הלב")

מה שבא פועל התפלה תמיד בבנין התפעל, המורה על עשות פעולה בעצמו, לפי שהתפלה לא תגרום שנוי ותמורה ברצון ד' ית', לשנותו לטוב בעד המתפלל, כי השי"ת נעלה ומרומם על כל שנוי ותמורה, כמו שנאמר "אני ד' לא שניתני", אלא שהיא פועלת שנוי ותמורה בנפשו של המתפלל, במסרו לבו ומחשבתו ליוצר, ועל ידי זה ימשך שנוי ותמורה גם במצבו, כי השי" מוכן ומזומן תמיד להיטיב לבריותיו ההולכים בדרכיו, וכך ברא את עולמו, אלא שהם היו מעכבים בבושתם חיץ במעשיהם ודרכיהם הבלתי רצויים, בינם לבין טובת הבורא, ובהסירים את החיץ הזה על ידי התפלה, ממילא יוכשרו אל הטוב, באופן שהמתפלל פועל בעצמו רוממות מדרגת הנפש וכשרון קבלת הטוב.

1. מלאכי ג' ד'

- א. "להתפלל", משרש התפעל, מורה על פעולת אדם בעצמו.
- ב. התפלה, פועלת וגורמת שנויים בעצמו של אדם ולא בבורא.
- ג. ד' מוכן להיטיב לנבראים תמיד, אך העכוב מצידם.
- ד. בהסירים עכוב זה על ידי תפלתם – במסירת לבם ומחשבתם לד' – מיד נעשים הם מוכשרים לקבלת הטובה האלוהית.

★

בשולי הקטעים

קטע כה: עיין קטע י"ז, ובהערה שם. בענין שתי הבחינות – הסרת החיץ והשגת הטוב – עיין קטע כ"ג, ובהערה שם.

נספח

חדש הדבקות בעת התפלה – מערכת החשמל

נתקלקלה מערכת החשמל, והבית כולו שרוי באפלה. יושבים בני הבית בחושך ומצטערין. בא השכן ואמר לחברו: מדוע לא תקום ותתקן את המערכת? השיב לו: איך אעשה זאת וחשכה סביבי, וכי מי מסוגל לעבוד בחושך? מחכה אני שגורת החשמל תשוב להאיר ואז אקום ואעבוד. אמר לו שכנו: הוי שוטה, איך תאיר לך גורת החשמל טרם תקנת את המערכת בעבודתך? הן אז עצמה מטרת העבודה, לחדש את המערכת אשר תאיר לך האור. עתה, עשה כדברך, חלוק את הנר, ולאורו הדל והמועט, תוכל לחבר את החוטים

ומתנת התפלה נתנת ממרומים, הולכים בכל תפילה ומתפנים אותם המכשולים, והסיכורים הרבים אשר נקבצו בנחל הנובע של נשמת החיים העליונה, הולכים וסרים. ועם אותה העליה הנשמית שהיא עולה בכל תפילה ביחש לערך זמנה, אחוזים ידועים באים בתור מרכא את חסרון העבר, אמנם לא בבת אחת נמננה החסרון, אבל הולך הוא ומתמלא, והצהרי של התפלה הולך ומגלה את אורותיו.

התפלה היא לנו, ולעולם כולו, הכרח גמור, וגם תענוג היותר כשר שבתענוגים. הנו מצאים את עצמנו שרויים בצרה גדולה, שדאבונה יכול להעביר אותנו על דעתנו ועל דעת קונו. אבל קודם שיעבור זמן גדול, שיוכל שרטון, זה להתגלם בקרבנו, הנו באים ומתפללים, שופכים אנו את שיחנו, ומתנשאים אנחנו לעולם של מציאות שלמה בתכלית השלמות, ואז נעשה עולמנו הפנימי באמת שלם בתכלית השלמות.

1. מתסומם. 2. סר. 3. האור. 4. עכוב ומעצור.

- א. ימים ללא תפלה בכוונה, גורמים סתימות ומחסומים בנפש האדם.
- ב. התפלה הראויה, בסגולתה להסיר סתימות אלה.
- ג. סתימות וקשיים הנמשכים זמן רב, עלולים להיות מכשול רוחני קבוע, אך התפלה מסירה אותם בסרם התגלמו.

★

כד. התפלה – הוצאה אל הפועל הנ"ל. שם

התפלה היא מוציאה אל הפועל והאור, אל החיים הגמורים, את הנכמס בתהומות הנשמה. כפי מדת טהרתו הפנימית של האדם, כה גדולה היא פעולת ההופעה של התפלה, בהיות יוצא ממעמקיו הרצון הפנימי שלו, בהיותו פונה אל מקור חייו כל הנשמות וכל העולמים.

- א. התפלה מוציאה מן הכח אל הפועל, את הסתרה הפנימית הגוזה בעמקי הנשמה.

★

בשולי הקטעים

קטע כד: ההוצאה מן הכח אל הפועל, היא ההגדרה המדויקת של התפלה. עיין מבוא לפירוש.

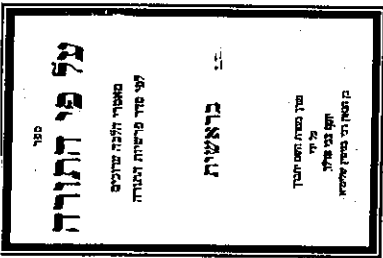

- המנותקים של המערכת, וכאשר תשלם את עבודתך ותתן המערכת, ידלקו ויאירו כל נורות החשמל שבבית ותתענג אתה וביתך באור הגדול.
- האדם – מקבל את שפע אורו הרוחני ממקור האור האלוהי, באמצעות מערכת מיוחדת המקשרת בינו לבין בוראו. מערכת זו מתנתקת מידי פעם עקב סערות חיי החולין. ואז, נפסק האור, והאדם מוצא עצמו בחשכה.
- אומרת לו התורה: קום התפלל אל בוראך, ובכך תתן ותחדש את המערכת. תפלה עבודה היא, קום עבוד. משיב הוא: איך אעבוד בחשך? איך אתפלל לבוראי ומערכת זו המקשרת ביני לבין בוראך. איך אתפלל ואין אורו העליון מאיר בתוך לבי כלל. עונה התורה: השתמש עתה באור מועט – אור האמונה והבטחון המצוי אצלך גם בעת החושך, ובכך אור זה התפלל את תפלתך, אשר על ידיה תתקן ותחדש את הקשר החי והשופע.
- התפלה כוללת בתוכה, הן את העבודה לתקון המערכת הרוחנית, דרכה אור האור, והן את השפעת האור עצמו.
- צריכה על כן התפלה לבא תוך כלים וכללים קבועים ועומדים, אלה הנוסחאות הקבועות וכל פריטי ההלכות והמנהגים.
- וכמו המערכת החשמלית חייבת להיות קבועה ועומדת בדייקנות. וכן הכלים והכללים לתקון המערכת, חייבים להיות קבועים ועומדים בדייקנות מקצועית, ואילו האור הארסי בה, מתחדש ובא כל רגע ורגע. כן בתפלה: הנוסחאות חייבות להיות קבועות ועומדות בדייקנות, הלכות התפלה, מנהגיה וזמניה, חייבים להיות קבועים ועומדים בדייקנות, ואילו האור האלוהי, הארסי ושופע בתפלה, מתחדש ובא כל רגע ורגע.

שאלות לעיון וחזרה

1. מצות התפלה: מקורה בתורה ומשמעותה, על פי הקטעים: ו' ס"ז.
2. א. מוזי מהותה ומטרתה של התפלה, על פי הקטעים: ה' ח', י"ז. י"ח. י"ט. כ"ב. ועל פי דרך ר' חלק ר' פיק ה'.
- ב. עמוד על הצדדים השונים, ועל הצדדים המיוחדים בקטעים אלה.
3. הסבר את ההכרח שבתפלה, מבחינת החיים הרוחניים, על פי הקטעים: ה' כ"ג. כ"ד. ועל פי דרך ר' שם.
4. הסבר את ההכרח שבתפלה, גם מבחינת החיים החומיים. על פי הקטעים: כ' כ"א. ועל פי דרך ר' שם.
5. תאר ופרט את השפעת התפלה על האדם, בתחום המדות הטובות. על פי הקטעים: ה' י"א. י"ב. ט"ז. י"ז. י"ח. כ' כ"ב. כ"ה.
6. תאר ופרט את השפעת התפלה על האדם בתחום האמונה וההשקפה. על פי הקטעים: י' י"ב. י"ח. כ' כ"א. ועל פי דרך ר' שם.
7. הסבר את ההכרח בהדרכה תורנית, בקיום מצות התפלה, על פי הקטעים: א' ר'.

8. א. מדוע התפלה, בדבור דווקא. ענה על פי הקטעים: ד' י"ז.
- ב. מהו ההבדל האופייני בין שני הקטעים הנ"ל.
9. הסבר עדיפותה של תפלת הצבור, על תפלת היחיד על פי קטע ו'.
10. א. הסבר את ערכה ומשמעותה של הכוונה בתפלה. על פי הקטעים: ג' ד' ר' ח' ט' י"א. י"ב. י"ג.
- ב. כמה שונה משמעות הכוונה בתפלה, ממשמעות הכוונה במצות אחרות.
11. מה הם התנאים לקבלת התפלה, על פי קטע ב'.
12. א. מה הם השאלות והספקות שהתעוררו בנושא התפלה. על פי קטעים: י"א. י"ג. ט"ז. כ'.
- ב. מהו הפתרון לשאלות הנ"ל, על פי הקטעים הנ"ל, י"ל פי דרך ר' שם.
- ג. עמוד על השוה ועל השונה בפתרונות הנ"ל.
13. קטע ג: דמוי הכוונה והמילים בתפלה, לפרי וקליפה: השווה: קטעים כ' ט' י"ד.
14. קטע ד: הצורך בנוסח קבוע: עיין קטע ו' ודייק ממנו טעם נוסף. מהו ההבדל בין הטעמים.
15. קטע ה: הצורך בתפלה יומיומית: השווה: דרך ר' חלק ר' פרק ה'.
16. קטע ו: הבחן בקטע זה, את ההתייחסות לתפלת הצבור, ואת ההתייחסות לתפלה בצבור.
17. קטע יא: דוגמאות חריש והוריעה מופיעה גם בפרק ו' קטע ח'. מוזי המשמעות השונה בשני הקטעים, לגבי השמוש בדוגמא זו.
18. קטע טו: השווה לקטעים יא' יג' מהו ההבדל בין התשובה הנתנת כאן, לתשובה הנתנת בקטעים הנ"ל.
19. קטע יח: "כל ענין התפלה, עיקרו הוא כשכיל כל היום". השווה לקטע ה' ולדרך ר' חלק ד פרק ה', ועמוד על השווה ועל השונה.
20. קטע יט: התפלה כקריאת ד': השווה: פרק יח קטע טו. לגבי מושג הקריאה, ועמוד על הצד השווה שבין תפלה לידו.

החולים — דבר זה כתוב בתורה, ושנו חכמים בגמרא ובמדרשים, ודוגמתם יובאו לפנינו.

ה. על אברהם אבינו — נאמר בתורה⁸: "ותפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך". ואמרו חכמים במדרש⁹: "אברהם היה מתפלל על החולים — והם מרודים". ואף גם זאת שאמר¹⁰: "אכן טובה היתה תלויה בצווארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותה מתרפא" — פירשוהו, שאכן טובה זו התלויה בצווארו — היא התפילה שהתפלל בגורנו, ועל ידה היו מתרפאים¹¹.

ו. על יצחק אבינו — נאמר בתורה¹²: "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה'". ודרשו חכמים¹³: "מה עתר זה [קלשון, מולג גדול] — מהפך התבואה ממקום למקום, כך תפילתן של צדיקים — מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות"¹⁴.

ז. וכן כתוב במשה רבינו¹⁵: "ויצעק משה אל ה' אל נא רפא נא לה". וכך פירשו ראשונים, את זו שאמר משה רבינו¹⁶: "כי יבא אלי העם לדרוש אלהים"¹⁷ — כלומר, להתפלל על חוליהם¹⁸.

מכרי קבלה ומדברי סופרים התלויות בכוחה להוסיף מספר "לב" (32), על "דוגו" ברגלים אות י"ט. והמצוה היא לילך לחכם מבקשים "ברוגו רחם תזכור" (חבקוק ג' שבאותו הדר, אף בדרות משה אר"ה ח"ה סי' והולכים — אגרות משה אר"ה ח"ה סי' מ"א אות ו'. בראשית כ"י י"ז. 8. בראשית כ"י י"ז. 9. בראשית רבה ט"ל י"ז. 10. בגמרא כ"ב ט"ז א'. 11. ראה מאור ושמש פירוש חוקת. 12. בראשית כ"ה כ"א. 13. ימות ס"ד א' — על מלת "ויעתר". 14. בספר בן יהוידע ימות שם — מבאר: מספר "רחם" (248) — הוא יתר על מספר "רוגו" (216) — כמספר "לב" (32), והיינו שאם תוסיף מספר "לב" על מספר "רוגו" — יהיה מספר "רחם" (248 = 32 + 216). רפואה (תפארת שלמה לקטים פרשת מצורע, ועוד ספרים). 18. רמב"ן שם.

פרק כ

תפילת צדיק, וסגולות שונות — לרפואת חולה

תפילת צדיק

- א. כל שיש לו חולה בביתו — ילך אצל חכם שבעיר¹, שיבקש עליו רחמים².
- ב. וכיוצא בזה אמרו: ילך אצל חסיד שבדור³, וירבה עליו בתפילה⁴.
- ג. ויש שנהגו לבקש מהרב ראש הישיבה⁵, שיברך את החולה⁶.
- ד. ויש שמנה בין המצוות, לילך אצל חכם שיבקש רחמים לרפואת החולה⁷.

- ד. ומאז ומקדם מצאנו שתפילת הצדיקים הועילה לרפואת החולה⁷.
- 1. וראה מאיר כ"ב קט"ז א', שביאר שבני משפחת החולה צריכים לילך אצל חכם ללמוד ממנו דרכי התפילה, כיצד לבקש רחמים על החולה. 2. רמ"א י"ד סי' וכוזמה — חייב לעשות זאת; ולא דוקא חסיד, אלא כל אדם שמתבקשים ממנו תפילה על גשמים. והחסידי שמבקשים ממנו שתתפלל על חולה וכוזמה — חייב לעשות זאת; ולא דוקא חסיד, אלא כל אדם שמתבקשים ממנו להתפלל על אדם — חייב לעשות זאת (אגרות משה י"ד ח"ד סי' נ"א). 5. ומצאו סמך לדבר, לילך אצל ראש ישיבה, ממה שנאמר אצל רבקה, שהיה לה צער גדול בעיבור (בראשית כ"ה כ"ב ופרש"י שם): "ותלך לדרוש את ה'" — לבית מדרשו של שם. 6. נמוקי יוסף

יא. ולא עוד, אלא שהקב"ה מקיים גזירת הצדיקים, וכמו שאמרו חכמים²⁸: "זהו שאמר הכתוב²⁹: "באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה, שומר מצוה" — "כל מה שהקב"ה חפץ לעשות — "שלטון" הוא, ואין מי שימחה בידו, אלא "מי יאמר לו מה תעשה?" "שומר מצוה" — אלו הצדיקים שמשמרים מצוותיו של הקב"ה, והקב"ה מקיים גזירתו. ועוד אמרו חכמים: צדיקים — כתיב ביה³⁰: "ותגזור אומר ויקם לך". וכך שלחו לחונו המעגל: ותגזור אומר ויקם לך, אתה גזרת מלמטה, והקב"ה מקיים מאמרו³¹.

יב. וגדולה מזו, הצדיקים מבטלים גזרותיו של הקב"ה, וכך אמרו חכמים³², על הכתוב³³: "אמר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל... צִדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאֵת אֱלֹהִים" — "מי מושל בי? צדיק, שאני גוזר גזירה, ומבטלה". וכוננו בזה אמרו³⁴: "הקב"ה מבטל גזירתו מפני גזירתו של צדיק"³⁵.

יג. ומאליהם הם דברי השיטה מקובצת³⁶, על מה שאמרו³⁷: "מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול, באו יהודיעו את רבי חנינא בן דוסא... אמר להם: עלתה... אמרו לו: נביא אתה? אמר להם — כך אמרתי: דבר שאותו צדיק מצטער בו [שנחוניא חפר בורות לעולי רגלים] — יכשלו בו זרעו? אף על פי כן, מת בנו [של נחוניא] בצמא" — והוא מפרש: "כך אמרתי" — השמעת דבר זה לפני הקב"ה — "דבר שנצטער" וכו', והסכים

— חתם סופר בגליון הש"ע או"ח סי' לבטל מעליהם כל גזירות קשות וכדומה, אוי ק"ב. ²⁸ מדרש תנחומא וירא י"ט. אינו רשאי להיות ענין ושפל בעת ההיא, אך ²⁹ קהלת ח' ד"ה. ³⁰ איוב כ"ב מחוייב להתחזק בחומה, ולעמוד בפרץ לפני כ"ח. ³¹ תענית כ"ג א'. ³² מועד ע"ת צאן קרשים, ולבטל מעליהם כל גזירות קטן ט"ז ב'. ³³ שמואל ב' כ"ג ג'. קשות ורעות. ושם כתב בשם זקני הרה"ק ³⁴ ירושלמי תענית ג' י'. ³⁵ וכע"ז הרבי ר' אלימלך מליזנסק: "כששמע במסכת שבת ס"ג א', ומדרש תנחומא תבא שיצאה איזה גזירה קשה ח"ו על כלל א'. וכתב בספר פיקי משה אבות א' ו': ישראל, התחזק עצמו ואמר בזה הלשון: זה "בשם אמו"ר [הרה"ק] רבי ישראל היה טרם היות אלימלך בעולם, אבל עתה מקורנין] שמעתי פירוש על משנה (אבות אלימלך כאן ואינו מסכים לזה, ולא זו משם שם): "עשה לך רב" — דהנה כשהצדיק ע"ד שביטל כל הגזירות מ"ישראל". רוצה לפעול עבור ישראל איזה דבר, דהיינו ³⁶ ב"ק נ' א'. ³⁷ בגמרא שם.

ח. ואמרו על רבי חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולים¹⁹. ומעשה שחלה בנו של רבן גמליאל, שגר שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים... אמר להם [רבי חנינא]: לכו שחלצתו חמה... ישובו וכתבו וכווננו אותה שעה, וכשבאו אצל רבן גמליאל, אמר להם: העבודה... כך היה מעשה, באותה שעה חלצתו חמה ושאל לנו מימם לשותת²⁰. ועוד: מעשה ברבי חנינא בן דוסא, שהלך ללמוד אצל רבי יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של רבי יוחנן בן זכאי, אמר לו: חנינא בני, בקש עליו רחמים ויחיה, הניח ראשו בין ברכיו ובקש עליו רחמים — וחי²¹.

ט. וכך מסופר על חכמים רבים, שהעתיקו בתפילה על אחרים ונוזשעו²².

י. כי על כן, תפילות הצדיקים — מתקבלת ביותר, וכמו שאמרו חכמים²³: "צדיקים — כל זמן שמרבים בתפילה — תפילתן נשמעת". ועוד אמרו²⁴, על הכתוב²⁵: "זהיה אם שמוע תשמע" — אמר הקב"ה: "אם שמעת למצותי — אף אני שומע תפילתך"²⁶, ש"כל מי שהוא עושה רצון המקום, ומכוין את לבו בתפילה — שומע לך"²⁷.

¹⁹ ברכות ל"ד ב'. ²⁰ שם. ²¹ שם. ²² ראה מדרש רבה דברים ח' ד', ועוד רבים. וראה שו"ת הרשב"א ח"ד סי' נ': שכן חייבה חכמתו יתברך שעל ידי תפילת חסידיו וברכותיהם — יתצוה ויתרבה טובו למברכיו. ²³ יומא כ"ט א'. ²⁴ מדרש רבה דברים ד' ד'. ²⁵ דברים כ"ח א'. ²⁶ ומכל מקום, אסור לחלל שבת כדי להודיע לצדיק שיתפלל עבור חולה מסוכן; ואסור לשלוח בשבת מברק וכדומה — אפילו על ידי נכרי — לצדיק, להודיע על מחלת איש מישראל שהוא מסוכן — מנחת שבת סי' פ"ד סקכ"ט ובשו"ר

המנחה שם אות ו' בשם מהרש"ם, וכי הגר"ש קלוגר גער על מי שעשה זאת, ושגם זקני הרה"ק מהר"ש מבעלא נהרעם עליו. וכ"ה בשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' רכ"ה, ובחדת בחיים סי' פ"ו. וכ"כ בדברי שלום מסטראפקוב בהגותו על מנחת שבת בשם בעל דברי יחזקאל משינאוהו. וראה גם אשל אברהם מבטשאטש או"ח סי' שכ"ח סעיף ב', וע"ע כף החיים סי' ש"ו סקע"ז, סידור לב שמת בהתחלה, מיכלא דאסותא דף ב' וכ"ג, ועוד ספרים רבים. ²⁷ מדרש רבה שמות כ"א ג'. ולא זו בלבד, אלא אפילו התפילה כשעומדים ליד הצדיק, סגולה נפלאה היא

הצער לאיזה איש — נידונים בזה כל הקרובים ומיודעים, וכאשר יתחייב להם הצער — אז חל העונש, כל אחד הצער כפי אשר חטא, ובאם יהיה אחד מהקרובים ומיודעים אשר לא יתחייב העונש — אזי מן ההכרח שינצל האיש החוטא... וזאת היא העצה הנכונה "דאגה בלב איש ושיחנה לאחרים" — אפשר ימצא איש אשר לא יחוייב אליו הצער, ויצטער בצער, ובהכרח יסיר השי"ת מאתו הצער, כדי שלא יצטער הצדיק; ומעתה תבין מה טוב ויפה לאדם לספר צעריו לצדיק, כי אפשר — אפילו לא יתפלל בעדו — כאשר רק יצטער הצדיק בצעריו, יסיר השי"ת צער, כדי שלא יצטער הצדיק.⁴⁵

יז. יש שהסביר שהאמונה בצדיק של הנזקק לתפילתו — יכולה היא שתושיע לנזקק. וכך נאמר⁴⁶: "מקובל בידינו מהצדיקים זי"ע, שבאים לקבל ברכתם ולבקש תפילתם, כי אם המבקש ומקבל הברכה יש לו אמונה בלב שלם בתפילת הצדיק וברכתו, והולך מאתו בלב בטוח ושמת, אז הוא נישע בודאי". ואמנם כך כתוב בספרו של רבם של ישראל⁴⁷: "הצדיק — יכול להמשיך השפע על ידי דיבורו הקדוש... לבני אדם המאמינים בזה שהצדיק יכול לפעול בדיבורו".

פתקה (קויטל)

יח. מסירת פתקה (קויטל) לצדיק — הוא דבר מקובל בתנועה החסידית לשבטיה ולדרוניה.

יט. וזה מעשה הפתקה (קויטל): האיש — רושם בפתק את שמו ושמות בני ביתו — ושמות אמותיהם — ובקשותיהם, או שם אדם — ושם אמו — הזקוק לרפואה וכדומה, ומגישה לפני הצדיק.

כ. יש נוהגים לפרט בהרחבה בפתק את משאלותיהם⁴⁸. ויש שלא

הקב"ה לדבר, שכן דרכו של הקב"ה שמסכים לסכרת הצדיקים שבדור; וכשמת בנו בצמא — כבר מת רבי חנינא" [ולפיכך לא ניצל].

יד. ביאורים על כוח הצדיקים להשפיע רפואות לאחרים — נאמרו בספרים הקדושים, ונעתיק כאן מקצת מדבריהם ובלשונם — כך כותב בספר תפארת שלמה³⁸: "הרב הקדוש מוה"ר א"ל בספרו נועם אלימלך — הקשה: איך פועלים הצדיקים בתפילתן לרפא חולים, וכדומה? ותירץ, שהצדיקים בתורתם ועבודתם — הם בונים שמים וארץ חדשים... ועל ידי זה הם מביאים את האדם, אשר נגזר עליו ח"ו שום דבר רע, בעולם חדש אשר נעשה על ידם, ובעולם החדש הזה — לא נמדה הגזירה כלל, ומזה ניצל על ידם". וכיוצא בזה ביארו כיצד הצדיק פועל רפואות וישועות³⁹: "לפי שדרכו והילוכו בעסק התורה, שהיא למעלה מכל העולמות, ששם אין שום גזירה".

טו. או כפי ביאור זה⁴⁰: "כל ישראל שותפים בגוף אחד ונפש אחת, וכשאדם מצטער — גם חבירו מרגיש, ועמו מצער... וכיון ששניהם בצער — טוב יותר שיכנס הראש [לבקש רחמים], משיכנס הרגל; על דרך משל, התלמיד חכם — הוא הראש, והמצטער שהוא עתה שרוי בדין — הוא בבחינת רגל וקצת נוף, טוב להכניס הראש כיון ששניהם בעלי דברים".

טז. עוד ביאור⁴¹: "על הכתוב⁴²: "דאגה בלב איש ושיחנה" — אמרו חז"ל⁴³ — ושיחנה לאחרים... דהנה כשח"ו נגזר על האדם איזה צער או איזה הפסד וחולי — גם קרוביו ומיודעיו ואוהביו ורעי מצטערים בצער, והנה אם הוא חטא ויחוייב אליו הצער — מה חטאו אוהביו וקרוביו שהגיע אליהם צער מצער אוהבם? על כרחך צריכים לומר ש"הצור חמים פעלו כי כל דרכיו משפט"⁴⁴, ועל כן בעת הגיע

38. פרשת תולדות ד"ה א"י ואלה, ע"פ פרשת יתרו, ותפילה למשה (סמבור) נועם אלימלך פרשת ויצא בד"ה ויעקב, בהקדמה. 40. שו"ת חתם סופר אר"ח ובלקושי שושנה ד"ה משנה שבת. סי' קס"ו. 41. באגרא דפוקא אות 39. בספר מאור ושמש פרשת חוקת ד"ה קי"ד. 42. משלי י"ב כ"ה. 43. יומא ע"ה א'. 44. דברים ל"ב ד'.

קיצור שיעור הלכות שבת סימן פו

144

י"ח הנושא קמיע צריך לעשות שאכת חכם אם מותר לצאת בה בשבת או לא [כ"ט] כ"י לא כל

מנחת שבת

מלטול שלא יהיה בו משום מוקלש אבל לא לענין הולאה דכיון שלא הניחם בראשו מצדו"י וגם אין בהם מעשה המוכיח שהם מחוקקים לכך הרי זה נראה כמעשים להוליאם בראשו לרה"ר ע"כ. ובש"ע כוס"י ש"א סה"ס הש"ע כדע"ז עיי"ש. סב] ולפי הנראה דה"ה לאותן פאה נכרית הנקרא פארוקין שכל הנשים נשואות שבזמנינו נשואות אותו על ראשיהן. ועיין בתמ"ג א"א שם ס"ק מ"ו ובמג"א סימן ש"ג ס"ק י"ב ובש"ע הרב שם סעיף ד'. שוב בא לידי ספר הנחמד שרי חמד ורליחי בו בקונטרס חסיפת דינים במערכת ה' אות ג' שהביא שם בשם ספר לחמי תודה שזוה"כ ככרוכיא על דבר לבישת הפאה נכרית הנ"ל הנקרא פארוקין אפילו בחול וכיים שם דמרגלא בפומייהו דאינשי דיש רליה להיתר מדרבנן בפ"ו דשבת משנה ה' דיוגאה אשה בפאה נכרית אך אין משם רליה דההם מיירי בפנייה] וכל דעי שבת המוזכרים במשניות ובש"ס ופוסקים אין מהקיימות כי משללות מוקלש וגו' ונראה משאוי בשבת דרך רה"ר וכו' ורק היתר זה במשנה [לפי דעתם] אוחזים בדיהם ופירש בזה דרך הלל מ"ש במגילה דף י' הלכות שבת הן כהררים החלויים בשערה ר"ל שעשו הכל להיתר כהיתר השערה וכו' ע"כ דברי הלחמי תודה המובא בשרי חמד הנ"ל ומשמע מדבריו דבשבת יש בזה איסור גם משום מלטול מוקלש ומשום משאוי ברה"ר או בכרמלית. והנה אין ספר לחמי תודה הנ"ל מלוי בידי ואפשר גם לדבריו היכא שהוכחו לכך מע"ש וגם עשה בהם מעשה המוכיח שוב אין בהם לא משום מוקלש ולא משום משאוי ברה"ר. ועיי"ש עוד בש"ח הנ"ל שהביא שם עוד הרבה גדולים מה שניחו ככרוכיא על דבר לבישת הפארוקין הנ"ל אך בחול. והנה במדינתנו פשוט המנהג ללבוש הפאה נכרית אפילו בין הנשים הכשרות והוליו שכל הנשים ילבשו הפאה נכרית הנ"ל ולא יבואו לנלות שערוהיהם כמו שפסקה מהפחת צוה"ר בין הרבה נשים שבזמנינו

שאפילו הנשואות הילכות פרושי ראש ר"ל ועיין בספר שרי חמד בקונטרס חסיפת דינים במערכת הדלי"ת אות כ' מה שהביא בשם רבנן קרישי שאמרו שזון זה גורם מנפס לעולם כי מגפה ר"ת "מפני גלוי" פאה "הנשים". גם שער אשה במספר ק"ן כ"א כמס"ק של מגפה עם הכולל וגורם יוקר הסער אוחזות שער. ומביא רעש בעולם אוחזות שער רעש ובעלה שיש בידו למחות ביד אשתו ואינו מוחה נקרא רעש שער אוחזות רעש ושער באשה ערוה ר"ת שבע לרמוז שחרד לשבע מדרגות גיהנם שגפל בהן אבשלוש שנחנאה בשער וכו' ועיי"ש עוד מה שהחמיר שלא לנלות אפילו מקלח משערותיהן ואפילו משער היוגא חוץ ללחמן ואשרי מי שמוהר בזה ומוהר את אשתו ואת ב"ב וינלל מכל מיני הרעות הנ"ל העלולים לבוא ח"ו עיי"ש והשי"ת ישיפם עליו כל טוב: [כ"ט] כי לא כל הקמיעות שוות. סב] והנה מה שנתפס המנהג במדינתנו שלוקחים מטבע כסף אלל לדיק לשם שמירה ומקצינים אותה ותולים אותה על צוהריהם וצוהרי בניהם ונושאים אותה גם בשבת ואפילו במקום שאין עירוב אפשר ללמד עליהם זכות קלח ועיין במג"א סימן ש"א כוף ס"ק מ"ה ובש"ע דני רב שם סעיף ל"ט במוסגר דמשמע דמותר ללאת במטבע לר"ה כשהיא נקובה וצלויה על הטאר ואין בו לא משום מוקלש ולא משום הולאה ברה"ר דהוי כמקשיט ע"כ. ועוד יש ללמד בזה דכיון דבזה"ו לית לן רה"ר גמור אלא כרמלית ובכרמלית הוצא בעט"ו סימן ש"א בשם מהרש"ל ז"ל דמותר ללאת בו אף בקמיע שאינו מומחה וכן כתב בלקט הקמח הו"ד בס"ו הגד"מ. וא"כ בנידון המטבעות הנ"ל לנאורה לא יגרע מקמיע שאינו מומחה [ועיין לעיל סימן פ"ב ס"ק כ"ט] לכן צוהריה כ"ז אפשר ללמד זכות על המקילין ובפרט בצוהרי הקטנים. אך כל בע"כ המחמיר על כחמו שלא ללאת בו בשבת תע"כ וכל המסגר את השבת השבס מסגר אותו ואין לר"ך לשמירה אחרת [וכמדומה]

שבת
[ומדומה ששמיני ממקורב אחד שהיה אצל
כרס הלוי. כמות כר' יעקב ירחל ו"ל
מסעקתאש אש כרס הלוי. כרס כרס
לאחד קמיע לשמיר וזוהו שכל שש ימי
הסול יסא אורו על זוארו ולא בשבת].
ועיין ב"י סימן רס"ז ס"ק א' דכנס ו"ל
ואזו יודעש שאין לו בחוקת שומרי שבת
כדלוי ע"ל לריבין אלו להפלה על השמירה
פ"ב. [כד' ו"ל לבאורס אין אורס יכול
לסמוך על מה שהוא משמר אש השבת לשל
יגמור לחפש מחבולות לשמירה משום שומר
מזה לא ידע דבר דע. שוב בא לוי ספר
סיקר שדי מחד ורחמינו בו בספר דברי
מכמים סימן פ"ב שהביא שם בשם מהר"ד
דלא מכיין על הא דשומר. מזה לא ידע
דבר דע אלא בשומר לשמה ומהר"ב כ' כל
ימיו וחי' ומזהר בה כל ימיו כר"ם בן מרדכי
בקופס של חרקה וכלא"ס לא היו בכלל שומר
מזה ועיין שם מה שהאריך קצת בזה וכתב
שדבר זה שנוי במחלוקת בין גדולי האחרונים
ויש סוברים דכל אדם יש לו לסמוך על הא
דשומר מזה וכו'. עיי"ש. ולכן מי שאינו
יולא בשבת במשכב כר"ל משום שש דחש
חילול שבת ומאמין בזה שזה יהיה שמירתו מכל
פגמים ומרעין בשיין אולי אין עליו אשמה.
ועיין בהקדמת ספר מ"י בשם ספר צני
ישכר שכתב שם במאמרי השבחות מאמר
ז' אות ז' שהיה לדיק וקדוש אחד בדורותיו
שהיה כותב שם שבת בקמיטות לשמירה
מפגמים כי השם שבת כולל כמה פגמים
וריון טלחין לאין מחבר וכו' ע"כ. [הר"ה והנה
אש מזהר לבחוב דיפעת בשבת לטורע
לחכם והר"ה שיעקב רחמים עבור חולי שיש
בו חשש סכנה אם א"ל לבחוב ע"י עכו"ס
יש לעיין. ועיין בטור א"ל סימן הקט"ו
וכב"ש שם סעיף י"ג דלפילו בשביל חולה
שם בו סכנה ונעקיס ומחממים בהשבות
בשבת אכל לא מפרעין באפירות וכן הוין
בלרע המונות מחבולת שם בסעיף י"ב דרך
וועקין ולא מהרעין ועיין במגיד מהנה
בכ"ב מחלכות חגיגות הלכה ב' דכתב שם
הפגמים דמזהר הכי אין מהרעין שאין דוחין
שבת למקוב בהחלוקת שאין מקיטין דבר
דיפעת בשבת לטורע לדיק מפרסם שיעקב
רחמים.]

כל הקמיעות שוות ואשה הוציאה אבן הנקרא שמעונינושם כדי שלא תפיל [ב] מותרת
לצאת בו בשבת;
פ"ד דין אם נפרדה דריקה בשבת. וכו' ח' סעיפים:
א [א] אם ח"ו נפלה דריקה בשבת חשו רז"ל כי הבע"ב ובני ביתו אשר שם הדליקה אם
רמחים אפילו עבור חולה שיה"ס. כי מקום
רפואה שש"י תפלה הוא ג"כ רפואה שלא
עפ"י טעם וגם לדעת רש"י כ"ל מ"מ
עכ"פ צעיקן שחסיס הרפואה ידועה ודוחקת
ואיך שייך לומר ע"י שהיא רפואה בדוקה כן
מזהר לבאורס. אך לפי מה שהאריך שם
במחשבה ל"ז החדשות כר"ל בסימן ל"ז לעיין
אם להקל ולבטח שיהיה חולה שיש בו חשש
גמורה ומדאורייתא עבור חולה שיש בו חשש
סכנה ומחסיק שם להקל היכא שאין אחד
אומר שרפואה ושיהיה בטובה לכו ולכתב
שם שאפשר שיש בזה כמה פגמים לא
ריפא גם כן כיון דמ"מ ריפא ג"כ ורגילים
לעשות לחולה כזה טובה מו בחול אפשר
להקל ויהיה זה דומה לדעת של המ"ה המובא
במג"ל סימן שש"ס ס"ק ד' [דס"ל שחולת שיש
בו סכנה עשין לו כל מה שניתן לעשות לו בחול
ואפילו דברים שאין במניית הדבר ההוא סכנה]
ואעפ"י שהמג"ל ס"ק י"ז נראה דס"ל כרש"י
[דס"ל לרש"י] שלא אין במנייתם הדבר ההוא
סכנה אין עושין [וכן דעת הרב הרש"י ז"ל
לחמור לבטל נפש מ"מ שאין סכנה שבו וכו'
אין בזה טורח כ"כ משא"כ בזה שמה יועיל
והרי ספק נפשות להקל וכו' וגם אפשר
לגרוך דעת האומרים מותר וכו' עכנ"ד
ה"ל כ"ל בקלרה ועי"ש מה שהאריך בזה
והמעיין שם יראה לבאורס אשר כל הדרים
לסמוך שכתב שם שיהיה גם בבאן היכא
שחלמו אשר חלפת הדיק הלא היעלה ג"כ
לחולה שיש בו סכנה ובפרט למין חוללת
אחת ומה שהרמב"ם כ"ז כ"ל לבבוב הרב
נאמן הגדול י"ל שלום מרדכי נ"י הכהן
האצ"ל כרענאן בעל השחרר ספר משפט
גלוס. ודעת מורס. ונילו דעת והנחות על
ג' ש"ע א"ח. ואמריין ק"ן משבחו הרמה
אשר הביא לו אות נאות. שלום וכב"ס לבבוב
הרב הגדול סמריק ובני מורה"ר שמואל
רעים
[א] ח"ו נפלה דריקה. עיין עיקר

נספח

כתבי רבינו בחיי

יצאנו לאור עליו ופוסקים ראשונים וכו' יד
עם תרי מוספות. הערות ומבואות

הרב חיים רוב שפועל

כר תפסה - שלחן של ארבע
כרמי גבול

הוצאת מוסד הרב קוק - ירושלים תש"ל

ברכה

ברוך אתה ה' למדני חקיד¹. היה דוד המלך ע"ה מבקש בכתוב הזה מאת הקב"ה שיתן לו שפע וריבוי השגה בידיעתו, ושיראהו גפלאות מתורתו, ולכך הזכיר לשון ברכה שהוא שפע וריבוי². והכתוב הזה יכלול תהלה ותפלה, כי לשון, ברוך אתה ה' הוא לשון שבח ותהלה. יאמר: הלא אתה הוא מקור הברכה שממנו יבא השפע לכל גשפע, וכיון שכן הוא, למדני חקיד³. התפלל שיאציל עליו שפע השגה לדעת חוקיו. והזכיר, ברוך לשון פעול, כי הוא פעול * בעצם הברכה והוא מקור החכמה והברכה שאיגו פוסק לנצח נצחים,

יז, ו. 83 שם יח, ד. 84 תהלים לד, ייא. 85 משלי י, ג. 86 תהלים נה, כג. 87 סומה מת, ב. 88 יוסא עז, א. 89 שמות סז, ב. 90 מדרש תהלים כב, ו. 91 תהלים כב, ו. 92 הבטחון, במדרש שם: ההבטחות. — וניסח רבינו עדיפא. 1 תהלים קיט, יב.

ויוֹרֵד עֵז מִבְּטָחָהּ. משלי כא, כב. וכיון רבינו למדרש משלי שם (כמובא בילקוט המכירי שם): עיר גבורים, אלו השמים שהן עירן של מלאכים. עלה חכם, זה משה שעלה לשמים. ויוֹרֵד עֵז מִבְּטָחָהּ, זו התורה. — הרי שהתורה נקראת בטחון.

ברכה. תוכן ענינים: א. ביאור לשון "ברכה". ב. אין הברכות צורך גבוה אלא צורך הדיוט, וכל הוזהיר בהן הרי זה מופת על אמונתו הטובה וזכות לבו. ג. צריך אדם לכוין בברכותיו בכל מאמצי כוחו. הן בשמונה ברכות על השלחן, והן בברכות התפלה, כי הן בין כולם מאת ברכות שחייב אדם לברך בכל יום. ד. טעמים שהתקינו מאת ברכות לכל יום, ומה הן מספרן

בדיוק. ה. פירוש ברכת כהנים. שכל העולם מתקיים בזכותם. שחזונו שפע וריבוי. כלשון רבו הרשב"א: ואל תחשוב כי הברכה ענין הודאה, כי הברכה לשון תוספת וריבוי, מלשון וברך את לחמך (שמות כג, כה) וככה ברוך אתה ה' למדני חקיד⁴ (תהלים קיט, יב) (הובא בעין יעקב ברכות ז, א). וזה ממש לשון רבינו שלפנינו כאן. ועיין בביאור רבינו לדברים ה, ג, בד"ה ועל דרך הקבלה, שמביא גם כן רעיון זה. ומשם מבואר שרבינו הבין בלשון הרשב"א שכתב: ואל תחשוב כי הברכה ענין הודאה⁵. היינו: אל תחשוב כי היא ענין הודאה בלבד אלא יש עוד בה ענין מלשון תוספת וריבוי. פעול בעצם הברכה. בכ"ר: פועל וכן הוא בכ"י

כי לשון ברכה מלשון בייכת מים. ולכך חזקיר, ברוך, ולא אמר, מבורך, שענינו * מקבל ברכת, ואפשר להבין בו שני ענינים: האחד שהוא מבורך ממי שלמעלה ממנו, והשני שמבורך ממי שלמטה ממנו. והחלק הזה הראשון לא יתכן אמרו בהקב"ה חס ושלום. כי הוא הסבה העליונה שאין למעלה ממנה, והוא חלק יעקב ויוצר הכל הוא. אבל הענין כי הוא [מבורך] ממי שלמטה ממנו, והם עבדיו ומשרתיו הגדולים העצומים, שמשום שבבור העליון ושבמדרגות התחתונות, כי הכל מקדישים ומעריצים ומברכים את שמו כי הוא בראם והמציאם מאין, והוא שאנו אומרים בתפלה: ברכו את ה' המבורך, כלומר המבורך מבריותיו כלם העליונים והשפלים, וכן אנו אומרים ביוצר: ברוך ומבורך בפי כל הנשמה, חזקיר, ברוך, על שם שהוא מקור הברכה, וחזקיר, מבורך, לפי שהוא מבורך בפי כל, ומה שתחזקיר, חזקיר, ולא אמר, מצותך, לפי שהחזקיר יש בהם סתרי תורה ותעלומות חכמה, ומתוכם * יתרבה על אדם שפע ידיעה בהשגתו יתברך. ואע"פ שהוא ית' מקור הברכה מצינו שהוא חפץ בברכות גבראיו למען הצדיקים, להגדיל ולהאדיר שכרם ותגמולם לעולם הבא למען יהיה העולם הזה מתברך בשפע מזונות וריבוי הסובב. ועל כן באה מצות עשה בתורה לברך על המזון כדי שיתברכו מזונות העולם, כדכתיב: ואכלת ושבעת וברכת.⁷

[ו] רעל דרך הפשט בענין הזה אין הברכות צורך הגבה אלא צורך הדיקו, כי כיון שהוא מקור הברכה וכל הברכות משתלשלות ממנו כל * המצאים המברכים אותו אין כל ברכותיהם כדי לו, כי הוא הנמצא הקדמון שהמצא הנמצאים כלם ואין מצאותם אלא ממצאותו והכל צריך לו, ומצאותו תספיק בעצמו לא יצטרך לזולתו כלל, וכאשר אבאר באות מ"ם, מצאות, בגורת הצור. ואם כולם יברכוהו כל היום ויספרו תהלותיו, כל היום וכל הלילה לא יחשו⁸ מה יתרבה בכך ומה יתנו לו, או מה מידם יקח⁹, אין ותועלת הריבוי כי אם אלעו, כי מי שמברך על מה שנתנה הוא מעיד על תהשגתה שהוא ית' המציא מזון לשפלים כדי שיחיו ויזכוהם¹⁰ התבואה מתברכת והפירות מתרבים, והנהגה ואינו מברך הנה הוא גוול ממנו וההשגה, ומוסר הנהגת השפלים לזוכים ומזלות, כענין שכתוב: אלה אחר מאהבי נחמי ומימי¹¹, קרא הכחות ההם, מאהבי ואמר כי

2. ירמי' י. טו: לא כאית חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. 3. מבורך, כצ"ל ע"פ כל כ"י. 4. כצ"ל ע"פ כל המעשים. 5. ברכות ספ. ב. 6. בהפכת כפ"ש ליתא. 7. דברים ח. י. 8. כל הענין הועתק מדברי רבינו שם. 9. 59. כצ"ל ע"פ כ"י ופארטא. וכן הוא בביאור רבינו דברים שם. כפ"ש (וכן בכ"י אופספור): "וכל" (והנה זה נמשך למעלה את הענין). 10. כדאי, כן גם בביאור רבינו לדברים שם, וכן בכ"א. בכ"י: "ברא". 11. רמב"ם ריש הלכות יסורי תורה. 12. ישעי' סז. ו: כל היום וגל הלילה תמיד לא יחשו. 13. איוב לה. ו: או מה מידם יקח. 14. ובזכותם, בכ"י: ובזכות הברכה. 15. הושע

אופספור, אלא שבעל, צפחת השמן העיר למשפיע רבוי הטובה. בריכת מים שם בהערה ב שזה שיבוש וצ"ל, פעול" בעצם הנובעת מן המקור (ענין דברי רבינו לדברים הזכירה, כמו שהוא בספרים שלפנינו, ולא ביאר ה' * שענינו של "מבורך" רק מקבל שמו. לדעתו גוסס הכ"י נכונה, הנובעת הברכה, ואפשר להבין בו שני ענינים, ואחד כמבואר בספר "עיקרים" לר"י אלבו (מאמר ב) מהם לא יתכן כלל, כמו שבאר חזקיר, ומה פרק כו): "וכשיאמר על המקבל יהיה ברוך שאין כן לשון, ברוך, ולפיכך חזקיר לשון פעול". כלומר מושפע מרובי הטובה, וכשיאמר "ברוך אתה ה' כן נ"ל כוננו רבינו ומתוכם. על הנותן יהיה ברוך שם המואר, כמו לחום מן החזקים, יתרבה וכו'. שהוא חפץ ותנון שהם שמות הארים נקרא בהם השם יתברך בברכות גבראיו למען הצדיקים, בכ"י: להיות הפעל המגיע ממנו ביכה שהוא חספת גביאיו הצדיקים, כמאמר חז"ל ביבמות סד. א: שפע רבוי הטובה... לזה יהיה ברוך תואר הקב"ה מתאהב לתפלתו של צדיקים, וכדעת רבי

הם הנותנים להם מזונותם, והנה אלה רשעים שוללים ההשגחה מיוצר בראשית. ומה אמר רי"ל¹⁶: כל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גויל להקב"ה ולכנסת ישראל, שנאמר: גויל אביר ואמו ואמר אין פשע¹⁷, ואין אביו אלא הקב"ה ואין אמו אלא כנסת ישראל. והנה גויל ההשגחה להקב"ה וגויל הפירות לכנסת ישראל כי הפירות יתמעטו בסבתו * ואע"פ שהוא יחיד; כאמרו: לעולם * יעשה אדם עצמו כאלו כל העולם תלוי עליו¹⁸. עשה מצוה אחת אשירי, שזכרתי עצמו ואת העולם כלו לכף זכות, עבר עבירה אחת, איר לו שתכרע עצמו ואת העולם כלו לכף חובה, וכיון שמצינו פסוק מלא בתורה כי הוא תעלה צוה אותנו לברך על מזונותנו מכאן יש ללמוד שיש על האדם חובה עצומה לחזור בברכות החובה * וגם בברכת הנהגתו¹⁹ וכל חזקיר בהם הרי זה מופת על אמונתו הטובה ועל זכות לבו, והוא מעיד על עצמו שיש ליהדותו שרש ועיקר, והוא חסיד וירא השם.

ומה שתקנו חכמים לשון הברכה גלגל ונסתר. כדי לקבוע בלב שתקב"ה גלגל ונסתר, קרוב ורחוק, [גלגל וקרוב²⁰] מצד השכל, נסתר ורחוק מצד עצמו, וכדי לשמור העיקר הזה תקנו לנו גוסס הברכה בלשון גלגל ונסתר: ברוך אתה ה', מורה על גלגל, אשר קדשנו וצונו מורה על נסתר. ואפשר לנו להביא בזה המשל מן השמש; שאין לנו תחבולות²¹ לדבר מן תבואה יתעלה אלא בדרך בדרגת משל שנברא מגבראיו, והוא: שהשמש אפשר לו לאדם להשיגו מצד עיגולו, ומצד שישכיל האדם בשכלו כי האור שלו תועלת לקיום העולם, אבל מצד עצמו הוליד אורו²² אי אפשר לו להשיגו, כי אם יסתכל בו יכהת מאור עיניו.

ומפני שכל אדם חייב לברך מאה ברכות [בכל יום²³] אפשר כנאן. ואזכיר²⁴ תחלה שמנה ברכות שיתחייב האדם לברך על השלחן, לפי שיש קצת בני אדם נותנין

קולא יתרה בברכת השלחן לפי שהוא מקום סעודה ולכן חובה מוטלת על האדם שיתנו לבו בברכותיו ושיוה בכל אף כי בברכות השלחן, וצריך הוא שיתבונן תחלה במחשבתו למי מברך ואחר כך יברך. וכן חזקיר דוד ע"ה: ארוממך אלזי המלך ואברכה שמך לעולם ועד²⁵. ביאור הכתוב: ארוממך, במחשבת תחלה, ואחר כך אברכה שמך. ואילו הם השמנה: גטילת ידים, המוציא, ארבע של ברכת המזון: שלשה מן התורה, רביעית דרבנן, ועל היין לפניו ולאחריו²⁶. וצריך האדם להתקדש על שולחנו בסעודתו בשמנה ברכות אלו ושיתבונן בהם כדי שיהיה שלחנו [השלחן²⁷] אשר לפני ה', כי בנהגו שבעולם המאכל והמשתה מביא האדם לידי גסות השבע וגובה הלב ויבא מזה שישכח את הש"ת, והוא שאמר הנביא ע"ה: כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שזכרנו²⁸, וכן אמר משה רבינו ע"ה: ובקרך וצאנך ירבינו וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה, ורם לבבך ושכחת את ה'

2. י. 16. ברכות לה. ב. 17. משלי כה. כד. 18. מידושינו מ. ב. 19. החובה וגם ברכת ההנהיג, בכ"י ופארטא: אין צריך לומר בברכת החובה כי אם בברכת הנהגתו. 20. נגלה וקרוב, כצ"ל ע"פ כל כ"י. כפ"ש ליתא. 21. תחבולות, כ"ה גם בכ"א, ובכ"י ופארטא: תחבולות. 22. והיות אורו, ליתא בכ"י. — וענין כ"ה, שיהיה של ארבע, השער הראשון, שרבינו הארי שם ביתר ביאור בענין זה מדוע הברכה גלושה נגלה ונסתר, וכאן חזקיר, וענין מבווא סמך הדבר. 23. בכל יום, כצ"ל ע"פ כל כ"י. כפ"ש ליתא. — מנחת מנ. ב. 24. ואזכיר, כצ"ל ע"פ כ"י ופארטא. כפ"ש וכו' אופספור ליתא. 25. תהלים קמח. א. 26. ענין, "שלחן של ארבע", ריש השער הראשון שרבינו חזקיר על כל זה בפירוט. 27. השלחן, כ"ה בכ"א, בכ"י: כשלחן, ובכ"י ליתא. 28. הושע י. ו.

הרשב"א: "ותפלת ישרים רצונו (של הש"ת) (ענין יעקב שם). יתמעטו בסבתו כפירוש וגורמת לרבות ההחמים על ביותיו, ותפלת רש"י (ברכות לה. ב): גויל הקב"ה את ברכתו. הצדיקים כובשת את הכנס, והוא ענין תפלת ולכנסת ישראל, שכשחשאו הפירות ליקח. אברתם בתפנית סודם, והוא ענין כל התפלות" בברכות החובה. כגון של ברכת המזון.

אלוהי³⁹. ולפיכך צריך האדם שיתבונן בברכות שעל השלחן שמוציא מפיו כדי שימשיך לבו לתאוות תש"ת, ולא לצד תאוות המאכל והמשתה, וצריך שיזכור העיקר במקום⁴⁰ שהוא סבה שישכחנו והוא מקום מעורר, כי שם יתחייב האדם להיות יותר גפשו משוטט אל השם יתעלה. בנין אב לזה: ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו⁴¹. ביאורו: כי היו מתבוננים ורואים הכבוד בלב בעוד שהיו אוכלים ושותים. וידוע גם כן כי השלחן כנגד המזבח, כי כן דרשו בברכות⁴²: והמוצח עץ שלש אמות וגו' וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' ⁴³, פתח במזבח וסיים בשלחן, לומר לך כשם שמוצח מכפר כך שלחן מכפר, כי הלחם אשר על השלחן ממנו מאכל העניים⁴⁴ וכשהוא נותן מלחמו לדל הוא חשוב כקורבן על גבי המזבח. וכשם שהיה במזבח הקסרת, שהוא מכפר יותר מן הקרבנות שעל מזבח הנחשת, שמונה מיני בשמים: ארבעה בשמן המשתה, והן: מור, קנה, קדוה, וקמח⁴⁵. וארבע בקסרות: נטף, ורחלת, וחלבנה, ולבונה⁴⁶, וכלן היו מכפרין⁴⁷, כנגדן צטוינו שמנה ברכות על השלחן.

ורוב בני אדם אינם מתבוננים ואינם שמים על לב הענין הזה. ואילו דרכי הקדושה ושרש זכות המחשבה לקיים המצות על תכונותם ולכוין בברכות ולעמוד על יסודותם. הברכה הראשונה נטילת ידים צריך שיזכיר המים על ידיו, לא שישכשך ידיו במים⁴⁸. בידו אחת וישפוך⁴⁹ על השניה ולא ישכשך ידיו במים⁵⁰. וטעם הדבר * שהכתוב אומר: ורחצו אזרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם⁵¹, לא אמר הכתוב, בוי אלא, ממנו⁵², כי לא היה אפשר לו לכתוב לשכשך ידיו במי הכיור אלא היה שופך מן הכיור על ידיו ואחר כך עובר עבודה. ואמר ז"ל: כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם⁵³. וטעם הדבר כי הוא פורק מעליו עול דברי חכמים, והוא מתייבש מדבר שאין התאוה⁵⁴ מכריחהו לבא כנגדו, ועון כזה מר ורע מן האוכל נבלה או שאר המאכלים האסורים, כי שם תכריחהו תאוותו לעבור ולאכול, אבל בכאן נטילת ידים שאין התאוה מכריחהו שלא ליטול ואין לו

29 דברים ת. יידי. 30 במקום, בכ"ד ופארסא: במקום הקדום. ב"ש וגם בכ"ד אופסוד מלח "הימים" ליתא. 31 שמות כד, יא. 32 ברכות נה, א. בשני לטון. 33 יחזקאל מא, כב. 34 ובפירוש רש"י כתובה כז, א: "שלתו מכפר עליו, בהנחת אורחיו". 35 שמות ל, כבד. 36 שם דל. 37 בכ"ד ליתא. ובכ"ז ר' חלק הראשון ליתא, ומחליל: "יטול מן המים בידו אחת וכו'". ועין ביאורים. 38 תורת הכתר להרשב"א, בדיני נטילת ידים, השער השלישי. ועין ביאורים. 39 שמות ל, יט. 40 ובמים כא, א: דמסנו אמר רחמנא ולא בחובנו. 41 סוכה ר, ב. 42 התאוה

וכלן היו מכפרין. הקסרות ידוע שהיתה מכפרת שכן לשון הרשב"א מפורש בהגות הבית על לשון הדוד (נחום פח, ב). ועי' עוד בתנחומא (נטילת ידים, ריש שער שלישי): "ומטביל ידיו סוף פרשת תצוה: אמר הקב"ה בעולם הזה על בנהר ודאי עלתה לו נטילה, דש בכלל מאותם ידי קסרות היותם מתכפרים וכו'. אבל ששמן מנה ונטילה חשובה מן הנטילה. ודוקא כשמטביל המשתה היה מכפר הוא דבר חדש. ואפשר ידיו, אבל ליטול בידו אחת מן הנזה וליטן על שכונתו רבינו כיון שרק על ידי משתה היו אחר ונבין ראויים לעבודה לכפר על ישראל, ככלי, ורבינו כותב כאן להפך. וע"כ צ"ל שהיה בידו אחת וישפוך על השניה, אלא" לא שישכשך ידיו במים. לא שיתבנס ידיו המים בידו אחת וישפוך על השניה, אלא" לתוך כלי מים וישכשך ידיו בהם. דבעינו בנטילה כח גברא וזיינו שיבוא המים על ידיו ששטות כיו בספרי הרפס של רבינו לא רחוקה מזה. שוב מצאנו שכן תיקן גם כן בעל "צפנת השמן". וטעם הדבר וכו'. מוסב לפניו אינו מחובר לקרקע. יטול מן המים בידו פניו, על מה שכתב בתחלתו שלא יכניס ידיו לתוך כלי וישכשך ידיו בהם. על זה הוא נותן

בו שום טורח, כשהוא מזלזל בו איז זה כי אם רוע לב ותכונה רעה לנפש. ולכן אמר וצחק מן העולם⁴⁸ מה שלא אמר באוכל נבלות. והמים לנטילת ידים אפשר לקבל אותן מן הנכרי ומן הנדה⁴⁹. אע"פ שיש מקצת מפרשים⁴⁴ שאמרו שאין מקבלין מן העכ"ם משום דבעינו שיתיה מכה אדם ועכ"ם אינם קרויים אדם. כל דבר שתוצץ בטבילה האצ"ל בנטילת ידים כגון סטס ונצק ופוח וסעודה וכו' צא בה⁴⁵. ברכה שניה, המוציא מצוה מן המזבח לאחור בלחם בעשר אצבעותיו כנגד עשרה תיבות שבברכת המוציא⁴⁶, ועשר תיבות שבפסוק: מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודה האדם להוציא לחם מן הארץ⁴⁷, וכנגד עשר מצות שבתבואה ואלו הן⁴⁸: לא תחרוש⁴⁹, לא תחסום⁵⁰, תרומה לכהן, מעשר ראשון ללוי, והלוי נותן לכהן מעשר מן המעשר, מעשר שני, מעשר עני, לקט, שכחה, ופאה. היו לפניו פת חטים שלמה ופרוסה מברך על השלימה⁵¹. שלימה של שעורים ופרוסה של חטים מברך על הפרוסה⁵². פת של בעל הבית ישראל ופת של פלטר, ושניהם של חטים והן שלימות, יש מפרשים שאמרו שאין הולכין אחר הערב לו אלא אחר הפת שהורמה ממנה חלה, ויש אומרים מברך על הערב לו, וכן עיקר⁵³.

ואם תדקדק בלשון הברכה במלת, המוציא תמצא שהיא משמשת עבר ועתיד. עבר, כדכתיב: המוציא אתכם מארץ מצרים⁵⁴. עתיד, כדכתיב: להוציא לחם מן הארץ⁵⁵, ויהיה רמז לעתיד כאמור ז"ל⁵⁶: עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מלח, שנאמר: יהי פסח בר בארץ⁵⁷. ואנו רומזים בברכה המוציא הפלא שעתיד להיות לעתיד לבוא שהיו מוזהגות בלא עמל ותוציא הארץ לחם ממנו כלחם הזה שאנו מברכין עליו. וכן היה העולם נוהג המנהג הזה בזמנו של אדם לולא * שנתקלה הארמה בחטא, ונאמר לו: ארורה הארמה בעבורך⁵⁸, וכתיב: בועת אפיך תאכל לחם⁵⁹. ואל המנהג הזה עתיד שיחזור העולם.

ומשפט ברכת המוציא מברך ואחר כך בוצע⁶⁰, ואמר במדרש⁶¹: הבוצע ואחר כך מברך, עליו הכתוב אומר: ובוצע ברך * נאץ ה', לפי שמראה עצמו לחם ונמשך

אחר הפת יותר ממה שהוא נמשך אחר הברכה. אם באו לו אורחים אינו רשאי לבצוע להם שכבר בצע לעצמו, ואינו מחוייב בדבר להוציא אחרים ידי חובתו, ואף אם לא בצע לעצמו לא יבצע לאחרים אלא אם כן יאכל עמם, שאינו מחוייב בדבר, שאם ירצה לא יאכל,

ככ"ד: הדבר כשאר כ"י כמו בס"ש. 48 מן הנכרי ומן הנדה, וכן נפסק בש"ע א"ח קנא, יא. 49 ענין בית יוסף ה' נטילת ידים סימן קנא (ד"ה) ומ"ש רבינו דע"ה) שבפ"א כן בשם המנהג: אבל לא מן הענין והעבר דענינו שיבא מכה אדם והם אינם קרויים אדם. 45 חזון קול. ב. אורח חיים קס"א, ש. 46 מור וש"ע א"ח קס"ד, יד. 47 תהלים קד, יד. — ב. בסור וש"ע שם. 48 עיין "שלתו של ארבע" שער ב' בביאורים ד"ה ואלו הן לא תחרוש וכו', שהארמית בסדר מספר עשרה ש' דבנו, בנינו לטור ועוד ראשונים. 49 דברים כב, י. 50 שם כה, יד. 51 ברכות לג, ב. א"ח קס"א, א. 52 ברכות שם. ועיין א"ח קס"א, פת אינו ישראל נקיה ופת קיבר של ישראל מברך על איזה פת שירצה. ועיין ב"י שם, ובש"ע קס"א, ה. 54 יסודא כב, ג. ועיין ברכות ל"ח, א. דודאי ברכה הנונה לשכנר בעינו, שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליתנו המנוח. — אבל בכל מקום אין זה מן הנפגע שיהיה בין ג' רמז לעתיד, כמו שבארנו רבינו. 55 כתובות ק"א, ב. 56 בראשית ג, יז. 57 שם יט. 58 עיין אורח חיים קס"א, א. 59 במדרש,

עכשיו טעם. יהי פסח בר בארץ, תהלים תאנים ורמונים ועושי פירות כן יומן כשם עב, טז. — דודש פיסת בר' לשון פיסת הד' שהיה מתחלת ברייתו של עולם... חסא אדם שהיא רחבה, והנה רחבה לא שישכחנה אלא פת וזרעין חסין וצומח קוץ ודודר". ובוצע אפית, וכלי מילח דודש פיסת לשון תכונה פסים ברך וגו', תהלים ג, ג. — כלומר בוצע ואחר (רש"י) כותבות ק"א, ב). לולא וכו'. כן מברך, נאץ ה' (לשון רבינו בשלחן של מבאר בתנחומא קדושים ז: "...והיה נטע בו ארבע" שער א ברכה ב).

אכל דבר שהוא חובה כגון: המוציא של מצה, או בורא פרי הגפן של קידוש, אי"ע שיצא מוציא, אפילו לא יאכל ולא ישתה עמדם, דכל ישראל ערבים זה בזה במצות, וכן בחול ובמגילה⁶⁰ אי"ע שיצא מוציא שהרי מצות של חובה הם, ואי אפשר לו להפטר מהם. שבת ולא בירך. המוציא אם לא גמר סעודתו יברך ויאכל⁶¹, ואם הוא מסופק לא יברך⁶², אבל ברכת המזון אי"ע שהוא מסופק יברך, והטעם מפני שברכת המוציא דרבנן וברכת המזון דאורייתא⁶³, הרי לך פירוש ברכות נטילת ידים המוציא.

ארכע ברכות של ברכת המזון הן: ברכת הון, וברכת הארץ, ובונה ירושלים, ושלוש ברכות אלו מן התורה⁶⁴. משה תקן להם לישראל ברכת הון בשעה שירד להם תמן, יתושע תקן להם ברכת הארץ ששכנסו ישראל לארץ, דוד ושלמה בונה ירושלים, דוד תקן: על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן: על הבית הגדול הקדוש שנקרא שמך עלינו⁶⁵, והרביעית, שהיא מדרבנן, היא הטוב והמטיב, וביבנה תקנה על הרוגי ביתר⁶⁶ שובלו האומות כרמיהם מדמם ועשו מהם גדר* לשדותיהם וכרמיהם, ולא הסריחו, [וזה ועל זה תקנו הטוב והמטיב⁶⁷] הטוב, שלא הסריחו, והמטיב, שנתנו לקבורה⁶⁸, ומהו אמרו ז"ל⁶⁹: הטוב והמטיב לאו דאורייתא, ולכן פותח בה בברוך⁷⁰ וחותם* בברוך, שאינה כמו השאר שכל אחת מהן סמוכה לחברתה. ולכן מפסיקו ב"אמר אחר, בונה ירושלים, כדי להודיע⁷¹ שיש הפרש ביניהם שהג' מן התורה והד' מדרבנן, וברכה זו של הטוב והמטיב תקנה ז"ל לברך אותה על שינוי יין⁷², ולא תקנו לברך על שינוי לחם אם הביאו לפניו לחם יפה מן הראשון. והטעם מפני ב' דברים: האחד מפני רביי שמחה, שהרי במקום סעודה ידו מרביץ שם יין, ואין ספק שיש שם רבוי שמחה, ולפי שאסור לו להרבות שמחה בעולם הזה⁷³, כענין שכתוב: וגילו בריעה⁷⁴, על כן תקנו בשינוי יין ברכת הטוב והמטיב שהיא ברכת האכל שאומרים אותה בבית האכל⁷⁵, והשני מפני שהתפטרות אירע ביין, שובלו האומות כרמיהם⁷⁶, וכשהוא מרבה השמחה מעצמו את עצמו והחזור שמחתו בדרך מיצוע תקנו לברך כן. ודרשו ז"ל⁷⁷: מאי דכתיב: ואכלת

לא מצאתי, ונשאלו של ארבע שער א ברכה מכא רצונו זה סתם. 60 כן מפורש בא"ח הרצב. ג. לענין מטיה. והכל לא מצאתי מפורש. ונראה שדברי רבינו הם לזמנים שקראות ההל' בהם חובה. 61 א"ח קס"ו. ה. 62 שם ב. 63 שם קפ"ד. ד. ועיי' שם רפ"ג. ג. 64 ברכות ס"ח. ג. (65) עיי' ב"ר וכו"פ. 66 ברכות ס"ח. ב. 67 סור אורח חיים קפ"ג: ברכה רביעית הטוב והמטיב ולא דאורייתא היא... הלכך פותחת בברוך דלא הויא סוכה לחברתה. 68 סור ואר"ח קפ"ח. א. 69 ברכות נ"ט. ב. א"ח קע"ה. א. 70 ברכות נ"א. א. 71 תהלים כ. יא. — במקום ניקה שם הוא רצוה (ברכות ל. ב.). וענין בישולו של ארבע שער א ברכה ג. ר"ח שני יין, שרבינו האריך בספיקים אלה. 72 ברכות ס"ח. ב. 73 גיטין נ"ג. א. (הנהגה לעיל בב"אורים ר"ח שובלו האומות כרמיהם). 74 ברכות

המוציא של מצה. לאפוקי המוציא של סעודות. בידו שלא ליהנות ולא לברך (משנה ברוך קס"ו שבת, דאף על פי שהוא חייב לאכול פת. אות צב). שובלו האומות כרמיהם מדמם. לא יברך לו חבריו ברכת המוציא אם אינו גיטין נ"ג. א. במתניתא תנא שבע שנים בברך אכול (א"ח קס"ו. כ.). דאף שהם חוב אין אומות העולם את כרמיהם מדמם של ישראל החוב עלי משום מצוה אלא כדי שיתנה (שנהגו בבית) בלא נבל. ועשי גדול היה לי מסעדת שבת, ואין להמצוה עצמה חוב דהא אם יזכר. באיכה רכתי ב. ה. וברכ גדל היה לי נונה ממה שמתענה אין צריך לאכול (משנה) לאדריאנוס י"ח מיל על י"ח מיל וכו' והקטפו בורוה). של קידוש. בין של לילה בין של גדר מהרגי ביתר ולא גור עליהם וקברום. וחלום יום (א"ח קס"ו). דכל ישראל ערבים וכו'. שנעמד מל אחד וגור עליהם וקברום. וחלום וכאשר חבירו לא יצא ידי המצוה הוי כאילו הוא בברוך. כן גם בכ"י, אבל דבר תמוה הוא. לא יצא משום חכ' יכול להוציא אפילו הוא שפירוש כחוב בסור קפ"ג: ואינה חתמת כבר יצא ידי המצוה. משא"כ בברכות תוהנין דהוי מטבע קצרי, הוא מדברי התוספות ברכות אי"ע שזו חובה על הנהגת לברך, מכל מקום מו. ב. ד"ה ותוסט והמטיב: רק שתקנו אחר

רשעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה⁷⁸, וברכת, זו ברכת הון, על הארץ. זו ברכת הארץ, הטובה, זו בונה ירושלים. דכתיב: הוה חטוב הזה והלבנון⁷⁹. על היין לפניך ולאחריך שתי ברכות הרי לך שמנה ברכות שהייב אדם לברך על השלחן.

ודרשו ז"ל: עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה ואלו הן: עיסור, עיסוף, אווז, ביסוף, מגביהו מן הקרקע טפת, נוטלו בשתי ידיו, גותן עיניו בן, הדחה, שטיפה, חי, מלא, עיסור, מעטרו* בחלמדים סביב. עיסוף שיהיה המברך מעוסף*. מגביהו טפת, דכתיב: כוס ישועות אשא⁸⁰. בשתי ידיו, דכתיב: שאו ידיכם קדש⁸¹. גותן עיניו בן, דלא מסח דעתיה מניה⁸². הדחה מבפנים, שטיפה מבחוץ⁸³. חי, עד ברכת הארץ, וברכת הארץ גותן לתוכו מים⁸⁴. דמודים חכמים לרבי אליעזר שאין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים⁸⁵. מלא, דאמר רבי יוחנן⁸⁶: כל המברך על כוס מלא גותנין לו נחלה בלא מצרים, דכתיב: ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה⁸⁷. א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא ארבעה, וסימניך חמשה, נוטריקון של חמשה⁸⁸: חי, מלא, שטיפה, הדחה. עשרה דברים אלו שואמרו בכוס של ברכה עיקר גדול הוא, ואמרו ז"ל⁸⁹: יצתה בת קול ואמרה: כוס של ברכה שוה ארבעים וחובים, ששכר כל ברכה שוה עשרה. וביזה יש לנו אסמכתא דכתיב: ואקוד ואשתחוה לה ואברך את ה'⁹⁰, וסמך ליה: עשרה זה משקלם⁹¹. והענין כי המברך על מזונו ממשיך כח העושר אל הנפדרים*, ומשם אל העולם השפל, ועם זה יהיה העולם

שבע רצון ומלא ברכת ה'⁹². ומי שאוכל ואינו מברך על מזונו הרי זה שוכח את השם, הוא שנאמר: ואכלת ושבעת וברכת⁹³, וסמך ליה: השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך⁹⁴. ועליו נאמר: אוכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו⁹⁵, ולכן חייב אדם לחזור שלא יתנה מן העולם הזה בלא ברכה, ויותר ביותר בברכת השולחן, שהם שמונה ושתחבונן בכל הברכות כשיחבור את השי"ת ויזכרנו באימה ובראה, ואם אינו עושה כן ואינו זהיר בהן, עליו הכתוב אומר: ישראל לא ידע עמי לא התבונן⁹⁶. אסור להתעצל מלהשלים [חוקו]⁹⁷ בכל הברכות ואמר: ישראל לא ידע עמי לא התבונן⁹⁸. אסור להתעצל מלהשלים [חוקו]⁹⁹ בכל

העושה לפי שזוהר עליהם תמיד, והרי הוא נענש בחטא הקל שהוא חוזר לחמור, והוא שאמר דוד ע"ה: עון עקבי יסבני¹⁰⁰, עון שדשתי בעקבי* יסובני, ועל כן צריך אדם לכוין בברכותיו בכל מאמצי כח, הן בברכות השולחן הן בברכות התפלה, כי הם בין כלם מאה

מאה. ב. 75 דברים ה. י. 76 שם ג. כה. 77 ברכות נ"א. א. בשני סדר. — וב"שולחן של ארבע שער א ב"ה ומודר הותיקים וכו' סודר רבינו עשרה דברים בידו שנוכחים בנפשו שם. 78 תהלים קס"ו. י. — ברכות נ"א. ב. 79 תהלים קל"ד. ג. — ברכות נ"א. א. 80 ברכות נ"א. ב. 81 שם עמוד א. 82 שם ג. ב. 83 דברים נ"ג. כו. 84 "ויסמניך חמשה, נוטריקון של חמשה" ליתא בב"ר וכו"פ ונ"מ בנפשו (ברכות נ"א. א.) ליתא. 85 שם כב. — והנה אין זה "סמך ליה", אלא כפי שיש בנפשו רבינו כמה שכתב, "סמך ליה" היינו שחאנו ענין נאמרו: "עשרה חוב", 88 דברים ה. י. 89 שם נ"א. ג. 90 תהלים י"ד. ד. 91 ישע"ה א. ג. 92 חוקי, ע"פ ב"ר וכו"פ. בכ"ה: "וב"התבונן". 93 תהלים ס"ב. ו.

כן שלש מלכיות ושלש גמולות ושלש הסבות. הוא ואע"פ שאנו אומרים, והוא יגמלנו גם זה וענין עור בכ"י שם עשמים אחרים, שאין חתומים תואר הוא שאנו אומרים שהוא גמל אלינו בכל ברכה זו. — ואפשר ליישב דברי רבינו ברוחם יום. — והנה לפי זה יש להם שרבינו ע"ה מה שהביא הכ"י שם בשם רבינו יונה תהיה גם כן כמו הפתיחה. והוה שכתב, ברכה זו, והוא שכל מה שאומר בברכה זו כמו בברוך, שם הפתיחה תואר הוא. מעטרו

ענין אחי. הוא. שכולן שמות התואר הן, שאנו אומרים שהוא גמלנו אתנו בשכחה מברך (רש"י אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל, וכל מה שכתב ברכות נ"א. א.) מעוסף. נטילת ידים (שם).

שואמר אצל הבורא משמות התואר ענין אחד הנפדרים. המלאכים. עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

עון שדשתי בעקבי.

וצוד היא פעם ה"א הם כ"ה. הנה הם כ"ה כ"ה הכל
 פעם ה"א עולין כ"ה, וא"י פעם וא"י הם ל"ה.
 הגדל, היינו: י"ד פעם י"ד הם מאה, ה"א
 השם וכו', פי' אם תרבע כל ה"ד אותיות שבשם
 המרובע הוא שכפי מספר האות כ"ן מרבעין אותו.
 הנה האות הראשון שבשם הגדול הוא י"ד.
 י"ד פעם י"ד הוא מאה (צפתה השמן). וכן
 אות ואתח וכו'. בחשבון המרובע. השבון
 ונאום האומרים יוסדה לבדן על כל הענין
 ברש מחזור ויט"ו: ונאום הזהר שנשתכחו
 גראה לי מכל יד וכו'. וכן מצאתי כל הענין
 רבינו ע"ה וגם במה שיחסן לתקנת דוד — הנה
 מזה שנינו מאה ברכות מיומן בדברי משה
 ליה בחורה ובבניאים וכו'. מכל זמן. היינו
 ברכות שחייב אם לבדן בכל יום, יש רמז
 (תתחמא עקב א). דבר זה. ענין מאה
 שמשליכין אותו תחת עקביו, כלומר שזון קלות
 צמות קלות שאין בני אדם משיגין בהן אלא

56

שנה ר' חייא הגדול יחנה * אצל. ד"א יוחנן, יעמיד ממך חנונים³¹, שנאמר: ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלים רוח חן ותחנונים³². ישא ה' וכתוב: אשר לא ישא פנים³³, הא כיצד, קודם גור דין אם עשה תשובה, ישא, אחר גור דין, אשר לא ישא. ודרשו ז"ל במסכת ברכות³⁴: ישא ה' פניו אליך³⁵, וכי הקב"ה נושא פנים, והלא כבר נאמר: אשר לא ישא פנים³⁶. אמר הקב"ה: ולא אשא פני לישראל כדרך שנשא לי, שהרי כתיב: ואכלת ושבעת וברכת³⁷, עד כדי שביעה, והם דקדקו על עצמן אפילו כוית וכביצה³⁸, לפיכך כתיב: ישא ה' פניו אליך³⁹. ודרך הקבלה בשלשה פסוקים אלו ענין נעלם. ובזמן ששלח צבא אומרו יש לכוון בהם כוונת הצבור⁴⁰ כשהוא מקריב קרבן בדרך עלית המחשבה ממטה למעלה, ואין להאריך בכאן, כי כבר בארתי הכל בפירושו התורה.

ובמדרש שיר השירים⁴¹: הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל, כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות⁴², וכי שמיעה היה צריך שלמה, אלא שחקק סביב למטתו ברכת כהנים שהיא ששים אותיות. דבר אחר: הנה מטתו שלשלמה, אינו מדבר אלא במלך שהשלום שלו, מטתו, זה בית המקדש, ולמה נמשל בית המקדש למטה, מה משה זאת נחתה לפניה ורביה כר בית המקדש כל מה שהיה בתוכו היה פרה ורבה, שנאמר: ויארצו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש⁴³, וכן הוא אומר: והזב זה פורים⁴⁴, שהיה עושה פירות, וכן הוא אומר: ויבן את בית יער, הלכנו⁴⁵, למה נמשל ליער, לומר לך: מה יער פרה ורבה אף בית המקדש פרה ורבה כל מה שבתוכו, לך נאמר: הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה, אלו ששים אותיות שבברכת כהנים, כלם אחוזי חרב, כל אחד ואחד שמו של הקב"ה נזכר בו: יברך ה', יאר ה', ישא ה', איש חרבו על ירכו, מה ראה לזכור כאן, ירך, אלא אפילו בחלומי ראה חרב שלופה בצוארו וקומעין ידו⁴⁶ משכים בבקר וחולך לבית הכנסת, מפחד בלילות, מפחד שראה בחלומי, וראה הכהנים נושאים כפיהם והחלום הרע מתבטל ממנו, לך אמר הקב"ה למשה: הוזהר לאוזן ולבניו שיהו מברכין את בני, שנאמר: כה תברכו. אמר הקב"ה: לשעבר הייתי צריך לברך ברכותי, ברכתי לאדם ולאשתו, שנאמר: ויברך אותם אלהים⁴⁷, ברכתו למה ולבניו, שנאמר: ויברך אלהים את נח ואת בניו⁴⁸, ברכתו לאברהם, שנאמר: והי ברך את אברהם בכל⁴⁹. אמר הקב"ה לאברהם: מכאן ואילך הרי הברכות מסודות בידי, שנאמר: והיה ברכה⁵⁰. מה עשה שהיה לו פירס נחתו לארץ, והיה בתוך הפרס וישמעאל, משל למה הדבר דומה: למלך שהיה לו פירס נחתו לארץ, והיה בתוך הפרס אילן אחד של סם המות, ואילן אחד של סם חיים היה מורכב על גביו, אמר הארץ: אם אני משקה לאילן של חיים הרי אילן של סם המות שותה. אעבור זמני ואשלים, ומה שהמלך רוצה בפורס עושה. המלך, זה הקב"ה, והפרס, זה העולם, מסרו הקב"ה לאברהם וא"ל: והיה ברכה⁵¹. מה עשה אברהם, הוליד שני בנים יצחק וישמעאל, אחד צדיק ואחד רשע,

31 חנונים, בכל כ"י: נביאים וכו' הוא בתנחומא שם, וגם בבבאור רבינו לתורה. 32 זכרי יב, ו. 33 דברים ג, י. 34 ברכות ג, ב. — והלשון שלפנינו הוא של התנחומא נשא י. 35 דברים ח, י. 36 תנחומא נשא מ, ב. 37 שיר השירים ג, ד. 38 מלכים א, ח. 39 דברי הימים ג, ו. 40 מלכים א, ב. 41 ויר, בכ"ד ופאסא: ראשו. ובבבאור לתורה: "ויבן", ונראה זו עדיפא. 42 פסוקים אלו, פה ראה לזכור כאן, ירך, וכו' הוא בתנחומא נשא מ פ (מסור הדברים): "ירכו", בכ"ד אוספורד כמו בס"פ. 43 שם מ, א. 44 שם כד, א. 45 שם

רבינו לדברים לג, ח (בענין, "המזה העשירית ושכינה (עץ יוסף). כוית וכביצה. עד כוית הנקראת כה"י, ובשמות לג, יח, בענין השגת לרבי מאיר, עד כביצה לרבי יהודה (רש"י) משה רבינו ע"ה. יחנה אצל. לשון חנייה ברכות ג, ב).

אמר אברהם: אם אני מברך יצחק, ישמעאל מבקש להתברך, והוא רשע, אלא אעבור אני ולא אברכ, עד שנגלה הקב"ה על יצחק וברכו, שנאמר: ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו⁴⁶. ויצחק ביד ליעקב, ויעקב בך לשנים עשר שבטים, שנאמר: וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש איש כברכתו בידך אותם⁴⁷. מכאן ואילך אמר הקב"ה למשה: הרי הברכות מסורות לך, הכהנים יהו מברכים את בני ובבראשית רבה⁴⁸: ואברהם מברך⁴⁹, הכהנים מברכין את ישראל, שנאמר: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם⁵⁰, אני אברכם לכהנים⁵¹, לאותו השבט. אמר הקב"ה: בעולם הזה שבת לוי מברך אתכם, אבל לעתיד לבא אני בברכי אברך אתכם, שנאמר: יברך ה' גוה צדק הר הקודש⁵².

הברכות ביהדות

כוונת הברכות

"אמר רב יהודה: מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין (המבקש להיות חסיד יקיים מילי דנזיקין) – ישקוד על מניעת נזיקין מחברו. רבינא אומר: מילי דאבות – יקיים מה שאמרו חכמים במסכת אבות. ואמרי לה: מילי דברכות (ויש אומרים: יקיים מילי דברכות) – ידקדק בענייני ברכות (בבא קמא ל ע"א)".

המימרא האחרונה – "מילי דברכות" – כוללת וממצה את שתי המימרות הראשונות. השקפת עולמה של התורה הן בדברים שבין אדם לחברו ("מילי דנזיקין") והן בדברים שבין אדם למקום ("מילי דאבות"), נתגבשה ומצאה את ביטויים המשותף בברכות. לנושא זה נייחד את פרקי הדרוש שלפנינו.

מהו תוכנה של הברכה? מהו פירושו של ברוך? האם מחייבת היהדות את האדם לברך ברכות, כדי לומר לפני הקב"ה דברי תהילה, או כדי לומר לפניו דברי הודיה?

מקובל לפרש באופן שטחי "ברכה" במשמעות תהילה ואת הפועל "ברך" במשמעות להלל, כלומר: "ברוך אתה ה'" – פירושו: מהולל שם ה'. אלא פירוש זה אינו נכון. כל חכמי הקבלה, החל מהאר"י הקדוש ועד הגאון מווילנא ובעל התניא דוחים פירוש זה. לכשנתבונן קצת כיצד משתמשת התורה בביטוי "ברוך" יתברר לנו, שצודקים לחלוטין בכך חכמי הקבלה. התורה מייחסת חשיבות רבה לברכות. כבר בעת בריאת העולם בירך הבורא את עולמו, שנאמר: "ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים: פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה" (בראשית א, כח). וכן בירך את יום השבת, שנאמר: "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו" (שם ב, ג). אחרי המבול שוב נתן הבורא את ברכתו לנח, שנאמר: "ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם: פרו ורבו ומלאו את הארץ ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים וכו'" (שם, ט א-ב). וכן הבטיח

לאברהם אבינו בברכתו: "והיה ברכה: ואברהם מברכך ומקלך אר" (בראשית יב, ב-ג).

דבר הלמד מאליז מעניינם של המקראות, שזיהוי הברכה עם תהילה אינו עולה יפה. רבונו של עולם לא אמר דברי הלל ושבח לבריאיה ולא ליום השביעי; הוא אף לא הביע בברכתו דברי תהילה ושבח לאברהם או ליצחק. וכן בברכותיהם של אבות האומה לבניהם ושל משה רבנו לישראל לא התכוונו הללו לומר תהילות ותשבחות לינצאי חלציהם ולעם ישראל. אם כן עולה מאליה השאלה: מהו עניינה של הברכה שביד הקב"ה את העולם והאבות ואת בניהם, ומשה רבינו את כנסת ישראל כולה? אם נבין את התוכן ואת המהות של הברכות האלה ידוע נדע אף את משמעותה של הברכה כלפי רבונו של עולם. התורה קשרה סוד הברכה עם מסתורין גדול יותר, עם סוד הסודות של הדוכרא והנוקבא.

בספר בראשית נאמר: "ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אתם. ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים: פרו ורבו ומלאו את הארץ" (בראשית א, כז-כח). לפנינו מקרא-יסוד ביהדות, לאמור: הבורא נטע באדם את הטבע לפריה ורביה ולתוספת צאצאים מתמדת, ושפוריותו תתרחש מבחינה ביולוגית על ידי הזדווגותם של הזכר והנקבה.

הבורא נתן לעולם האורגאני-ביולוגי בכלל ולאדם בפרט את מתת כוח היולדה וההתרבות. כבר עם בריאת צמחי הארץ ציווה הקב"ה: "תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי למיני" (שם א, יא) – היינו שהעולם הבוטאני ירבה ויתפשט. כשברא את החיות והעופות אמר הקב"ה: "פרו ורבו ומלאו את המים בימים והעוף ירב בארץ" (שם א, כב). וכיוצא בזה נתן לאדם את מתת הכוח לרביה וילודה. להגשמת היכולת הזו מכוונת ברכת "פרו ורבו". הברכה היא חוק טבע שחקקו בורא העולם על פי רצונו הקדמון בתוך החומר האורגני-ביולוגי לדחוף את הצמחים והחיות ואת האדם עצמו בכוח בלתי מוגבל לפריה ורביה.

כאשר הדברים מזמזמות ומקפצות מפרח לפרח הריחן נושאות באורח עיוור-מיכאני את הזרע מדשא לדשא. כאשר נושבת הרוח באביב ומפזרת את הזרע במרחבים, והם מתכסים בשלל גוונים נהדרים בטבע הצמחי, הרי לפנינו תהליך הצמיחה לפי רצון הבורא במאמרו: "תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע" (שם א, יב).

הבורא בשחר מעשי בראשית במאמרו: "פרו ורבו ומלאו את הארץ והעוף

ירב בארץ". ושוב כשמוטד האדם וסובל מאד מיצר המין ושריו בקללת הבזידות וכולו נכסף לעז כנגדו – ירוח לו רק לכשישמע לצו ברכת הבורא: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה...". ולמיצוי: הברכה מורה על הדחף הטבעי לבריאיה לפריה ורביה, להפרייה ולילודה.

– היינו ב"סרזיז". היחיד הבודד אינו בר ברכה. הפריה ורביה אינה אפשרית ביחיד, שהרי אין זו אלא תוצאה של הזדווגות השניים – הזכר והנקבה. הברכה מצויה בעיקר במסגרת "זכר ונקבה ברא אותם" (שם א, כז), כלומר רק על ידי התקשרותם של הזכר והנקבה הם מתברכים יחד בברכתו של הקב"ה: "ויברך אותם אלהים ויאמר להם: פרו ורבו" (שם א, כח) – בלשון רבים.

יתירה מזו: היהדות פיתחה השקפה מקורית מופלאה לאמור: ברכת "פרו ורבו" לא נתייחדה לעולם הטבע בלבד אלא אף בעולם הרוחני-המטאפיזי מהדהדת ברכתו זו. לכאורה הטבע בלבד אף בעולם הרוחני הוא, שאף את עולם הרוח והנשמה טבעו הבורא במטבע של "זכר ונקבה ברא אותם", להיות בו הכול משפיע ומושפע. נותן ומקבל, בר כוח יצירה פעיל ובר יכולת סבילה ללבישת צורות. זהו שאמרו חז"ל: "ישעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, בדי-פצופין בראו" (בראשית רבה ה, א) – כלומר: כל אדם בעולם מורכב מדו-פרצופים, מדוכרא ונוקבא. כל אדם הוא משפיע ואף מקבל כאחד. יש בו הכוח היוצר וגם החומר ההיול התכע ליוצר. למשל: הרבי היושב ומלמד את תלמידיו ושפתיו נוטפות להם דברי תורה וחכמה – הרי הוא היוצר, הדוכרא; ואילו תלמידיו המקשיבים, שהוא במחשבתו המבוטאת מפרה כעין זרע את מחשבותיהם ואת רגשותיהם – הם הנוקבא, כנאמר: "יערוף כמטר לקחי, תזל כטל אמרתי, כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב" (דברים לב, ב). והנה לפתע קם תלמיד בעל ראש ממוחל וחריף ושואל שאלה לפני רבו – הרי שאלתו מעוררת את חשיבתו של רבו עד שמחשבותיו מתחילות לנטות לכיוון חדש, ואור חדש מאיר אל פני הרבי. התלמיד הטייל ברבו רגעין קטן, שלפעמים עושה פרי ומתפתח לפרח נהדר, והרי אז מתחלפים ביניהם התפקידים: התלמיד, הנער הצעיר בעל העיניים השחורות והבעת פנים של סקרנות, נהיה בחינת דוכרא המשפיע; ואילו הרבי נהיה לפתע בבחינת נוקבא, הנפעל ומקבל שפע. אין לך אדם בעולם, אף שידיעותיו מעטות ביותר, שיחא לעולם ולתמיד אך ורק תלמיד, אלא הרבה פעמים הוא בבחינת רבי; ומאיך גייסא: אין לך גדול בעולם, בעל ידיעות רבות ונצורות ביותר, שיחא

תמיד ולעולם רק בבחינת רבי אלא הרבה פעמים הוא בבחינת תלמיד.
 "זכר ונקבה ברא אותם" (בראשית א, כז).

הקבי"ה בירך לא רק את האדם הגשמי אלא את האישיות הרוחנית
 בברכת "פרו ורבו וזלאו את הארץ" (בראשית א, כח). כלומר: עלו
 והתפתחו במעלות הרוח, עלו לפסגות הגבוהות של המחשבה והרוח: אף
 על פי שכל אישיות טבועה במטבע של שני היסודות, הדוכרא והנוקבא,
 עדיין עליה להזדקק בהכרח לאישים אחרים כדי שתוכל להוציא עצמה
 לאור במלואה, כלומר: על דוכרא שכל אישיות להזדקק ליסוד הנוקבא
 שבתוכה, וכן על הנוקבא שבה להזדקק ליסוד הדוכרא שבתוכה.

בין שניהם נערכת השפעת גומלין של דוכרא ונוקבא, כעין מהשמתרש
 בעונת הסתיו כשנושבת הרוח ומעבירה זרעים מעץ לעץ. האדם השרוי
 לבדו, בלי חברותא, "ישאר עקר. ויובדך אותם אליהם ויאמר פרו ורבו"
 (שם א, כב) – כלומר כשהם "אותם" ושרויים יחד. הברכה הגדולה ביותר
 שנתברך בה האדם מתבטאת ביכולתו ובכשרונו להוציא לאור את עצמו,
 היינו: לגלות בתוך עצמו הן את בחינת הדוכרא שבו והן את בחינת
 הנוקבא שבו. הקב"ה בירך את אברהם אבינו בעלותו לארץ הבחירה
 ב"יהיה ברכה" (שם יב, ב) – לאמור: יהא בכוחך לשנות ממעיינות
 החכמה העמוקים שיתגלו לפיך ולפתח בתוכך את סוגלת הנוקבא עד
 לשיא. ומיניה וביה: יהא בכוחך למסור את כל מה שכבר השגת ועוד תשיג
 בעתיד לאומה הישראלית כדי להכשירה לקבלת דרך התורה, הנביאים
 וחכמי המסורת וכן אף להשפיע ברכה על עמים אחרים.

הדוכרא והנוקבא שבאדם

הגשמתו של העיקרון של זכר ונקבה היא הברכה הגדולה והשגבה
 ביותר. צריך האדם להיות מבורך בברכת הנוקבא כלומר: להיות מוכשר
 מאד כדי לקבל את ברכת השפע ולעלות במעלות ולספוג לתוכו עשירות
 רוחניות ויופי. לא כל הצמחים גדלים בתוך אדמה דשנה ופורייה, שממנה
 הם עשויים לניוק מים וחומרים בריאים, ולא כל צמח זוכה לנהנות מאור
 יקרות ומחמימות הדורשים לצמיחה ולגידול. בראש ובראשונה צריך אדם
 להיות מחונן מלידה בכשרונות וכלי קיבול כדי לקלוט בהם חכמה ודעת
 ומידות נפש; שנית, צריך האדם להימצא בתוך סביבה מתאימה מליאת
 חום ואור כדי שיוכל להתפתח בה; ושלישית, לא יוכל אדם לקבל השפעה

ולעלות ברוחניות כשאין הוא באותו הזמן משפיע ונותן מאוצרותיו
 ומנסיון הרוחניים לאחרים. ההשפעה מעשירה לא רק את המשפיע, אלא
 בראש ובראשונה את המשפיע עצמו, כמאמרו של רבי חנינא: "הרבה
 למדתי מרבותי, ומחברי יותר מרבותי, ומתלמידי יותר מכולם" (תענית,
 ע"א). הנה לא כל גדולי ישראל זכו להגשמה מלאה של ברכת "זכר ונקבה
 ברא אותם", של "פרו ורבו". חז"ל מספרים במסכת סוטה מה ע"כ:
 "פעם אחת היו מסובים בעלי בית גוריא ביריחו, ניתנה עליהם בת קול מן
 השמים ואמרה: יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבנו אלא
 שאין דורו זכאי לכך. נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן" – כלומר: הלל
 הזקן היו לו הכשרונות וכוחות הנפש, שאילו היו כולם מופעלים בכיוון
 נכון היו מרוממים את אישיותו עד למדרגה של משה רבנו, למעלת נביא,
 אלא שלא נסתייעא מילתא. ברכת "זכר ונקבה ברא אותם" ו"פרו ורבו"
 לא נתקיימה בשלמותה באישיותו של הלל הזקן. הדור, הסביבה לא היו
 מוכנים למימוש של הברכה ולכן לא זכה להגיע לדרגתו של נביא, אף על
 פי שבבחינת הכשרון והיכולת היה ראוי לכך.

אף בנסיגנו המצומצם שלי ראיתי בעלי כשרונות גדולים שלא נתמזל
 להם מזלם לפתח את כשרונותיהם וסגולותיהם במלואם ולא הגיעו לאותו
 רום המעלות שלפי אישיותם היו ראויים לו. ברכת "זכר ונקבה" ו"פרו
 ורבו" לא נתקיימה בהם במלואה. מאידך גיסא ראיתי בעלי כשרונות
 בינוניים שזכו להגיע להישגים כבירים מפני שברכת "זכר ונקבה" של
 קבלת השפעה והשפעה על אחרים, לקיחה וניתנה, למידה מאחרים ולימוד
 לאחרים מיצו הללו מיצוי מלא, ולכן נתקיימה בהם ברכת "פרו ורבו"
 בשפע רב. ברכת "פרו ורבו" פירושה: התגלות האדם לא במובן הביאולוגי
 בלבד אלא אף התגלותו והתפתחותו באישיותו המיוחדת במלואה
 ובתוספת כוחות והתאחדותם.

"ויברך אליהם את יום השביעי" (בראשית ב, ג). ר' אברהם אבן עזרא
 מפרש: פירוש "ברכה" תוספת טובה וביים הזה תתחדש בגופות דמות כח
 בתולדות ובגשמות כח ההכר (= ההכרה). הרמב"ן מסכים לפירושו
 ואומר: ונכון אמת. ובכן, כאשר אנו פותחים ומברכים את הקבי"ה במלה
 המסורתית "ברוך", הרי כוונתנו לאותה ברכה ומשמעותה שבה בירך את
 אדם וחוה. תורתנו היא עקבית לעולם: אם ברכת הבורא לעולם מובנה:
 תוספת טובה, השפעה, התחדשות, כלומר פריה ורבייה – הרי אף
 כשציוותה אותנו במצות עשה לברכו "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך
 על הארץ הטובה אשר נתן לך" (דברים ח, י) התכוונה שעלינו לברכו

כביכול באותו מובן: תוספת טובה, חידוש והתפשטות. ברם העניין אומר: דרשני!
הבה נעמיק קצת בדבר. המובן הזה של הברכה נראה לכאורה פארדאקסאלי וכמעט אבסורדי: כיצד יתכן שבשר ודם, טיפה סרוחה, ציץ נובל וענן פורח יברך את בורא העולם הכל יכול?! העניין נעשה אבסורדי יותר בזכרנו שהברכה קשורה קשר הדוק עם עניין "זכר ונקבה בראש" (בראשית ה', ב).

אף על פי כן כך ציוותה התורה:
קישורה של הבריהא לבוראה מוסבר ומדומה על ידי חכמי הקבלה כענין זיווג דוכרא ונקבא: תפארת ויסוד – הן דוכרא, ואילו מלכות – היא נוקבא. "ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם" (שם א, כז) – לפי הסברה של חכמי הקבלה מהזוהר ועד ה"תיניא" רי"נפש החיים" כוונת הכתוב לומר, שהתגלות אלהים בעולם היא באספקלריה של "זכר ונקבה": מלכא קדישא (תפארת ויסוד) – דוכרא, ואילו מטרוניא, חקל תפוחין, רעיה מהימנא, כלה – נוקבא.
מי שלמד קצת קבלה יודע מהו עניינו של סוד הזיווג וממילא מה מרמו ומהו משמעותו של הפיוט, שבו אנו מקבלים את פני שבת המלכה: "לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה".

והנה משמעותו של הפיוט, שבו אנו מקבלים את פני שבת המלכה: "לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה".
"ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו" (שם ב, ב) – ברכה זו היא שירה מיוחדת לכבוד יום השבת, מקור הברכות המסמל את סוד הזיווג.

מסב לו יהודי בליל שבת ליד שולחנו הערוך ומזמר לעצמו בדחילו ורחימו: "אזמר בשבחין למיעל גו פתחין דבחקל תפוחין דאינון קדישין" וממשיך בנעימת כיסופים: "מינא ושמאלא ובינייהו כלה בקישוטין... יחבק לה בעלה וביסודא דילך דעביד נייחא לה...". ובשעת מעשה הזמר מרגיש הוא בתחושה עמוקה, כי השורות הללו שנכתבו על ידי האריי הקדוש, מכילות את כל סודה של היהדות. היהודי התמים שלנו מתעלה בדבקות נלהבת ומזמר והולך: "קריבו שושבינן, עבדו תיקונין... למעבד נשמתי ורוחין חדתי" – כלומר: בואו מחותנים ושושבינים וקבלו פני מלכא קדישא, השכינה.

אינו מקובל ואין כאן המקום להתעמק בתורת הנסתר. אולם דומני, שבעל התניא ז"ל אמר פעם: כשם שיש בתורת הגולה עניינים שבנסתר, כך אפשר למצוא בתורת הנסתר עניינים של תורת הגולה. כל רעיון שבקבלה

עשוי להתפרש באופן שכל יהודי יוכל להשיגו ולהבין. אסתייע בתפיסה זאת ואשתדל להסביר בדרך הפשט הגולה מה מתכוונת הקבלה לומר בעניין "ידוכרא ונקבא". לשבנין קצת את סוד הדבר נוכל לתפוס את עניין הברכות.

בורא העולם הוא מלכא קדישא, יוצר הכל וכל יוכל, היסוד והתכלית של הבריהא כולה – ברא את העולם במאמרו. אנו מאמינים שבריות העולם אינה מעשה אחד בלבד אלא תהליך בלתי פוסק של חידוש ומתן חיות, כנאמר בתפילות שחרית: "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", "יואתה מחיה את כולם". אילו היה רבש"ע מסתלק חס וחלילה מעולמו אפילו רגע, היה כולו חוזר לתוהו ובוהו. רק בהשגחתו עלינו יכולים אנו להתקיים בעולמו. וכשאנו קיימים, הרי אנו לפניו כאין, הבל ותוהו.

ביחס זה של הבורא אל העולם הוא בבחינת גברה, כל-יכול, דוכרא. הוא המשפיע ואנחנו – המושפעים, הוא הנותן ואילו אנו – המקבלים. הוא מתגלה בבחינת דוכרא, ואילו אנו – בבחינת נוקבא. "כי אראה שמך מעשי אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת. מה אוש כי תזכרנו ובך אדם כי תפקדנו" (תהלים ח, ד-ה) – בתוך מרחבי אין קץ של היצירה, מהערפילים הקוסמיים הרחוקים ביותר ועד הקיום הממשי בזה העולם, מפעם ומהדחד "קול ה' בכות, קול ה' בחדר" (שם כט, ד). האדם הוא אפס, חסר ערך, חלל אונים, בן תמותה, יודע חולי ומכאובים – אדם להבל דמה; ואילו הגדולה והגבורה – לחי העולמים.

ברם אילו היה היחס שבין האדם לבורא "מלכא קדישא" באותה בחינה בלבד, הרי שלא היה מקום למתן תורה ולהתגלותו על כנסת ישראל במעמד הר סיני בקולות וברקים כדי לחרות עמנו ברית אמת. הרי סוף כל סוף בכל ברית יש התחייבויות משני צדדים של בעלי הברית. כל צד הוא נותן ומקבל בבחינת "ידוכרא ונקבא".

אלא מאי, יש בחינה שאף רבנו של עולם, כביכול, זקוק לנו. בבחינה זו מכונה רבש"ע בשמות: שכינה, מלכות, מטרוניא, קלה, ובקיצור: "נוקבא": השכינה היא המושפעת והמקבלת כביכול; ואילו אנחנו

- * – כשפתח ושנה האריי הקדוש במסכת ביצה קרא בהתרגשות: ב' – ביה, צה
- צור העולמים.
- בפסוק "ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום" (בראשית לו, לא) רמזוים לפי תיקוני זוהר כל ענייניה של מסכת שריית הכלים.

המשפיעים והנותנים. פירושו של דבר: הקב"ה אצל ונתן בכיכול מהוד מלכותו על האדם, שהוא בשר ודם, ציץ ונבל וחרס הנשבר, ונגלה עליו בגילוי שכינה.

מלכא קדישא הכל יכול, היוצר כל העולמות ומקימם כנאמר "ואתה מחיה את כלם" (נחמיה ט, ו), הוא טמיר ונעלם בבחינת "יושב בסתר בצל" (תהלים צא, א). מי הוא? מלכא קדישא אף קרוי שכינה מפני שהוא שוכן בקרבנו, כנאמר: "השוכן בתוך סמאמס" (ויקרא טז, יז). ואנו, הקשורים עמו תמיד, אף על פי כן איננו רואים אותו אף פעם. נאמר: "וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם" (שמות לז, ה) — כלומר אף כאשר הקב"ה נמצא קרוב קרוב אל האדם ואף בתוך ד' אמותיו, עד שכמעט הוא מרגיש בו ומשווה אותו נגדו — אפילו אז הוא מעטף ב"עב הענן", ששום עין אינה יכולה לחדור בו.

בעיני הפסיקאי כל ענן הוא בבחינת נוסחה מתמטית, בעיני הביולוג הענן הוא בבחינת תגובה ביוכימית, בעיני הפיזיולוג — הוא תחושה, בעיני הפסיכולוג — הוא דחף. רבוננו של עולם עצמו אינו רוצה ואינו יכול כביכול לפזר את הענן. פיזור הענן מוטל על האדם. האדם הוא שחייב לבקש ולמצוא — "ביקשת ומצאת — תאמין".

השכינה, כביכול, מנועה מלהתגלות והרי היא בבחינת נוקבא ו"מלך אסור ברה"ט"ס. האדם הוא שצריך לשחרר את ה"מלכא קדישא" מאזיקין, מההסתר, מעב הענן, כדי שיאיר בזיון את פני העולם. רבוננו של העולם הוא כליכול בכל, פרט לעניין התגלותו. בעניין גילוי הרי אנו, בני האדם, המשפיעים, ואילו השכינה היא, כביכול, המושפעת. בזה מובע העיקרון של הבחירה החופשית, כמאמרם: "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" (ברכות לג ע"ב). ומהי "יראת שמים" אם לא ראית שמים? ("ראה" ו"ירא" בלשון הקודש יש להם שורש אחד).

אימתי יש לאדם יראת כבוד כלפי רבש"ע כאשר מרגיש בנכחותו ומגלה אותו, כאשר האדם עצמו מתגלה. גילוי שכינה תלוי ומותנה באדם עצמו. יכול האדם, אם רצונו בכך, לבקש ולמוצאו בכל תופעה, זמן ומקום — בעלות השמש בשחר היום ובשקיעתה עם דמדומי ערב, בים ובצמח השדה, בכוכבי ליל ובחול הים, בתוך הספירה המקפת אותו ובתוכו עצמו. כאשר מגלה אדם מישראל את רבון העולם, היינו את השכינה, את המלכות, את הכלה — הרי הוא בבחינת "דוכרא" והיא בבחינת "נוקבא", ובכוח הגילוי הוא מתדבק בשכינה ומרבה קדושה בעולם.

וכן בשעה שאדם מישראל סועד את סעודתו — לאחר ברכת "ברוך

אתה" נוכחת השכינה ומצויה בכל פרוסה של הפרי, בכל פריחה, בכל לגימת מים ובכל תנועת היד — בכל אלה מגלה הוא את בורא העולם. וכן בכל דבר ותופעה "אתה" לגנזי תמיד. ממילא ברכת "פרו ורבו" מתממשת, והשכינה מתפשטת, תוספת הטובה והקדושה גדלה והולכת ורבון העולם מזדווג עם עולמו.

עיונים במטבע הברכות

ברכת "ברוך אתה" שאדם מישראל מברך לפני סעודתו משמעה כבקשת משה רבינו "יגדל נא כח ה'" (במדבר יד, יז) — לאמור: אדון כל העולמים אנו גלה נא כבוד מלכותך לעיני כל באי העולם, כנאמר: "וראו כל בשר יחדו כי פי ד' דבר" (ישעיהו מ, ה). בזכות שגילית אותך, אלקי, בתפוח שאנוכי אוכל, בכלי שממנו אני לוגם את היין — אני ואתה מזדווגים זה בזה. בשעת הברכה נוכח רבש"ע, שהרי משמעותה גילוי שכינה. וכך מתפרשת שירת "ברכי נפשי" (תהלים קד): "ברכי נפשי את ה'. ה' גדלת מאד הוד והדר לבשת עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה" — לאמור: על ידי שאני מברך אותך גילית אותך ואורך מתפשט בהוד והדר בכל מרחבי הבריאה...

ואמנם אם תשאלוני: יהדות מהי? — אשיב לכם: היהדות היא בברכת "ברוך אתה". ההכרה כי רבש"ע זקוק, כביכול, לברכתנו — משמע שהוא זקוק כביכול לגילוי על ידיו ולשאיפתנו המתמדת לבקשו ולמוצאו. על הבסיס הזה של הברכה מושתתת התשובה.

הטא גורם להסתר פנים כלפי החוטא, כנאמר: "כי אם עוונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמעו" (ישעיה נט, ב).

יהודי השוקע בחטאים מעבה את הענן שבו מתעטף בורא העולם וגורם שלא יבקע מהרה. חטאים חמורים, כמו טימטום הלב, העדר כל רגש וגסות, חוצצים עוד יותר אך אינם מרחיקים אותו מאתנו, שכן נאמר בו: "השוכן אתם בתוך סמאמס" (ויקרא טז, יז). ובכן מהי תקנתו של החוטא? עליו לגלות שוב את הקב"ה, להיות בבחינת דוכרא וגיבור המסייע, כביכול, לרבוננו של עולם להתגלות שוב אליו. כאשר החוטא מבחין ומזהה מחדש את מסרתו הריהו בעל תשובה. גדול כוחו של בעל תשובה משל הצדיק הגמור מפני זה זכה במאמציו לגלות שוב את בוראו לאחר שהסתתר ממנו בערפל כבד.

כשהייתי ילד קטן למדתי תורה אצל מלמד חסידי. פעם בערב תשעה-באב למדנו מאמרי חז"ל על חורבן הבית. הגענו אז למסופר בפתיחה כד במדרש איכה רבתי:

"...וכנסו אויבים להיכל ושרפוחו. וכיון ששרף אמר הקב"ה: שוב אין לי מושב בארץ — אסלק שכיתי ממנה ואעלה למכוני הראשון. באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר: אוי לי, מה עשיתי! השריתי שכיתי בשביל ישראל, ועכשיו שחטאו חזרתי למקומי הראשון. חס ולשום, שחוק לגויים הייתי ולעג לבריות! באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ואמר לפניו: רבש"ע! אני אבכה ואתה לא תבכה! אמר לו: אם אין אותה מניח לי לבכות עכשיו — אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה, שנאמר (ירמיה יג, יז): ואם לא תשמעוה במסותרים תבכה נפשי."

כאשר שמעתי תיאור זה שאלתי, ברוב תמימותי, את רבי שאלה פשוטה: על שום מה ולמה צריך הקב"ה לבכות ולהתאבל על חורבן בית המקדש? והלא יכול הוא להקימו על תיקונו ברגע אחד. השיב לי הרבני אז: אילו היית בקי, חביבי, בענייני חב"ד, היית מבין, כי בעניינים מרובים צריך שתהא תחילה התעוררות מלמטה — איתערותא דלתתא. בודאי שבאותה שעה לא ירדתי לסוף דעתי של רבי מורי, אך לאחר שנים נתחוררו לי השאלה והתשובה. רבנו של עולם הוא כל יכול בכל, אך כאשר שמו הגדול עצמו מתחלל — על כנסת ישראל לקנא ולהלחם למען שמו קידוש השם מתחיל לעולם מלמטה ולא מלמעלה.

ואמנם בדבר הזה דנו מטטרון והקדוש ברוך הוא: מטטרון הוא המלאך המסמל את הטבע ואת היקום כולו. כאשר הסתכל מטטרון ומצאו להקב"ה כביכול בוכה ומוסער נפל לפניו ואמר: "רבש"ע, אני אבכה ואתה לא תבכה!" כלומר: למה אתה בוכה? הלא אתה יכול להחזיר את בראת שחקים וברוח פיך כל צבאם, במאמר אחד אתה יכול להחזיר את העטרה ליושנה והכל לקדמותו. והנה השיב לו רבש"ע: מטטרון, אי-אתה עומד על בוריו של העניין: עלי לבכות מפני שעל לבי אין לי כל שלטון בית המקדש נחרב ובטל מהכנו לשמש לפני לגילוי שכיתי בקדוש מפני ששמת כנסת ישראל נטמאה בעוונות; ובאין ישראל מקדישים אותי מלמטה למעלה, תש כוחי כביכול להושיע לעצמי ועל שכיתי להסתלק בבחינת נוקבא בוכיה במסותרים.

האזכרות בברכות

עד כאן הסברנו שפתיחת הברכות ב"ברוך אתה" היא תפילתו של אדם מישאל להתגלות הבורא עליו, כתפילת משה רבינו "גדל נא כוח הי (במדבר יז, יז). הנה ההלכה מחייבת להזכיר בברכות מלבד "ברוך אתה" עוד שם ומלכות. אמרו: "כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה" (ברכות מ ע"ב) — כלומר: הברכה צריכה לכלול את שם ההויה הנקרא השם המפורש ולהגות במקומו את כינויו "אדני", ומלכות — "מלך העולם". מפני מה קבעו מטבע הדברים כד: למה לא די בנוסח כמנו: "ברוך אתה בורא פרי הגפן, המוציא לחם מן הארץ" וכיו?

הנה הזכרת שם ומלכות בברכות מורה על שני יסודות גדולים ביהדות, שעליהם נעמוד בהמשך. נייחד תחילה את הדיבור על האזכרות בברכות. הגמרא מוסרת לנו במסכת ברכות (ז ע"ב): "אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי: מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבא אברהם וקראו אדון, שנאמר: ואמר אדני אלהים: במה אדע כי אירשנה (בראשית טו, ח). אמר רב: אף דינאל לא נענה אלא בשביל אברהם, שנאמר: ועתה שמע אלהינו אל תפילת עבדך ואל תחנונו והאר פניך על מקדשך השמש למען אדני" (דינאל ט, יז) — למען מיבעי ליה אלא למען אברהם שקראו "אדון". רשב"י הביע במאמריו אלה השקפה מקורית ביותר. גילוי הגדול ביותר של אברהם אבינו היה בכך שקרא לקב"ה בשם "אדון". יתירה מזו: נימוקו העליון של דינאל בתפילתו לבורא העולם שיבנה את בית המקדש היה "למען אדני" — כלומר: בית המקדש שתבנה יפיץ בעולם את שם "אדני", לפיכך צריך אתה לבנותו מחדש ולהאיר את פניך על שממות בית המקדש.

כל האבות שילבו בתוך נוסחי הברכות את שם "אדני". לכשתבונן היטב בשבעה השמות הקדושים שאינם נמחקים נמצא, ששם ההויה הוא למעלה משם אדני: ראשית מפני שאת שם ההויה היו מכנים "שם המפורש" ו"השם המיוחד", ורק בבית המקדש הותר להגות את שם ההויה באותיותיו במפורש אבל לא בגבולין; ואילו את שם "אדני" הותר להגות בכל מקום.

חז"ל מוסרים לנו, כי שם ההויה היה נמסר רק לאדם הגון פעם אחת בשבוע. גם על פי הקבלה שם ההויה הוא למעלה משם אדני. לפי שיטות אחרות מסמל שם ההויה את כל הספירות, מחכמה ועד מלכות, ובדרך

העולם. לאמיתיה של ההלכה וכלי משוא פנים בדבר כלפיו – זכה רבנו של עולם בעולמו שהוא ברא ויצרו. המחלוקת בגמרא היא אך ורק לגבי אומן, שבסך הכל אינו בורא יש מאין. האומן שקיבל חומר מחברו בעל הבית על מנת לעבדו ולעצב ממנו תמורת שכר כלי – התחייב להחזיר לו, אחר גמר המלאכה וקבלת שכרו, את הכלי ושבתו. מששילם לו שייך הכלי הגמור מעיקרו לבעל הבית ואין האומן רשאי לעכו אצלו. האמוראים לא נחלקו אלא בזמן הביניים משייגרם הכלי ועד לקבלת שכרו: האם בעל הבית, שגוף החומר שלו, זכאי לומר: דדי אשבח; או האם האומן זכאי לומר: דדי אשבח. אבל אם האומן מצא חומר של הפקר, וזכה בו אפילו בלי רצונו המפורש לכך, ועיצב ממנו כלי, הרי לדברי הכל קנה האומן את הכלי ושבתו אף על פי שגוף החומר היה הפקר. טעמו של דבר מפני שיצירתו ועבודתו מקנות לו זכויות בגוף הדבר.

נאמר בירושלמי מעשרות פרק א, הלכה ה:

"הזורע שדה הפקר חייב במעשרות" – אף על פי שהזורע לא התכוון כלל לזכות בשדה עצמה (שאינו זכה בה הרי אין זה זורע בשדה הפקר אלא בשל) שייכת התבואה לזורע שעבד בשדה וחייב במעשרות. לקרקע אין בעלים ואין מי שיוכל לטעון: ארעי אשבח (= אדמתי השביחה). אבל היורד לשדה חברו שלא ברשותו וזרע בה, שייכת התבואה לבעל השדה מפני שזה יכול לטעון: ארעי אשבח.

הקדוש ברוך הוא ברא את העולם יש מאין. אין שום בעלים בעולם שיוכלו לומר לגבי בריאת העולם כי "דידי אשבח" (= שלי השבית) והרי הקב"ה הוא בעל העולם. רבנו של העולם הוא האומר שברא הן את החומר ההיולי והן את הצורה של העולם. לא היו לו שום התחייבויות כלפי מישהו בעניין בריאת העולם. כל עניינה של בריאת העולם הוא בבחינת "עולם חסד ייבנה". הרי שבעניין זה פוסק הרמב"ם, שהאומן קונה בשבח הכלי.

והנה במסכת ברכות לא ע"ב נאמר דבר נוסף:

א"ר אלעזר: מיום שברא הקב"ה את עולמו לא היה אדם שקרא להקב"ה צבאות עד שבאה חנה וקראתו צבאות, שנאמר: "ותדר נדר ותאמר: ה' צבאות אם ראה תראה בעוני אמתך" (שמואל א', יא) – כלומר: חנה הוסיפה לשם אדני את השם צבאות.

כשאנו אומרים שהעולם הוא מעשה ידיו של הרבש"ע אין אנו מגבילים את אמירתנו לזקום, לכל תהליכי הטבע, למרחבי הרקיע, לנהר דינור וכו'

האדנות בברכות

מה פירושו של "אדני"? אדנות כפשוטו.

הרבש"ע הוא בורא העולם ולכן בעל העולם קונה שמים וארץ כנאמר בתהלים כד: "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה" – ולמה? מפני "כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכונה" (שם) – מפני שהוא בורא העולם. ביצירה קונה היוצר זכות בעלות. השם אדני נובע משם ההווה.

הבה נסביר את העניין במושגי ההלכה שבדיני ממנות:

יש מחלוקת אמוראים בגמרא בבא קמא צח"ב האם אומן קונה בשבח כלי או אינו קונה. למשל: אדם נתן לאומן חומר חשוב על מנת לעשות ולעצב הימנו תמורת שכר כלי, והאומן התקין וגמר את הכלי. למי שייך השבח שבכלי הגמור? סברה אחת אומרת: אין האומן קונה בשבח הכלי הגמור אלא הכלי כולו על גופו ושבתו שייך לבעל הבית, שאינו חייב לאומן אלא שכר פעולתו. סברה אחרת אומרת: כל שבח הכלי שהאומן הפיקו בעבודתו ומאמציו שייך לאומן. בעל הבית אינו משלם שכר פעולה אלא את מחיר השבח המוסף, כשם שכל קונה משלם למוכר את מחיר החפץ.

הרמב"ם פוסק הלכה למעשה: "...נתן לו (= לגר) את העצים לעשות מהם שידה תיבה ומגדל ונשברו אחר שנעשו – משלם לו דמי שידה תיבה ומגדל, שאין האומן קונה בשבח הכלי" (שכירות י', ד). בבסקי הרא"ש נפסק: אומן קונה בשבח הכלי. הנה תהא ההכרעה לגבי אומן בשר ודם מה שתהיה, הרי לגבי בורא העולם האומן מודים כל הפוסקים שאומן זה קונה בשבח הכלי. הנני מודיש שאין אנו מטים את הדיון חס וחלילה כלפי בורא

בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש" (דברי הימים א', כט, יא-ב).

ברכת הנהיין מיוסדת כולה על יסוד האדנות. משמעה של ברכה זו היא נטילת רשות מאדון העולם ליהנות ממשרו בעולמו, כדי שלא לבוא לידי איסור מעילה.

במסכת ברכות לא ע"א שנינו:

"תנו רבנן: אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה. וכל

הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה – מעל (היינו גזל; מעילה וגזילה הם מושגים זהים). רבי לוי רמי (= הקשה קושיה): כתיב "לה' הארץ ומלואה" (תהלים כד, א) וכתוב "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (שם קטו, טז); לא קשיא – כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה."

הנה אף לאחר ברכה לא יתכן לפרש בעניינו "נתן" בפשטות, כאילו מדובר בנתינת רגילה בתורת מנתה גמורה. אילו היה פירוש זה נכון, הרי שלא היינו צריכים לברך ברכה אחרונה. ובידוע שברכת המזון היא דווקא מדאורייתא. אלא יש לפרש את הפועל "נתן" בעניינו במובן של מתן רשות ולא במובן של מתן גמור. זכר לדבר ממה שנאמר: "ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי על כן לא נתתיך לנגוע אלהי" (בראשית כ, ו). אף לאחר מתן רשות על פי "והארץ נתן לבני אדם", עדיין על האדם לדעת כי "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה", שהנאה בלי ברכה היא גזילה, כפירה ומינות. וכך אמר רב חנינא בר פפא בברכות לה ע"ב: "כל הנהנה מן העולם הזה בלי ברכה כאילו גזל לחקב"ה וכנסת ישראל" – היינו כאילו מכחיש את מושג היהדות בדבר אדנותו של הקב"ה בעולם, שאותו גילה אברהם אבינו ושהעמידו דניאל כיסוד לאולת כנסת ישראל. ברכה בלי הזכרת אדנות אינה ברכה.

יסוד האדנות מתבטא אף בעניינים אחרים, כמו בעניין הצדקה. הביטוי "צדקה" אינו מובן כראוי. בדרך כלל מפרשים אנו את עניין הצדקה במובן עשיית טובה לזולת. לכאורה פירוש זה הוא נכון, שהרי איננו חבים לעני שום חוב. לפיכך מה שאנו נותנים לו היא בבחינת טובה שהעני אינו זכאי לתבע אותה מאתנו. אבל כבר הוכיח הרמב"ם במורה נבוכים, חלק ג, פרק ג, שתפיסה זו היא מוטעית. אילו תפסה התורה את עניין הצדקה בדרך זה – הרי שהייתה קוראת לה "חסד", שהוא מעשה שהזולת אינו זכאי לתבע אותו מאתנו. אם התורה קוראת לה "צדקה" – ביטוי הזהה עם "צדק" – סימן מובהק הוא כי אין אני עושה שום טובה לעני. זהו מעשה של צדק. עשיית צדק היא חובה ולא חסד. ובאמת פסקה לנו ההלכה כך.

בלבד; כוונתנו לומר, שהבורא הוא אדונם אף של הפרטים והחלקיקים הקטנים ביותר בתוך הבריאה. הוא ד' צבאות ובביתו "צבאות" כלולים אף כל הפרטים הזעירים והבלתי חשובים. לבורא העולם שייך הכל, כמו שנאמר: "לך הארץ ומלואה תבל ויושבי בה" (תהלים כד, א) – כל העולם הוא קניינו של בורא העולם.

מעניינת ומופלאה היא תפיסת ההלכה המגדירה את ההקדש כבעלות משפטית. קדשי בדק הבית הם ממונו וקניינו של ההקדש. ההקדש קונה דברים מן המקדשים, מלבד קניין שעל ידי אמירה, אף בדרכי הקניינים שהוזכרו קונה בהם. יש מושג "בי גזא דרחמנא" (חולין קלט ע"א) – כלומר: בעל מקום שחפץ ההקדש נמצא הוא ברישות גבוה. לפיכך אם נדר אדם קרבן ולא הביאו – בא גבר ההקדש וגובה אותו הימנו בעל כרחו, מפני שגדר הקרבן הוא בגדר חוב. רווח בהלכה המושג "הקדש – ממונו גבוה".

למה ייחסה התורה לרבשי"ע קניינים כספיים כאלה? לא מפני שהקב"ה זקוק לכסף, אלא עיקר הכוונה היא שממנו קדשים זה לא יהיה בבעלותו של אחר. המטרה היא שהאדם לא יראה עצמו כאילו הוא בעל הבית. לעשיר אומר הקב"ה: "לוי הכסף ולי הזהב" (חגי ב, ח) – אין עושרך שלך כלל. למלכים ולמושלי עולם, החולשים על שטחים עצומים של אלפי מילין, הוא לוחש ואומר: דעו "כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי" (ויקרא כה, כג). הביטוי "לי" עיקרו בלאו המשתמע ממנו כלומר: לא שלך. הרכוש אינו קניינו של שום אדם.

יש שהיהודי בעל ידיעות רבות, למדן, בעל מחשבות, מדען, דרשן ומטיף בחסד משלה את עצמו וכסבור, שהחכמה והכשרונות הם שלו ממשי, שהרי עמל הרבה ולילות לא ישן כדי לסגל לעצמו את המעלות והמידות האמורות – והנה בא הפייטן ואומר לו: "הדעה והדיבור לחי עולמים", ובא הבעיץ ומוהיר ואומר: "אל יתהלל חכם בחכמתו" (ירמיה ט, כב) ובאו אנשי כנסת הגדולה והתקינו לומר את התפילה: "אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה".

יש ואדם מפורסם בעולם, בריא בגופו ושולט בכל רמ"ח אבריו ומאריך ימים ושנים, רופאו שבדקו זה עתה מבשר לו שהוא בתכלית הבריאות. הכל משבחים ואוהבים אותו וכסבור זה, שתהילתו ובריאותו שלו הם; יש שאמן יוצר, כמו מוסיקאי או צייר או פסל, המכניס רוח חיים בעימות, בצבעים ובאבנים דוממות, וכסבורים אלו שהכל משלהם – כלפיהם בא דוד ומצאיר: "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל

הדמיון האנושי עדיין לא המציא עד היום הזה בשום מערכת משפטית את הרעיון המשונה, שייכתן לגבות דקדק בכות. הלא מהותה של הצדקה נוגדת לכאורה תפיסה כזו. אף על פי כן יש הלכה מפורשת: "ממשכנין על הצדקה אפילו בערבי שבתות" (בבא בתרא ח ע"ב) – אדם אמיד המסרב ליתן צדקה לפי יכולתו מותר למשכנו ולהוציא מתוך ביתו חפצים, אפילו ערב שבת בין השמשות. רוב רבותינו הראשונים מסכימים לדון זה ומסבירים אותו בכך, שיש שיעבוד נכסים לגבי דקדק כשם שיש שיעבוד נכסים לגבי הלואה. צדקה וצדק הם עניינים זהים. כאשר האדם מבין מדעתו שהצדק דורש פעולה מסוימת, למשל: לפרוע חוב, שלא לגנוב, שלא לגזול עניים ולקיים "לא תעשוק את רעך" (ויקרא יט, יג) – הרי נקרא היושר המקובל והרווח בשם "צדק". אולם כאשר האדם בשכלו הדל והשטחי אינו תופס פעולות מסוימות בגדר הצדק אלא כסבור שהן בגדר החסד – הרי זה אינו מבין את משמעותה של ה"הא" שבצדקה.

ה"הא" בתפיסתם של חז"ל מבטאת כהות – "והיה לך לאות על ידכה" (שמות יג, ט"ו) – יד כהה. ללמדנו שיש להניח תפילין של יד על יד שמאל. כשם שיד שמאל היא יד על אף שהיא יד כהה, כך הצדקה זהה עם הצדק, על אף שלפניו צדק כהה.

למה הטילה עלינו התורה את הצדקה בגדר חובה ושיעבדה למענה את גופנו ונכסיו בתורת פרעון חוב פשוט ביותר? תשובה: מפני שכך רצונו של רבש"ע אדון העולם, שהכסף והזהב שלו, שנשעבד עצמו על הצדקה. כל מה שנתן לנו הוא בגדר תנאי קודם למעשה הצדקה שלנו. וכך שנינו באבות ג, ז: "רבי אלעזר איש ברתותא אומר: תן לו משלו שאתה ושלך – שלו. וכן בדרך הוא אומר (דברי הימים"א, כט, יד): "כי ממך הכל ומידך נתן לך".

אברהם אבינו היה הראשון שגילה את מידת הצדקה בעולם, כנאמר: "למען אשר יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח, יט) – דוק: "צדק" לא נאמר אלא "צדקה", לומר לך, שצדק בלשון זכר אף אחרים הבינו, אבל "צדקה", בלשון נקבה, לא תפסו אחרים כלל. ה"הא" האפילה על ה"צדק".

לא הצדקה בלבד אלא חרבה מצוות האמורות בתורה תובנה רק לאחר שתופסים את אדנות ה' בעולם: שמיטה, יובל, תרומה ומעשר, חלה וביכורים, כל אלה מבוססים על העיקר, כי "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה".

שאט הנפש שגילתה היהדות כלפי הגאווה בכל צורותיה, כנאמר במלך:

"לבלתי רוס לבנו מאחיו" (דברים יז, ט); וכן התנגדותה המוצהרת לעבדות, כנאמרו של רבן יוחנן בן זכאי: אוזן שמעיה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי "כי לי בני ישראל עבדים" (ויקרא כה, נה), ולא עבדים לעבדים, והלך זה (העבד העברי) וקנה אדון לעצמו – תירצע (קידושין כב ע"ב); וכן מה שהתורה מקפידה ומתייחסת בכל חומר חזין כלפי הפועל בבריות ובכבודם ומצערם, ובייחוד כשהם מדלת העם, כנאמר: "כל יתום ואלמנה לא תענון" (שמות כב, כב) וכנאמרם "כל המלכין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא" (אבות ג, טו); וכן המוסר האנושי כולו – כל אלו מתחייבים ונובעים מאדנות ה' בעולם, ונאמר: "אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו. כי אם בראת יתהלל המתהלל: השכל וידע אותי כי אני ה'..." (ירמיה ט, כב-כג).

הזכרת מלכות בברכות

כאן מגיעים אנו ליסוד האחרון שבמטבע הברכות: המלכות. "כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה" (ברכות מ ע"ב; רמב"ם, ברכות א, ה).

מהו פירושה של מלכות? מפני מה ברכה בלי הזכרת התואר "מלך העולם" אינה ברכה? וכי זקוק ריבון של עולם שנקרא לו: הוד מלכותו? העולם כולו – "לה' הארץ ומלואה". אולם זכות קניינו בעולמו מתעלה על סתם קניין שבממון למעלת הקדש. כבר הודגש שההקדש הוא קניינו של הקב"ה, לפיכך כל הנהגה מן העולם הזה בלי ברכה כאילו מעל בהקדש. מעילה חמורה יותר מגזילה. במעילה יש גם גזילה וגם עבירה שבין אדם למקום. על הגזילה אין הגזלן מביא קרבן כלל, ואילו על מעילה חייב המועל להביא אשם מעילות. טעמו של דבר פשוט בתכלית: השבת הגזילה (החפצים הגזולים) לבעלים היא עניין אחר ממשפטי בלבד, ואילו המועל בכסי מלכו של עולם – מחלל שם שמים ופוגע במלוא כל העולם כבודו. אף לגבי מלך בשר ודם שנינו בסנהדרין כב ע"א: "אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו" – הוי אומר: היושב על כסא המלך ייחשב כחצוף הבוגד ומועל במלך, ולכן אין המלך רשאי ליתן רשות לכך. הוא רשאי ליתן רשות שימוש רק בעניינים משפטיים של "שלי שלי", אבל בעניינים הנוגעים בכבודו של המלך אמרו: "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול" (קידושין לב ע"ב).

הנה בהזכרת "מלך העולם" מבקש אדם מישראל בברכתו לפניו רשות ליהנות מעולמו מבלי למעול בקודש חס וחלילה. ברם הדבר עדיין צריך עיון מעמיק.

הנה העולם כולו קודש למלכו של העולם ועדיין נשאלת שוב השאלה: כיצד יתכן ליהנות מן העולם הזה אף לאחר נטילת רשות על ידי ברכה? אולם התורה מלמדת אותנו, שיתכן ליהנות מנכסי הקדש על ידי פדיתם. כל הדברים שקדושתם היא קדושת דמים ולא קדושת הגוף הם בני פדיה, שנאמר: "ויסוף חמשותף כסף ערכך עליו וקם לו" (ויקרא כז, ט).

מזה פדיון? התורה מתירה ליהנות מן ההקדש לאחר פדיתו לחולין במחיר שהוא בדרך כלל כערך שווה של ההנאה שהאדם תפץ בה. רק לאחר פדיון ההקדש מקבל האדם רשות להשתמש בנכסיו של מלך העולם. והנה מתעוררת שוב שאלה מופלאה מאד: הרי העולם כולו שייך לרבש"ע ובכלל זה האדם על כל רמ"ח האיברים ושס"ה הגידים שבגופו, רוחו ומחשבתו, רגשותיו, רצונו ויכולתו, כנאמר בסליחות: "הנשמה לך והגוף פעלך... הנשמה לך והגוף שלך". הכל הוא בבחינת קדשי שמים

והנהנה מהם הוא מועל ובוגד. הדרך היחידה להיגדר הנאה מנכסי שמים הוא על ידי פדיונם. פדיון משמעו – השוואה, כלומר תשלום לרבש"ע בביכול כשווי החפץ שממנו ברצוני ליהנות והרי השאלה: מה אני יכול ליתן לקב"ה בעד פדיון נפשי, בעד גופי, בעד עצם קיומי האנושי, בעד ה"אני" כולו, בעד כל מה שקיבלתי מהקב"ה? – הרי אומר: הנאת האדם מן העולם הזה היא בדרך של פדיון כופר נפש, פדיון הגוף והנשמה. קם לו יהודי עם השחר של ערב יוסף הכיפורים, כאשר מידת הרחמים מרחפת בכל העולמות, ואומר בכוונה "ויקחנו ויאמר פדענו (= פדאנו) מרדת שחת, מצאתי כפרי" – כלומר: "ויחוננו" – בחנינות שאין קץ לה

הראית לאדם דרך כיצד לחיות בעולמך וליהנות מזיו. "מצאתי כופר" – רק בחסדיך הרבים מצאתי רשות לכך על ידי שילום כופר. שנינו ביומא סו ע"א: "אין מקדישין... בזמן הזה" – כלומר בזמן הזה כשביט המקדש חרב ואין מה לחזק בדקו אין מקדישין לכתחילה נכסים לשם בדיק הבית מחשש תקלה, שמא ייהנה מהם המקדיש וימנע בהקדש. ומה תקנתו אם הקדיש? הנה אומר שמואל בערכין כט ע"א: "הקדש שוה מנה, שחיללו על שוה פרוטה – מחולל" – כלומר מותר לו לכתחילה לפדות את הקדש דמים זה בשוה פרוטה ויצא לחולין ויותר בהנאה ולא יבוא לידי מעילה. וכך פוסק הרמב"ם בהלכות ערכין ח, י:

"מותר לפדות הקדשים בזמן הזה ואפילו בפרוטה ומשלך לים המלח".

הרי שהפדיון אינו חייב להיות בשוויו של ההקדש הנפדה. יתכן לזכות ב"מצאיאה" אצל רבש"ע ולפדותו אצלו בפרוטה אחת תפץ של הקדש השווה מנה או אלפי אלפים דינרי זהב. הפרוטה היא הקרבן, והכופר הוא הפדיון. הגע בעצמך, הלא נאמר בתורה: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קלה מיד עמיתך אל תנו איש את אחיו" (ויקרא כה, יד) – וכיצד תגע ו"יתונה" את הקב"ה בביכול, את עצמך, את רעיתך וילדיך ואת העולם כולו, ותפדה הקדש יקר בשווה פרוטה? המשנה משיבה ואומרת: אין אונאה להקדשות (בבא מציעא נו ע"א). רבש"ע בביכול מרשה ש"יחוננו" אותו. תמורת קרבן של פרוטה אחת וכופר דל הוא נותן רשות ליהנות מן "הארץ ומלואה חבל ויושבי בה". ה"מלך העולם דורש מן האדם כופר נפש בסכום לא יותר מפרוטה אחת. ולא – הרי הוא מועל בקדשים.

בשלוש "פרוטות כופר נפש" קונה כנסת ישראל את עולמה

אם תשאלוני מה דורשת היהדות מן האדם! אשיב לכם: היא דורשת את פדיון העולם "בפרוטה אחת"! כופר הנפש אשר רבש"ע דורש מן האדם הוא מעין זעיר אנפין של אותו הקרבן שהוא בכבודו ועצמו בביכול מביאו. אין הקב"ה דורש מן האדם דבר שאינו דורשו מעצמו. כלל גדול בתורה הוא "ללכת בדרכיו" (דברים ח, ה). התורה מגלה לנו הרבה מדרכי הקב"ה, אף כשהיא לכאורה מדברת בעניינים פשוטים של העולם, כדי שנשכל ללכת בדרכיו.

פרוטת הכופר הראשונה: סוגה בשושינים כעין סוד הצימצום

הפרוטה הראשונה שאותה דורש הקב"ה מאדם בישראל היא לחיות בסייג שושנים של מצוות ומעשים טובים כעין סוד הצימצום.

מקובלים ובראשם האר"י הקדוש ב"ע חיים" והאדמו"ר הזקן – כולם הביעו את הרעיון שבריות העולם הושתתה על הצימצום.

האין"סוף כשאמר וברא את העולם צימצם עצמו בביכול לכדי מתן מקום וישות לבריאה. אילו לא תפס במידת הצימצום אלא במידת ההתפשטות, לא יכול היה העולם להתקיים. על האין"סוף בלי מידת

הצימצום נאמרו המלים "כי נשגב שמו לבדו" (תהילים קמח, יג). רבשי"ע ויתר כביכול על כמה ממידותיו כדי להעניק מציאות לקיום עולמו. כך הוא הדבר לא רק לגבי האפשרות המיטאפיסית של קיום העולם אלא אף לגבי קיומה של כנסת-ישראל כחטיבה אחת מיוחדת בעולמו.

אם נתאווה הקב"ה שיהא קיים בעולם העם הנצחי מפני שרצה לתת לעולם את התורה, הרי יכול היה לבחור במין האנושי כולו ולתת את התורה לעולם כולו בבת אחת. והנה מלך כל הארץ, שאליו אנו נושאים תפילותינו בראש-השנה ואומרים לפני פסוקי המלכיות – בחר דווקא בעם קטן, עם עני, שיהא העם הזה ממלכת כהנים וגוי קדוש. רבשי"ע מדגיש כי יכול היה לבחור כ"עם" הנבחר באנושות כולה: "יעתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ" (שמות יט, ה); "לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים" (דברים ז, ז) – מכל באי העולם בחרתי בכם שתהיו עם סגולתי, והייתם בחינת הצימצום.

מהו צימצום? המדרש המובא בלקוט שמעוני, שמות, שסי"ה ובפסיקתא, מספר לנו: בשעה שאמר לו הקב"ה למשה "יעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה, ח) נבחר משה ונרתע לאחריו ואמר: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך" (מלכים"א ח, כז) ואתה אומר לי: "יעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"? אמר לו הקב"ה: משה, לא כשם שאתה סבור אלא עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום ושמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכנתי למטה. פעמים השמים ושמי השמים לא יכלכלוני ופעמים אני יורד ומצמצם את שכנתי אמה על אמה. שנאמר: "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון העדת" (שמות כה, כב).

אף על אדם מישראל לנהוג במידת הצימצום ועשיית סיגים לעצמו בהרבה דברים. ההלכה עצמה היא למעשה תורת הצימצום. הרי בפרוטות כופר אחת פודה אדם מישראל את ההקדש של העולם כולו להתנאות של בני אדם.

במערכת ההלכה אפשר לראות בכופר כעין שיטה שאני קורא לה "סוגה בשושנים". בלי שום אימת משטרה ומערכת עונשין, בלי שלטון של הוצאה לפועל ובתי סוהר – בלי כל אלה מקיים היהודי תורה ומצוות. לא קל לו ליהודי לקיים את דני השולחן ערוך. לפעמים – וביתר חבירה המודרנית – כרוך קיומם בקשיים גדולים. אף על פי כן אין סיגיו הדניים חוצצים בינו ובינם כמחיצה של ברזל אלא הם בעיניו סיגים של "סוגה

בשושנים". בקלי קלות אפשר לרמוס את סיגיו השושנים, אף על פי כן כשיהודי חושק בהם הרי הוא משלם את פרוטות הכופר, שתמורתה מתיר רבשי"ע לבאי העולם ליהנות מעולמו ולחיות בו.

השולחן ערוך דורש את הפרטה הזו באופן מתמיד. ככל שהיחסים הם אינטימיים יותר, ככל שעלמה ונסתרת פעולתו יותר וככל שפחות אנשים רואים אותו בהתנהגותו – כך נאות יותר הן השושנים.

יהודי המקדש אשה צריך לבדן קודם הקידושין: ברוך אתה... אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והותר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה וקידושין. אולם תמורת ה"והותר" משלם היהודי שתי פרוטות: פרוטה אחת הוא נותן לאישה הנישאת לו ופרוטה שנייה הוא נותן לאחר-כך לרבונו של עולם. והרי מאמרי חז"ל במדרש חזית ז, ג ובפסיקתא רבתי על פי מיצוי של רש"י:

"סוגה בשושנים" (שיר השירים ז, ה): "גדורה ומסוגלת בגדר שושנים", די לה בגדר קל ואין אחד מהם פורץ בו ליכנס. הרי חתן נכנס לחופה, לבו מתגעגע לחופה ולחיתוב חיתונו. בא ליזקק לה, אמרה לו: טיפת דם כחרדל ראיתי. הרי הופך פניו לצד אחר, ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו."

הרי שיחקה לחתן והכלה "שעת כושר" בחסות אפילת הלילה – לחטא. הם ביחד לבדם ומשתקקים בלהט זה לזה ואין אדם רואה אותם ולא נוזף בהם – אך שם נוכח הרבשי"ע ופרשים מן העבירה. זוהי "פרוטת הכופר" שבה הם מדיים את עצמם מלפני הקב"ה לחיות בעולמו.

והנה ממשיך שם רש"י:

"הרי שהיא עובר בדרך [בחוץ חס והחמה לוהטת וההולך בדרך הוא רעב וצמא מאד. והנה] ראה בכורות בראשי התאנים [תאנים בשלות רכונות כלפי מטה וקורצים לו: בוא טול אותנו וירנח לך] פשט ידו לטול אומרים לו של ישראל הם [תאנים אלו אינן שלך, יש לחן בעלים, אסור לך ליהנות מהן] הוא מושך ידו מפני הגול – הרי "סוגה בשושנים".

מי אומר דברים אלו לעובר אורח? – מלך העולם שהוא מברך לפניו. הלא התאנים הן קודש, הן שייכות לרבונו של עולם והוא נתן אותן לאחר ולא לך. אסור לך לגזול אותן. אלא מאי – רעב אתה, צמא אתה – דבר זה ידוע לו: והרי זוהי ממש הפרטה שבורא העולם דורשה ממך. אכן תוכל ליהנות מתאנים כאשר תגיע לכרמך שלך.

וכן חוזרת על עצמה תופעה זו כל הימים – בעינינו של שבת, כשרות, חינוך הבנים וכדומה. רבשי"ע תובע כופר-נפש ופדיון. נכון הדבר –

התביעה היא קטנה, בסך הכל פרוטה, שהרי מהי לעומת הזכות הגדולה שזוכה בה יהודי על ידי קיום תורה ומצוות:

פרזות הכופר השניה: הענותות והאלמוניות

רבש"ע מביא כביכול עוד קרבן גדול יותר מזה האמור למעלה, והוא העלמן, שנאמר: "זה שמי לעולם" (שמות ג, טו) – "לעלם" חניב הקב"ה – הכל שלו; בכל מקום הוא מצוי – "מלוא כל הארץ כבודו" (ישעיה ג, א) לית אתר פנוי מיניה; הוא מחזש בכל יום תמיד מעשי בראשית; הוא מחיה את כל העולמות באיתגליא ובלא איתגליא; כל הטבע כפוף לו וממלא את רצונו – אף על פי כן הוא מסתתר ונסתר אין כמוהו ואינו מופיע לעיני כל חי כאדון העולם. יש שהוא מתגלה כשהוא מסתתר בעב הענן, כנאמר: "יורד ה' בענן" (שמות לז, ה) – ואינו נראה, והרי האדם צריך לללות. לפעמים האדם יותר ממה שהוא חצוף כלפי שמיא הוא שוטח מופלג עד שנדמה לו, חס ושלום, "מי אדון לעו" דווקא רבש"ע הוא הענותות הגדול ביותר – "יושב בסתר עליון בצל שדי" (תהלים צא) שדי לו באלהותו (ראה רש"י לבראשית יז, א). ואמנם החסתר נובע מן הצימצום.

והרי העלמן קרבנו הנוסף. האדם משתמש ב"פרוטה שלו" ביחסיו האישיים עם חבריו ועם סתם בני אדם. כל אדם נכסף לכך שבני אדם יכבדו אותו, יכירו בערך פעולותיו, ושיעריכו ויפרסמו אותו כאדם חשוב שיש לתת עליו תמיד את הדעת. שאיפתו זו מתבטאת בייחוד במאוויו שלא יישכח מן הלב אחר מותו ולהיות כעין נצחי. רצונו להיות נזכר בהיסטוריה, שתלמידו בתי ספר ילמדו עליו וישנו תאריכים מסוימים ממסכת חייו, כעין הנאמר: "קרבים בתימו לעולם משכונתם לדור ודור קראו בשמותם על אדמות (תהלים מט, יב).

הנה באה היהדות ודורשת מן האדם אלמוניות. צריך היהודי תמיד לרסן את עצמו, למלא את תפקידו ולהיעלם; אסור לו ליהודי להתבלט. זוהי פרזות הכופר שצריך אדם מישראל לשלם לבורא עולם, ולכן הפדיון שווה יותר מפרוטה ואפשר שעל ידי פדיון זה הוא בונה מזבח גדול, של "ואנוכי עפר ואפר" (בראשית יח, כז).

צא וראו: מה אנו יודעים על האישים של חכמי המסורה ביהדות! הנה היה לנו מוסד נאדר בקודש ובסמכות, שחבריו נקראו "אנשי כנסת

הגדולה", והם שהבטיחו לנו לדורות את קיומה של תורה שבעל פה. חז"ל אמרו על אנשי כנסת הגדולה "שהחזירו עטרה ליושנה". כל הדיונים כמו מוקצה, שבות ושבת – הורתם ולידתם באנשי כנסת הגדולה. כל התפילות, הברכות, קידוש, הבדלה – הם שטבעו וקבעו את מטבע נוסחם. אך מי היו ומתן תולדות חייהם של חכמי ישראל אלו? – הרי איננו יודעים עליהם אלא מקצת מן המקצת. שמות בודדים בלבד ידועים לנו, כמו עזרא הסופר, נחמיה ושמעון הצדיק. והרי היו מאה ועשרים איש ואף על פי כן איננו יודעים עליהם הרבה. הללו לא ביקשו להנציח את עצמם. הם שאפו ושקדו לגבש את התורה שבעל פה ואת כל כנסת ישראל, אך משעשו את מלאכתם נתעלמו. ואם היה אחד ביניהם, הוא נחמיה, שאמר "זכרה לי אלהי לטובה" (יג, לא) – לא היתה דעת החכמים נוחה ממנו, מפני שאסור שאדם מישראל יבקש תהילת עצמו.

מה יודעים אנו על רבי יוחנן בן זכאי, על רבי עקיבא, על רבא ואבבי, מה ידוע לנו על רב אלפס, על רבי משה בן נחמן ותקופתם? מה יודעים אנו אפילו על הגאון מווילנה ועל רבי חיים מווילנא, על רבי חיים מבריסק ואפילו על אבא שלי ז"ל? פרטים ביוגרפיים רבים ומדויקים ותולדות חיים מקיפים אין לנו כלל. שעה שאצל אומות העולם נכתבו ספרים גדולים ורבים על גדולתם, הרי אצלנו היהודים כמעט ולא כתבו על גדולי האומה.

ר' חיים ברלין מספר, כי כאשר פורסם בשנת תרכ"ב ספר תולדות ר' עקיבא איגר, לא רצה רבי הירש לייב אפילו להציץ בספר זה. מצטט אני מלה במלה את דברי רבי חיים ברלין, בנו של הנצי"ב: "ואמר, שכל זה בכלל האמור באבלים, אין עושין נפשות לצדיקים, שדבריהם הן זכרונם, ומה מני יהלך לדעת יום הולדתו או יום פטירתו או תיאור פרצוף תמונתו, אם כה היה או כה והעיקר לשים עין ולב על דבר תורתו". גישה פאראדוקסאלית כזו היא יהודית טיפוסית ונובעת היא ממעמקי תודעתנו המוסרית.

במסכת עדיות, א, ד, שנינו משנה מיוחדת לענייננו:

"ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה? ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו, שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם".

לשם מה נזכרים במשנה דברי בית שמאי לבטלה, שאין הלכה כמותם, עם דברי בית הלל שהלכה כדבריהם? וכן לשם מה נזכרים בה דברי הירושלמי בין המרוכזים, הלא יחיד רבי חייא הלכה כרביהם! ובכלל, לשם מה נזכרו שמותיהם של חכמי תורה שבעל פה – הלא הזכרת שמות נוגדת את

היהדות הדורשת צניעות, כנאמר: "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה, ב), הלא העיקר הוא השיטה ודברי התורה עצמם ולא שמות תופסי התורה! אלא הטעם שזכרו בתלמוד בית שמאי ובית הלל ושמות חכמים אחרים הוא כדי להעמיד לפנינו דוגמאות של ענוותנות. כאשר הכריעו רוב החכמים בבית המדרש שלא כמותם – נכנעו היחידים ולא נאבקו עוד על דעותיהם. הם לא המשיכו במאבק סתם כדי להוכיח שההמת היא דווקא לצדם. אלמלא טעם זה לא היינו כלל יודעים על בית שמאי ובית הלל. אלא היתה המשנה אומרת: חד אמר מברכין על היין ואחר כך על הנר וחד אמר מברכין על היום ואחר כך מברכין היין וכו'. בתלמוד נזכרים שמות היחידים רק כשיש צורך מיוחד. בדרך כלל נזכר בו מרא דשמעתא באופן אנונימי בלבד.

"אחרים אומרים" – וכי ידעים אתם מי הם ה"אחרים" האלה? לפעמים אומרת הגמרא: "מאן אחרים?" וכי ידוע לכם מי היו התנא קמא והתנא בתרא? מי הם חסידים הראשונים ומי הם טובלי שחרית? – כל אלה היו חיילים אלמונים בתוך כנסת ישראל, שלא ראו לספר על עצמם דבר. הם באו, מילאו חובתם ונעלמו.

פרוטת הכופר השלישית: האילמות וקבלת יסורים באהבה

הפרוטת השלישית שמשלם אדם מישראל לרביש"ע כדי שיהא זכאי ליהנות מעולמו היא על פי "ללכת בדרכיו", כמאמרם בגיטין נ"ז ע"ב: דביישמעאל תנא: "מי כמוך באלים" (שמות טו, יא) – מי כמוך באלים – כלומר, אף על פי שכוחו וגבורתו מלא עולם, רואה ושומע הוא עלבונם מעוברי עבירה ושותק ונוהג כלפיהם באילמות וארץ אפיים, הנה אף הכופר שכנסת ישראל משלמת לקב"ה היא במידת האילמות וארץ אפיים, כשם שהוא ארץ אפיים לרשע ולצדיק. ומהי? – שלא לדרוש תירוצים תיכף ומיד על קושייתנו על הנהגת עולמו, ואפילו אם זו חריפה וחמורה ביותר ונוגעת במצב עניינים מסוים הנראה לנו אבסורדי ביותר. אילו היה הקב"ה דורש מן החוטא שישגיב מיד על השאלה: "למה וכיצד חטאת לפני?" היה החוטא נענש מיד – אלא הוא ממתיך לו הרבה לתשובתו עד שיחזור בתשובה.

אכן, אנו מקשים קושיות ומבקשים תירוצים, אולם אחת המידות שהתורה שבעל-פה נדרשת בהן היא מידת "שני כתובים המכחישים זה את

זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם". אנו היהודים שהצטיינו באמנות של תיובת ואיבעיא להו בשדה ההלכה, אף על פי כן ידענו, שהן בחיים הפרטיים והן בחיים הציבוריים יש לפעמים להימנע מהצגת קושיות.

אנו מברכים ואומרים לפנינו "ברוך אתה...", לא רק על הטובה, על האותיות, כמו על כוס יין, אשכול ענבים, חופה, ברית-מילה ופדין-הבן, אלא אף על ההרה, על יסורינו ומכאובינו. אנו סוגלנו לעצמנו את הכושר לעבוד את רביש"ע מתוך יסורים, לגלותו גם מעבר למחיצה מפסקת של מכאובי גוף ונפש. למדנו שלא להקשות קושיות אלא לברך על הכל באותה ברכה ממש. זוהי מידה יהודית מובהקת. זוהי פרוטת הכופר שאנו משלמים בשביל האתנו ושמתחנו בעולמו של רבוננו של עולם. מה קשה ומכאיב יותר מאשר לקרוע קריעה עם הסתלקותו של אדם שהוא קרוב ויקר לך? אנו מברכים לפנינו על כך "ברוך דין האמת"; יהודי מפור רגבי אדמה על קבר רען, שנטמן בתוכו היקר והטוב והיפה שהיה לו בעולמו, והנה היהודי המסכן הזה אומר "יתגדל ויתקדש שמיא רבה". בתוך עצומו של האסון מחפש היהודי את רביש"ע, כשם שהוא מגלה אותו לכשיתרחש לו נס ותבוא לו ישועה.

יתרה מזו: היהדות דורשת מאדם בישראל כוחות נפש ומשמעת רגשית בשיעורים מדהימים, עד שהם לפעמים למעלה מכוחות אנוש. הנה בערב חג הפסח נפטר אביו או אמו או רעייתו או אחיו, רחמנא ליצלן, ונקבר בקבר רען. היהודי האבל חוזר לפנות ערב לביתו, חולץ נעליו ומתחיל לישב שבעה. ביתו שומם וקודר, וכולו אומר ומעיד שזה עתה נעדרה ונקברה נפש אהובת המשפחה. כל הבית נהי ונכא לב. והנה התחמה שקיעת ומתקדש חג הפסח ופתאום מפתיעה ההלכה ומצוה: חסל סדר אבילות שבעה: רגל מבטל אבילות. הדליקו נר של יוס"טוב: יש לאמור ברכת שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. לכו אל בית הכנסת ושובו הביתה והסבו כבני מלכים לסדר ליל פסח; שמחו על אשר גאלנו וגאל את אבותינו, זה היום עשה ה' ניגילה ונשמחה בו. רביש"ע, כיצד מסוגלת ההלכה לבקש מאתנו מין התנהגות כזו? אמנם, מקבל אני דברים הרבה – ההלכה מחייבת אותנו בהרבה חיובים: שבת, כשרות, טהרת המשפחה, תפילין, משא ומתן באמונה. אולם כיצד תוכל ההלכה לצוות עלי להתכחש לאבלי, רחמנא ליצלן! איך תוכל ההלכה לדרוש ממני אמירת הלל כאשר נשמתי עטופה אבל כבד? אלא מאי – זהו צו ההלכה. כך מחויבים אנו

... אף כאשר אדם מישראל מתיישר ושרוי בנינו בעניות ודלות וביאוש, כשכל "ישעיה" שלו אינו אלא "כביצה" או "כזית" ולפעמים אף לא בשיעורים מזעריים אלה, מתייצב היהודי ואומר ברוב התלהבות: "ברוך אתה ד' אלוקינו מלך העולם הזן את העולם כולו בטובו, בחן בחסד וברחמים". היהודי המסכן משווה גדו תמיד את הרבש"ע ואף נושא לו פנים.

ברכת הקדושה ונוסחה

נוסח הקדושה שאנו אומרים בתפילת העמידה בציבור מורכב משני פסוקים: האחד מנבואת ישעיה: "קדוש, קדוש, קדוש, ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו" (ו, א) והשני מנבואת יחזקאל: "ברוך כבוד ה' ממקומו" (ג, יב).

במוסף לשבת יום טוב משולבת שאלה על האמור ישעיה, והקדושה של יחזקאל משיבה עליה. והרי הנוסח למוסף:

"קדוש, קדוש, קדוש, ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו" כבודו מלא עולם משרתיו שואלים זה לזה: איה מקום כבודו? — לעומתם ברוך יאמרו: "ברוך כבוד ה' ממקומו".

מה תוכנה ומשמעותה של הקדושה המצורפת מפסוקי הנבואות של ישעיה ויחזקאל?

חז"ל אומרים, כי כל מה שראה יחזקאל ראה ישעיה. אלא יחזקאל דומה לבן־כפר שראה את המלך, בשעה שישעיה דומה לבן־כר שראה את המלך. לכן מספר לנו יחזקאל את חוונו באריכות, וישעיה מספר לנו את חוונו הוא בקיצור: "ואראה את ד' יושב על כסא רם ונישא" (ו, א).

הנכון הוא, כי חז"ל כלל רצו לבטא במאמר זה איזו הבחנה בין שני האישים האלה — ישעיה ויחזקאל. שניהם היו נביאי השם. נבואות שניהם הונצחו בתנ"ך ואנו מכירים את שני נביאי הענק האלה. מה שבאמת התכוונו חז"ל לומר לנו הוא עניין אחר: הנסיבות ההיסטוריות שבתוכן ראה ישעיה הנביא את רבש"ע הן שונות ואחרות לגמרי מאלו שבתן התרחש חזון יחזקאל. היכן ראה ישעיה מראות אלהים? בירושלים, בתוככי בית המקדש, בקדשי הקדשים, בתוך סביבה גדושת קדושה, בחצרות בית ד'. על המזבח עוד עלה עשן התמיד של שחרית וביתוך ההיכל ענן הקטורת של מזבח הזהב, עוד דלק נר התמיד בעזרה, לויים עוד שוררו שירים ושבח ויהודים עוד היו בעזרה עטופים תפילה של התרוממות

לנהוג. רבש"ע הוא ארך אפיים — אף אתה צריך להיות, ככל האפשר, בעל מידה זו.

והנה זה כלעומת זה. וכאן אני מביא מעשה שהיה: מגיע הלילה הראשון של חג השבועות בישיבת וואלוז'ין. כל הישיבה מוארה אור יקרות. שבע מאות, בערך, מבני הישיבה יושבים ולומדים. לפתע מופיעה דמותו האבהית של הנצי"ב ובקול מורס הוא קורא: רבותי, הבה נצא במחול לכבוד מלך התורה. כל הישיבה והנצי"ב בראשה יוצאת במחול קודש, בריקוד של להט ואש. תוך הריקוד מגיע שליח רץ מאת משרד המברקים המקומי ומגיש לידי של ראש הישיבה מברק פתוח. הנצי"ב מצוץ כהרף עין במברק ושלמו בכיסו תוך אמירת אגב: "שום דבר, הבה נמשיך במחול". וכך עובר כל חג השבועות בוולוז'ין תוך ריקודים חגיגיים ושמחת נפש, תוך לימוד תורה. במוצאי חג השבועות מבדיל הנצי"ב על הכוס ומסיים ב"ברוך המבדיל בין קודש לחול". לפתע נעלמות לחלוטין קדושת יום־טוב והנצי"ב מתעלף. המברק שהגיע בלילה הראשון של חג השבועות הודיע לו על פטירתה של אחותו הצעירה.

זהו סיפור של ארך אפיים. זהו כפר־הנפש, הגדול ביותר אשר יהודי צריך לשלם לרבש"ע, פדיון־נפש שהוא שווה יותר מאשר פרוטה.

כבר דרש רב עזירא דרוש נאה: אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: כתוב בתורתך "אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד" (דברים י, יז) והלא אתה נושא פנים לישראל דכתוב: "ישא ה' פניו אליך" (במדבר י, כה)? אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך" (דברים י, י) — והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה" (ברכות כ ע"ב).

נשיאות פנים פירושה: הסתכלות פנים אל פנים בפני הוולת ודרכם עד לתוך תוכה של נשמתו. הקב"ה נושא פנים לישראל. כאשר יהודים נכשלים בחטא, אין הקב"ה בוחן עניינים חיצוניים — מה נתחלל בסומא. מבטו האינטימי חודר עמוק עמוק לתוך הנשמה והאישיות הישראלית, ובמעמקים האנושיים הוא מגלה את הנשמה הפנימית הישראלית שנשארה קיימת בטהרה ולא נתחללה בעוונות. הקב"ה מבקש בביכול את פני הקודש של היהודי ומוצאם בתוככי אפר החולין.

כל זה על שום מה וזכות מה? מפני שכך נהגה לפנינו כנסת ישראל בנשיאות פנים בכל תולדותיה. אף בזמנים קשים של הסתר פני השכינה, שבהם הכל התאכזר על כנסת ישראל באכזריות אימה עד ששקעה כולה באבלות וצער — לא ביקשה תשובות מיד על שאלותיה הנוקבות: למה? מפני מה?

תדוה תפילתו שגורה בפיו — על כן כותבים שמותיהם בפתקה, כדי שתהיה תפילתו שגורה בפיו ומובטח שתתקבל בעד כל אחד ואחד לטובה⁵⁵.

כו. יש שנותנים לצדיק מעות "פדיון נפש", ביחד עם מסירת הפתקה⁵⁶.

כז. ובספרות החסידית — מוסבר ענין זה, ונעתיק בזה מקצת מדבריהם הקדושים: "טעם שאם יצטרך אדם לצדיק עבור איזה תפילה, נותן לו "פדיון נפש" סך מה — משום שעל ידי הנתינה הוא מקשר נפשו בצדיק... ולכן אפילו הצדיק שאינו רוצה ליהנות משל אחרים — מקבל מעות מאדם כדי שהאיש יוכל להתקשר עמו"⁵⁷. ועוד ביאור: "כבר הוכיח הר"ן⁵⁸, שזה היה מנהגם, וראיתו שיחזקאל הנביא הוכיח בנבואתו את נביאי השקר המתנבאים בעד פתיתי לחם⁵⁹, מזה נראה כי גם נביאי האמת נהגו כן, שאם לא כן לא היה אפשר לטעות בין נביאי שקר לנביאי אמת. וכן מצינו אצל שאול המלך שהלך לשמואל וביקש ליתן לו מתנה⁶⁰, וכן אשת ירבעם, כשהלכה אל אחיה השילוני⁶¹. כי הצדיק והנביא צריכים להגביה את עצמם לקבל שפע אלקיית... והחומר הגם מעכבם, על כן העצה היעוצה היא, ליתן לו איזה דבר שייטב בעיני החומר הגס ויניחורו לבודד נשמתו ושכלו להתפלל⁶². ועוד, "שאם יקטרג המקטרג, האם אתה הגון יותר מחברך המבקש, שאתה תתפלל בעדו? השוכחך בצדו, כי קבלת שכר עבור זה, ולא שאתה טוב ממנו"⁶³.

מניין זה כלום, אלא מגישים כולו ברון בתם שרה יוטא מבכרת שתלד בעיה לצדיק. ⁵⁵ שם בשם בעל דרכי ובהקל והש"ק". ⁵⁷ טעמי המנהגים עמוד תשובה. ⁵⁶ ונמצא גביע כסף וכו' תקי"ד בשם ספר אזור אליהו פרשת קרח. חקוקים דברי "קייטל", שהגיש הרה"ק רבי נתן דוד משידלואוץ, לזקני הרה"ק רבי משה מלעלוב, וזה נוסח ה"קייטל": "נתן דוד בן גאלדא לרפואה על עינא ז' דבורה גיט. ⁵⁹ יחזקאל י"ג י"ט. ⁶⁰ שמואל"א ט דוד בן גאלדא לרפואה על עינא ז' דבורה גיט. ⁶¹ מלכים"א י"ד ג'. ⁶² אגרא דפרקא אות ד'. ⁶³ שם

כא. לקראת ימים הנוראים — יש נוהגים להגיש לצדיק פתקה כללית ובה רשומים שמות — ושם אמם — של כל אנשי שלומי של הצדיק⁵⁰.

כב. יש שמששתדלים להגיש פתקה בשעת שמחה שבבית הצדיק, כגון בנשואין של אחד מצאצאיו, שהוא עת רצון⁵¹.

כג. מוקד למנהג כתיבת הפתקה (קייטל) — נמצא בדברי אחד מגדולי הראשונים⁵².

כד. ויש שכתב "ספר למנהג זה, מדברי הגמרא⁵³: "מה כתב שלמטה שלזכותן של ישראל — אינו נמחק, כתב שלמעלה — לא כל שכן", וזהו רמזו בכתיבת ה"קייטל" למטה שכותבים מבוקשיו, הצדיק קורא אותו ומתפלל בפיו ובלבו שיתקיים מה שכתוב בפתקה הזאת, כתב שלמטה לטובה ואינו נמחק, מכל שכן כתב שלמעלה, שנחקק תפילתו בספר ועושה רושם לטובה"⁵⁴.

כה. ובפשוטם של דברים — מבואר: "ענין ה"קייטל" שנוהגים לתת לצדיק, שכותבים שמו ושם בני ביתו — לכאורה, למי שרגיל אצל הצדיק ומכירי היטב וזוכר שמו ושמות אנשי ביתו — למה הוצרך לנתינת הפתקה בכל עת? יען חוששים — גם אם זוכר הצדיק את שמותיהם — מכל מקום, לאשר כמותו יש הרבה בני אדם שזוכר שמותיהן, ואולי יטעה ויחליף בשמותן לפעמים, ולא

נוהגים לכתוב: "רפואת הנפש ורפואת הגוף" (שפע חיים ח"ב שמיני עצרת). ⁴⁹ דברי תורה ח"ט אות ע"ט בשם בעל דברי חיים מצאנז. ⁵⁰ טעמי המנהגים עמוד ש"ז. ⁵¹ שם עמוד ח"ט. יש שם שלמה. יש נוהגים לכתוב ה"קייטל" על נייר ללא קרי שורות. ועוד יש נוהגים פתקה (ספרן של צדיקים מערכת רבי שאחר כתיבת ה"קייטל" — אין חותכים

פעולות וסגולות שונות לרפואת חולה

כח. נהגו לקרוא שם חדש לחולה מוסכין⁶⁴, כי שינוי השם קורע גזר דינו⁶⁵.

כט. אולם יש שהזהירו מפני שינוי שם, "אם לא אדם שכל מעשיו ברוח הקודש, כי שם הנקרא לאדם בהולדו — ודאי רובו ככולו מזדמן מאת השם יתברך, כאשר הוא שמו למעלה והוא חיותו של אדם כל ימיו, ואפשר שבשינוי שם עוקרין חיותו"⁶⁶.

ל. ונזהגים שאין עוקרים שם הראשון, אלא מוסיפים עוד שם, וב"סדר שינוי השם" — נזהרים שלא לומר "ומעתה לא יקרא"⁶⁷. ובשם אחד מהצדיקים נאמר, שהוספת אות י' לשמו של החולה — היא סגולה לרפואתו, וכגון כאשר שם החולה: דוד — יקרא שמו: דויד⁶⁸.

לא. נזהגים ליתן צדקה בעד החולה⁶⁹, כי הצדקה היא מהדברים המעבירים את רוע הגזירה⁷⁰.

לב. וטוב לנדב לכבוד רבי מאיר בעל הנס, ולומר פעמיים: "אלהה דמאיר ענני", והיא סגולה לרפואת חולה⁷¹.

לג. וכמה פעמים נאמרו לדבר זה, ליתן צדקה עבור החולה לכבוד רבי מאיר בעל הנס: יש שביאר, שצדקה זו — סגולתה להועיל

בשם זקני החולה מלובלין. ⁶⁴ נשתנה שם אדם מחמת חולי — איזה שם עיקר? ר"ס. ⁶⁵ טעמי המנהגים עמוד ק"ה, ראה ש"ע ורמ"א ונ"י אהע"ז סי' קכ"ט וכן מבאר בספרים רבים. ⁶⁶ טעמי סעף י"ח, ועוד. ⁶⁷ רמ"א י"ד סי' המנהגים עמוד צ"ב. ⁶⁸ ד"מ י"ד סי' של"ה סעף י', וערך השלחן שם סעף של"ה. ⁶⁹ מדרש רבה קהלת ה' ד'. י"ב, ע"פ הגמרא ר"ה ט"ז ב', סדר "שינוי השם" — נדפס בהרבה סדרים. וראה ארחות חיים מלובלין הלכות בקור חולים, עבודת ישראל פרשת נח. ⁷⁰ ראה רבינו ירוחם נתיב כ"ח, ועוד. ⁷¹ באר שר"ח אס"ד מערכת א"י אות ד', דברי תורה ח"א אות ט' בשם בעל עטרת צבי

גם כאשר החולה הוא גוסס, שאף על פי שרוב גוססים למיתה⁷² — מכל מקום, לדעת רבי מאיר חוששים למיעוט⁷³, וזכותו ושיטתו של רבי מאיר תעמוד לחולה להיות מהמעועטים של הגוססים שניצולו לחיים⁷⁴. ויש שהוסיף, שגם ברוב עונות — תכריע הצדקה לרבי מאיר, שחושש למיעוט, להטותו לתחיה ולשוב אל ה'⁷⁵. ויש שביארו, כי לדעת רבי מאיר⁷⁶, "ישראל קרויים בנים למקום אפילו כשאננם נוהגים מגדג בנים, אם בן גם מי שאינו כדאי — יכול הוא להנצל, לדעת רבי מאיר, במידת הרחמים כרחם אב על בנים"⁷⁷. ויש שמצא רמז לדבר מהכתוב⁷⁸: "דאגה בלב איש ישיחנה", ופירשו חכמים⁷⁹: ישיחנה לאחרים — ובמלת "אחרים" — רמזו לרבי מאיר, שקראו לו "אחרים"⁸⁰ — כלומר שישח דאגתו וצרתו, ויתן צדקה, לכבוד רבי מאיר בעל הנס, ותהיה לו הרווחה⁸¹.

לד. תשובה — מביאה רפואה לחולה⁸². וכך אמרו חכמים⁸³: תשובה — מביאה רפואה לעולם, שנאמר⁸⁴: "ארפא משוכתם". ומכל מקום, חולה שאינו נוטה למות — אין אומרים לו להתוודות, שלא יחשוב שמסוכן הוא וישבר לבו⁸⁵.

לה. לימוד התורה — מביאה רפואה לחולה, וכן אמרו חכמים⁸⁶: חש בכל גופו — יעסוק בתורה⁸⁷ שנאמר⁸⁸: "ולכל בשרו

מוזיזיטשוב, שו"ת מהרש"ם ח"ב סוסי" ע"ה א'. ⁸⁰ הוריות י"ג ב'. קנ"ט, ועוד — ע"פ הגמרא ע"ז י"ח א'. ⁸¹ מילכל דאסותא אות ס"ד, דברי תורה ובשם רבינו הבעש"ט אמרו: אם בא אדם ח"א אות פ"ו, ויצבר יוסף הנ"ל, ועוד. לדי סנה — ינדב כסף בשביל נזות ⁸² ראה ד"מ י"ד סי' של"ה. לבית הכנסת בשביל נשמת רבי מאיר בעל הנס — טעמי המנהגים עמוד תקס"ד ה'. ⁸³ יומא פ"ו א'. ⁸⁴ הושע י"ד מספר כתר שם טוב. ⁸⁵ ראה גיטין סק"א. ⁸⁶ עירובין נ"ד א'. כ"ח א'. ⁸⁷ ראה יבמות קי"ט א'. ⁸⁸ וראה עירובין כ"ו א', שמחילה ⁷² דברי תורה הנ"ל בשם בעל עטרת אמרו: תלמיד חכם שחלה — מושבין צבי. ⁷³ שם בשם בעל שם ישיבה על פתחו [שלא תהא רשות למלאך שלמה. ⁷⁴ קדושין ל"ו א'. ⁷⁵ המות ליכנס שם — פירש"י, ושוב אמרו ⁷⁶ רצבר יוסף סי' ע"ג בשם תשובות שם: ולא מילתא היא דילמא אתי ⁷⁷ חן. ⁷⁸ משלי י"ב כ"ה. ⁷⁹ יומא לאגודי ביה שטן. ⁸⁰ משלי ד' כ"ב.

ברחמים, וכדבר האמור מפי קדושי עליון⁹⁷. ויש שעושים "פדיון נפש" החולה ליד "כותל המערב"י⁹⁸.

מא. תפילה לרפואת החולה תוך כדי הקפת הבימה בבית הכנסת — סגולתה להתקבל ברחמים⁹⁹. ואין הכרח שדוקא החולה יקח, אלא ניתן לעשות זאת על ידי אחרים, ומקיפים הבימה שבע פעמים, וכל פעם יאמרו פסוק אחד משבעה פסוקים שבתפילת "אנא כוח", וגם יאמרו: "המשרה שכנינו בבית הזה — ישלח רפואה שלימה לחולה פלוני", וטוב שיאמרו את הפסוק¹⁰⁰: "ויצק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה"¹⁰¹.

מב. תפילה לרפואת החולה ליד קברי צדיקים — סגולתה להתקבל ברחמים¹⁰². ויש שהורי, להקיף שבע פעמים את מצבת קברו של הצדיק, ולומר הפסוקים של "אשת היל"¹⁰³. ויש שנהגו, שהחולה לן בבית שעל ציון הצדיק¹⁰⁴.

מג. ולפנינו עוד סגולות אחדות לרפואה, שנאמרו מפי קדושי עליון: (א) ההורים של החולה — "מוכרים" אותו לאנשים אחרים¹⁰⁵; וכך כתבו ראשונים¹⁰⁶: "ראובן שיש לו בן ונוטה למות, ויבא שמעון ויאמר לאביו ולאמו: פלוני בן פלוני, הא לכם שקל, הא לכם ככר ובשר ויין, ואני פודה את בנכם שיהא בני ויחיה"¹⁰⁷. (ב) מי שיש לו חולה בתוך ביתו — יאמר "שיר השירים" כולו קודם אור

שליה בסוף הספר, ועוד.⁹⁷ ראה 101. תורה לשמה הנ"ל. בספר אור צדיקים פי"ז בשם האר"י¹⁰². ראה 102. בא מציעא פ"ה ב'. ובספר הר הקודש עמוד רע"ט מפי מהר"ל¹⁰³. משלי ל"א י"ל"א — תורה לשמה ייסקן מברסק, ספר טוב ירושלים, ועוד הנ"ל, ע"פ מג"א סי' תקפ"א סקט"ז מספר רבים. 98. בריית כהונה הנ"ל, ומסורת האגודה מועד קטן ספ"ג. 104. ישכיל בדינו סגולה לרפואות וישועות — לשפוך עבדי ח"ו בהשמטות סי' ב'. 105. נערה שיש ליד הכולל המערבי בכל יום במשך ארבעים יום — וראה בספר צדיק יסוד עולם ח"ב עמוד ט"ל. 99. תורה לשמה סי' תקכ"ב: ומקור לדבר מור שאמר במסכת שמחות פי"ז: מי שיש לו חולה בתוך ביתו מדולך מקיף הר הבית. 100. במדבר בריית עולם על ספר חסידים הנ"ל, עזרת

מרפא". ולא שיתכוין שדברי התורה יביאו לו רפואה, שאין מתרפאים בדברי תורה, אלא ילמוד בדרך לימוד, והרפואה ממילא תבא⁸⁹.

לז. ומפי קדושי עליון נאמרו כמה סגולות לרפואת החולה, ואחרים מהם — לפנינו:

לז. איש אחד יאמר לחולה: "הב לי ירך", והחולה ישיט לו ירך, והאיש חוזר ואומר: "הב ליה ידה ואוקמיה", ויכוין בראשי תיבות של: יהב ליה ידה — יל", והוא שם המסוגל להקים את החולה מחלי⁹⁰.

לח. קבלת עריכת פעודת הודאה לכשיתרפא החולה — הריהי סגולה לרפואה⁹¹. וכך נמסר⁹²: "שמעתי בשם הבעש"ט זצ"ל, שאמר בדרך סגולה, על מי שצריך רפואה — שיקבל על עצמו, כשיתרפא יעשה סעודת הודאה, כיום שלישי בשבוע הראשון... לשם נשמת בארי הנביא, ובעת הקבלה יאמר שני הפסוקים שנתנבא בארי הנביא, והם⁹³: "וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הירעונות המצפצפים והמהגים הלא עם אל אלהיו ידרוש בעד החיים אל המתים, לתורה ולתעודה אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר"⁹⁴.

מז. "פדיון נפש" החולה בתוך סדר תפילה ופיוט⁹⁵. ויש שעושים זאת על ידי עשרה מתענים⁹⁶.

מ. תפילה ליד "כותל המערבי" לרפואת חולה — סגולתה להתקבל

89. מהרש"א שם, ופרמ"ג א"ח סי' רל"ט א"א סק"ז. 90. האר"י ז"ל בשער מאמרי חז"ל דף א', ע"פ גמרא ברכות ה', ב'. ובמדרש תלפיות אות א', כתב לכוין בראשי תיבות: הב לי ירך — יל", והוא שם המסוגל לרפואה. 91. ראה כהונה יד"ד ח"א אות ח' סי' ח'. ונפישין גמרא ברכות מז"א. 92. בספר ליקוטי בליקוטי עצות ערך רפואה. 96. בריית תורה ויש"ס וידיטשוב פרשת אמור. כהונה הנ"ל, ונוסח הפדיון — ראה קצור

היום¹⁰⁸. ג) החולה — יסתכל בציצית¹⁰⁹. ד) טבילה במקוה¹¹⁰. ה) להיות בשמחה¹¹¹. ו) יזכירו ענייני רפואה שנעשו כבר ברחמי שמים¹¹². ז) יתאספו עשרה אנשים וילמדו שיעור בספר "מנורת המאור"¹¹³. ח) לנקות הבית מקורי העכביש¹¹⁴. ט) לקבל בלי נדר לומר "נשמת" כשיבריא¹¹⁵. י) אמירת התפילה שאמר חזקיהו המלך כשחלה ונתרפא, והוא בספר ישעיה פרק ל"ח פסוקים ט"ז-כ"ו¹¹⁶. יא) לכוין היטב בברכת "אשר יצר" ולאמרה מלה במלה¹¹⁷. יב) כוונה בברכת הגהנין¹¹⁸. יג) אמירת תהלים — מסוגלת לרפואה, וכפי שיבואר בפרק הבא.

נשים שמות אנשים מירקאדו וקונפראדו, חת"ס חר"מ סי' קי"א, ועוד. 108. טעמי המנהגים עמוד תקס"ז בשם לקוטי מוה"ק¹⁰⁹. לקוטי עצות ערך רפואה. 110. שם. 111. שם ערך שמחה. 112. אגרא דכלה דף צ"ג. 113. סגולות ישראל דף קכ"ה עמוד ג'. 114. סידור תפלה לדוד עמוד תשל"ו בשם זקני הרה"ק רבי דוד מלעלוב-ירושלים. 115. ארחות רבינו הגר"י קנייבסקי עמוד של"ד, ע"פ ספר חנוכה התורה, וראה בן איש חי פרשת לך לך. 116. לקוטי צבי עמוד 22. 117. צוהר ח"ב עמוד רכ"י, מפי הרה"צ מוה"ר ליינשטיין. 118. צמח דוד בראשית. וראה עוד סגולות למחלות שונות בספר טעמי המנהגים פרק ענייני סגולות, ועוד ספרים רבים. ועוד סגולה מוכתת (בקצור של"ה מסכת חולין): הורים שבניהם הקטן חולה מסוכן — יקבלו האב, או האם, עליהם — בלי נדר וכלי שבועה — שיצטוו ביום הולדת בניהם בכל שנה ושנה עד שיגיע הבן לגיל בר מצוה, ואם לא יוכלו לצום — יפזרו תעניתם; ועוד יקבלו על עצמם שבכל שנה ביום הולדת בניהם זה — יתנו נר למאור לבית הכנסת, עד

שיגיע לגיל בר מצוה, ואם לא יוכלו לצום — יפזרו תעניתם; ועוד יקבלו על עצמם שבכל שנה ביום הולדת בניהם זה — יתנו נר למאור לבית הכנסת, עד

נשיא כל אסון — אנא חמור.¹¹⁹

מד. האם רשאים לעשות סגולות רפואה הכרוכות באיסור של חלול שבת, או איסורים אחרים — במקום פקוח נפש? דנו על כך במשנה וגמרא, וראשונים ואחרונים¹¹⁹.

119. ראה משנה יומא פ"א א' ופהמ"ש להרמב"ם שם, משנה שבת ס"ז א', שו"ת חרד"ק בלשונות הרמב"ם סי' קנ"ג, סק"א, ועוד ספרים רבים. וראה למעלה ברכ"י או"ח סי' ש"א סק"מ, חת"ס הערה 26.

[א] תפלת הקב"ה.

א. א"ר יוחנן משום ר' יוסי: מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר "והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפלת" (ישעיה נ"ו) תפלתם לא נאמר אלא תפלתי מכאן שהקב"ה מתפלל מאי מצלי אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפני משורת הדין.

(ברכות ז' א')

ב. "ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון" (תהלים ע"ו), אמר רבי ברכיה: מתחלת בריאתו של עולם עשה הקב"ה סוכה בירושלים כביכול שהיה מתפלל בתוכה ואומר יהי רצון מלפני שיהו בני עושין רצוני כדי שלא אחריב ביתי ומקדשי שנאמר "ויהי בשלם סוכו ומעונתו" כיון שגרס החטא מה כתיב "ויחמוס כגן סוכו שיחת מועדו" (איכה ב') מקום שהיה מתוועד בתפלה, וכיון שחרב מתפלל יהי רצון מלפני להכרית יצר הרע שמחטיא את בני ויעשו תשובה ואקרב בני ביתי ומקדשי הוי "ויהי בשלם סוכו".

(שוח"ט תהלים ע"ו)

ג. ואומר אני אצלינו עמו וצאן מרעיתו הוא מתפלל ומבקש מאתנו שנטיב מעשינו ונשוב בתשובה לפניו ובזה נגרום שיהיה רצון מלפניו שיכבשו רחמיו וכו', כי תמיד זהו רצונו אך שעונותינו מעכבים ואל תתמה שאני מפרש שאצלינו הוא מתפלל ומאתנו הוא מבקש דבר כי זה מקרא מלא הוא "מה ה' אלקיך שואל מעמד כי אם ליראה" וגו' הרי שהוא שואל ומבקש דבר זה מאתנו כי בידינו היא כי נתן לנו הבחירה בדבר זה ולכן הוא מבקש דבר זה מאתנו וכמפורש ביחזקאל שהקב"ה מבקש "למה תמותו בית ישראל שובו וחיו" וכמו כן כל הנביאים מלאים מזה וזה ג"כ כוונת הראיה שהביא בעל מימרא זו מקרא דבית המקדש נקרא בית תפלתי ואין הכוונה להגביל בו מקום מיוחד להתפלל. שם אבל הכונה שהקב"ה אומר שאלו התפלות שאנו מתפללים בבית הזה שישרה קודשא בריך הוא שכינתו שם בתוכינו אלו בקשות בעצמם הם תפלתו ובקשתו כביכול וזהו הרצון לפניו.

(צלי"ח ברכות ז' א')

[ב] הקב"ה מתאווה לתפלת עם ישראל.

א. "ופרעה הקריב" כיון שראו ישראל שהיו מוקפין מג' רוחות, הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר, תלו עיניהם לאביהם שבשמים וצעקו להקב"ה שנאמר "ויצעקו בני ישראל אל ה' ולמה עשה הקב"ה להם כן? אלא שהיה הקב"ה מתאווה לתפלתן, אמר ריב"ל: למה"ד למלך שהיה בא בדרך והיתה בת מלכים צועקת לו בבקשה ממך הצילני מיד הלסטים, שמע המלך והצילה, לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה היה מתאווה שתדבר

ולא זולתו, ולכך אי אפשר לעולם בלא צדיקים, דאם לא כן, תפלה מה תהא עליה.

(נעדרת דבש ב' טז')

ג. הקב"ה מתאווה לתפלתם של צדיקים.

א. אמר ר' יצחק: יצחק אבינו עקור היה שנאמר "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו" (בראשית כ"ה) על אשתו לא נאמר אלא לנוכח מלמד ששניהם עקורים היו... אי"ר יצחק: מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים.

(נבמות ס"ד א')

ב. "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא"... והו' שדרשו ז"ל מפני מה נדעקרו האמהות מפני שהקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים, ומכאן יש ללמוד עוד כח התפלה שהיא גדולה מאד ואפילו לשנות הטבע, ומטעם זה הזכיר לשון ויעתר ולא אמר ויתפלל או ויצעק ושאר הלשונות, כי הוא מלשון עתר, וכן הבינו ז"ל הוא שאמרו בפ"ק דסוכה (נ"ב) למה נמשלה תפלתן של צדיקים לעתר, מה עתר זה מהפך העוון הזה ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות, ביאורו מה העתר מהפך את התבואה ממטה למעלה, ואח"כ מפלת ממעלה למטה, כך הצדיק בתפלתו מחשבתו משוטטת ועולה ממטה למעלה, ואח"כ ממשיך ומוריד השפע ממעלה למטה.

(רבינו בחי' תולדות)

ג. יצחק אבינו עקור היה וכו' ומפרש כי בשביל כך היו האבות עקרים שהשי"י מתאווה לתפלתן של צדיקים, ודבר זה ענין מופלג, כי האבות הם אבות העלול ויסוד העולם, כאשר האבות והיסודות קשורים בו הרי כל העולם קשור בו יחי' כאשר ראוי, והוא שאמר הקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים שהם יסודי עולם, כי התפלה היא התקשרות העלול בעלה הרי כל העולם מקושר בו, ואף שאר צדיקים גם כן כך ומפני שהם עיקר העולם ומתדבק העלול בעלותו יחי' לפיכך היו עקורים, ודבר זה אינו שייך באחר כי אם בצדיק שהוא נחשב עלול בפרט בישראל שנקראו בניו למקום, כלל הדבר, כי השי"י רוצה וחפץ שיהיה העלול נתלה בעלה ואל יהיה נפרד מאתו, והתפילה היא התקשרות עלול בעלה ולכך הוא מתאווה לתפלתן של צדיקים, ודבר זה יש לך להבין מאד.

(מהר"ל חידושי אגדות)

ד. מפני מה היו האבות עקורים וכו'. פירש מפני כי השי"י עלת הכל ומפני כי האבות הם התחלה וסבה אל האומה ולכך צריך לעשות האבות שהם עלולים ונבראים מן העלה, ולכך הם עקורים וזוהו הם צריכים אל העלה,

עמו ולא היתה רוצה, מה עשה המלך גירה בה הלסטים כדי שתצעק וישמע המלך, כיון שבאו עליה הלסטים התחילה צועקת למלך, "אמר לה המלך לך הייתי מתאווה לשמוע קולך, כך ישראל כשהיו במצרים והיו משעבדים בהם התחילו צועקים ותולין עיניהם להקב"ה, שנאמר "ויהי בימים הרבים ההם ויצעקו" מיד "וירא אלקים את בני ישראל" התחיל הקב"ה מוציאן משם ביד חזקה ובזרוע נטויה, והיה הקב"ה מבקש לשמע את קולם פעם אחרת ולא היו רוצין, מה עשה גירה לפרעה לרדוף אחריהם, שנאמר "ופרעה הקריב" מיד "ויוצעקו בני ישראל אל ה'" באותה שעה אמר הקב"ה לך הייתי מבקש לשמוע קולכם שנאמר "וונתני בחנוי הסלע" וגו' השמיעני קול אינו אומר אלא "השמיעני את קולך" אותו הקול שכבר שמעתי במצרים, לכך כתוב "השמיעני את קולך" כיון שהתפללו אמר הקב"ה למשה מה אתה עומד ומתפלל כבר קדמה תפלתן של בני (שמ"ד כ"א ה')

ב. "התניבו וראו את ישועת ה'" (שמות י"ד ג') באותה שעה היו ישראל דומים ליונה שבורחת מפני הץ ונכנסה לנזקיק הסלע והיה נחש נושף בה, אם חכנס לפנים הרי הנחש, ואם תצא לחוץ הרי הץ, כך היו ישראל באותה שעה, הים סוגר ושונא רודף, מיד נתנו עיניהם בתפלה עליהם מפורש בקבלה "וונתני בחנוי הסלע בסתר המדרגה" וגו' "כי קולך ערב ומראיך נאווה" "כי קולך ערב" בתפלה (שה"ש ב').

(מכילתא בשלח ב')

ג. הוציאם הקב"ה מצרים והיה מתאווה לשמוע תפלתם ולא היו מתפללים גירה בהם פרעה וחילויו ורדף אחריהם שנאמר "ופרעה הקריב" שהקריב את ישראל לתפלה.

(תנחומא שופטים י"ד)

ד. "אהבתי כי ישמע ה'" (תהילים קט"ז) אמר להם הקב"ה השמיעני את קולך למה כי קולך ערב" (שה"ש ב') וכתוב "היושב בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני" שהוא מתאווה לתפלתן של ישראל, אמר להם הקב"ה אתם מתאווים שאשמע תפלתכם ואף אני מבקש שתשמעו לי "והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלקיך" (דברים כ"ח) אם שמעת תהיה נשמעת שנאמר "אז תקרא וה' יענה" (ישעיה נ"ח).

(ש"ס תהלים קט"ז)

ה. אין העולם מתקיים אלא על תפלות וברכת ישראל לה' הודיה והלל, רק בזמן שישראל עושים רצונו של הקב"ה, חפץ בתפלתן וברכתן של כל ישראל וה' מתאווה לתפלתן, מה שאין כן כשאין עושין רצונו, הקב"ה ממאס בהם ובתפלתם כדכתב "גם כי תרבו תפלה אינני שומע" (ישעיה א') אבל שומע תפלה מן יחידי בני סגולה אשר ה' קורא אליהן, תפלתן וברכתן הוא מקבל

צרתו, וזוה מוסיף שכר, אבל אותם שאינם במדרגת הצדיקים התפלה צריכה אליהם להשלים חפצם ורצונם, כדי שיפתחו לבם לתשובה שלימה לפניו, ולסבה זו מונוע-האל יתי' מתבלתי מוכנים לעבודתו מה שראוי להם ומוכן מיום צאתם לאור העולם, כדי שיעוררו לבם בתשובה ויחזיר להם מה שראוי להם מיום לידתם.

(בית אלקים למבייט שער התפלה י"ד)

ס. רבותינו ז"ל כבר גילו לנו חשיבות התפלה באמרים הקבי"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים (ברכות ס"ב). לא אמרו הקבי"ה חפץ או רצה, כי אם מתאוה, כי זה יורה על הפלגת התשוקה יותר מאד, וכמאמר "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ", וגוי' (בראשית ב') "כי לא המטיר" והטעם, ואדם אין לעבוד וגוי' שלא היה אדם שילכיד בטובתו של גשמים לכן לא ירדו עד שבא אדם והתפלל עליהם וירדו (עיי' רש"י) וכל הצדיקים והנביאים הקדושים לא נענו מעולם בלא תפלה, גם כי היה הדבר ראוי מאת הבורא יתי' והיה נכון מאת האלקים כאשר ידענו מבקיעת ים סוף, מירידת המן והבאר... שלא נענו כי אם בתפלה.

(ספר המדות שער התפלה מגיד מדובנא)

י. וזוהר תולדות קלי"ד א' "ותא חזי עשרין שנין אשתהי יצחק עם אתתיה ולא אולידת, עד דכלי צלותיה, בגין דקוב"ה אתרעי בצלותהון דצדיקא וכ"ן, מאי טעמא, בגין דיתרבי ויתוסף רבות קודשא, לכל מאן דאצטרך, בצלותהון דצדיקא". (בא וראה עשרים שנה נשתהה יצחק עם אשתו ולא ילדה עד שהתפלל תפלתו, והוא משום שהקבי"ה חפץ בתפלתו של צדיקים וכיו' מהו הטעם כדי שיתרבה ויתוסף תוספת קדושה לכל מי שצריך לתפלתם של הצדיקים) וכתוב מפורש (משלי ט"ז) "ותפלת ישרים רצונו".

(נפש החיים שער ב' פרק י')

יא. יש בקשה שהיא בקשת הצדיקים, שכל כונתם אינה להנאת עצמם כלל, אלא לכבוד קונם, וכמ"ש המסילת ישרים בפ"ט: הכונה האמתית הרצויה בחסדים הוא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ב"ה יגדל וירבה, וזאת היא חכונה המעולה שהיא רחוקה לגמרי מכל הנאות עצמו ואינה אלא לכבודו של מקום ולקדוש שמו יתי' המתקדש בבריותיו בשעה שעושים רצונו ועיי' אמרו: איזהו חסיד המתחסד עם קונו, עיי', והסיד כזה עושה כן לא אך בעבודתו, אלא גם בתפלתו שכשהוא מתפלל על צרכיו רחוק הוא לגמרי מכל הנאה עצמית אלא מפני שהיא פעולת יתי' וכל פעל הי' למענותו ובישועת הי' שתבא לו יתקדש שמו יתי' וכמ"ש דוד בתפלתו בחיותו במערה "הוציאה ממסגר נפשי לחודות את שמך בי יכתירו צדיקים כי תגמול עלי" (תהלים קמ"ב) וכן בכל מקום בתפלותיו ותחנונו אל הי' על עצמו היתה עיקר תפלתו לקדוש שמו יתי', כי כבודו של מקום וקדושו שמו יתי' הוא שיתמלא ויתגלה רצונו בעולם, ורצונו זהו כבודו, שיהיה שפע

וזה על ידי שמתפללים אל העלה שיהיה להם בנים, וכל אשר מתפלל הוא עלול אל הש"י כאשר הוא צריך אל העלה שהוא מתפלל אליו, לכן היו האבות עקורים שיהיה נמצא בהם שהם עלולים, ולכן אמר שהוא יתי' מתאוה לתפלתו של צדיקים, וזה מפני כי אין עלה בלא עלול כלל, ולכן מתאוה לתפלת צדיקים, ודוקא לתפלת צדיקים, כי הצדיק משפיל עצמו ועושה עצמו עלול אל העלה סובל הרעשים אין עושה עצמו עלול אל העלה, ולכן היו עקורים מפני שהקבי"ה מתאוה לתפלת צדיקים ויש להבין זה עוד,

(מהר"ל חידושי אגדות)

ה. מה שאמרו זכרונם לברכה שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתו של צדיקים, רצונם לומר, שחפצו שיעשו פעולה שיזכו בה לפניו וימשיכו עליהם מטוב, כי חפץ חסד הוא. ולזה עליהם מברכתו מרב שלמותו כמו שכתוב.

(ספר החינוך מצות ת"ט)

ו. "יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראך נאוה" (שהש"ר ב') אמר הקבי"ה בת עמי דמותיך ליונה המתחנפפת בכנפיה וניצולת, כך אתה מחנפפת במצותי וניצלת ומסתתרת בחגוי ובמדרגה בשביל שאני מכסך, וכל כך למך, מפני שאני מתאוה שתשחרר פני בצר לך, כי קולך ערב לפני בשיחות תפלתך ומראך נאוה לפני בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וזה דרך מעוררך ואהבת כללותיך, כי לאמותיך עקרתי ארבעתן שהייתי מתאוה לשיחות ולתפלת בעליהן ונעתרו לי ופקדתי אותם.

(מדרש שכל טוב בראשית כ"ה י"ח)

ז. וגם הוא רוצה שיתפללו לפני חסידיו להרבות טובות על בריותיו, ושלא יגרמו חטאתם לחסר טובותיו מהם.

(ש"יית הרשב"א ה' נ"א)

ח. וענין זאת התאוה הוצרכו חז"ל לאומרה מפני שיקשה בתפלה שיתפלו הצדיקים על עצמם והם נעים, למך מען האל יתי' ענין שאלתם קודם תפלתם עד שהוצרכו להתפלל על זה, כי באותם שאינם צדיקים התפלה צריכה ומחוייבת, כי מבלי תפלתם לא ישיגו מבוקשה למיעוט הכנתם, אבל כשיתפללו לאל ויעוררו לבם בתשובה, הש"י שב את שבותם ושומע קול תפלתם, אמנם הצדיקים אינם כן כי אינם מוסיפים בתפלה כי אם מלות התפלה, כי כל ימיהם הם בתשובה ומעשים טובים, ולזה נראה תפלתם על צרכם דבר מותר, והיה ראוי כי קודם תפלתם ישלח האל יתי' צרכיהם, לזה אחז"ל שהקבי"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים, כלומר כי בלי תפלתם היה ראוי שישלם צרכם, אלא מפני שהוא יתי' מתאוה שיתפלל הצדיק אליו וישאל ממנו צרכו ויפיק רצונו, בשביל זה אינו משלים רצונו קודם תפלתו עד אשר ישמע קולו מתחנן אליו על צרכיו ההכרחיים, או הצלתו בעת

טובה בעולם והעולם יהיה ראוי לקבל טובתו, ובקשה כזו אף היא כולה שבת.

וזו שהקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים לא רק להתלהטם ושבתם כי אם גם לבקשתם, כי אצלם גם בקשתם, שבתו של מקום הוא, וגם על ידי בקשתם מתמלאת תכלית הבראה של עם ישראל, וכמ"ש: "עם זו יצאתי ל' להחלתי יספורי", כי בקשתם היא תהלתם והיא תהלה מעולה ומשובחת היוצאת רק מיחידי סגולה בעולם, ולפיכך הקב"ה מתאוה לה, ולכן מונע מלפון להצדיקים מצריכיהם כדי שיבקשו, ומשום כך זה נמנע המטר ולא המטיר ה' על הארץ עד שבא אדה"ר וביקש עליהם רחמים, וכן מנע פרי בטן מהאמהות כי נתאוה הקב"ה לתפלת האבות והאמהות.

(דליות יחזקאל ב' ס"ז)

יב. חביבין ישראל שאינם צריכין לשליח והרצון שאין צריכין לאמצעי ותיכף העבודה והתפלה הולך מן האדם לה' כי השכינה חופף עליו ומקבל הימנו וזהו בצדיקים גמורים אשר זבקים בה' מבלי מסך מבדיל אבל בניינונים אי"א לילך התפלה ועבודה תיכף לה' רק נבחר ביהמ"ק שם מקום השריית שכינה וכל התפלה והעבודה הוא לשם ובית מקדשו שם שרית שכינה ומקבלת התפלה וביהמ"ק הוא מקום ממוצע לקבל התפלה מבני אדם ומשם עולה לה' לכן אמרו והתפללו דרך הבית שכל התפלה יהיה למקום ביהמ"ק כי שם מקום חנית התפלה ומשם מלאכי אלקים עולים ויורדים בסולם נצב ארצה להעלות התפלה כחלום שראה יעקב אשר אמר זה שער השמים.

אך בעי"ה אשר אין לנו מקדש כמעט אבדה תקוה להעלות התפלה לשמים אמנם בחסדו הוותר לו שרד אשר אין דור שאין בו צדיקים מבני עליה לא יחסר מל"ו צדיקים א"כ כל התפלות סובבים לתפלתו של צדיקים ונתדבקו בתפלתו והוא שאין מסך מבדיל בינו לבין השם עי"י תפלתו גם תפלת אחרים עולה וזהו אמרם ה' מתאוה אל תפלת צדיקים גמורים כי ה' רוצה שיעלה תפלת כל פה חפץ בתקנת יצוריו ומתאוה שיתפלתו צדיקים גמורים ועי"י תפלתו גם תפלת אחרים עולה.

(ישרות דבש א' ט')

יג. והקשה המבי"ט (בית אלקים שער התפלה פרק יד) הרי הצדיקים מתפלים בכל יום! ותיכף כי תפלת הצדיקים התדירה היא על אנשי דורם. לא על עצמו, כי הוא מסתפק במועט, ומתפלל על הרבים שיצדיקו ה' לעבודתו, ויתן להם מזונותיהם בריות. וכמ"ש על רחבי"ד, כל העולם ניוון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובים, ואם היה מתפלל על עצמו היה נענה בתפלתו הראשונה, והקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים היינו שיתפלתו על עצמם כמ"ש על רב נחמן בר פפא (חולין ס') דהויא ליה חהיא גינתא. שדא בה ביורני ולא צמח, בעי רחמי אתא מיטרא וצמח אמר היינו דרב אסי דאמר הקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים. עכ"ל המבי"ט. ואפשר לבאר כוונתו העמוקה, כי הקב"ה מתאוה לראות האם

תהיה תפלת הצדיקים זכה וטהורה באותה מידה של זכות הכונה להתבונן ולהתעמק בגדלות ה' כאשר יתפללו על עצמם, על ענין הנוגע להם במיוחד. (הגיוני מוסר ג' לח')

יד. הקב"ה יוצר סיבה המביאה למצב של "ויעתר יצחק" כמו שמפרש רש"י בחומש שהרבה והפציר בתפלה, ויש להתבונן בכמה נקודות בענין זה, אפשר לשאול וכל גדלותם של האבות לא היתה מושלמת ורצויה בעיני הבורא, שיוצר הוא סבות שיוסיפו בתפלה, ועוד משמע מהדברים שהסבה יצירה את התפלה אולם בלי הסבה לא היה נוצר ענין זה של ויעתר יצחק למרות שהאבות היו כה גדולים ומושלמים,

אמנם ביאור הדברים פשוט הוא עליות האדם שייכת אפילו במדרגות הגבוהות ביותר, תמיד קיימת אפשרות לעליה נוספת אין בזה נקודה סופית שממנה אי"א להתקדם יותר, וגם אבותינו הקדושים במעלתם הגבוהה עמדו לפני סולם עליה לגדול ולעלות עוד יותר וגם אצלם שייך מצב כזה שבלי סיוע של סיבה לא היו זוכים להתעורר יותר במדרגתם הגדולה וכיון שכך היא מציאות הבראה שהאדם זקוק לסבות התעוררות בכל המצבים שהוא נמצא בהם ואפילו במדרגות הכי עליונות צרותיו ויסוריו של האדם הם הסבות לזומם אותו ולהכשירו להתקרבות לבורא. וכי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מיסרד" ממש כאב המחנך את בנו. כך נוהג הבורא כלפינו בנתינת היסורים שהרי אם מקבלים צרות ויסורים משתנים לטובה.

(קובץ שיחות 150)

טו. רב אסי רמי כתיב "ותוצא הארץ דשא" (בראשית א' י"ב) בתלת בשבתא וכתב "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ" (שם ב' ה') במעלי שבתא מלמד שיצאו דשאים ועמדו על פתח הקרקע עד שבא אדם הראשון ובקש עליהם רחמים וירדו גשמים ללמד שהקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים.

(חולין נ"ט א')

ללמד שהקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים, דוקא לתפלתו של צדיקים ולא לתפלתו של רשעים, מפני כי התפילה היא כמו הקרבן כמו שאמרו במקומות הרבה, ומפני כך רוצה ומתאוה לתפלתו, שנושאים נפשם אל השי"י בתפלתו ודבר זה מתאוה אליו השי"י ולפיכך היו הדשאים עומדים על פתח הארץ, עד שהתפלל האדם והיה מחבר העליונים לתחתונים, כי המטר הזה בא מלמעלה למטה, ודבר זה היה על ידי האדם, כי האדם הוא בין העליונים לתחתונים והאדם הוא מחבר עליונים ותחתונים ביחד ולפיכך הדשאים עמדו על פתח הקרקע ולא היה כאן מטר מן העליונים לתחתונים שלא היה כאן חבור עליונים ותחתונים שיתנו העליונים הגשמים למטה עד שהאדם שהוא בין עליונים לתחתונים על ידי התפילה שהתפלל האדם שהוא בתחתונים אל עלתו יתברך, ואז עליונים ותחתונים מתחברים ובאים הגשמים מעליונים לתחתונים ולא קודם.

טז. קב"ה אתרע בצלותהון דצדיקא בשעתא דבעאן קמיה צלותהון על מה דאצטריכו, מייט בגין ד'יחריב ויתוסף רבות קודשא לכל מאן דאצטריך בצלותהון דצדיקא (הקב"ה רוצה בתפלת הצדיקים בשעה שמתפללים על מה שצריכים).

(זוהר ח"א קל"ז)

יז. קב"ה אתרע תדיר בצלותהון דצדיקא ומתעטר בצלותהון (הקב"ה מרוצה תמיד בתפלתם של צדיקים ומתעטר בתפלתם).

(זוהר ח"א קס"ב ב')

יח. צלותא דצדיקא חדוותא דכנסת ישראל לאתערא קמי קב"ה, בגי"כ קב"ה תאיב לצלותהון דצדיקא בשעתא דאצטריך לון, בגין דידעי לרצויי למאריהון, (הקב"ה תואב לתפלתם של צדיקים כי יודעים לרצות לבוראם).

(זוהר ח"א קס"ב ב')

יט. "תפלה למשה איש האלוקים" זשי"ה "זבח רשעים תועבת ה'" (משלי כ"א) זה בלעם ובלק אימתי בשעה שאמר לו בלעם לבלק "בני לי בה בזה שבעה מזבחות" (במדבר כ"ג) א"ל הקב"ה רשע ממך אני מקבל קורבנות "טוב מלא כף נחת" (קהלת ז') כל הקומץ של סולת שבני מקריבין לפני עם התמיד טוב עלי מכל הקרבנות שאתה מקריב לי למא כי תועבת הם לפני שנאמר "זבח רשעים תועבת ה'" ובמה אני חפץ בתפלת הצדיקים שנאמר "ותפלת ישרים רצונו אלו ישראל" (משלי ט"ו) הוי תפלה למשה.

(שו"ת תהלים צ')

כ. האבות והאמהות עי"ה היו עקרים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים. (במות ס"ד).

הקב"ה הוא מקור החסד ואין יוצא ממנו אלא חסד לבד. כי כל הדינים בשרשם חסד הם. כל החסד שבבריאה מראשיתה עד סופה אינה אלא כגריעין חול לעומת חסדו ית' הבלתי בעל תכלית, ואם כן, "הקב"ה מתאוה לתפלתם" פירושה שרוצה להתחסד עמם בחסד היותר גדול שאפשר לצייך, ומחו החסד הזה: שיוכרח הצדיק להתפלל בדרגה עמוקה יותר, וממילא יבוא לדביקות חזקה יותר.

ברור שגם בלי זאת היו אבות העולם עי"ה קרובים אל השי"ת, ואמרו ז"ל שהיו האבות מרכבה לשכינה שהיא דרגה בדביקות שאינה בתפיסת שכלנו כלל, אבל סוף סוף הצרה הגשמית הביאה אותם על כל פנים בבחינת "צלו של גוף" – לידי דרגה נוספת של דבקות בתפלתם ולדרגה נוספת זו, התאוה" כביכול הקב"ה.

למדנו: מחו ערכה של דרגה נוספת ברוחניות, כי כדאי וטוב וחסד הוא לצדיק להצטרע משך עשרות בשנים, רק על מנת להוסיף דרגה בדבקות בה'.

(מכתב מאליהו ד' 63)

כא. ואמרו רז"ל הקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים (במות ס"ד) פירוש שהוא יתברך מקבל תפלת הצדיק בהופעת רצון רב כל כך כאילו שואף ומתאוה אליה, וענין זה הוא מדה כנגד מדה שהצדיקים מתאווים לידיק בו בתפלה.

(מכתב מאליהו ג' 82)

כב. הקב"ה מתאוה לתפלתו של צדיקים, ויש לפרש על דרך זה. דאתרי שירגישו בחסרון ויתפללו על זה. תהא הידיעה מההשגחה הפרטית בתכלית השלימות, אחרי שהשיגו בתפלתם מה שהוא נגד הטבע וגם להם – עם גודל קדושתם והשגתם תהיה מזה תועלת לחיזוק הידיעה, כי ההתקרבות היוצאת מהשגת המבוקש עי" תפלה מחזקת הידיעה ביותר.

(משנת ר' אהרן א' קל"ב)

כג. יש לראות כמה יקרה היא התפלה, מהא דמציינו בגמ' (במות ס"ד) "מפני מה היו האמהות עקרות שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים" ונוראות לשון חז"ל כביכול השי"ת בעל תאוה ומשתוקק לתפלה. וכן מבואר גבי קריעת ים סוף שהקב"ה מתאוה לתפלת ישראל... ובודאי שכאשר הקב"ה מתאוה לתפלה חזינן שאין פירושה של התפלה כפשוטה קיום מצוה בעלמא. אלא התפילה היא פשוט לדבר עם הקב"ה, "ונצחק אל ה'" וזו התדבקות והתקרבות אל השי"ת ולכן הקב"ה מתאוה לתפלה.

(אור יחזקאל אמונה קע"ז)

[ד] תפלת אדם הראשון.

א. "זה ספר תולדות אדם" ואמר ר' אבא ספר דאי נחתו ליה לאדם הראשון וביה הוה ידע חכמתא עלאה (היה יודע ומשיג את החכמה העליונה) ובשעתא דנפק אדם מגנתא דערן, אחיד בההוא ספרא (ובשעה שיצא אדם מגן עדן היה אוחז בספר החוה) כד נפיק טס מיניה (וכשיצא לחוץ פרח ממנו) דלי ובכי קמי מאריה (התפלל ובכה לפני רבונו) ואתיבו ליה כמלקדמין (והחזירו לו הספר כבתחילה) בגין דלא תתנשי חכמתא מבי נשא וישתדלון למנעו למאריהון (כדי שלא תשתכח החכמה מבני אדם, ויעסקו לדעת את רבונם).

(זוהר ח"א ל"ז ב')

ב. תי"ר לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתיו עולם חשך בעדי וחוזר לתורו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים עמד וישב ח' ימים בתענית ובתפלה.

(עבודה זרה ח' א')

ח. עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא, שלא ישתעבדו בניו בארבע מלכיות, ונפלה עליו שינת תרדמה וישן לו מכח התפלה כדי שלא ישתעבדו בניו.

(יליש קץ ע"י)

ט. אברהם היה מתפלל על עקרות והן נפקדות ועל החולים והם מרויחים.

(בי"ד ל"ט)

י. רבי אלעזר אמר, בשעתא דעאל אברהם במערותא, היך עאל, בגין דהוה רהיט אבתריה דההוא עגלא דכתיב "ואל הבקר רץ אברהם" וגוי וההוא בן בקר, ערק עד ההיא מערתא, ועאל אבתריה, וחמא מה דחמא, (בשעה שנכנס אברהם במערה איך נכנס כלומר מה היה הסבה שנכנס אל המערה ואומר כי היה רץ אחר אותו העל, שכתוב בו ואל הבקר רץ אברהם וגוי ובן בקר ההוא ברח עד אותה המערה, ואברהם נכנס אחריו להמירה, וראה מה שראה.) תו בגין דאיהו דלי כל יומא ויומא (ועד סבה היתה כי הוא היה מתפלל כל יום) והוה נפיק עד ההוא חקל דהוה סליק ריחין על אין וחמא נהורא דנפיק מוג מערתא ודלי תמן ותמן מליל עמיה קודשא בריך הוא, ובגין כך בעא ליה דתאובותיה הוה בההוא אחר תדיר, (והיה יוצא עד אותו השדה שהיה מעלה ריחות עליונים, וראה אור יוצא מתוך המערה והתפלל שם, ושם דבר עמו הקב"ה, ועל כן חפץ בה, בהמירה ותשוקתו היתה באותו מקום תמיד).

(זוהר ח"א קכ"ז)

[ז] תפלת יצחק.

א. יצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב אין שיחה אלא תפילה.

(בי"ד ס' י"ג)

ב. ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק צפת שיזו שטוחה בתפלה אמרה ודאי אדם גדול הוא.

(בי"ד ס' י"ג)

ג. "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו" (בראשית כ"ה כ"א) רבי יוחנן ורי"ל רי"י אמר: ששפך תפלות בעושר, רי"ל אמר שהיפך את הגזירה.

(בי"ד ס"ג ח')

ד. מה עשה יצחק אחז בראשו של עשו והיה מתפלל לפני הקב"ה ואומר לפניו רבונו של עולם יוחן רשע זה שלא למד מכל מצוה שבתורה? שנאמר "בל למד צדק" (ישעיה כ"ו)... השיבונו רוח הקודש ואומרת "חיי אני לא ידאח גאות ה'".

[ה] תפלת נח.

א. כשהיה נח בתיבה היה מתפלל תמיד "הוציאה ממסגר נפשי" (תנחומא נח י"א)

[ו] תפלת אברהם.

א. "ויתפלל אברהם" מתחילת הספר ועד כאן לא נאמר בלשון הזה כיון שהתפלל הותר הקשר.

(בי"ד י"ב י"ד)

ב. "ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדיו".

(בראשית כ' י"ז)

ג. אברהם התפלל בעד אבימלך מיד נטל שכרו שנפקדה אשתו וילדה לו בן. (פסיקתא רבתי ד' ל"ט)

ד. אייר אלעזר: לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאילמלא (לא) הקדים אברהם תפלה לצרה בן בית אל ובין העי לא נשתייר מרשעי ישראל שריד ופליט.

(סנהדרין מ"ד ב')

ה. אמר רב ספרא: צלותיה דאברהם מכי משחרי כותלי.

(יומא כ"ח ב')

ו. בבוקר כשראה השמש זורחת מצד מזרח, חשב בלבו זהו האל, אמר, זהו המלך שבראני, התפלל לשמש כל אותו היום. לערב כשראה השמש שוקעת, והלבנה זורחת אמר, זהו ודאי ששולט גם על האל ההוא שהתפללתי עליו, כי הוא החשיך ולא מאיר עוד, התפלל כל הלילה להירח, בבוקר ראה שהחושך עובר והאיר צד מזרח אמר, ודאי כל אלו מלך ומושל עליהם המנהיג אותם, כיון שראה הקדוש ברוך הוא חשקו של אברהם אליו נתגלה אליו ודיבר עמו.

(זהר ח"א פ"ו)

ז. לאחר שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו... ומצא שם אשתו של ישמעאל, אמר לה, היכן הוא ישמעאל? אמרה לו, הלך הוא ואמו לרעות את הגמלים במדבר, אמר לה תני לי מעט לחם ומעט מים כי עיפה נפשי מדרך, הוציאה ונתנה לו. עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא על בנו, ונתמלא ביותו של ישמעאל מכל טוב ממין דברכות, וכשבא ישמעאל

[ח] תפלת יעקב.

א. "ויוצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה" (בראשית כ"ח) וכתוב "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש" כי מטא לחרן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו. בעי למיהדר כיון דהרהר בדעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום.

(סנהדרין צ"ה א')

ב. נכנס יעקב אל חנהר וידיו פרושות השמימה בוכה ומתפלל, מיד נודמן פרש אחד מהרצים עבר בנהר נפל ונטבע וכו'.

(אזולאי בעלי ברית אברם ויצא בשם רז"ל)

ג. "ויבא לבן באהל יעקב" (בראשית ל"א) מלמד שהיה לו ליעקב לבדו אהל לתפלה.

(מדרש לקח טוב בראשית ל"א ל"ג)

ד. מהו "ורוח תשימו"? אמר יעקב לפני הקב"ה, רבשיע אם יהיו צרות באות על בני, לא תביא אותם זו אחר זו אלא הרווח להם מצרותיהם... ושמע תפלתו והבטיחו שהוא מושיעו מכל צרותיו בזכותו של יעקב שנאמר "יענך ה' ביום צרה ישגיבך שם אלוקי יעקב".

(ב"ר ע"ה י"ג)

[ט] תפלת רחל.

א. אמר ר' פנחס: מתפלתה של רחל לא חלק שבט יהודה ובנימין עם עשרת השבטים.

(ב"ר ע"ג ה')

ב. והואיל וגלו ישראל, היה בדעתו של הקדוש ברוך הוא שלא להחזיר עוד את ישראל למקומם, עד שעמדה רחל בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה לפניו, רבונו של עולם, הזכר לי שלא הקפדתי על צרה שלי וכי והלא דברים ק"ו, ומה אני שאני בשר ודם, לא הקפדתי על צרה, ואתה הוא מלך רחום וחנון, האץ אתה תקפיץ על עבודה זרה שאין בה ממש... מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ונשבע לה לרחל להחזיר את בניה למקומם.

(תדא"ר ל' ב')

[י] תפלת יוסף

א. פוטיפר אומר לו מה אתה מלחש שמא כשפים אתה עושה לי? ויוסף משיבו לא אלא אני מתפלל.

(תנחומא וישב ח')

[ז] תפלת משה.

כיון שחטאו ישראל למטה, רצו המלאכים העליונים וכל הפמליא לשרוף את משה, בשעה שאמר לו "לך רד כי שחת עמך" (שמות ל"ב) הזדעזע משה, ולא היה יכול לדבר, עד שהתחזק בתפלות ובקשות לפני הקב"ה, וגער הקדוש ברוך הוא בכל אותם המלאכים והחיילים נתפש משה בשני הלוחות והורידם למטה.

(זהר ח"ב נ"ח ב')

כשראה משה רבינו מלכות יון שמשעבדות אותנו התחיל להתפלל.

(שו"ת תהלים ס"ז)

"ויחל משה את פני ה'" (שמות ל"ב) אמר רב אלעזר: מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהתלהו הפני ס'.

(ברכות ל"ב א')

כיון שאמר "הרף ממני ואשמידם" (דברים ט') אמר משה: דבר זה תלוי בי, מיד עמד ונתחזק בתפלה ובקש רחמים.

(ברכות ל"ב א')

ויאמר אליו משה "כצאתי את העיר אפרוש כפיי" מכאן שלא היה משה חפץ להתפלל בתוך מצרים לפי שהיתה מטונפת בגלולים ע"ז... עדיין היה בתחום העיר, לא שהה להתפלל עליהם אלא "ויפרוש את כפיו אל ה'" וקיבל הקדוש ב"ה תפלתו.

(שמי"ר י"ב ז')

"ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש"

(במדבר י"א)

"ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כי דברנו בה' ובך התפלל אל ה' ויוסר מעלינו את הנחש" "ויתפלל משה בעד העם".

(במדבר כ"א)

"ויוצא ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה" (דברים ל"ג) מלמד שהתפלל משה על שבטו של יהודה אמר לפניו: רבשיע כל זמן ששבטו של יהודה שרוי בצער ומתפלל לפניך אתה מעלה אותו מתוכה וזהו שאמר "ויוצא ליהודה ויאמר שמע ה' קול יהודה" כשיארע ליהודה כזאת שאירע לו שנצטער בחיי אביו שמע קולו כשיתפלל אלך.

א. כיון שראה משה שמדתו של הקב"ה של חסד ושל רחמנות מיד נתעטף ועמד בתפלה.

(תדא"ר ו')

י. בשעה שראה משה רבינו את בני שאין בהם תורה, שיעמדו בנשיאות אחריו, נתעטף ועמד בתפלה, אמר לו הקדוש ב"ה למשה "קח לך את יהושע".

(אבות דרבי נתן י"ז ג)

יא. משה בית תפלה היה לו חנף לעיר, אבל בתוך העיר לא התפלל במצרים. (שמי"ר י"ב ז)

יב. אין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו אף על פי לא נענה אלא בתפלה.

(ברכות ל"ב ב)

יג. כיון שראה משה שנחתם עליו גז"ד גזר עליו תענית ועג עוגה קטנה ועמד בתוכה ואמר איני זו מכאן עד שתבטל אותה גזרה באותה שעה מה עשה משה לבש שק ונתעטף שק ונתפלל באפר ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הקדוש ברוך הוא עד שנודעו שמים וארץ וסדרי בראשית.

(דב"ר י"א ו)

יד. תפלת ישרים רצונו זה משה ודוד ומשיח.

(אגדת בראשית ו)

טו. ארבעה הם שסידרו תפלה וקינטרו דברים כלפי הקדוש ברוך הוא, ירמיהו, חבקוק, דוד, משה.

(שו"ת"י תהלים צ')

טז. כיון שירדו משה ואלעזר מן ההר נתקבצו כל הקהל עליהם ואמרו להם היכן אהרן? אמרו להם מת, אמרו היאך מלאך המות יכול לפגוע בו? אדם שעמד בפני מלאך המות ועצר, אם אתם מביאים אותו מוטב, ואם לאו נסקל אותכם, באותה שעה עמד משה בתפלה ואמר, רבונו של עולם הוציאני מן החשך, מיד פתח הקב"ה את המערה והראהו להם.

(במד"ר י"ט כ')

יז. הרבה נביאים וצדיקים נתפללו לפני הקב"ה ולא בא הכתוב לייחס אלא למשה בלבד לפי שהיו מעשיו משונים מכל הבריות אדם עומד מתפלל שעה אחת או ב' שעות וכשהוא מתפלל הרבה מתפלל יום אחד, אבל משה רבו מי יום ומי לילה.

(ש"י"ט תהלים ב' צ')

יח. י' לשונות נקרא תפלה... ומכולן לא נתפלל משה אלא בלשון תחנונים. (דב"ר ב' א')

יט. מה עשה הקב"ה באותה שעה? הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע בכל ב"ד וב"ד שלא יקבלו את תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו מפני שנחתם עליו גזר דין... שהיתה תפלתו של משה דומה לחרב שהוא קורע וחונק שהיתה תפלתו מעין שם המפורש.

(דב"ר יא ו')

כ. "ועל כל פשעים תכסה אהבה" תפלה שנתפלל משה עליו, ומה נתפלל עליו רבי מנא דישאב ור' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי מתחילת הספר ועד כאן כתיב "וערכו בני אהרן" "וזרקו בני אהרן" "ונתנו בני אהרן" (ויקרא א') אמר משה לפני הקב"ה הבור שנואה ומימיה חביבין. חלקת כבוד לעצמים בשביל בנין דתנין תמן כל העצים כשרים למערכה חוץ משל זית ושל גפן, ולאחרון אי אתה חולק לו כבוד בשביל בניו א"ל הקב"ה חיך שבשבילך אני מקרבך ולא עוד אלא שאני עושה אותו עיקר ובניו טפלים.

(ויק"ר ז' א')

כא. "ויצעק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה".

(במדבר י"ב י"ג)

כב. ר' לוי אמר כל שבעה ימי אדר, היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לארץ ישראל, ובשבעי אמר לו "כי לא תעבור את הירדן הזה" (דברים ג').

(ויק"ר י"א ו')

כג. "ויהי בנסוע אהרן" (במדבר י' ל"ה) לא היה נוסע עד שמושה עומד בתפלה, וכשהיו נחים היה הענן מתקפל ועומד, ולא היה פורש עד שמושה עמד בתפלה.

(תרגו"י במדבר י' ל"ה)

כד. תניא רבי אליעזר הגדול אומר: מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחזתו אחילו, מאי אחילו אמר רבי אלעזר: אש של עצמות, מאי אש של עצמות אשתא דגרמי.

(ברכות ל"ב א')

[יב] תפלת אהרן.

א. וכיון דנח נפשיה דאהרן אסתלקו עננא יקרא בחד לירחא דאב וחמון כל כנשתא ראתא משה נחית מן טוורא מני בזיעין והוה בכי ואמר וי לי עלך אהרן אחי עמוד צלותהו דישורא, (כיון שמת אהרן נסתלקו עניי הכבוד, וראו כל הקהל איך משה ירד מן ההר בדיו קרועין ובוכה, ואומר וי לי עלך אהרן אחי עמוד התפלה של ישראל)

(תרגום יונתן במדבר כ' כ"ט)

וישב שישב לו בתפלה וכיון תפלתו ואחר כך אמר "מי אנכי ה' אלוקים תכין לבס תקשיב אזנך" (שמואל ב' ז').

(מדרש תהילים קי"ח)

ז. אמר דוד לפני רבשיע מפני שאני בשר ודם אם אני מתפלל לפניך קימעה יהיה לפניך הרבה.

(אגדת בראשית ט')

ז. אייל דוד: רבשיע כל שעה שאני מתפלל לפניך עשה אותה עת רצון.

(אגדת בראשית ט')

ח. אמר דוד: לפני הקב"ה רבשיע בשעה שיש לי כח לעמוד לפניך בתפלה ולהוציא אמרי האזינה ובשעה שאין בי כח התבונן מה בלבי בינה הגיגי.

(שוח"ט תהילים ה')

ט. כך אמר דוד רבוני כשהיה בית המקדש קיים היינו מקטירים לפניך קטורת עכשיו אין לנו לא מזבח ולא כהן גדול תקבל תפילתי ותקרע הרקיע ותכנס תפילתי.

(שוח"ט תהילים קמ"א)

י. כשהיה שאול ודוד במערה ידע וראה שאין אדם עומד לא בממונו ולא בחכמתו ולא בגבורתו ומהו עומד לו? תפלתו השכיל דוד וידע ואמר שאין טוב לו אלא תפלה.

(שוח"ט תהילים קמ"ב)

יא. תפלת ישרים רצונו זה משה ודוד ומשיח אע"פ ששלשתן מתפללין אלא דוד המתפלל באומנות אמר הקב"ה עד מתי אתה מתפלל? אמור מה צריך מה שאתה צריך, אומן גדול היה דוד, היה שואל תחלה את הקלות ואח"כ את החמורות.

(אגדת בראשית ו')

יב. אין לך שהיה זהיר במצות וירא שמים כדוד, אף על פי ששנו רבותינו, הבא מן הדרך פטור מן התפלה, דוד לא היה עושה כן, אלא בכל מקום שהיה הולך לא היה מונע עצמו מן התפלה.

(פס"ר ט' ה')

יג. דוד סמך על דברי משה רבו כשראה שנתפלל עליו ועל שבטו התחיל מתפלל על עצמו באותה לשון.

(שוח"ט תהילים י"ז)

ב. יודע אחר בעצמו, שבא דבר גדול לישראל על ידו, והיה קושר חבל של ברזל במתניו, ומחזיר על כל פתחי ישראל, וכל מי שלא היה יודע לקרות קריאת שמע, וכן מי שאינו יודע להתפלל, היה מלמדו לקרות קריאת שמע ולהתפלל וכן מי שאינו יודע לנוס בגופה של תורה, היה מלמדו.

(תנא"ר י"ג ג')

[יג] תפלת שמואל.

א. כך אמר שמואל אם שבתם בכל לבבכם עונה הקב"ה תפילתי שאני מתפלל עליכם.

(שוח"ט תהילים קי"ט)

ב. פתואל זה שמואל ולמה נקרא שמו פתואל? שפיתו להקב"ה בתפלתו.

(במד"ר י"ג י"ד)

ג. מי גרם לשאול שישב בגבעה שתי שנים ומחצה תפלתו של שמואל הרמתי. (תענית ה' ב')

[יד] תפלת דוד.

א. בדורות הללו שאין להם לא מלך ולא נביא לא כהן ולא אורים ותומים ואין להם אלא תפלה זו בלבד אמר דוד: לפני הקב"ה אל תבזה את תפלתם. (ויק"ר ל' ג')

ב. וקרוב שאדם עומד ומתפלל ומהרהר בתוך לבו קרוב הקב"ה לשמוע את תפלתו אמר דוד: לפני הקב"ה רבשיע כשהיו אומות העולם באים להתפלל לפניך אל תענה אותן שאין באין אצלך בלב שלם אבל כשישראל קוראין אצלך מיד שמע תפלתנו. (דב"ר ו')

ג. אמר דוד: לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, בשעה שאני עומד לפניך בתפלה, אל תהיה תפילתי מאוסה לפניך, מפני שעיני ישראל תלויות בי, ועיני תלויות בך, ואם תשמע תפילתי, כאילו תשמע תפלתם. (שוח"ט תהילים כ"ה ה')

ד. אייל דוד רבונו של עולם עד אימתי יהיו בניך משועבדים ואין אתה שומע תפלתם? (פסיקתא רבתי ט')

ה. "ויבא המלך דוד וישב לפני ה'", וכי יש ישיבה לפני המקום והלא אין אדם מתפלל אלא מעומד שנאמר "ועומד פתח ויפלל" (תהילים ק"ו) אלא מהו

יד. אמר דוד אם תוציא דיני ביום הכיפורים בבקר אני יכול לעמוד אלא מאחר שאקרא את שמע ותתפלל די תפילות.

(שוח"ט תהילים י"ז)

טו. אייל הקבי"ה לדוד חביבך עלי תפלה אחת שאתה עומד ומתפלל לפני מאלך עולות שעתיד שלמה בנך להעלות לפני.

(והי"ד ג' ב')

טז. כשם שהיה דוד מתפלל שלא יפול ביד שאול כך היה מתפלל שלא יפול שאול בידו.

(שוח"ט תהילים ד' ז')

יז. אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי פסולת.

(סוטה מ"ט א')

יח. ארבעה הם שסידרו תפלה וקינטרו דברים כלפי הקדוש ברוך הוא. ירמיהו, חבקוק, דוד, משה.

(שוח"ט צ' ב')

[טז] תפלת שלמה.

א. כיון שבנה שלמה את הבית אמר להקב"ה בתפלתו רבון העולם אם יש אדם שיתפלל לפניך שתתן לו ממון ואתה יודע שרע לו אל תתן לו.

(שמי"ר ל"א ד')

ב. שלמה הלך והביא ארונו של דוד אביו והיה מתפלל.

(תנחומא וארא ז')

[טז] תפלת יונה.

א. כיון שהראה לו הדג ליונה כל מה שבים ובתהומות מת הדג, וכעבור שלשה ימים לא יכול היה יונה לסבול, כי כל שאר דגי הים הקיפו סביב הדג הזה, זה נשך לו מצד זה, וזה נשך אותו מצד זה, ויתפלל יונה אל ה' וקבל ה' את תפלתו והחייחו לאותו הדג והוציאו ליבשה.

(זהר ח"ב מ"ח)

ב. אמר לו הדג יונה, הרי אתה עומד תחת היכל ה', התפלל ואתה נענה, התפלל ולא נענה, עד שיצא מפיו דבר זה "ואשר נדרתי אשלמה" (יונה ב' י').

(פדרי"א י')

ג. "וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו" "ויתפלל אל ה' ויאמר אנה ה' הלא זה דברי" וגו'.

(יונה ד' א' ב')

[יז] תפלת דניאל.

א. אדון דניאל לביתיה אזל ולחניה מישאל ועזריה חבורהי מלתא הודע למה? כדי שיהיו מתפללין עמו.

(תנחומא מקץ ב')

ב. יבא דריש ויעיד בדניאל שלא ביטל את התפלה.

(נ"ז ג' א')

ג. דניאל היה שוחר ומתפלל למקום.

(שמי"ר ט"ז ז')

ד. ויעמוד פנחס ויפלל ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל שעשה פלילות עם קונו.

(סנהדרין מ"ד)

[יח] תפלת חנה.

א. ותתפלל חנה מכאן או למדין שנשים חייבות בתפלה שכן חנה היתה מתפללת י"ח ברכות "רמה קרני בה"י" "מגן אבות" "ה' ממית ומחיה", מחיה מתים, אין קדוש כה', האל הקדוש, כי אל דעות ה', אתה חונן.

(ילקוט שמואל א' פ')

ב. חנה על ידי שהרבתה בתפלה קיצרה בימיו של שמואל וחי רק חמישים ושתים שנה.

(מדרש שמואל ב')

ג. אמר רבי אבא בריה דרב פפי: ר' יהושע דסיכני בשם רב לוי "בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור" (משלי י"ד) חנה על ידי שרבה בתפלתה קיצרה בימיו של שמואל שאמרה "ושב שם עד עולם" (שמואל א' א') וחלא אין עולם של לוי אלא חמישים שנה דכתוב "ובן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה" (במדבר ח') וחי דילון חמשין ותרתין אמר רבי יוסי בי רבי בון: ושתים שגמלתו.

(ירושלמי תענית ד' ה')

ד. הני תשע דראש השנה כנגד מי א"ר יצחק דמן קרטיגוני: כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה פספס על פ' (פ"א צ') בתפלתה דאמר מר: בראש השנה נפקדה שרה רחל ורנה.

(ברכות כ"ט א')

ה. "אל הנער הזה התפללתי" יהי רצון שבשעה שיגדל, ישתדל בעבודת ה' כמו עבדיו שהוא נער.

(וזה חדש ז')

ו. חנה על ידי שהיתה תדירה עולה ומתפללת בבית המקדש ומתחננת לפני הקדוש ברוך הוא שמע תפלתה ופקדה.

(פס"ד מ"ג)

ז. חנה הטיחה דברים כלפי מעלה שנאמר ותתפלל על ה' מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה.

(ברכות ל"א ב')

ח. היתה עדתו של קרח שוקעת ויורדת עד שעמדה חנה והתפללה עליהם.

(מדרש שמואל ה')

ט. "וחנה היא מדברת על לבנה" (שמואל א' א') מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו, "רק שפתייה נעות" מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו "ויקולה לא ישמע" מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו "ויחשבה עלי לשכורה" מכאן ששכור אסור להתפלל... "אני האשה הנצבת עמכה בזה" אמר ריב"ל: מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה.

(ברכות ל"א א')

י. "ותפלל חנה" ברוח נבואה ואמרה שמואל בני עתיד להיות נביא בישראל ובימיו יושעו ישראל מידי הפלשתים על ידי נסים וגבורות.

(תרגום שמואל א' ב' א')

יא. היתה חנה יולדת בן אחד ופניה קוברת שני בנים, ילדה חנה ארבעה ופניה קוברת שמונה, והיתה חנה מעוברת בן חמישי, ונתיירה פניה שלא תקבור שני בניה שנשתיירו לה, מה עשתה פניה, הלכה ובקשה מן חנה, אמרה לה בבקשה ממך נענית לך. יודעת אני שחטאתי לך, אלא וותר לי כדי שיחיו שני בני שנשתיירו לי, באותה שעה נתפללה חנה לפני הקדוש ב"ה ואמרה, וותר לה את שני בניה שיחיו, אמר לה הקדוש ב"ה חייד, שהיו ראויים למות אלא הואיל שנתפללת עליהם שיחיו, לשמך אני קורא אותם.

(פס"ד מ"ג)

יב. ואמרין בגמרא דבני מערבא דאשכחן בתפלת חנה מעין שמונה עשרה "רמה קרני" כנגד מגן אברהם, "ה' ממית ומחיה" כנגד מחיה מתים, "אין קדוש כה" כנגד האל הקדוש. חנון הדעת "כי אל דעות", הרוצה בתשובה "ונכשלים אזרו חיל", מרבה לסלוח "מוריד שאול ויעל". גואל ישראל "כי שמחתי בישועתך", רופא חולים "מקים מעפר דל", מברך השנים "שבעים

בלחם נשכרו" נדחי ישראל "רגלי חסידיו ישמרו" אוהב המשפט "ה' ידון אפסי ארץ" מכניע זדים "ורשעים בחשך ידמו" מבטח לצדיקים "קשת גבורים חתים". מצמיח ישועה "וירם קרן משיחו". שומע תפלה "וואין צור כאלוקינו". עבודה "אל תרבו תדברו גבוהה", הודאה "יצא עתק מפכס" שים שלום "ויתן עוז למלכו" (שמואל א' ב').

(מנורת המאור כלל ג' חלק א')

[יט] תפלת האבות על עם ישראל.

א. כיון שבא צדיקו דכתיב "וואת עיני צדיקו עור" (ירמיה ל"ב) חסר אורה של לבנה. וכל אותן השנים אע"פ שהיו ישראל חוטאין היו האבות מתפללין עליהן ועושין שלום בין ישראל למקום שנאמר "ישאו הרים שלום לעם" (תהילים ע"ב) ואין הרים אלא אבות שנאמר "שמעו הרים את רבי ה" (מיכה ו') ועד מתי היו האבות מתפללין עליהן עד שאבד צדיקו את עיניו וחרב בית המקדש שנאמר "ורב שלום עד בלי ירחי" (תהילים ע"ב) עד לי דור שהיה לישראל מן המלכות מן אותה שעה ועד עתה. מי עושה שלום לישראל ה' שנאמר "ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום" (במדבר ו').

(שמ"ר ט"ו)

ב. אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה ליה ולא אתא א"ל מאי טעמא נגה ליה למר אמר ליה אדאקוקמא לאברהם ומשינא דיה ומצלי ומגניא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב, ולוקמיניהו בהדי הדדי סברי תקפי ברחמי מרין מפלה ומייתי ליה למשיח בלא זמניה. לך לך יסין לי רחם להמלין יחד.

(בבא מציעא פ"ה ב')

[כ] אלמלא תפלתו של צדיקים.

א. אמר ר' אילעא בר יברכיה: אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב רבב הוא דבר מאס כוון מלך ושוין ודבן צנדים ומחשין וזין לן דאם ממפקק דאם מלא מי שנאמר "שיתנה ה' מורה להם" (תהילים ט"ו) מן לם מרחם לאומן פורס עורר שיור גיגיס ונהגין דאם יחד.

(סוטה מ"ט א')

ב. א"ר אילעא בר יברכיה אלמלא תפלתו של חבקוק היו ב' תלמידי חכמים מתכסים בטלית אחת משום שזו ועוסקין בתורה שנאמר "ה' שמעתי שמעך יראתי ה' פעלך בקרב שנים אופה פטלה עין דייט דבר מורו שיהא בקירוב שנים נרין להמליך יחד מרסא לאח חיייהו" (חבקוק ג') רפלאו והרחו לם וכן לם מרחם אל תקרא בקרב שנים אלא בקרוב שנים.

(סוטה מ"ט א')

לאדם שיחיה בלעדיו. ובידוע כי נטיית אדם אחר בקשת המותרות הוא גורם לו מהומות רבות. ועל כן כל איש ירא את השם ראוי לו שיהיה שמח בחלקו ויסיקתפק במעט ושלם יתאוה המותרות ויטיב לבו ביראת השם. הוא שאמר שלמה המע"ה "טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בוי" (משלי ט"ו).

(הבינו בחיי בראשית כ"ח)

ג. הצדיקים אינם מבקשים אלא מתנת חנם כאשר מתפללים על עצמם שאינם מתגאים הצדיקים לומר שיש להם זכות, וכשהם מתפללים על אחרים אינם מבקשים מתנת חנם אדרבא כשהוא מתפלל על אחר מזכיר זכות אותו האחר שהוא מתפלל עליו ואין בזה שום גאווה.

(מהר"ל גור אריה ואתחנן)

ג. והנה יעקב אבינו עליו השלום לא שאל מאת השם יתברך רוב עושר וכבוד. אלא לחם לאכול ובגד ללבוש. וכן נאה לצדיקים להסתפק בזה העולם בדבר מועט. באגודה של ירק (סנהדרין צ"ד), ולא לשאול מהי בית והון. ועיניו כשרואה השם יתב' רצונם וחפצם בעושר וכבוד. בהיות כוונתם לשם שמים, להשתמש בהם כראוי. לפרנס עניים. ולהחזיק התורה ולפארה. גם כי אם הם אינם מוציאים מחשבתם לפועל על לשונם. השם ית' עושה רצונם.

ויעקב אבינו באותו המצב אמר (בראשית כ"ח) "וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך". כלומר אני איני שואל ממך כי אם לחם ובגד. אבל אם נתן לי יותר. עשר אעשרנו לך. ולכן אמר המשורר בזה הכתוב. "רצון יראי יעשה". שרואה השם ית' ובוחן כליות הצדיקים ועושה רצונם. גם כי אינם שואלים בפייהם. ואמר גם כן ואת שיעתם ישמע ויושיעם. להורות לנו מעלת יראי ה'. כשהם משועתים וצועקים לאל יתברך, גם כי אין הצרה כל כך כמו השועה והצעקה. ישמע אל קול הצעקה ויושיעם כפי הצעקה ולא כפי הצרה. כי לפעמים האדם מיצר וצועק יותר מן הראוי לאותה הצרה, להיותה קטנה. כי אם הצרה היא גדולה כמו השועה, גם צעקת אחרים שאינם יראי ה' כל כך. הוא שומע ומושיע אותם וכמו שאמר הכתוב בישראל (שמות ב') "ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה" שירצה לומר כפי הכונה בזה המקום שעלה שועתם אל האלקים מן העבודה שהיו מעבידים ומשעבדים אותם כלומר שהשועה היתה ראויה כפי צרת העבודה שהיו בה, ולא היו צועקים ומשועתים יותר מן הראוי.

ואותם שאינם שואלים מה שראוי להם לחלקם בפייהם, הם בגדר עונים ועליהם תבוא ברכת טוב בלי שאלה, וכמו שכתוב (תהילים י"ד) "תאות עונים שמעת ה' תכין לבם תקשיב אזנך", כי הוא יתב' רוצה תאות לבם, ושומע אותם כאילו שאלו אותה בפייהם ומכוין לבם שתהיה אותה התאוה לעבודתו יתב'. כדי שיהיה ראוי שישמע אל ויענה, ועליהם נאמר (שם ל"ז) "ועונים יירשו ארץ והתענו על רוב שלום", כלומר כי אותם שהם עונים ואינם שואלים צרכם בפייהם, אינו צריך לומר שהוא יתברך מספיק

ג. אלמלא תפלתו של דוד וכו' דבר זה ענין נפלא בא להגיד על ישראל שאין ראוי להם תעושר, כי העושר אין ראוי רק לאומות, ודבר זה כי ישראל שהם קדושים, והקדוש הוא פשוט, והפשיטות אין דבר מצורף אליו... ויש ראה על זה שלכך כתן גדול ביום הכפורים לא היה נכנס לפני ולפנים רק בבגדי לבן, מפני כי אלו בגדים הם פשוטים, ולא בבגדי זהב שאינם פשוט. ומה שאמרו חכמים (ע"ז י"ט א') כל העוסק בתורה נכסין מצליחים, אין סותר לדבר זה, כי מפני שנמצא התורה עם האדם הגשמי לכך מביאה אל האדם הברכה, אבל מצד העושר אין ראוי זה לישראל רק שיהיה להם כל ומצד הזה נמצא בישראל העושר, וזהו מדרגות עולם תבא שהוא כל וזה בודאי ראוי לישראל, אבל מדרגות העושר בעצמו שהוא קנין עולם הזה במה שהוא עולם הזה אין ראוי לישראל, כי העולם הזה הוא עולם המרכב ואין ראוי לישראל כי אם הפשיטות, ואל יקשה לך א"כ כאשר התפלל דוד על ישראל שלא יהיו עניים דבר זה הוא יציאה ממעלתם, אין הדבר כך כי מצד התפילה שהש"י נותן דרך רחמים בודאי שייך הכל אל האדם, רק לפי המנהג והסדר אינו כך, כי ישראל אשר הם מוכנים לעולם תבא בפרט מצד שראוי להם מדרגה אלקית לא גשמית, אין להם חלק בעולם הזה אשר הוא גשמי, וכן החכמים אשר מצד תורתם אין ראוי להם תעושר אשר הוא מדרגות עולם הזה הגשמי, כי אלו שני דברים דהיינו הנבדל והגשמי לא יתחברו כי הם דברים מחולקים והם הפכים שזה נבדל וזה גשמי, ולכך אם לא היה תפלתו של דוד, וכן אם לא היה תפילת חבקוק הנביא היו שני חכמים מתכסים בטלית אחד בשביל שאין ראוי לחכמים עולם הגשמי, רק שגורם תפילת חבקוק דבר זה והבן הדברים האלו.

(מהר"ל חידושי אגדות)

ד. אלמלא תפלתו של חבקוק היו ב' תי"ח מתכסים וכו' דתפלתו של דוד כדלעיל לא הועילה אלא למתעסקים במשא ומתן שלא יהיו מתעסקים בדבר שפל כמו רבב אלא בעסק חשוב שירוחי בו אבל התלמידים חכמים שאין להם רק עסק התורה לא הועילה תפלתו שאין לו עסק משא ומתן שירוחי בו עד שבא חבקוק והתפלל עליהם ואמר "יהי שמעתי שמעך" היא קבלת התורה שהיא שמיעה שכלית כדאמרין נעשה קודם לנשמע כמלאכים שנאמר "ועשי דברו לשמוע בקולי" וגוי אבל "יראתי ה' פעלך" שהוא פעולת העונש של עוני שבחלמדי חכם שבקירוב שניים בטלית אחד חייהו כפרש"י מלשון מחיה או פירוש חייהו ממש מסכת חולי בעלי ראתן... והיינו דמסיים בתפלתו בהאי קרא "ברוגז רחם תזכור".

(מהרש"א סוטה שס)

[כא] תפלת הצדיק על עצמו.

א. "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש" (בראשית כ"ח) זאת שאלת הצדיקים מאת השם לא ישאלו המותרות רק הדבר ההכרחי בלבד שאי אפשר לו

נאמר לו "לך בכח זה" (שופטים ו') לפי שלמד סניגוריה על עמו (ולקוט) כי אין הקדוש ברוך הוא אוהב אלא למי שאוהב את ישראל, וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל, גם הקדוש ברוך הוא מגדיל עליו, ואלה הם הרועים האמיתיים של ישראל שהקדוש ברוך הוא חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם, לבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה.

(מסילת ישרים י"ט)

ונראה לומר כי ענין תפלת הצדיקים על בני דורם הוא להתפלל לאל יתברך שידריכם וישיירם לעבודתו, וכמעט שיביאו לטהר יסיע אותם האל יתברך לשיהיו ראויים, וגם בכל התפלה להוכיחם ולהשיבם בתשובה שיהיו ראויים לשיסלק האל ית' חרון אפו מעליהם, וישפיע ברכתו וטובו עליהם, וכשהצדיק מתרשל בזה הוא נענש, על שלא הכין לב האנשים בתפלתו ותוכחתו אליהם שישבו בתשובה, ונשארו העם יושבי בחשך בלתי ראויים ומוכנים לסילוק חרון אף מעליהם, כי גם הם לא נתעוררו מעצמם, ובזה נעשים ונספים בחטאתם ח"ו,

וכמו שמצנו במרע"ה כשהיה מתפלל בעד העם החוטאים היה מוכיח אותם ג"כ על הרעה שעשו כדי שייטיבו מעליהם, לשתקובל תפלתו ובקשתו, ושמואל הנביא ע"ה כשרצה להתפלל בעד ישראל אמר להם אם בכל לבבכם אתם שבים אל השם הסירו את אלהי הנכר וגוי והכינו לבבכם אל ה' ועבדוהו וגוי "ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפנה ואתפלל בעדכם אל ה' ויקבצו המצפנה וישאבו מימם וישפכו לפני ה' ויצומו" וגוי ויאמרו חטאנו, ואמרו בירושלמי דתעניות וכי מימם שפכו אלא ששפכו לבם כמים, אמר רבי שמואל: לבש שמואל חלוקן של ישראל אמר לפניו רבון העולמים כלום אתה דן את האדם אלא על שלא היו אומרים לפניך חטאתי ואלו אומרים לפניך חטאתי.

וענין שפיכת לב כמים, היא הסרת לב האבן שבשרם, ויררכו אותו עד שיהיה למים לעבודתו ית' ולחלמוד תורתו, והוא ענין התשובה חרטה על מה שעבר והטבת מעשיו לעתיד לבא, ולא חסרו בענין התשובה כי אם הוידוי בפניו, ולכן אמר שמואל כלום אתה דן את האדם אלא על שלא היו אומרים לפניך חטאנו, והרי אלו אומרים לפניך חטאנו, ולא יצדק אמירת חטאנו בלי עזיבת החטא שנראה כטובל ושרץ בידו, ולכן אמר כלום אתה דן.

(בית אלוקים להמבייט שער התפילה י"ב)

הצדיק צריך להתפלל אחרי שדואג שיתקנו החטאים בזמן שמתפללים על שום דבר או על שום גזרה רעה ועל כל צרה שלא תבוא, ומבקשים לחכם שיתפלל עליהם, צריך החכם לחקור איזה עברה יש ביניהם, ויאמר: אם אתם חפצים שאתפלל עליכם, נחמן אותו עון תחילה! שאם יתפלל עליהם ונחמן בידם, ואחר כך רעה כי תהיה בעיר, יאמרו: מה הועיל לנו תפלת

צרכם בדברים הבלתי קיימים, אלא גם כן משלים צרכם בדברים הקיימים והעומדים, כדי שלא יצטרכו לשאול דבר כיון שהם עונים וזהו הנרצה באמרו ועונים יירשו ארץ, כלומר מצד ענותנותם ישלים יתר שאת, שהם יורשים דבר קיים בארץ ואינם יגעים לריק ולא יולדים לבהלה, והם מתענגים על רוב שלום, כי גם שהאל יתברך משפיע להם טובו ועם כל זה הם אינם מתענגים כי אם על רוב שלום כשיש רוב שלום בעולם שכל העולם עומדים בשלוה ולא שהם יעמדו בשלוה והעולם בצער (תענית כ"ד) כי הם מצטערים עם הצבור (תנחומא סוף פרשה בשלח) ואינם מתענים כי אם על רוב שלום בעולם כנזכר.

(בית אלוקים להמבייט שער התפילה ג')

הצדיקים והחסידים אשר בכל דור ודור התפללו בלב שלם והקב"ה שמע תפלתם, ומובטח לנו כי כשיתפללו ישראל והמובחרים שבהם בכל דור ודור ויבקשו מהקב"ה שיזכור להם ברית אבות וברית שלש עשרה מדות שהודיע סודו למשה רבינו ע"ה שהן מדות שאינן חוזרות ריקם, כשיתפללו בתשובה ובלב טהור, שהאל יתברך ישמע תפלתם ויוציאם מצרותם.

(מנורת המאור נ"ג כלל ג' א' י"ד)

[כב] חיוב הצדיק להתפלל על בני דורו

א. "והיתה הקשת בענן לזכר ברית עולם" וגוי "זאת אות הברית" וגוי מבאר הספורנו "והיתה הקשת בענן וראתיה" – אשגיה במסובב ממנה והוא תפלת הצדיקים ועמדם בפרץ למען אשיב חמה מהשחית וכיו "זאת אות הברית" – הוא אות הברית, ועלד ועל כיוצא בך מוטל להתעורר בהראותה ולהעיר בני הדור לשוב להשכיל להיטיב.

(ספורנו בראשית ט')

ב. ...הנה ראוי לכל חסיד שיתכוין במעשיו לטובת דורו כולו, לזכות אותם ולהגן עליהם. והוא ענין הכתוב "אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליתם יאכלו", (ישעיה ג') שכל הדור אוכל מפירותיו וכן אמרו רבותינו ז"ל "היש בה עץ, (במדבר י"ג) אם יש מי שמגין על דורו כעץ (בבא בתרא ט"ו).

ותראה שזהו רצונו של מקום שיהיו חסידי ישראל מוכימים ומכפרים על כל שאר המדרגות שבהם והוא שאמרו ז"ל בלולב ומיניו (ויקרא רבה) "יבואו אלה ויכפרו על אלה" שאין הקדוש ברוך הוא חפץ באבדן הרשעים, אלא מצוה מוטלת על החסידים להשתדל לזכותם לכפר עליהם, וזה צריך שיעשה בכונת עבודתו וגם בתפלתו בפועל, דהיינו שיתפלל על דורו לכפר על מי שצריך כפרה ולהשיב בתשובה מי שצריך לה וללמד סניגוריה על הדור כולו.

וכבר אמרו ז"ל על הפסוק "ואני באתי בדבריד" (דניאל י') שלא חזר גבריא'ל ונכנס לפניו מן הפרגוד אלא כשלימד סניגוריה על ישראל, וגדעון

[כד] מלחמת הצדיקים בתפלתם.

א. יש אופן של תפלה שטוען הצדיק שהנחו סובל מהנהגת שמים שיש בה הסתר לחסדי ה', כי הכרתו בחסדיו ית' מופרעת על ידי זה, ורואה בזה כעין חילול ה' בתוך עצמו, ומרגיש שעבודתו סובלת מזה. ועל כן מחלה את פני ה' לשנות את ההנהגה, כי זולת זה אינו יכול להמשיך בעבודתו על טהרתה. אז, אם הצדיק הוא מאותם שנאמר עליהם "אבירי לב הרוחקים מצדקה", פירש: שנוטלים בזרוע וזוכים במדת הדין, אפשר שיזכה במדת הדין במילוי בקשתו, כי יש הבטחה לצדיקים שלא יחסרו להם כלים לעבודתם, כמו שכתוב "ולא ראיתי צדיק נעזב". ובמצב כזה אפשר שישנה השייית את ההנהגה כדי לסייע לצדיק בעבודתו ולהסיר כל מכשול רוחני מדרכו.

וזהו הוא בחינת תפלה של מלחמה, כי זוכה הוא בדין, בזכות עצמו. וכוונה זאת גם היא היתה כלולה בתפלתו של אברהם אבינו על סדום באמרו "האף תספה צדיק עם רשע חלילה לך" – "חולין הוא לך" וכו'. הרי ודאי שאברהם אבינו היה סמוך ובטוח שאל אמונה ואין עול וכל דרכיו משפט, גם אם לא יבינם לעומקם, ולא בא לטעון ח"ו על צדקת הנהגתו יתברך. אלא בקשתו היתה כנ"ל שלגבי השגתו את עוצם קדושת מידותיו יתברך יצא משתו...

והנה לזכות בתפלה באופן של דבור קשות ומלחמה, אפשר רק כשהמתפלל עומד בדרגה עליונה של שלימות האמת, כשאין בבקשתו שום שמץ טענה כלפי הנהגתו יתברך, אלא רק שאיפה לראות בקידוש שמו יתברך. נמצא איפוא שתפלה באופן זה, לא רק שאין בה מן החילול כלל, אלא הריהי גילוי גדול של קידוש ה', ובקשה כנה ועמוקה להסרת החילול. אך מובן הדבר שסכנה גדולה כרוכה בתפלה מעין זה. כי אם תחסר למתפלל אף בחינה דקה במדת האמת של התפלה, יש כבר בזה חילול ה', ועלול הוא להעניש קשות.

וזהו הנאמר בילקוט איוב (סימן תתק"ז): – "אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה. ר' לוי אמר: שני בני אדם אמרו דבר אחד, אברהם ואיוב, אברהם אמר "חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשעי", ואיוב אמר "אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה", אברהם נטל שרש עליה ואיוב נענש עליה, אברהם נקודה דקה של איוב אמרה פגה". ביאור הדברים: כי לאיוב נשארה נקודה דקה של קושיות: אבל אברהם אבינו היה כולו קודש, ובאמרו האף תספה וכו' לא היתה אף נקודה כל שהיא של קושיות על הנהגתו ית'. הוא היה כולו אך תפלה שיראה לו השייית את חסדי הנהגתו קדושת שמו יתברך, ויגל וירנן על רחמי העצומים. והעיד השייית שאילו היו עשרה צדיקים בתוך העיר היתה תפלתו מתקבלת, וזה לאות על אמתת תפלתו, כי רק תפלה שהיא בשלמות האמת אפשר לזכות על ידה להשיג מבוקשו.

(מכתב מאליו ב' 183)

החכם! והם לא ידעו שהם גמלו רעה לנפשם שלא תהא תפלתו נשמעת, ולכן אם אינם עושים תשובה, יותר טוב שלא יתפלל עליהם, כדי שלא יסמכו על תפלתו לומר: אין אנו צריכים לצום ולהתפלל יש לנו על מי לסמוך, שהרי אסתר זמנה את המן, כדי שיהיו סבורים שאינה רוצה לסייעם, ויצומו וישובו בתשובה ויתפללו בכונה (מגילה ט"ו).

(יעליו חסידים)

ה. ראוי לשלם להתפלל בעד עָמֹו ולהשתדל שימלטו מן הרע שהוא נכון לבוא עליהם, הלא תראה שמשה התעצם עם ה' יתעלה, והתפלל לפניו ארבעים יום וארבעים לילה, בעד ישראל, עד שהשיג מה שרצהו מזה.

(רלב"ג דברים)

ו. נראה שגדולי הדור הם מחויבים להתפלל על תיקון בני דורם כיון שהצדיק יסוד עולם ראוי שבתפלתו יתקיימו בני דורו משום שזכו להיותם נמצאים בזה העולם בזמנו.

(בית אלקים להמבייט שער התפלה י"ב)

ז. הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתעניין... אלו הם היחידים אלו שהן מתמנין פרנסין על הציבור, מכיון שהוא מתמנה פרנס על הציבור הוא מתפלל ונענה! אלא מכיון שהוא מתמנה פרנס על הציבור ונמצא כד"י הוא מצליא ומתענייא.

(ירושלמי תענית א' ד')

ח. כיון שידע (משה) שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו א"ל הקב"ה עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל.

(פסחים פ"ו ב')

[כג] תפלת הצדיק מעלה את שאר התפלות.

א. הרי שתלמידי חכמים, על ידי התורה יכולים להכיר ולידע בגדולתו של הקדוש ברוך הוא ובסוד יפיו, כביכול, יכולים להלל לשבח ולומר להקדוש ברוך הוא כראוי, בהיותם יודעים בשמות הקדש ויכולים לכוון הדברים אל שרשם ומקורם, מה שאין כן שאר העם שאין יודעים מכל זה, ואף על פי שכל שירות ותשבחות של כל ישראל עולים ונעשים עטרה בראש מלכא, כנודע (עי' חגיגה י"ג) ואף שאין מכוונים הדברים לשרשם דע שעולים בהצטרפות השירות והתשבחות שאומרים היודעים לכוון הדברים אל שרשם, נעשים ככפים לשאת דברי השבח של שאר המון העם ולהעלותם למעלה שיעשו עטרה כמדובר ובדברי היודעים לכוון משתעשע הקדוש ברוך הוא ובהצטרפותם נעשים כלם עטרה וערבה לה'.

(שבט מוסר פרק מא' ב')

[כח] תפלת הצדיק על הרשע.

א. תפלת הצדיק עבור הרשע, שעל ידה שואף הצדיק לעשות חסד עם הרשע מהווה גילוי כבוד ה' יתברך גדול ונשגב, כי כל בחירה טובה הינה גילוי כבודו יתברך, ובחירה במעשה של חסד במסירות כזו הינה גילוי עוד יותר נעלה. ומאחר וסבת הגילוי הזה הטאי הרשעים, שכן הם גרמו לצדיק להתעורר לתפלתו ולחסדו. באים הם לידי תיקונים בזה, כי גרמו לגילוי במקום ההסתור שנעשה על ידם, ושוב אין צריכים הרשעים לתיקון בדרך של עונש, כאשר הקב"ה ממלא את בקשת הצדיק ומציל את הרשעים מרעתם, נוצר שוב גילוי גדול מהכרת טובה הרבה לקב"ה ששופע לבו של הצדיק.

(מכתב מאלוהיו ג' 87)

[כז] עונש הצדיק שלא מבקש רחמים על בני דורו.

א. אימותוהו של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו... טעמא דלא מצלו הא מצלו מייתי והכתוב "כצפור לנוך כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא" (משלי כ"ו) אמר ההוא סבא מפירקיה דרבא שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו. אלן לאו קלמא חסא סא.

(מכות י"א א')

ב. ההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דר' יהושע בן לוי ולא אשתעי אליהו בהדיה תלתא יומי.

(מכות י"א א')

ג. מי שהוא פרנס ויחיד בדורו שחייב להתפלל על בני דורו, ואם לא יתפלל הוא נענש בכך, שכן דרשו רז"ל ברוצח שוגג שגולה לעיר מקלט: "וישב בה עד מות הכהן הגדול" (במדבר ל"ה) מפני מה תלה הענין במיתתו של כהן גדול, לפי שהיה לו לבקש רחמים על בני דורו ולא בקש.

(רבינו בחיי במדבר ט"ז)

ד. אלמלך מחלון וכליון גבאי הדור היו ופרנסי הדור היו וכו' א"ר יהושע בן קרחא וכו' אלא מפני מה נענשו שהיה להן לבקש רחמים על דורם ולא בקשו שנאמר "בזעקה יצילוך קבוצד" (ישעיה כ"ז).

(בבא בתרא צ"א א')

ה. נח דכיון דאמר ליה קב"ה דישויב ליה בתיבותא (שיציל אותו בחתיבה) דכתיב "וואני הנני מביא את המבול מים" וגוי ובאת אל החתיבה" כיון דא"ל דישתיב הוא ובניו לא בעא רחמין על עלמא ואתאבידו, ובגין כך אקרו מ"ה המבול על שמה כד"א "כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח" (ישעיה נ"ד).

(יוהר פירוש נח ס"ז)

[כז] נמשלה תפלת הצדיקים לעתו.

א. למה נמשלה תפלתן של צדיקים לעתו? מה עתר מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום אף תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות.

ונראה הדמיון כי כמו שהעותר מהפך התבואה להבדיל המדה הרעה שהוא המוץ שבה ממהה הטובה שבה, כך תפלתן של צדיקים מהפכת להבדיל מדת הדין ממדת הרחמים וזוכר זה גבי יצחק טפי מבשאר אבות לפי שהיתה מדתו מדת הדין כמיש "פחד יצחק" "וישבע יעקב בפחד אביו" וגוי כידוע לחכמים ואף על פי כן בתפלתו הפך מדת הדין למדת הרחמים לשנות בהם טבע העקריות.

(מהרש"א יבמות ס"ה)

ב. ממדת רגונות, פירוש כי תפילת הצדיקים דבק ברחמים הגמורים, ולפיכך מהפך התפילה של צדיקים מדת השי" מן מדת הדין לרחמים לגמרי, ולא כן שאר אדם אף על גב שהשי" עושה בקשתו ותפילתו, אין מהפך אל ההפך ממדת הרגונות למדת רחמנות, אבל דבר זה נעשה על ידי תפילות צדיקים, כי תפילתן מגיע עד הרחמים הגמורים והבן זה מאד מאד.

(מהר"ל חידושי אגדות)

[כח] נמשלה תפלת הצדיקים לחרב.

א. וכן אמרו במדרש נמשלה תפילת צדיקים לחרב שקורעת בכח גדול כך הוא תפילת צדיקים ויותר מחרב כי הגזירה שגזור הקב"ה נמשלה לחרב ותפילת הצדיקים מבטלת וקורעת הגזירה מכ"ש שהיא נמשלת לחרב ומה שהוצרך יעקב לתפילה שאם לא היתה התפילה לא היה מגיע אל מדרגת הבכורה ומצד התפילה הגיע יעקב אל המדרגה העליונה ועשו נחרתק ולפיכך קרא את עשו אמורי.

(מהר"ל חידושי אגדות)

ב. "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" (בראשית מ"ט) היא חכמתי ותפילתי.

(רש"י בראשית מ"ט)

ג. "וואני נתתי לך שכס אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" (בראשית מ"ט) וכי בחרבו ובקשתו לקח והלא כבר נאמר "כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושעני" (תהילים מ"ד) אלא חרבי זו תפלה, קשתי זו בקשה.

(בבא בתרא קכ"ג א')

ד. כינה הכתוב התפלה והבקשה בחרב וקשת, כי התפלה תועיל ליעקב במקום ברכת החרב "על חרבך תחיה" שניתנה לעשיו וכשיו "הקול קול יעקב", וגו', והבקשה תועיל לו במקום ברכת הקשת שניתנה לישמעאל "ויהי רובה קשתו".

(מהרשי"א ב"ב קכ"ז)

ה. חרבי זו תפלה קשתי זו בקשה. שהתפלל יעקב וזכה לקנות חבירה מעשו בתפלתו, כי התפלה והבקשה הם חרבים וקשתם של צדיקים כאומרו "ירוממות אל בגרונום וחרב פפיות בידם" ואע"פ שתבכירה לקחה בלחם ונזיד עדשים לא היה זה אלא לסתום פי עשיו אבל עיקרה מה שהסכים הי' בזה.

(יפ"ת)

ו. הצדיקים קלוסו ערב לפני ביותר שנאמר "כי קולך ערב ומראך נאווה" (שיר השירים ב') וכתוב "יערב עלינו שוחיו" (תהילים קי"ד) לכך נאמר "ירוממות אל בגרונום" אמר הקב"ה אתם מרוממין אותי ואני עושה מלחמה בעדכם כדי להצילכם מן הגליות ומן השעבוד, וכן אמר הכתוב פיהם של ישראל הוא חרבם שנאמר "וחרב פפיות בידם".

(שוח"ט תהלים קמ"ט)

ז. מה עשה הקב"ה באותה שעה הכריז בכל שער ושער של רקיע ורקיע בכל בי"ד ובי"ד שלא יקבלו תפלתו של משה ולא יעלו אותה לפניו שנחתם עליו גזר דין, אותו מלאך שממונה על ההכרזה אכזריאל שמו באותה שעה קרא הקב"ה בבהלה ואמר לחם למחיה רזו בבהלה ועלו כל שערי רקיע ורקיע שגבר קול התפלה כלפי מעלה וביקשו לעלות הרקיע מפני קול תפלתו של משה שהיתה תפלתו דומה לחרב שהוא קורע וחותך ואינו מעכב שהיתה תפלתו מעין שם המפורש. שלמה מן זוגאל רב וסופר של בני מרום.

(דב"ר י"א ו')

[כט] נמשלה תפלת הצדיקים לאילה.

א. אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר: למה נמשלו תפלתו של צדיקים לאילה לומר לך מה אילה זו כל זמן שמגדלת קרינה מפצילות אף צדיקים כל זמן שמרבין בתפלה תפלתן נשמעת.

(יומא כ"ט א')

פירוש מוספת כח וגבורה אף תפלתו של צדיקים וכו', ואילה נקבה לאו דוקא, דהא נקבה אין לה קרנים, אלא מין אילה קאמר, ומפני כנסת ישראל,

(ריטב"א שם)

[ל] נמשלה התפלה לקטורת.

א. ד"א "מלאה קטורת" שבאותו זמן היה ראובן בעל תשובה לובש שק ומתענה ומתפלל לפני הקב"ה שימחול לו על עון מעשה בלחה והתפלה משולה לקטורת ממדית "יתכון תפלתו קטורת לפניך" וגו', הוי מלאה קטורת. (במ"ר י"ג י"ז)

ב. אמר דוד כשהיה בית המקדש קיים היינו מקטירים לפניך קטורת עשיו תכנס תפילתו.

(שוח"ט תהלים קמ"א)

[לא] נמשלה התפלה למקוה.

א. רבי חלבו שאל את רבי שמואל בר נחמן אמר לו מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהו דין דכתיב "סכותה בענן מעבור תפלה" אמר לו נמשלה תפלה כמקוה ונמשלה תשובה כים מה מקוה זו פעמים פתוחה פעמים נעולה כך שערי תפלה פעמים נעולים פעמים פתוחין.

(אכ"ר ו')

[לב] יש בכח תפלת הצדיק לשנות את הטבע.

א. וכן אמר אליפו לאיוב ותגור אומר וגו' (איוב כ"ב) שיראה שזה דבר מוסכם מהנביאים ומהמדברים ברוח הקודש כאלפי, שהטבע משתנה על פי הצדיקים, כפי זה שירצו... שהטבע הוא נכנע ומשועבד למקומי מצות התורה... עובד השם יתברך השומר מצוותיו אינו משועבד לדברים הטבעיים, אבל כל הדברים הטבעיים משועבדים אליו... השי"ת משנה הטבע לעושי רצונו.

(העקרים מאמר ד' כ"ב מ"א)

ב. יש בכח החסידים בהדבק נפשם בשרשם, להתעלות על כל מעשה התחתונים ולשנות הטבעיים, מפני שהם מתעלים למעלה ומי שהוא בהעליון פועל בתחתון.

(הכתוב חולין פ"א בשם הרשב"א)

ג. שינוי הטבע על ידי תפילת הצדיקים הוטבע בכל כוחות הטבע מראשית יצירתם מבוראם להשתנות כחפץ הצדיקים.

(עקידת יצחק שער ט"ו)

נסים לבדו ואינו נמלך בפמליא של מעלה כן הצדיק יש לו בזה ממשה שעושה נס מבלי המלכה והוא ית' מסכים על ידו, ובוה יש לו יתר שאת ומעלה לצדיק על המלאכים, כי הם אינם יכולים לעשות דבר נס כי אם בצווי וברשות. והצדיק יש לו כח וממשלה בתוקף צדקתו להשגן על אלקיו שיסכים על ידו.

(המבייט שער היסודות כ"ב)

ז. הקב"ה מבטל גזירתו מפני גזירתו של צדיק ואין הקב"ה מבטל גזירתו של צדיק מפני גזירתו של צדיק חברו.

(ירושלמי תענית ג' י')

ח. צדיקים הופכין מדת הדין למדת רחמים.

(בי"ד ל"ג ד')

ט. תפלתו של צדיקים מהפכת דעתו של הקב"ה ממדת אכזריות למדת רחמנות.

(סוכה י"ד א')

י. תנו רבנן מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל "ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור" (איוב כ"ב) ותגזר אומר אתה גורת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרו מלמעלה,

(תענית כ"ג א')

יא. "שומר מצוה לא ידע דבר רע" (קהלת ח') אמר ר' אסי ואיתמא ר' חנינא: אפילו הקב"ה גוזר גזירה הוא מבטלה, שנאמר "כאשר דבר מלך בשלטון ומי יאמר לו מה תעשה" וסמך ליה "שומר מצוה לא ידע דבר רע".

(שבת ס"ג א')

יב. האל יתברך מקיים את דבר עבדו ועושה הנס שגזר הצדיק שיעשה, כדי למלאות רצונו, כמו שהוא מקיים בכל ימיו דברי האל יתברך ומצוותיו שומר... אין מספר לגדרי הנסים הפרטיים, וכן לנסים שנעשו אחר כך מאנשי כנסת הגדולה עד עתה לכל החסידים ואנשי מעשה. אין מספר להם אפילו לנגלים וכל שכן נסתרים.

(בית אלוקים להמבייט שער היסודות כ"ב)

יג. ודבריהם הקדושים נשמעין בשמים כמשאחז"ל צדיק גוזר והקב"ה מקיים (מועד קטן ט"ז) ואמנם חז"ל הקפידו שלא להתפלל על שינוי הטבע ומעשה נסים כמבואר בתענית (כד) ומי"מ על דרך יוצא מן הכלל אשכחך כמה פעמים שעשו בגדר צדיק גוזר או בתפילות דברים נוראים מאד (בשביל איזה הכרח שהיה להם) (חולין ז').

(הני ויחלה חידו')

[לג] צדיק מבטל גזירות ה'.

א. "אמר אלוקי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי צדיק מושל יראת אלוקים" (שמואל ב' כ"ג) מאי קאמר א"ר אבהו ה"ק: אמר אלוקי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי צדיק שאני גוזר גזרה ומבטלה.

(מועד קטן ט"ז ב')

ב. צדיק הוא המושל בלגזאת אלוקים הוא מושל בדברו כי מבטל בתחינתו גזירות של הקב"ה הרעות מלבוא על עמו ישראל.

(רבינו חננאל שם)

ג. תנו רבנן מה שלחו אנשי לשכת הגזית לחוני המעגל "ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור" (איוב כ"ב) "ותגזר אומר" אתה גורת מלמטה והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרו מלמעלה "ועל דרכיך נגה אור" דור שהיה אפל הארת בתפלתך.

(תענית כ"ג א')

ד. שומר המצוה הוא למעלה מטבע המציאות ואינו משועבד לגלגל וכוונותיו, וזהו שאמרו חז"ל אני מושל באדם. ומי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה והוא מבטלה כלומר שלא שעבדתיו לטבע המציאות.

(דרשות הר"ן דרוש שלישי)

ה. הצדיק נקרא מבטל גזירות על שם שכל גזירות קשות מבטלים בתפלתו, וכן בכל דור ודור צדיקים שבחס, מתפללים על כל צרה ומבטלים אותה ולזה אין צריך ראייה, דלמפורסמות אין צריך ראייה, ואם גזר הקב"ה מיתה לאדם מהפך הגזירה ממיתה לחיים ועל ידי תורתו וכשרון מעשיו ותקונו, מועד מלבא בעולם דבר וחרב ורעב וכל מיני רעות המבטלים העולם ונועל בפני הפרענות שלא יבוא... גם יכולת בידו לפדות נפשות מגיהנום.

(שבט מוסר ל"ט)

ו. ולפעמים נעשה הנס על ידי הצדיק בלי נטילת רשות מאתו ית', כי הוא בטוח בו ית' שיסכים על ידו וצדיק ונושע הוא, כמו פתיחת פי הארץ על ידי משה ועמידת השמש ליהושע וזולתם, כי לא נצטוו ולא הורו על זה מקודם כמו בעשר מכות וקריעת ים סוף שנצטוו בהם משה קודם עשותם אלא בלא צווי ורשות הם בטוחים בו ית' שיעשה הנס על ידיהם, וזה הוא שאמרו על מה שכתוב "צור ישראל מושל באדם צדיק מושל ביראת אלוקים", הצדיקים כביכול מושלים במה שהקב"ה מושל, הקב"ה פוקד עקרות ומחיה מתים ורופא חולים ואלישע פוקד עקרה, כעת חיה את חובקת בן, והחיה בן השונמית, וריפא צרעת נעמן וכיו. הרי אתה רואה שלא הזכירו הניסים שנעשים על פי האל יתברך אלא הניסים שעושה הנביא מדעתו. ואמרו מושל במה שהקב"ה מושל כלומר כי כמו שהוא עושה

יד. כל העוסקין במצות פיהם פתוח בתפלה לפני המקום שנאמר "ותגזר אומר ויקם לד'".

(תוספתא מעשר שני ה' י"ד)

טו. אתה מוצא בשעה שהיו ישראל במדבר וסרחו במעשיהם ועשו עגל קצף הקדוש ברוך הוא על ישראל ואמר למשה "הרף ממך ואשמדס" (דברים ט) כמה צדיקים היו באותו הדור וכמה חסידים משה ואהרן ויהושע אלדד ומידד ושבעים זקנים ושאר חכמים ותלמידים ולא עשה בשבילם ולא ביטל הגזירה אלא בשביל משה.

(סוטה י"ד)

[לד] צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

א. מה המסמר הזה הנטוע בדלת הוא מקיים הדפן, כך כשהצדיקים גוזרים, הקב"ה מקיים דבריהם. תדע לך מיעקב.

(במד"ר י"ד ט"ז ד')

[לה] בזכות תפלת הצדיק הקב"ה מחיה מתים.

א. רבה ורבי זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי איבסום נשפנו קם רבה שחטיה לרבי זירא למחר בעי רחמי ואחייה.

(מגילה ז' ב')

ב. רבי חנניה בן חכנאי הוה קאזיל לבי רב בשילה על הלוליה נסוף ימי חספיו דריש בן יוחאי א"ל איעכב לי עד שאיתי בחדך ממך לי עד שכלו ימי חספיו ואלן פמן לי לא איעכבא ליה אזל יתיב תריסרי שני בבי רב עד דאתי אישתנו שבלי דמתא שנתו נפיו מדיס מדס ומספמו כה מנחמיו ולא ידע למיזל לביתיה אזל יתיב אגודא דנהרא שמע לההיא רביתא נפיה דהוה קרו לה בת חכנאי בת חכנאי מלי קולתך ותא ניזיל אמר ש"מ האי רביתא דידן אזל בתרה הוה יתיבא דביתחו קא נחלה קמחא דל עינה חזיתיה סוי לבה ולא נה לאחיה נפיה נלגה פמלוט שוה נפלה פרח רוחה אמר לפניו רשבי"ע ענייה זו זה שכרה בעא רחמי עליה וחייה.

(כתובות ס"ב ב')

ג. גזר רבי תעניתא אחתניהו לר' חייא ובניו אמר משיב הרוח ונשבא זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא כי מטא למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיעא מאן גלי רזיא בעלמא אמרי אליהו, אתניהו לאליהו מחיניהו שתין פולסי דנורא אתא אידמי לחו כדנבא דנורא על בנייהו וטרדיניהו.

(רעא מציעא פ"ה ב')

ד. ויאמר אליה תני לי את בך ויקחתו מחיקה ויעלהו אל העליה וגוי "יתמדד על הילד שלש פעמים ויקרא אל ה' וגוי "וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד על קרבו ויחיי".

(מלכים א' י"ז)

ה. "ויבא אלישע הביתא והנה הנער מת משכב על מטתו" "ויבא ויסגור הדלת בעד שניהם ויתפלל אל ה' וכו' "ויפתח הנער את עיניו".

(מלכים ב' ד')

ו. "ותצחק שרה בקרבה" וגוי ותצחק שרה שחשבה שהיה דבר המלאך ברכת נביא בלבד כענין אלישע לא נבואה ושליחות האל ית', וחשבה שלא יושג זה בזקנים בברכת שום נביא כי אמנם להשיב הבחורות אחר הזקנה הרי הוא כתחית המתים שלא תהיה זולתי במצות האל פרטית או בתפלה משותפת חן מאתו.

(ספרנו בראשית י"ח)

ז. רבי יוחנן גברא סבא הוה ומסרחי גביניה נסת פניו גזולס ומספן פניו אמר להו דלו לי עיני ואחזייה דלו ליה במכחלתא דכספא חזא דפרטיה שפוחתיה מקריש שפמו על ידי מפה סבר אחיך קמחיך ביה חלש דעתיה ונה נפשיה למחר אמר לחו רבי יוחנן לרבנן חזיתו לבבלאה היכי עביד אמרו ליה דרכיה הכי על לגבי מערתה חזא דהוה הדרא ליה עכנא נספ מזל פשה פלגל ותקוף לם פי חספיה ונתון וספ למוך פיו ואלן יסל ליכנס א"ל עכנא עכנא פתח פומיך דחסיס פספין לספין ועפן מספן פמה פמה ליכנס הרב אצל תלמיד ולא פתח יכנס חבר אצל חבר ולא פתח יכנס תלמיד אצל הרב פתח ליה בעא רחמי ואוקמיה א"ל אי הנה ידענא דדרכיה דמר הכי לא חלשא דעתה.

(בבא קמא ק"ז א')

ח. א"ל אנטונינוס לרבי וכו' ה"ל ההיא נקרתא משנה לשון "קריש לארי" (שמות ל"ג) דהוה עיילא מביתיה לבית רבי ללמוד משה כל יומא הוה מיתי תרי עבדי חד קטליה אבבא דבי רבי וחד קטליה אבבא דביתיה א"ל בעידנא דאתניה לא נשכח גבר קמך יומא חד אשכחיה לר' חנינא בר חמא דהוה יתיב אמר לא אמינא לך בעידנא דאתניה לא נשכח גבר קמך א"ל לית דין בר איש א"ל אימא ליה להוהו עבדא דגוי אבבא דקאום וליתא אזל ר' חנינא בר חמא אשכחיה דהוה קטיל אמר היכי אעבוד אי איזיל ואימא ליה דקטיל אין משיבין על הקלקלה אשכחיה ואזיל קא מזלזלינן במלכותא בעא רחמי עליה ואחייה ושדריה אמר ידענא זוטא דאית בכו מחיה מתים מיהו בעידנא דאתניה לא נשכח איניש קמך.

(עבודה זרה י' ב')

א. צוה הקב"ה לנח שיעשה לו תיבה... הודיע אותו כי הוא יתי עתיד להביא מבול לעולם "לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים" (בראשית ו' י"ז) וכאן הבן שואל כיין שהיה נח צדיק תמים כמו שהעיד עליו הכתוב והוא המוצא חן בעיני הש"י, למה לא היה מתפלל על בני דורו ויחזירם למוטב, כמו שמצינו באברהם אבינו כי מיד שהודיעו הקב"ה פורענות של סדום שהיו רשעים גמורים התפלל עליהם כמה פעמים לבלתי השחיתם. הוא שאמר "הנה נא הואלתי לדבר אל אדני" (בראשית י"ח כ"ז) ואמר עוד, אל יחר לאדני, כן היה מנהג הראשונים והנביאים שהיו גשמים אל ה' להתפלל לפניו על בני דורם, וכן ראוי לכל פרנס הדור להתפלל על הדור.

ותשובת הדבר: כי מה שחזל נח הצדיק להתפלל בעצם לא במרד ולא במלך, אך מתוך שהיה יודע שקיום העולם בעשרה, וכענין שדרשו רז"ל בעשרה מאמרות נברא העולם, ואילו היה בבני הדור עשרה אנשים צדיקים לא היה מבזא עליהם המבול, כי העולם היה מתקיים בשבילם, אבל באי התיבה לא היו כי אם שמונה, נח ואשתו ושלושת בניו ושלושת נשי בניו, ולפי שלא נשלמו לעשרה לא היו ראויים שינצל הדור בשבילם, ודי שיציל נח שהיה עשירי (לאדם הראשון) את נפשו ונפשות ביתו, וזה שתמצא בתפלתו (אברהם) כיין שהזכיר עשרה ואמר "לא אשחית בעבור העשרה" מיד אמר "וילך ה'" לפי שגלוי וידוע לפניו שלא היו שם ערה, ואברהם לא היה ראוי להתחנן בתפלתו לבקש מלפניו על בני הדור בפרות מעשרה, ולפיכך נאבדו מן העולם, והוא הענין בעצמו בנח שלא היה ראוי להתפלל עליהם כיין שלא היו שם עשרה, ועוד כי בכאן נתן להם זמן ארוך שיחזרו בתשובה, והם קיי"כ שנים, ויתברך שמו של הרחמן שלא ענש אלא אם כן הזהיר.

(רבינו בחיי בראשית ו' י"ז)

ב.

אבל יש לשאול ולתמוה תימה גדול בענין פרשת זאת על שני דברים: האחד, משה שהיה רועה נאמן שהתפלל על ישראל כמה פעמים על כמה עבירות שעשו, כענין מעשה העגל וחטא המרגלים וזולתם, איך לא התפלל עליהם בכאן ואיך לא היה מחזירן למוטב, והרי התשובה עולה על הכל, ואין לך עבירה בכל התורה כלה חמורה שבחומרות שלא תהא לה תקנה בתשובה. והלא ימינו פשוטה לקבל שבים ואפילו אל המורדים והפושעים בו, ואם היו מסופקים בדברי משה והיתה מחשבתם בו שהיה מחלק מנוי המעלות והשררות כרצונו, ולא מאת ה' יתעלה היתה לו, היה אפשר למשה לתת להם אות שיאמינו בדבריו כי פקחים וחכמים גדולים היו, ומתוך האות ההוא היה מתברר אצלם כי אהרן הוא הקדוש שנבחר למעלת הכהונה. והוא הדין שיאמינו בשאר מנוי המעלות שחל נאמר לו מפי הגבורה ואין משה בודא אותה מלבו: ועוד אם חטאו ומרדו בה' ובמשה עבדו והם המסבבים לעצמן כל העונש הזה מה חטאו הקטנים המוטלים בעריסה שהיו בכלל העונש הזה, כענין שכתוב: "נשיהם ובניהם וטפם" (במדבר ט"ז כ"ז) והטף מתי חטאו, והשם צדיק לא יעשה עולה.

ואמנם אם בקשנו להלום פרשה זו בדרך הפשט יקשה עליו כל זאת, אבל אי אפשר להולמה כי אם בדרך הקבלה (רצונו לומר סוד הגלגול המקובל אצלנו) הנאמנה, והנני רומז רמזים שמענה אותה דע לך, תמצא בדור הפלגה "חבה נבנה לו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם" (בראשית י"א ד') וכתוב בהם זה "החלם לעשות" ותמצא באנשי סדום "ואנשי העיר אנשי סדום נסבו על הבית" (בראשית י"ט ב') ובאר הכתוב כי אנשי העיר והמגדל הם אנשי סדום ואמר עליהם "ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסטורים" (שם י"א) ותמצא באנשי סדום ואנשי העיר, ובפרשה זו בעדת קרח "ויקומו לפי משה" (היה ראוי לומר "על משה" אבל רמז כי היו לפני משה (כבר היו בעולם קודם משה) ומפני זה קראם אנשי שם ותרגום אונקלוס ויקח ואתפליג רמז על דור הפלגה, והזכיר בכאן עונשם, "העניי האנשים החם תנקר", (שם י"ד) כמי שמפחיד חברו במכה שכבר באה לו, ומשל למה הדבר דומה, לאב רחמן שהיה לו בן כסיל ואינו נוהג כשורה, בתחלה גער בו, שניה מכה ומיסר, שלישית מתאש ממנו ומשלחו ביד פשעו, כן דור הפלגה שכתוב בהם: "וזה החלם לעשות, מה עשה, הפיצם, ואנשי סדום הכם בסטורים ועדת קרח נאבדו מן העולם כי היו ראויין שיעקרו מן העולם והנה כוונת הש"י שהוא עושה חסד לאלפים היתה בסלה בהם. ומעתה תתבאר לך הפרשה באר היטב ונסתלקה הקושיא לגמרי ממה שלא התפלל משה עליהם, וממה שחל העונש גם בטף והבן זה.

(רבינו בחיי במדבר ט"ז כ"ט)

בין המצרים (ב)

אחר חורבן בית המקדש עברה השכינה הק'
לשכון אצל הצדיקים

הרב אשר לוסט־גמץ

ידוע מפי ספרים וסופרים, שמטרת בנין המקדש היתה, כדי להאיר עיני המתאספ קירבת ה' - ולחונן דעת להמתעקק בעיני העובד השלימה, ולהאפשר לכל מבקש ה' להתעלות ולהתקרב אליו וכו'. וכן לזה שנסכל חיי באיזה חטא, היה באפשרותו לשוב בתשובה שלימה, ולהתצרות לפני הבורא ביה. ובימים אלו אנו מתאבלים וקוננים על החורבן הנורא שהיה על שכונת חק' - ועל חילול שמו הגדול, ועל ההפסד הגדול שהיה לנו בשפירת פני אלקינו. אנו מתנחמים במקצת שזכינו שגם בגלות המר הזה, משכין חקב'ה שכינתו חק' אצל הצדיקים, ועיי' שאנו חוסים בצלם ודבקים בהם, אנו זוכים להתעבד בשכינת ה' במאמרנו זה נבאר בעזרי עיני זה, ומעלת וחשיבות ימים אלו.

השראת השכינה כיום אצל הצדיקים

כמה עליו להודות להשי"ת, על החסד הגדול שעשה עמו, ושאילו שבעוונות הרבים חרב בית המקדש, עברה השכינה חק; לשכון אצל הצדיקים. והיה כל מבקש, עליו להסתופף בצלם, וחס שפיעו עליו דעת קדושה - ויורו לו דרך המלך, העולה בית אל. וכן ללמוד לתועים בנה - הדרך והאופן בעשיית התשובה שלימה. וחס יפתח מוחו ולבו וירגיש נועם, ע"י השמירת השכינה הגדולה המוחלט בקרבם. וזה כל שו"ן קדש של הרה"ק חר"י אלימלך מליזענסק זי"ע, כמבואר בספרו נועם אלימלך (פ' תורע), וז"ל: כי בזמן המקדש היה השמירת השכינה במלך המקדש. ודעתו: שגם בגלותו חמ"ט, נאמרה להם למקדש מעט" - היינו שמשמרה שכינתו על הצדיק.

מה ימו פעמיך בנעלים

ומה נעמו הדברים שאמר הרה"ק המגיד הגדול רבי נחום מנחם מנשה שרנבוץ ז"ל לחסידים המקדשים אלו, שבאו להתפונק בנצלו והכלו אוצרו ברבליים, וקרא עליהם המקדש: "מה יפן עמך עמך בעלנים" (שיר השירים ז, ב). פירוש בעת שהיה בית המקדש קיים, היה כונת המקרא: אל התחללים לבית המקדש יקיים מצות עליה לרגל, ועשיו זה טוב על הממתותם ואלגליהם אל הצדיקים. ומירש עוד: בעלנים - כי כל הפסיעות יעולים אשר השי"ת. ושארית ישראל להרחיק מווילענדקן זמיע וקוטים נצל החתקשות).

מתקן פגם הרגלים

ואמר הרה"ק הנ"ל (שם): הטובה הגדולה שיש לאלו
 האדם אל צדיק, הדרך, ממוזים בדבריו חזיל בענין עליה
 ורגל. וזכרנו (ר"ה טז, ב): "חייב אדם לחקל פניו
 רגל". ובדרך מה הפירוש הוא: כשהוא חזיל נחתים - שפס
 בבחינת רגל, היינו בענין קדושת יוסף הצדיק. התיקון לזה
 הוא: לחקל פניו רב, היינו פני הצדיק, ורק בראייתו - אף
 לא שמע ממנו דבר תורה, כבר יכול להתקנות. ואז - שפס
 ורגל, מה שפס בבחינת רגלים, נחתק.

השראת השכינה הגדולה ביותר

ועד היכן חזברים מנגיעים, וגודל המדרגה של השרות
שכינה אצל הצדיקים, אנו רואים בדבריו הק' של המקובל
אלקי אלה יוסף י' גיטלטייא"ע בספרו הנורא "שערי
אורח", האומר, שבמדה מסוימת השרות השכינה אצל
צדיקים, עוד במדרגה יותר גדולה, ממדרגת השרות השכינה
היהיה בבית המקדש. ומבאר: שיש ג' בחינות בחנהגת הקסם
הזה העולם, בחינה אחת: ההנהגה כלפי אומות העולם, שם
נבואה י' מופיע כביכול, מלוכב בכל גדויו ולחלושיו מכסין
ותו. בחינה ב': ההנהגה עם בניו היקרים בני אלה, שאן מנא
לשית: ממנו קצת ממלכושי, וזה היה בזמן. כןן בבית. ובחינה
שלישית: בזמן שהשית' מומתיח' עם הצדיק' ש' שאן הוא מבחין
ל לחלושיו. ולד"ק (שער ה'): עד י' כשחשית' מתראה פני

שערי אורה: השראת השכינה אצל הצדיקים יותר ממה שראה בבית המקדש.

זוהר הק': הצדיקים אנפי דשכינה.

★ ★ ★

דרשות הר"ן: הצדיקים בחינת בית המקדש -
להשפיע קדושה לכל העולם.

★ ★ ★

רבנו בחיי: השכינה שורה אצל הצדיק - כי כח המשלה נמצא אצל השליח.

★ ★ ★

נועם אלימלך: אחר החורבן עברה השכינה הקי אל הצדיקים.

★ ★ ★

מאור עינים: לאחר החורבן - מה יפו פעמך
בנעלים - המכוון אל אלו ההולכים אל הצדיקים.

בארת המים: בית המקדש והצדיק הם הנקודה הפנימית של ישראל.

★ ★ ★

ד' טעמים שאפשר להתקרב בימים אלו אל
השי"ת:

השי"ת:

(א) כשהשכינה בגלות יותר קל להתקרב אליה.
(ב) בימים אלו מתעורר אור גדול - ורק לפנינו הוא מכוסה.

ה לימים נורא

ד) בזמן שהמלך בצער אפשר יותר לשמח אותו בשירות ותשבחות.

והנבואה, עד שבאמצעות יושפע השפע ההוא, על המוכנים לכל בני דורם לבד, עד אם לא ישתתפו ממהם, אבל מזה המצאם בדורים - שהם עצמם כמו המקדש המקודש. והרמב"ם כתב בסוף סדר וזיה עקב: ויתכן באנשי זאת המעלה - שהם תהיה נפשם גם בחייהם בצדור החיים, כי הם בעצמם משמעות לשכינה, כפי שרמזו בעל פה הכוזרי, וי"ח. ואפשר שמתוכן גם לזה. ולפיכך בהמצאם לבניאיהם והחסידים בדורות, יהיה השפע שופע עליהם, ובאמצעותם אפשר שיחיה שופע על כל המוכנים מבני דורם, וכל שכן לאותם שהם מקדשים אליהם ומשתתפים עמהם. וכל בחייהם בלבד, כי גם אחרי מותם - מקומות קברותיהם ראויין בהמצאם השפע שם בעד מה עדידיהם, כי עצמותיהם אשר כבר היו כלים לחלו עליה השפע האלוהי, עדיין באים בהם מן המעלה והעבוד, ושיסיקם לכיווא גבוה. ומפיה אמרו ד"ר (לוטס) ד"ר: שראוי להשתתף על קברי רבדים ולתהפפל שם. כי התפלה במקום חתום תהיה רצויה יותר, לחצות שם וגומר - אשר כל עליהם כבר השפע האלהי, יבין.

מאן פני האדון דא רשב"י

ויסוד הוֹדְבִירִם אֵנוּ רוֹאִים בְּרַבְרִי חֲזִ"ל הֵק', בְּמִסְכַּת בָּבָא
בִּתְרָא (לִד' ע'ה, ה'). וְאִמָּר בְּרִי אִמְרֵי יוֹחֵן: עֲתִידִין צְדִיקִים
שֶׁיִּקְרָאוּן עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקֶּבֶ"ה, כִּי, הֵיכָל שְׂמוֹתָ בְּחֻמְאֵי אֵיר
וְחוֹתָן: ג'. נִקְרָאוּ עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקֶּבֶ"ה, וְאֵלוֹ הֵן: צְדִיקִים וְמוֹשִׁיָּה
יִשְׂרָאֵל. וְיִשְׂרָאֵל מִלְכִּי (בְּכּוֹרִים מ"א ס"ח:ה'). וְהִ' יִשְׂרָאֵל קִדְשֵׁנוּ
אֵי יוֹחֵק בְּרַעֲיוֹן בְּלִעֻז־שִׁנְיָתָא מִדְּרֹתָא קִיִּדְשִׁינוּ. וְכוּלָּהּ לֵד
פ"א ב' ח'." "יִרְאֶה בְּל זִכְרוֹךְ אֶת מִנִּי הָאֵדוֹן הִ"י" (שְׁמוֹת לד'),
וְאֵת אֲנִי הָאֵדוֹן: ד' רַעֲבִי, דְּמָאן דִּיחֵיהּ דְּרֹאֵר מִן דְּכִנְיָא בְּעִי
לְאִתְּרָא קִמְדִּי, עֵיכ.

צדיקים אנפי שכינתא

[illegible]

מהצדיקים נשמע קדושה לכל הדור

וטעם הדבר שגם אחר חורבן בית המקדש, משרה הקב"ה שכינתו אצל הצדיקים, מבאר רבנו נסים ב"ר ראובן גירונדי בספרו "דרשות הר"ן" (דרוש השמיני), שבזמן שביט המקדש היה קיים, ת"ר שהמקום היה ראוי שיחול שם הנבואה, ובאמצעות המקום הזה, היה שפע על כל ישראל. כמו כן נמשך דבר זה בכל הדורות, שלא יטוש ה' עמו, ובכל דור יש צדיקים גדולים, שבאמצעותם יושפע שפע לכל המומנים בדורם, וכל שכן לאותן המבקרים אליהם. וז"ל: **אין ספק שראוי שנאמן שכמו שבזמן שביט המקדש היה, היה המעון ההוא המקדש, מ'קום מוכן לחול שפע הנבואה והחכמה, עד שבאמצעות המקום ההוא, היה שפע על כל ישראל.** כן ראוי שיהיו הנביאים והחסידים, מוכנים לכלל שפע שיש בהם.

ממשנתו הטהורה של רבינו הקדוש בעל "אור לשמים" מאפסא זי"ע

ליום ההילולא כ"ה תמוז (תקפז)

המשכת השפע - דרך האבות

ויאמר פני ילכו והניחותי לך (שמות לז, יד). עוד נראה לי דהנה העיקר להמשיך שפע ממקור עליון מבחינת: אין מול ישראל (שבת קטו, א) דרך אבות העולם (חסד, גבורה, תפארת - אברהם יצחק ויעקב) עד הכנסת ישראל (מלכות). וזהו הפירוש: ויאמר פני ילכו - פנים נקראים האבות הקדושים, אברהם יצחק ויעקב, דהיינו שתמשיך שפע דרך אבות העולם, ותמשיך הארות קדושות לזה העולם. וזה: ילכו - לשון המשכה, והניחותי לך - יהיה נחת רוח בעולם.

פר כי חשא דיה עוד גיל

★ ★ ★

ימי בין המצרים מסוגלים לפרנסה ולתשובה

רבינו מגלה לנו את ייחודם של ימי בין המצרים, בהיות יציאת מצרים בעולם, שהנפש יומים אלו בבחינת שנה הם ימי בין המצרים, כי הימים האלו הם ימים קדושים מאוד אבל הם באתכסאי, ובכל שנה ושנה נתקנו יותר ויותר, והם כיא יום כמנן איהיה כי על ידי תשובה נתקנו, והימים האלו מסוגלים מאוד לתשובה. הגם ששערי תשובה לא ננעלו, ומועיל תמיד לדופקי בתשובה, אבל אותן הכיאי יום שבין המצרים הם מועילים יותר.

וזה פירוש הגמרא: קרקע נקנית בכסף ובגשר ובחוקה (קידושין כב, ב) ומאימתי. הוי חזקה מכי דייש אמצרי (ביק ט, א), כי חשכיה כביכול נקראת קרקע (תקו"ז לט, א). דהיינו מאימתי חשכיה נקנית לאדם, מכי דייש אמצרי, רומז לימי המצרים שם מסוגלים לפרנסה, כי הם כיא יום כמנן איהיה סוד התשובה. ומצפון זהב יאתה (איוב לו, כב) וצניור וברכה של פרנסה הוא שם שדי - שדי בברכותיו (עיי רש"י בראשית כה, ג). והנה השם הקדוש הזה, יש לו ששה צירופים, ואחד מהם הוא דיש, זהו: מכי דיש אמצרי - שממשיך פרנסה ושפע ממי שדי בברכותיו - אמצרי - לימי המצרים שהם מסוגלים לזה.

(ובזה נבוא לבאר הפסוק: איל מוציאם ממצרים) (במדבר כא, כב), ולכן כתוב מוציאם - בלשון רבים, רומז על גי' הבחינות: עולם, שנה נפש, מוציאם ממצרים עיי' התשובה, וזה: איל מוציאם, רומז על: חסד איל (תהלים ג, כ). עולם חסד יבנה, כתועפות ראו לו (במדבר שס, כ). כתועפות לשון הכתוב: וכסף תועפות לך (איוב כב, כה) וכי' וראם הוא לשון גבורה, אף על פי כן: כתועפות - על ידי התשובה זוכה להמשיך משם עושר לכבוד ופרנסתו כפולה לו כי שולחן בצפון (צפון הוא מקור ההשפעות).

פר בלק דיה איל מוציאם וגר

★ ★ ★

גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה

ונת מהודך עליו (במדבר כז, כ), הוד נקרא תשובה שמודה ועוזב, כאשר שמעתי בשם כאדמו"ר מרנא ורננא מהר"א זצלה"ה שפירש: הודו לה' כי טוב (תהלים קו, א) שטוב מאד לחודות לה' - כי לעולם חסדו, ועיי' מביאים חסדים לעולם וגדולה תשובה שמקרבת את הגאולה (יומא פה, ב) וזה: ונתת מהודך עליו, רוצה לומר על משיח צדקינו לעטרו בעטרין קדישין, למען ישמעו כל עדת בני ישראל, שיחיה קיבוץ גלויות כמחרה בימינו אמן.

פר פנחס דיה ונתת מהודך עליו

★ ★ ★

יסורין רח"ל.

וזה פירוש: שלא יאמר אותו צדיק ועבדו וגוי קיים בהם, היינו שדבר זה לבד היה להם לקיים, ואחר כך יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, רק אני מראה אותן, שגם על ידי עושר וכבוד, יוכלו גם כן להאיר נשמותיהם.

וכן שמעתי מכאדמו"ר מוהר"יי מלובלין, כי באותו פעם שנשפע שפע לגוף, נשפע גם כן להנשמה שפע רוחני באותו פעם. פר וישלח דיה וישלח הב

★ ★ ★

נסה עלינו אור פניך ה'

וזהו פירוש הכתוב: ממושבתיכם תביאו להם תנופה (ויקרא כב, יז), דהיינו שתראו לתקן עצמכם עד שרשיכם, ומשם תביאו לעצמכם להם תנופה, שפע פרנסתכם, והשפע שלכם יהיה בהתרוממות, לא כאשר הרשעים כשמשיגים שפע, הם מתגאים בעושרם, רק השפע שלכם יהיה בבהירות עם אור עליון הבא מלמעלה.

כאשר שמעתי מכאדמו"ר מוהר"יי זצלה"ה שכאשר באה שפע לאדם, היא באה עם אור עליון מלמעלה, ואני מצאתי סעד לדבריו, כי אותיות "פרנסה" הם מרומזים בפסוק: נסה' עלינו אורי פניך ה' (תהלים ד, ז).

פר אמור דיה עוד ממושבתיכם

★ ★ ★

השכינה הקדושה מבקשת רחמים שלא יחסר לנו מאומה

והשכינה הקדושה נקראת כביכול שולחן דידן, כאשר האדם במעשיו הטובים, וכוונתו להקימה מעפרא, היא עומדת ומבקשת רחמים על בניה, וכאשר שמעתי פירוש הפסוק מפה קדוש כאדמו"ר הקי מוה"י יעקב יצחק זצלה"ה מלובלין כי לא אוכל לקום מפניך (בראשית לא, לה) שאמרה רחל הרומוות לשכינה, כתיב לוא בוי ובא, כי כתיב: בכל צרתם לו צר (ישעיה סג, ט), כביכול כאשר נחסר חליה מאומה לבני ישראל, נוגע החסרון הזה למעלה, ובשביל זה עומדת השכינה בשבילנו ומבקשת רחמים.

וזה פירוש: כי לו - בשביל בכל צרתם לו צר חיו, אוכל לקום ולבקש מפניך, ויהיה לא בא' ויסיר הצער מבני ישראל.

פח דבר

★ ★ ★

מחוייב להיות לישראל כל טוב

נעשה אדם בצלמינו כדמותנו (בראשית א, כו). אמר זי"ל (זוה"ק ח"א יג, א): בצלמינו - דא עתירא, כדמותנו - דא מסיכא. ותמרה שבעשיה לא נאמר: כדמותנו, אלא: ויעש את האדם בצלמו (שם, פז). ויבאר על פי מה שמעתי מכאדמו"ר הקי מוה"י יעקב יצחק זצלה"ה מלובלין פירוש הגמרא: יאה ענינות לישראל כורדא סומקא לסוסא חיוורא (תניגה ט, ב) ופירש הוא זי"ל דהיינו בעת שמוליצין את הסוס למכור, אזי נותנין את הרסן בחכו, ומקשטין הסוס ליפותו שיקפצו עליו קונים, אבל בעת שעומד בבית, אז מסירין ממנו הרסן, וקושרין אותו באבוס, ונותנים לו תבן ומספוא לאכול.

וזה שדימתה הגמרא העניות לישראל כסוס, דהיינו בעיני כל האומות נהיה נראין כעניים, כדי שלא יקטרגו עליו; אבל בביתנו יהיה לנו כל טוב, כמו במשל של הסוס. וזה מבואר גם כאן, דהיינו בכח מחשבתנו הקדושה כשעלה ברצונו לברוא את האדם כתיב: בצלמינו כדמותנו - דא עתירא ודא מסיכא, אבל בעשיה לא כתיב כי אם בצלמינו, כי מחוייב להיות לישראל כל טוב, והעניות יהיה רק במחשבת כדמיון.

פר בראשית דיה ויאמר אליכם נעשה אדם וגר

★ ★ ★

הרב שלום חיים פרוש

רבינו מאיר הלוי מאפסא זי"ע, תלמידו המובהק של החוזה הקדוש הרבי מלובלין זי"ע, המשיך את דרכו המיוחדת של רבו הגדול לעורר רחמים על ישראל, ולחשפוע להם כל טוב. משנתו הטהורה שזורה בפירושי התורה ובדברי חז"ל הקדושים המיוסדים על תורת המשכת השפע הרב לישראל ברוחניות וגשמיות יחדיו.

צריכים לקיום התורה שתהיה לנו הרחבה גדולה

ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו (שמות ג, ז). פירש רבינו (פרי לך לך ד"ה אמרי נא אחותי), כי אנו צריכים לקיום התורה, שיהיה לנו הרחבה גדולה, הגם שאדם יכול לצמצם עצמו ללמוד תורה מעוני חיו, אבל לקיום התורה מהצורך לשפע טובה, כי יש כמה מצוות שאנו צריכים לפזר מעות עליהם, כמו סוכה ולולב ואתרוג ודומיהן, ועל כן מצינו שהשיית ב"ה נתן לנו מקודם מן לאכול, ואחר כך נתן לנו התורה הקדושה.

ועוד מצינו דאיתא: אין עניות במקום עשירות (שבת קב, ב) דכתיב: בצל החכמה בצל הכסף (קהלת ז, יב) ונובלות חכמה של מעלה, תורה (ביר א, כב), דהיינו שיש קיום והעמדה לתורה מרחוק, על ידי שהשיית ישפיע לנו שפע ופרנסה, ומרחוק נקרא פרנסה, כמו שנאמר: ממרחק תביא לחמה (משלי לא, יז).

ולזה נקרא פרנסה ממרחק, שבא ממקום גבוה ורחוק מבחינת יאין (עיי פרי בראשית ד"ה בזעת אפך תאכל לחם) לדעה, שהשיית ב"ה ישפיע לנו שפע, כדי שיהיה התחברות ודיבקות בין ישראל, ויתאחדו עצמם לעבודתו יתברך שמו. כאשר פירש האדמו"ר מוהר"יי זצלה"ה על הפסוק: ובדעת חדרים ימלאו (משלי כה, ה), דהיינו בשביל דעת, שתהיה התחברות בין ישראל, חדרים ימלאו - ת יהיה להם כל טוב, מה יעשה לו - כי כשיש חיו איהו חסרון להם לישראל, אזי יש גם כן חסרון למעלה באדם עליון כביכול, כי: בכל צרתם לו צר (ישעיה סג, ט). וזהו הפירוש: מה יעשה לו, דהיינו מה שהשיית יתן לנו כל טוב ויושלם חסרונו, וישלם גם החסרון למעלה, לו כביכול.

★ ★ ★

גם ע"י העושר והשפע אפשר לזכך עצמו

יציאת מצרים כתיב: וישאלו איש מאת רעהו (שמות יא, ב). ולכאורה יפלא למה ציוה השיית שיהיה בדרך שאלה, הלא הכל היה של ישראל, כי השיית הפקיר ממונם. אבל בא לרמז על גאולה אחרונה, כמו בגאולה ראשונה היתה הנקמה, כמו כן בגאולה האחרונה שתהיה במחרה בימינו, שיתלכס כביכול בלבושי נקם, יהיה גם כן בדרך שאלה, כי עצמותו יתברך הוא כולו רחמים וגמורים, רק בשביל אחבת ישראל שהם ראשית המחשבת, יתלבש כביכול בלבושי נקם.

ועל פי זה יבואר גם כן פירוש הגמרא (ברכות לג, ב) גדולה נקמה שניתנת בין שתי אותיות שנאמר: א"ל נקמות ה' (תהלים צד, א) כי שני שמות אלו דהיינו א"ל חיויי' מספרין זי"ן, וזהו יהיה לנו נקמה משונאינו, שהשיית ישפיע לנו פרנסה ועושר ועל ידי זה יראו שונאינו ויבושו.

וזה גם כן פירוש הפיוט (כל מקדש) משוך חסדך ליועדך א' ל קטא ונוקס, כי השכר האמיתי של ישראל הוא עין לא ראתה, ולא שייך ביה נקמה, אבל קאי על החסדים הגלויים שיושפעו לנו, ובהו יהיה לנו נקמה מהאומות, וזה א"ל קטא ונוקס וכי'. ובהו פירשנו גם כן הגמרא: שלא יאמר אותו צדיק, ועבדו ועינו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם (ברכות ט, ב), כי אברהם אבינו ע"ה בחר גלות לבנו (ב"ר מר, כא) בכדי שידוככו נשמותיהם, והראה לו השיית שגם על ידי שפע ועושר, יוכל האדם להשיג גם כן הזדככות, כמו על ידי

בשם "עשרה מאמרות" להרמ"ע מפאנו, על מה שאנו אומרים בחג השבועות שהוא יום חמישים לספירת העומר: "זמן מתן תורתנו", שהרי אם נתבונן נראה שלפי החשבון לא ניתנה תורה לישראל רק ביום חמישים ואחד לספירת העומר. הנה כיצד, הנה מבואר בגמרא (שבת פו:) כי יום א' של פסח שבו יצא ישראל ממצרים חל ביום חמישי בשבת. עוד מבואר בגמרא (שם פו:): "דברלי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל".

לפי זה מאחר שיום א' של פסח חל ביום ה' בשבת, נמצא שהתחילו לספור ספירת העומר "ממחרת השבת" שהוא ביום ב' של פסח שחל ביום שישי בשבת, וכאשר נספור משם שבעה שבועות שלמות שהם מ"ט ימים הנה הם נגמרים ביום ה' בשבת, ואם כן מתן תורה שלא היה ביום שישי כי אם ביום השבת הנה הוא ביום חמישים ואחד לעומר, ואין אנו אומרים ביום חמישים לספירת העומר: "זמן מתן תורתנו", בעוד שהתורה ניתנה רק למחרתו "ב"קדושת לוי" (שבועות) מתוך קושיית חמנן אברהם, על פי מה ששינוי בגמרא (שבת פח:) שביום רביעי בשבת אמר הקב"ה למשה (שמות יט:): "וקדשתם היום ומחר וכבדו שמלותם, והיו נכונים ליום השלישי, כי ביום השלישי יד ה' לעיני כל העם על הר סיני", ולפי זה היה ראוי שמתן תורה יהיה ביום שישי בשבת שהוא יום שלישי לפרשה, ואכלי שמש רבינו הוסיף יום אחד מדעתו, והסכים הקב"ה על ידו לתת התורה לישראל רק ביום השבת.

לפי זה אומר ה"קדושת לוי", כי הן אמת שמש רבינו הוסיף יום אחד מדעתו, ולא ניתנה תורה רק ביום חמישים ואחד לספירה, אולם דבר ה' שאמר: "והיו נכונים ליום השלישי, כי ביום השלישי יד ה' לעיני כל העם על הר סיני" קיים לעד, ולכן יום זה שהוא יום חמישים לספירה שבו רצה הקב"ה למסור התורה לישראל, וגם לישראל היו מוכנים לקבל התורה ופסקה זוהמתם, הנה יום זה נשאר לעד שבו מתגלה בכל שנה ושנה האור הגדול של מתן תורה, ולכן אנו אומרים בו: "זמן מתן תורתנו", כי לדורות עולם בכל שנה ושנה מתגלה ביום זה האור הגדול של מתן תורה.

"יד ה' לעיני כל העם" בעולם שנקרא "כל ישראל"

אמנם דברי ה"קדושת לוי" צריכים תוספת ביאור, כי הן אמת שהקב"ה רצה לתת את התורה לישראל ביום שישי שהוא יום נ' לספירת העומר, וגם נראה היה מוכנים לקבל אז את התורה ופסקה זוהמתם, אבל מכיון שלמעשה אחרי שהוסיף משה יום אחד מדעתו, לא קיבלו ישראל את התורה ביום נ' אלא ביום נ"א לספירה, אם כן הנה ראה הקב"ה לגלות את האור של מתן תורה בכל שנה, דוקא ביום נ' לספירה שמתחלה עלה ברצונו יתברך שמו לתת בו את התורה לישראל!

אך לפי דברי ה"נועם אלימלך" יתבאר הכל בטוב טעם ודעת, כי דבר ה' שביקש לתת את התורה לישראל ביום השלישי שהוא יום נ' לספירה יקום לעולם, כי באמת ביום השלישי קיים הקב"ה את דברו ונתן את התורה לישראל, אלא שניתנה זו לא היה למטה לענף הנשמות שנתלבשו בתוך הגופים של כלל ישראל, כי אם לשורש הנשמות של כלל ישראל למעלה בשמים שירדו יחד עם הקב"ה על הר סיני, כי אם לא היה הקב"ה ונתן תחילה את התורה לשורש הנשמות בשמים, לא היו ענפי הנשמות של ישראל למטה בארץ מסוגלים לקבל את התורה.

זהו שאמר הקב"ה: "והיו נכונים ליום השלישי כי ביום השלישי יד ה' לעיני כל העם על הר סיני", הנה דקדק הקב"ה לומר שירד לעני: "כל העם", והיינו לשורש נשמות ישראל בעולם שנקרא "כל ישראל" דברי ה"נועם אלימלך" כי כל הנשמות כלולות הם יחד. לכן ביום זה לא נשמת בפועל קול ה' למטה בארץ, כי ביום זה ניתנה התורה רק לשורש נשמות ישראל בשמים.

אולם משה רבינו שהשיג בדעתו הגדולה שצריך לתת את התורה גם בפועל ממש לענפי נשמות ישראל למטה בארץ, לכן הוסיף יום אחד מדעתו כדי שיתן הקב"ה למחרת את התורה בפועל ממש בקולות וברקים לענפי הנשמות של כלל ישראל בארץ. אבל כפי האמור שני הימים של מתן תורה צריכים זה לזה, כי רק אחרי שהקב"ה נתן את התורה לשורש נשמות ישראל למעלה, היו יכולים ענפי נשמות ישראל למטה לקבל את התורה.

הנה כי כן מבואר היטב מה שאנו אומרים בחג השבועות שהוא יום חמישים לספירת העומר, שבו נתן הקב"ה את התורה לשורש נשמות ישראל בשמים, הנה ביום זה אנו אומרים: "זמן מתן תורתנו", כי עיקר שמחתנו הוא על היום שהקב"ה מסר את התורה לשורש נשמתו, שרק בכך זה היינו מסוגלים אחר כך לקבל את התורה בפועל למחרתו.

הנה כי כן מבואר היטב מה שאנו אומרים בחג השבועות שהוא יום חמישים לספירת העומר, שבו נתן הקב"ה את התורה לשורש נשמות ישראל בשמים, הנה ביום זה אנו אומרים: "זמן מתן תורתנו", כי עיקר שמחתנו הוא על היום שהקב"ה מסר את התורה לשורש נשמתו, שרק בכך זה היינו מסוגלים אחר כך לקבל את התורה בפועל למחרתו.

הקב"ה מסר לשורש הנשמות צירופי אותיות התורה כשרשם

נמצינו למדים מכל זה יסוד חדש בענין מתן תורה, שהקב"ה נתן את התורה בחסותו ביום השלישי לפרשה: "לעיני כל העם" - שהם שורש נשמות ישראל בעולם שנקרא "כל ישראל", אלא שמשם רבינו הוסיף יום אחד מדעתו, כדי שיתנתן התורה בפועל לענפי הנשמות למטה ביום השבת.

ונראה לבאר ענין זה ביתר שאת, על פי מה ששינוי בגמרא (שבת פח:) כי בשעה שעלה משה למרום לקבל את התורה, השתוקקו המלאכים לקבל את התורה באמרים: "יחנה החדך על השמים", ותמחו ב"איהל יעקב" להמגיד מדובנא זייע ויחיתם סופי" (פרי יתרו), הלא בודאי שגם המלאכים השכילו לדעת כי רוב מצוות התורה שהם מצוות מעשיות לא שייך כלל אצלם, ואם כן איך נתאו לקבל את התורה?

והיננו דבירי קדשם, על פי המבואר במדרש (ב"ר כו:): "שני אלפים שנה קדמה התורה לברייתו של עולם, הלא הוא דכתיב (משלי ח) ואהיה אצלו אמונה ואהיה ששע-עים יום יום, ויומו של הקב"ה אלף שנים, דכתיב (תהלים צד) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול". ולכאורה יפלא, איך נכתב אז בתורה להסיפורים הקדושים מבריתא עולם, אדם וחוה, נח ודור המבול, האבות הקדושים ושאר דברים מבראשית עד לעני כל ישראל, הלא עדיין לא נתהוו כל אלו הדברים?

אך הביאור בזה, כי התורה הקדושה בשרשה למעלה בשמים לא היתה כתובה בצירופי אותיות כפי שהם לפנינו, אלא היתה כתובה בצירופי אותיות אחרים יותר נשגבים שאינם מושגים לאנשים קרובי חומר, אך מכיון שרצה הקב"ה לתת את התורה הקדושה דוקא לישראל, לכן בכל עת ובכל זמן שנתהוו איזה ענין בעולם, אז נצטרפו אלו האותיות ונתהוו צירופי תיבות ואותיות כפי שהוא לפנינו.

הנה כי כן מבואר היטב ענין השתקפות המלאכים לקבל את התורה, הלא לא ביקשו לקבל את התורה לפי צירופי אותיות שלפנינו שיש בהם מצוות מעשיות שלא שייך אצלם,

אלא באותם צירופים הרוחניים כפי שהתורה היתה למעלה בגבהי מרומים, לפני שירדה למטה להתלבש בצירופים שכוללים מצוות מעשיות. וזהו שאמר: "יחנה החדך על השמים" - "החדך" דייקא שהוא החדך והחדר של התורה בצירופים הרוחניים, תנה אותה למלאכי מעלה שהם יצורים רוחניים ולא לקרובי חומר בשר ודם.

על כך השיב משה רבינו: "רבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה". כלומר הן אמת שמלאכי מעלה יכולים להשיג יותר טוב את הצירופים של מעלה, אבל "תורה שאתה נותן לי" - באותם הצירופים של מצוות מעשיות, הנה זה שייך רק אצל בשר ודם, וזהו עיקר כבוד ה' שגם קרובי חומר בשר ודם יתגברו על יצרם הרע לעבוד את ה', אבל המלאכים שאין בהם גשמיות ואין להם יצר הרע הנה אין כבודו יתברך שמו מתגלה כל כך עכ"ה"ק.

"זה הדבר אשר צוה ה', לפי צירופי אותיות התורה שלפני הקב"ה שהם בבחינת: "זה הדבר" בלי שום שינוי"

★ ★ ★

"כזה אצל ה', לפי צירופי אותיות התורה שנשנתו בירדם לצטה שהם בבחינת: "כזה" באותן האותיות"

★ ★ ★

כשריב משה רבינו לשורש הנשמות התנבא:

"זה הדבר אשר צוה ה' - כפי הצירופים של מעלה"

★ ★ ★

כשריב לענפי הנשמות לצטה התנבא: "כזה אצל ה' - כפי הצירופים של מטה"

"אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו"

אמור מעתה יאיר לנו להבין עומק הענין, שנתן הקב"ה את התורה ביום השלישי בהסתר לשורש נשמות ישראל, ואילו משה רבינו הוסיף יום אחד מדעתו כדי שיתנתן התורה בפועל לענפי הנשמות למטה, כי היתה שורש התורה בשמים הם בצירופים נשגבים שענפי הנשמות שבתוך הגוף אינם מסוגלים להשיג, לכן הקדים הקב"ה לתת את התורה בצירופים של מעלה לשורש הנשמות בשמים שהם גדולים ממלאכי השרת. אלא שמשם רבינו השיג ברוח קדשו שצריך להוסיף יום אחד מדעתו, כדי שיתנתן התורה לענפי הצירופים של מטה לענפי הנשמות למטה שאינם יכולים להשיג על פי האמור יובן ביתר ביאור, מה שאנו אומרים בחג השבועות שהוא יום שלישי לפרשה: "זמן מתן תורתנו", כי עיקר השבח הוא על שזכינו לקבל מהקב"ה ביום זה את התורה: "לעיני כל העם" - שורש נשמותנו כפי הצירופים של מעלה שלפני הקב"ה, שכאמור המלאכים נשתוקקו לקבל את התורה בצירופים אלו באמרים: "יחנה החדך על השמים".

ויש לבאר בזה מה שתקנו לברך שתי ברכות בברכות התורה: (א) ברכת: "לעוסק בדברי תורה..." והערב נא ה' אלקינו את דברי תורת בנינו..." שהם ברכה אחת. (ב) ברכת: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". ושניו בגמרא (ברכות יא:) כי ברכה זו: "היא מעולה שבברכות" התורה. ופירש רש"י: "לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולשירא". וצריך להבין ענין שתי הברכות, וענין ברכת "אשר בחר בנו" שהיא מעולה שבברכות!

נקדים מה שנתקשו המפרשים בנוסח הברכה: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". הלא מבואר במדרש על הפסוק (דברים לג:): "ואמרו ה' מסיני בא וזרח מעשירי למו מערב מהר פארן" וגו' [והוא ברש"י שם], שסייב הקב"ה על בני עשו ובני ישמעאל שיקבלו את התורה ומיאונו לקבלה,

עד שהלך לישראל והסכימו לקבלה, אם כן איך שייך לברך: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו"?

אך לפי האמור יש לומר, כי הן אמת שסייב הקב"ה למסור את התורה לבני עשו ובני ישמעאל, אך אפילו אם היו מסכימים לקבל את התורה, לא היה הקב"ה מוסר להם רק את התורה בצירופי אותיות של מטה, אבל לא היה מוסר להם את שורש התורה לשורש נשמתם בצירופי אותיות של מעלה, כי אין להם כלל שורש נשמה למעלה בשמים. לכן כגוד לקבלת התורה שקיבלו למטה בארץ כפי צירופי אותיות שלפנינו, אנו מברכים: "אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה..." והערב נא ה' אלקינו את דברי תורת בנינו..." אבל ברכת: "אשר בחר בנו מכל העמים" שהיא מעולה שבברכות, הנה היא כגוד שורש התורה שנתן הקב"ה לשורש נשמתנו ביום השלישי לפרשה, ועל כך אנו מברכים: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" - שנתן לנו בעצמו את "תורתו" לפי הצירופים של מעלה, ובכך "בחר בנו מכל העמים", כי אפילו אם היו העמים מסכימים לקבל את התורה, לא היה מוסר להם את התורה בצירופים של מעלה, וזהו שאמר חז"ל שהיא מעולה שבברכות ומפרש רש"י: "לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולשירא". כי עיקר הברכה היא על קבלת התורה בצירופים של מעלה.

"אל ראשי הממונות" הם שורש נשמות ישראל

ואל תתמה מכיון שאין אנו משיגים את התורה בצירופים של מעלה עם נשמותינו למטה בעולם הזה, אם כן איזה תועלת יש בכך שזכינו לקבל את התורה בשורש נשמתנו לפי הצירופים של מעלה? כי אף שאין אנו משיגים בפועל כל הצירופים של מעלה, אבל על ידי גניית התורה ואזכים לקבל הערה מהצדדי-פים של מעלה, ובפרט הצדדיקים שזיכנו נשמתם עד שזכו לחדש חידושים נפלאים בתורה לפי הצירופים של מעלה.

כיון שבאנו לידי כך, יאיר לנו להבין ההבדל בין נבואת כל הנביאים: "כזה אצל ה'", ובין נבואת משה רבינו שהתנבא גם כן: "כזה אצל ה'". אך קודם להתנבא בלשון: "זה הדבר אשר צוה ה'". לפי האמור הביאור בזה, כי משה רבינו זכה בגודל קדושתו לדבר גם לשורש נשמות ישראל, וכפי שלמדנו מדברי ה"עבודת ישראל" פירוש הפסוק: "האזינו השמים ויאדברו" - שדיבר תוכחה לשורש נשמות ישראל.

לכן כאשר דיבר משה לשורש נשמות ישראל, התנבא בלשון: "זה הדבר אשר צוה ה'", כי דיבר אליהם בצירופי אותיות אשר לפני הקב"ה, ועל זה יוצדק בלשון: "זה הדבר אשר צוה ה'". כי זהו ממש הדברים כפי שאמרו מהקב"ה בצירופים של מעלה, והיות שכבר זכו שורש נשמות ישראל לקבל מהקב"ה את התורה: "לעיני כל העם" לפי צירופי האותיות שלפני הקב"ה, לכן היה משה רבינו מלמד אותם התורה בבחינה זו בלשון: "זה הדבר אשר צוה ה'".

אך כאשר דיבר משה רבינו רק לענפי נשמות ישראל למטה בעולם הזה, אזי לימד אותם התורה לפי צירופי אותיות התורה אשר נשנתו בירדם למטה להתלבש בענפי עולם הזה, ולכן התנבא אז בלשון: "כזה אצל ה'". כלומר שאינו ממש בבחינת: "זה הדבר אשר צוה ה'". בצירופים של מעלה, אלא "כזה אצל ה'". לפי אותם הצירופים אבל כפי שנשנתו בירדם למטה.

אמור מעתה יומתק להבין קישור והמשך הכתוב: "וידיב משה אל ראשי הממונות לבני ישראל לאמר, ופירש ה' אמרי יוסף" שדיבר לשורש נשמות ישראל אשר בשמים שהם בבחינת: "ראשי הממונות", ולפי זה מאחר שדיבר לשורש נשמות ישראל, לכן דיבר לפנינו בלשון: "זה הדבר אשר צוה ה'". "זה" ממש בלי התלבשות בצירופים כפי שנשנתו בירדם למטה, אלא כפי שהם למעלה לפני הקב"ה.

הפנים שלה. ומי הם אלו שהיא מתקנת על ידם, להראות אל המלך העליון. ע"כ.

כח המשלה אצל השליח

וכמים קרים על נפש עיפה הם דבריו הנפלאים של מדרש רבנו בחי (פ' כי תשא ל, ז) וליק: "ויהי כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה", למדך - שלא היתה שכונה שורה בתוך המחנה, והיה הכתוב ראו לומר כל מבקש משה - אלא מכאן שנקרא משה בשם המיוחד. וכן מצינו שנקרא יעקב בשם אל, שנאמר "ויקרא לו אלהי ישראל" (בראשית לט, כח) כשרצו מירשתי שם. וכן מצינו בשם הצדיק שנקרא בשם המיוחד, הוא שכתוב "ותלך לדרוש את ה'" (שם כה). וכתוב: "ויאמר ה' לה" (שם), ודרשו רז"ל: ע"ש, כי השם המיוחד לא דבר עמה כלל... וכן מצינו במלך המשיח שנקרא בשם המיוחד, שנאמר: "וזה שמו אשר יקרא ה' צדקני" (ירמיה כג). וכן ירושלים (יחזאל מח, לה) "והעיר מיום ה' שמה", אל תקרי שמה אלא שמה. וטעם הדבר בכלם, כי הדבק בדבר נקרא על שם הדבר שיוצק בו, ונקרא השליח בשם השולח, ע"כ. ביאר לנו רבנו, שכן המשלה נמצא בידי השליח, והצדיקים שממלאים רצון הבורא בשלימות, הם השליחים שכן המשלה נמצא בהם, ונקראים בשמו ית.

ביהמ"ק והצדיק נקודה הפנימית

ובזמן שבית המקדש היה קיים, ע"י העליה לרגל לראות פני האדון ה', וזו בני ישראל להתקרב אל הנקודה הפנימית, כי שם היתה הנקודה הפנימית של כל ישראל, ואז זכו להתקרב אליה. ומרמז - בלשון חג לשון מחוגה, כמו שבמחוגה יש נקודה פנימית, וכל הקצוות באים אל הנקודה הפנימית, כך כשהיו ישראל עולים לרגל לראות פני האדון ה', באו כל ישראל אל הנקודה הפנימית. ואומר הרמ"ק רבי צבי הכהן מרימנוב ז"ע (בארות המים שמי'): דעכשו צריכים להתאסף אצל הצדיק לראות פניו, כי כתיב (ירמיה ז, ד): "היכל ה' המה" הם הצדיקים שהם היכל ה', והם הנקודה הפנימית של כלל ישראל, וכמו שכתוב (ישעיה ל, כ): "והיו עיניך רואות את מורדך", ע"כ.

ארבעה מעמים בחשיבות ימים אלו.

והמוטל עליו עתה. הוא - לנצל ימים אלו להתחזק בעבודת הבורא, וכפי שגילו לנו רבותינו רועי החסידות ז"ע, שימי בין המצרים - הם אחד מזמני השנה, שאפשר בקל להתקרב בהם אל הבורא יתיש, ובאופן מיוחד עליו להתפלל לבקש ולהתחזק, לפי שאבותינו לאוקמה שכינתא מעפרא, ולאכלנו בגאולת עולם. ויחודם ומעלתם של ימים אלו, אנו לומדים בדברי רבותינו הק' רועי החסידות ז"ע, כמבואר בספריהם הק'.

בזמן הגלות אפשר בקל להתקרב אל המלך

אז בזמן הזה שאנו בגלות, הזמן גרמא בכל השנה, להתקרב יותר בקל אל השייט, כי בזמן שהמלך בהיכלו וכתר מלכות על ראשו, ומוקף כשריו ויועציו ובכל המפלאי שלו, אז קשה מאד להכנס אליו, ורק ע"י השתדלות גדולה, ואחר המתנה של זמן רב, וגם אז אפשר לשהות אצלו רק זמן קצר. ומכל שכן שקשה להזמין לצאת מהיכלו לבא לאיזה מקום, ורק ע"י מאמצים גדולים, וסיבה מיוחדת, יתכן לפעמים שסיכים להענות להזמנה. ומה שאין כן בזמן שהמלך בדרך, ומכל שכן אז הוא בגלות, כי אז אם רק ימצא מקום נקי, אפשר להזמין להתאסף שם. ואמר רבינו המגיד הגדול ממעורטש ז"ע, שבזמן שבית המקדש היה קיים, ושכינת עוזו היתה שורה שם, אז מי שרצה לשוב רוח הקודש או נבואת, היה צריך עבודה גדולה. אבל עתה בזמן הגלות, השכינה הק' גלתה עמנו, ומחפשת מקום לשכון בו. ואם האדם מטהר עצמו מעבירות וחטאים, אזי מיד משרה שם שכינתא, ואפשר בקל להגיע לכל המדרגות. ומכל שכן בימי בין המצרים שאז התחיל ענין החורבן. ובימים ט' באב, ושרפו ב"ה המקדשים, הרי שהגלות יותר כמול ומכופל. ולכן מבאין היעבודת ישראל ז"ע, (פ' מסעי ואבות פרק ב' משנה י"ד), בשם רבינו המגיד הגדול, שאז עוד יותר קל להתעלות בעבודת הבורא. ורמז יש בדבר, בפסוק: "יכל רודפיה חשיגוה בין המצרים" (איכה א, ג), דחינו - כל מי שרדף להמליך את הבורא - יוכל להשיג יותר בימים אלו, וחרמ: כל בודפ ייח - השיגוה, כי יש סייעתא דשמיא גדולה מאד, כמו שכתוב (שמות ז, יז), "ואהייה אשר אהייה", גמטריא כ"א, אלו כ"א יום שבין המצרים, אהיה עמם בעזרתם וכלשונם: ומשל כשהשר יושב בפלטין שלו, אז אינו בקל לבוא אצלו, מחמת השומרים הסובבים אותו, וגם צריך להביא לו תשרה גדולה לראות פניו, אבל כשהוא יוצא לדרך קל לבוא אצלו, וגם תשובתו לעת נחשבה בעיניו. והגם שמצד אחד אינו צריך להגלות ממורדעו שהשליכה הק' נמצאת בגלות, מכל מקום מצד שני אנו מתחזקים שבקרב בעה"י ישיב נדחיו

מארבע כנפות הארץ.

הקדושה גדולה ורק לפנים היא מוסתרת

במה שההסתר יותר גדול, הרי שקדושה יותר גדולה טמון בו, ורק שהיא מכוסה ומוסתרת, דבימי בין המצרים - יוכל אדם יותר להעלות אבנים טובות ומרגליות, ומה שיוכל אדם לתקן בטי' באב שהוא בשפלות, אינו יכול לתקן בשמחת תורה, וכן להפך. כי חרוצים מיו של אדם, ובכל יום ויום, צריך לעשות תיקונים שנחרץ עליו דבר יום ביומו, ומה שיוכל לתקן ביום זה, לא יוכל לתקן למחר, כי למחר צריך לעשות תיקונים אחרים. וע"י שמתחזקים בעבודת הבורא בימים אלו, מורידים את ההסתר, ומיד נתגלה האור הגדול הטמון בו. וזה ע"י התחזקות בתורה ותפלה ותשובה, ולא כקצת מחמון עם שאומרים - שאינם יכולים להתפלל בימי בין המצרים.

בעומק הם ימים גבוהים

הסבר הדבר יבואר, ע"י מה שאמרנו בספרים הק' (רמ"ע מפאנו ועוד), שבזמן החורבן, בשעה שאבינו שבשמים, היה צריך להפוך מבניו הקיקרים, ולהגלותם בגלות המר הזה לתקופה גדולה כזאת. נתעוררה האהבה המוסתרת באופן מיוחד, שבזמן שעולם כמנהגו נוהג, אין האהבה מתעוררת כל כך. והנה ידוע היסוד שאמר הרבי מלובלין ז"ע: (שם משמאל פ' דברים מבאין דבר זה מאביו רבנו ה"אבני נר"י). שהצרה אינה מתעוררת פעם שנית, ואילו הנחמה כן מתעוררת, ויוצא שבימים ט' באב בזמן החורבן, נתעוררה אצל הקב"ה האהבה הגדולה לבניו, ואע"י שבאופן חצוני נורשנו מארצנו ומנחלתנו, והשכינה הק' הוצרכה ללכת עמנו בגלות, אבל בעומק הייתה האהבה חזקה עד מאד, וע"י כבודונו להחזיק מעמד בגלות, ואהבה זאת מתעוררת מחדש בכל שנה בימים אלו, וע"כ בעומק ימים אלו הם גבוהים עד למאד, ואפשר בקל להתקרב אל השייט.

ימים שרשיים למועדי השנה

ג' ימים אלו הם הכנה לימים נוראים. וזה ב' בחינות, בחינה אחת: דאלו הכ"א יום שבין י"ז בתמוז לט' באב, הם מקוריים ושרשיים לכל המועדות של השנה, שהם בכללן ג"כ כ"א יום. היינו - שבת, ראש חודש, ז' ימי הפסח, יום חג השבועות, ב' ימים של ראש השנה, יום הכיפורים, ח' ימי חג הסוכות, וסימן: "אך טוב לישראל", ואלו הכ"א יום שבין המצרים - הם מקוריים שרשיים להם, דהנה כתיב: "ימה רב טובך אשר צפנת ליראיו", ואיהו הרב טוב הצפון לצדיקים לעתיד לבא, כו'. וחורבן הבית היו בטי' באב, ואות ט בכתובה אשורית, ראשו כפול לתוכו, לרמז: כי טוביה גנוז בגוויה. והיו ט' באב - היינו שהוא יהיה לעתיד לבוא אב וראש לכל המועדות כולם. אך עתה בעת הגלות, טוב-יה גניז בגוויה. והכ"א יום שבין המצרים - הם מספר שם הק' יבטי, היוצא משם אהייה הקדוש וכו', שאלו הכ"א יום - הם ימים טובים גדולים מאוד, אך בעה"ר עדיין אין אנו ראוים להם, וטוב-יהו גניז בגוויה. ואיך כשנזכר במהרה בימינו לעשות תשובה ומעשים טובים - לזכך החומר ולהעביר זוהם הזהב, ומכל שכן אז רב טוב הצפון, כי אז נהיה ראוים לכל הברכות וישועות טובות מצד הדין. ואז יהיו הכ"א ימים - ימים טובים גדולים ונוראים אשר אין להעריך, והם מקוריים שרשיים לכל הכ"א ימים טובים - שאנו עושין בזמן הזה, ועל כולם יהיה ט' באב למועד יותר גדול. ולזה אנו קוראים פי פנחס אשר כל המועדות כתובים בו בימים האלו, כי מהם נמשכים כל המועדות, ע"כ.

בנין המלכות מחדש

ועוד בחינה ב' בהם, שהם הכנה לימים נוראים, כי בימים אלו צריך לעשות הכנה על המועדים, היינו להתכוון לקבל עליו מחדש עול מלכות שמים כראוי ובשלימות הרצויה, ולכן מניחים תפילין בתשעה באב במנחה (או"ח סימן תקני"ה), כי אז באים מוחין חדשים

לנחם את עמו ישראל, וכמ"ש הארז"ל (פעי"ח שער תג השבועות בכוננות ת"ב): לכוון במנחה שם הוי"ה נקוד סגול. והוא המשל כדרך האב שמייסר את בנו בשבת כדי להדריכו, ואע"כ אחר כך הוא מקרבו - ומדבר אל לבו ומנחם אותו... לכן לעת ערב הוא מנחם את עמו ישראל, ומראה להם התקרבות ביד ימינו והחסד, ושם הוי"ה בנקוד סגול, ובאים מוחין חדשים, ובזו"א יש כח להמשיך אז שו"ת חיים בתפילין, כמו תמיד בבוקר בבוקר כנודע, ואז התחלה לבנות המלכות מחדש. והרמז בזה בשם אדניי, שמעשירי באב עד כ"ט אלול הם חמישים יום כנגד אות נ, ואח"כ עשרת ימי תשובה נגד אות י, ואח"כ ארבעה ימים שבין יוה"כ לסוכות, הם נגד אות ד, ואח"כ יום ראשון דסוכות - הוא כנגד אות א' שהוא יום ראשון, כמ"ש בפסוק (ויקרא כג, ז): "יולקחתם לכם ביום הראשון", והצירוף הוא ניד"א - אותיות אדניי. וזה הוא בנין המלכות מחדש אחר החורבן, וגם כי בתיב אסור ללמוד תורה, ועליו נאמר (תהלים קיט, קכ): "יחפרו ותרתיקו", לכן תיכף אחריו קוראים פרשת ואתחנן עם עשרת הדברות, להתחיל התורה ולקבל עליו עול מלכות שמים מחדש, ע"כ.

הזמן גרמא לשמח מלכו של עולם

ד' יש לחזק עצמו, ולטוהר לבבו ולעבוד את ה' בתורה ובתפלה בשמחה, ובפרט בשעת אמירת שירתו ותשבחות בימים אלו. ויובן על פי משל: מלך גדול שיש לפניו כל טוב בעולם, ומנהיג המדינה ברוב עוז בכל מיני חכמה, ועומדים לפניו כל סוגי בעלי מנגנים עם כלי שיר נפלאים מיוחדים במינם, ומזמרים ומשוררים לפניו, וזה ערב ונעים מאד, והנה בשעה שהוא שרוי בשמחה גדולה, אין מהצורך שבעלי המנגנים ישוררו לפניו, משא"כ בזמן שאינו שרוי בשמחה אז הזמן גרמא לשיר לפניו כדי לשמחו. והנמשל הוא - בזמן שבית המקדש היה קיים, והמלך שכן בהיכלו והיה התגלות כבוד שמים במדה גדולה, לא היה כל כך ההזדמנות לשמח מלכו של עולם מלך מלכים המלכים הקב"ה. משא"כ בזמן הגלות שבית המקדש חרב, ויש עצב בבתי בראי (חגיגה ה, ז), אז הזמן גרמא לשמח מלכנו בוראנו ויתברך ויתעלה. וכל מי שיראת ה' נגזר לבנו צריך להתחזק ולהכנס את בתי גוואי - ולשמח המלך, ולומר לפניו: אתה הוא מלכנו מעולם וגם עכשיו, ותמלך לעולם ועד, והכל כאין נגדך, ועלו מושעיים בהר ציון, ויאתיו כל לעבדיך - ויתנו לך כתר מלכות. (מקור הדברים, עבודת ישראל פי מסעי ואבות פיג, אותב ישראל פי פנחס, אור לשמים פי בלק, דברת שלמה פי ואתחנן, זרע קודש פי דברים, מאור נשמש פי פנחס ופי דברים, אגרא דכלה פי דברים, שפת אמת פי דברים). ויהי רצון שהימים האלו יתהפכו לימי ששון ושמחה, ונזכה לגאולתן של ישראל - בביתא משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

המשך יבוא בעזה"י

רפואה סגולתית בשבת

א. הרפואה הסגולתית! נדונה בעולם ההלכה בהקשרים אחדים: לאיסור משום דרכי האמורי, לגבי חילול שבת ומיעד ולגבי מאכלות אסורים¹. את דינו נקדיש בעיקר להיבט של חילול שבת. לאמור: דברים שבימי חול ודאי מותר לעשות, האם ניתן לעשות אותם תוך חילול שבת עבור חולה שיש בו סכנה.

בידוע שמצוה רבה לעשות עבור חולה שיש בו סכנה כל הנצרך להחלמתו ואין מתחשבים בשבת המתחללת בכך. אבל זו שאלה: רפואה שאינה טבעית אלא סגולתית כלום אף עמה ניתן לחלל שבת עבור החולה המסוכן?

ב. שאלה מעין זאת נשאל האדמו"ר התבד"י הר"ר מנחם מנדל כפי שמוכח בשו"ת שלו (צמח צדק א"ח סימן לח).

נשאלתי על חולה המסוכן מאד... ורבים אומרים שהוא מחולק: אם שרי לעשות לו סגולה שקורין אוש גיסין (=ציקה) עופרת, שיש בזה מלאכה גמורה והיבט חסאת, כמ"ש הרמב"ם והביאו המג"א סימן שיח: 'המתיר' א' מכל מיני מתכות וכו'. והאיש היוצא העופרת אומר שרפא ושנה ושילש לחולו תולעים.

החלה ביקש הצ"צ לתלות הדבר במחלוקת הרמב"ם ורש"י לגבי דין המשנה ביומא פ"ח מ"ד, שם שנינו:

מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו אפילו דברים טמאים עד שיאורו עיניו. מי שנשכו כלב שוטא אין מאכילין אותו מחצר כבר שלו, ור' מתיא בן חרש מחיר.

1. אני משתמש במונח זה ולא במונח המודרני 'רפואה אלטרנטיבית', שכן תחת השם הכולל אלטרנטיב מצויות שיטות רפוא שונות ושיקולים שונים, ובהקדם כאלו שהם תולדות נסיון של שנים הרבה, אלא שאנש מקובלים (עדיין) ברפואה הקונבנציונלית. יש מזה שכבר נחקלו למחצה לשלש ולרבע ע"י הרופאים והגללים. לעומת זאת רפואה סגולתית נראית להיות סגולה שבני אדם מאמינים בה ואין לה אחיזה בטבע ובטבעם של בני האדם הנחקלים לה. אבל ראה מאמרו של הר"ר אב"ד רפואה חילופית באספי' מה-מו (סכת תשמ"ט) עמ' 82-69.
2. על רפואה בדרכים שיש לחוש בהם מפני דרכי האמורי ראה אנציקלופדיה תלמודית, כרך ז ערך: דרכי האמורי. יש להעיר שלא כל רפואה סגולתית כרוכה בהכרח בדרכי האמורי ועי"ש.
3. ראה רמ"א י"ד ס"ט קנא ופמ"צ סימן שכב א"א סק"א.

ISSN 0374-3871

אסיה

מאמרים, תמציות וסקירות
בעניני הלכה ורפואה

הוצאת אסיה
ישראל, תל אביב

הוצאת אסיה
ישראל, תל אביב

הוצאת אסיה
ישראל, תל אביב

הוצאת אסיה
ישראל, תל אביב

הוצאת אסיה
ישראל, תל אביב

מה טעם מותר למסוכן (שאחזו בולמוס) לאכול מאכלים טמאים ואסור (לדעת חכמים) להאכיל נשך מסוכן מחצר כבר. מסביר הרמב"ם בפירושו המשניות, שלדעת חכמים –

אין עוברין על מצוה אלא בריפוי בלבד שהוא דבר כורר שההגיון והנסיין הפשוט מחייבים אותו, אבל הריפוי בסגולות לא, לפי שענינם חלוש, לא יחייבו ההגיון ונסינו רחוק.

לפי זה אף בוידיון דידן – אומר הצ"צ – יש לאסור, שהרי הלכה כחכמים ולא כר' מתיא בן חרש. אבל הוא מוסיף: 'אמנם מפרש"י שם נראה שאינו מפרש כן, רק משום שאינו רפואה בדוקה ואין הכי נמי אם אילו היתה בדוקה, גם שהוא ע"י סגולה שרי'. כלומר לרש"י החיסרון אינו בכך שתדופה זאת אין להבין את הגיון פעילותה, אלא בכך שאינה רפואה מוכחת. אולם דקדוק לשון רש"י מאפשר גם הכנה אחרת, שזה לשונו 'ביומא פג ע"א': 'ואע"פ שנהרגין הרופאים ברפואה זו אינה רפואה מורה'. וניתן להבין אינה רפואה גמורה, היינו אינה רפואה טבעית אלא גולית.

אלא שיש להבין: הרי גם ספק פיקוח נפש ואף ספק רחוק דחה את זשבת, ומדוע לא נחיר לחלל שבת כשימוש בתדופה שאינה גמורה, שמא גמנה ירפא החולה ומיד ספק לא יצאנו?

ג. כדי ליישב שאלה זאת, יש להתבונן בגורר ספק פיקוח נפש. נראה כי זפק פיקו"נ מתייחס לנפש, כלומר ספק אם אכן הנפש מסוכנת, שאז גורר לעשות את כל שניתן על מנת הצילה. אבל אמצעי ההצלה, היינו רפואה שעימה מחללים שבת – היא צריכה להיות ודאית ולא מסופקת. אף שבהחלה שיש בו סכנה עושים לו את כל צרכיו, לרבות כאלו שאין מניעתם סיכון (מג"א, שכת, סק"ד), אבל אלו דברים שרגילים לעשות לו טבע. לענין זה ראוי לאמץ את דברי הרדב"ז להלכות סנהדרין ברמב"ם י"ב ה"א, שם דן הוא מדוע צריכים הסנהדרין לדעת 'קצת משאר חכמות' גון רפואות' (לשון הרמב"ם שם) ומסביר: 'לדעת הדברים המופתאים טבע, שניתנה השבת להידחות בשבילם, אבל לא בדברים המופתאים סגולת'.

הצ"צ עצמו נוטה מחמת כמה צירופים – להחזיר את אותה 'רפואה' ונשאל עליה, עי"ש.

וכבר הקשו בן מהר"ם חביב בספר תוספת יורה דעה פג, א והפמ"צ כיסמן שכב א"א סק"א. וראה מה שהשיב הרב הראשי רא"י אונטרמן בספרו 'שבת מיוחדת' עמ' ג' י"ד.

שטבעו מתחזק מתוך כטחונו על הקמיע ומתפא". כלומר לא הקמיע הוא המופא, אלא כטחונו של החולה בקמיע, ביטחון המחזק את טבעו. מעין זה הם דבריו לרף סז ע"ב – "שמצד שהיו ההמון כאותו זמן בטוח באותם עניינים (היינו לחשים והשבעות), היה טבעם מתחזק וגמצא מצד ההרגל עזר טבעי בהם".

* * *

הערות הרב ד"ר מרדכי הלפרין:

א. קשה להבדיל בין טיפול רפואי שאנו מבינים את מנגנון פעולתו לבין טיפול רפואי שאין אנו מבינים את מנגנון פעולתו. ואם כן כל טיפול "סגולתי" בעל יעילות או ספק יעילות, דינו בשבת לא צריך להיות שונה מדין טיפול אחר עם אותן תוצאות סטטיסטיות. שכן הלימוד "וחי בהם ולא שימות בהם" – שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל" יומא, פהא, תר"ה ולפחק תל, שייך גם כאן.

ב. האם שימוש ב"אינבר" (פלצבר), העשוי לשפר מצבו של חולה שיש בו סכנה*, לא ידחה שבת? לכאורה בודאי ידחה. ואם כן למה חינרע ה"סגולה"?

אולי יש משום תשובה בדברי הכלי חמדה ע"פ השפת אמת דלהלן.

ג. ראה כלי חמדה פ' פנחס ד"ה ובדורשו, שכ' ח"ל: "השיב השפת אמת לאחד שהפציר בו שיתן לו סגולה לצורך חולה שהיה לו בתוך ביתו: 'אמין לי כי איני יודע סגולות, אמנם כבר אמר השרית והייתם לי סגולה, עכ"ל. אם באנו לרפאות אותו ע"י סגולה, הסגולה היותר טובה שלא לעבור על דברי תורה, ולכן אינו דוחה (רפואה סגולית) איסורין אפילו במקום פקח נפש". (הנבא בנשמת אברהם כרך ב (יד"ד) עמ' 48).

ד. לגבי חילול שבת לשם ישוב דעת חולה, ראה מה שכתבתי על שלבי הלידה ביד החזקה לרמב"ם – עיונים הלכתיים ומבט רפואי, אסיא נה (ד' ג) תשנ"ה, עמ' 54-61, שם הובהרה החשיבות הרפואית המיוחדת בישוב דעת של יולדת, חשיבות שלא תמיד קיימת בחולים אחרים שיש בהם סכנה. ולפי האמור כאן מיישוב כמה סתירות בדברי הפוסקים. [עיי למשל בנשמת אברהם כרך ד (השלמות) חלק א"ח, ס"י שו"י] וכ"כ בשו"ת בני בנים חלק א סימן לג.

* ראה: א' ריצטוס ומ' קוטלר, אפס האינבר ברפואה – בשרה הטיפולי ובמחקר המבקר, הרפואה כרך 130 חוב' ג, במה המערכת; אסופת מאמרים לכינוס הבינלאומי השני לרפואה אתיקה וחלכה, (עורכים: מ' הלפרין ו' פרינר, מבין שליטנר ירושלים, 1996) עמ' 347-349.

ד. הרי"ש הכהן בספרו מנחת שבת סימן פד סעיף יט אות סה, דן בשאלה אם מותר לשלוח מברק בשבת להודיע לחכם וצדיק שייבקש רחמים עבור חולה שיש בו סכנה. הוא מבקש לדמות דבר זה לשאלה שהשיב עליה הצמח צדק הנ"ל⁵ "כי תקות רפואה שע"י תפילה, הוא גם כן רפואה שלא עפ"י הטבע, וגם לדעת רש"י (שם ביומא) מ"מ... כענין שתהיה הרפואה ידועה ובדוקה ואיך שייך לומר על זה שהיא רפואה בדוקה". ועיין שם בתשובת מהרש"ם מברעזאן אליו, שאף לדעה בראשונים שהתירה לכתוב קמיע ביום בשבת – אין להחיד לחלל שבת כדי להודיע לצדיק⁶.

מור"ר הר"ד אליעזרוב וצ"ל כתב לחלק בין נידון הצ"צ וכתובת סגולה לנידון המנחת שבת. שכן שם חילול השבת היא כעשיית התרופה עצמה, לא כן בכתובת מברק לצדיק; זו אינה התרופה, אלא בעקבות המברק תבוא התרופה (תפילת הצדיק)⁷.

אולם לענ"ד נראה שיש בעצם שליחת המברק משום מעשה מופא עבור החולה. הן כבר אמר החכם באדם כי "רוח איש יכלכל מחלהו" (משלי יח, יד) והרפואה מאז ועוד יותר עתה יודעת אף היא כי רוחו של אדם כוונה לגבור על מחלותיו. והלא לאדם המאמין בכוח תפילתו של צדיק, הידיעה כי הבריקו לצדיק על מחלתו, יש בה כדי לרומם את רוחו ולעודדו. נמצא כי כשליחת המברק עצמו יש כבר משום רפואה (והרי"ז מעין שמצינו היתר לבעל להילות לנסיעת אשתו היולדת בשבת, אף שנוכחותו לא תוסיף דבר מבחינה הלידה התקינה. אבל היא תוסיף לשלוח רוחה של היולדת וכיצ"ב מצינו לגבי יולדת סומא שמדליקים לה את האור⁸).

ה. דבר זה יש בו כדי להסביר משהו מכוחה של רפואה סגולית. שיש מחכמי ישראל שלא ייחסו לה ערך ובכ"ז התירו – בעקבות דברי חז"ל – שימוש בהם בשבת. הנה כך מסביר המאירי את ההלכה האוסרת שתצא בבהמה בקמיע אע"פ שזה קמיע מומחה לאדם (שבת נג ע"א) – "וראי ללמדנו שאעפ"י שהוא מומחה לאדם, אינו מומחה לבהמה, שאם אפשר

5. תוך כדי בירור הכי"א הוא את ההלכה האומרת שאף שבשבת חלה שיש בו סכנה ניתן רק לעזוב ולחתוך בשבת, אבל לא להחריק, והטעם הוא כדברי המגמ"ש בהלכות חטניות (פ"ב ה"ב) "שאין רוחין שבת לחקוע בחצוצרות שאין קיעתן דבר בידו שיעיל", הרי לנו שוב: אמצעי שאינו טבעי ואין ראות שיעיל – אין נוקטין לו בשבת, אפילו להצלה מסכנה. 6. לענין זה ראה עוד, בספרו של הרב פרינר י"ז כהנא 'מחקרים בספרות הערבית' (ירושלים תשל"ג) עמ' 410. 7. דבר הרב אליעזרוב מציין בספרו 'מורה דרך ההלכה' על ענייני שבת, בחלק החידושים. 8. ראה: 'תורת היולדת' (לר"י זלברשטיין וד"ר רוטשילד) פרק י"א, ומבא שם מאגרות החזו"ת "מורו אני שיעטו עמוד". 9. שריע אר"ח סימן של סעיף א.

עוד על רפואה סגולית בשבת

לכב' העורך,

הרב שביב דן בשאלה¹ האם מותר לחלל את השבת עבור טיפול בחולה שיש בו סכנה כאשר הטיפול נעשה בדרך של סגולה ולא בדרך של רפואה טבעית וכך הוא הגדיר את השאלה:

רפואה שאינה טבעית אלא סגולית כלום אף עמה ניתן לחלל שבת עבור החולה המסוכן?

למקרא מאמרו של הרב שביב, נחשדתי לי כמה הערות כפי שיפורט להלן:

א. המשנה ביזמא דף פ"ג עמ' ב' אומרת:

מי שנשכו כלב שוטא אין מאכילים אותו מחזר כבד שלו ורי מחזר בן חרש מתיר.

פירש רש"י:

ואע"פ שנוהגין הרופאים ברפואה זו אינה רפואה גמורה להחיר ורי מחזר בן חרש מתיר, קסבר רפואה גמורה היא.

הרב שביב הביא את שו"ת צמח צדק (אור"ח סימן ל"ח) אשר פירש בדברי רש"י שאילו היתה זו רפואה בדוקה, היה מותר להשתמש בה "גם שהוא ע"י סגולה".

והוסיף הרב שביב שניתן לפרש את דברי רש"י שכונתו במילים שאינה רפואה גמורה ושאינה רפואה טבעית אלא סגולית, ולפירוש זה כוונת רש"י שתכמים טובים שאין לעבור על איסור תורה אף בחולה מסוכן בגין רפואה סגולית.

לעומת שני הפירושים הנ"ל, נראה שאפשר לפרש דברי רש"י, שהמחלוקת בין חכמים ורי מחזר בן חרש אינה קשורה כלל לסגולות אלא לשאלה אם רפואה זו מועילה. לרבי מחזר בן חרש רפואה זו מועילה ומרפאה "קסבר רפואה גמורה היא", ולדברי חכמים זו רפואה שאינה מוכחת ולכן אין לעבור על איסור תורה עבודה. לפי פירוש זה, רש"י לא הניח, שוו רפואה סגולית והמחלוקת היא אם זו סגולה בדוקה (כדברי הצמח צדק) וכן חכמים בדבריהם לא באו לאסור רפואה סגולית (כפירוש הרב שביב), אלא מחלוקתם הייתה אם רפואה זו מועילה אם לאו. לדברי חכמים כיון שאינה מועילה אסור לעבור על איסור תורה עבודה ולדברי ר' מחזר בן חרש רפואה זו מועילה ולכן מותר לחלל מסוכן להשתמש בה.

1. אסיא ע"א-ע"ב (כרך י"ח, ג-ד) שכתב תשס"ג.

ISSN 0154-3871

אסיא

מאמרים, תשובות וסקירות
בענייני הלכה ורפואה

היה נחשדתי
עוד א. ס. אומרת דף פ"ג עמ' ב' אומרת:
מי שנשכו כלב שוטא אין מאכילים אותו מחזר כבד שלו ורי מחזר בן חרש מתיר.

היה נחשדתי
עוד א. ס. אומרת דף פ"ג עמ' ב' אומרת:
מי שנשכו כלב שוטא אין מאכילים אותו מחזר כבד שלו ורי מחזר בן חרש מתיר.

היה נחשדתי
עוד א. ס. אומרת דף פ"ג עמ' ב' אומרת:
מי שנשכו כלב שוטא אין מאכילים אותו מחזר כבד שלו ורי מחזר בן חרש מתיר.

היה נחשדתי
עוד א. ס. אומרת דף פ"ג עמ' ב' אומרת:
מי שנשכו כלב שוטא אין מאכילים אותו מחזר כבד שלו ורי מחזר בן חרש מתיר.

ב. הרב שביב עודר את השאלה למה לא נתייר לחלל את השבת (או לעבור על איסור מאכלות אסורים) ברפואה שאינה גמורה עבור חולה שיש בו סכנה, הרי סוף סוף, גם ספק פיקוח נפש דוחה את התורה.

ליישב שאלה זו כתב הרב שביב:

נראה כי ספק פיקוח נפש מתייחס לנפש, כלומר ספק אם אכן הנפש מסוכנת שאז מותר לעשות כל מה שניתן על מנת להצילה. אבל אמצעי ההצלה, דהיינו הרפואה שעמה מחללים שבת – היא צריכה להיות ודאית ולא מסופקת.

יסוד זה המניח שהרפואה שעמה מחללים את השבת צריכה להיות ודאית ולא מסופקת, הובא כבר ע"י הרב ערך השולחן בשם הרדב"ז והדברים נכתבו בשו"ת חמ"ד וזה לשונו:

"ואף דלפי מה שכתב הרב ערך השולחן בשם הרדב"ז לחלק בין ספק אם יחלף חולה זה לספק אם הוא רפואה לחולי זו יש לומר דלא אמר הר"ן דמספק מחללין אלא כשהספק הוא מצד החולה הזה, דהיינו שיוצאים הרופאים שמם תמין יפים לחולי זו, רק שמסתפקים אם ייעילו לחולה הזה לפי דרגת חוליו ועל דרך שמתבאר מדברי שולחן ערוך הרב מוהרש"י כמו שכתבתי למעלה, אבל בספק אם רפואה זו מועילה לחולי זו אפשר דסובר דאין מחללין מספק".

התירוץ הנ"ל, בשני ניסוחיו, הינו אבתנה טכנית ולא מהותית ועדיין נותר קשה מה לי אם הספק הוא בחולה ומה לי אם הספק הוא ביעילות הרפואה. התוצאה היא שיש בפנינו ספק שאולי אפשר להציל חולה שיש בו סכנה ומנין לנו לחזק ולאסור כאשר הספק הינו בטיב הרפואה ואדרכה, יותר יש להתיר כאשר החולה ודאי חולה שאז אחרת סכנתו והסכנה שכפנינו ודאית, אף שהתורה מספקת לעומת ספק מסוכן ספק לא מסוכן אף שהתורה מוכחת.

ג. בדבר השאלה אם מותר לשלוח מבוק בשבת להודיע לחכם צדיק שיבשק רחמים עבור חולה שיש בו סכנה, הוזכר הרב שביב את דברי שו"ת מהרש"ם כאומר שאף לדעה בראשונים שהתירה לכתוב קמיע בדיוק בשבת – אין להתיר לחלל שבת כדי להודיע לצדיק.

2. מערכת יום הכיפורים סימן ג' סעיף ב"ד (עמ' 164 ב').

עיון בתשובת מהרש"ם עצמה מראה שאין הדברים כפשוטם. מהרש"ם, אחרי שהביא את דברי הגאב"ד פרעמישלא שאסור לשלוח טלגרמה בשבת לצדיק כדי שיתפלל על החולה, אפילו שנכתבה לפני שבת ואפילו ע"י גוי, אומר³:

אך לצורך חולה שיי"ב סכנה למאמנים בצדיקים י"ל דהוי במקום פ"ג דמותר לחלל שבת אפילו באיסור תורה ומכ"ש בשבות... אבל בכ"ז צריך שיהא אתמחי אותו צדיק שיפעול בחפלותיו... וכלל כה"ג אין להקל ובפרט כדור הזה אין להקל מכמה טעמים ועל כיוצא בזה אמרו שבת היא מלועזק וכו' יכולה היא שתרחם וכו'.

ענינו דראות ששיטת מהרש"ם היא שמעיקר הדין מותר למאמנים בצדיקים לחלל שבת שיתפללו עליהם "אם התמחי אותו צדיק שיפעול בחפלותיו", אך נמנע מלהקל ולהורות על היתר גורף מכמה טעמים שלא פירטם.

ד. עוד כתב הרב שביב שלעניות דעתו נראה שיש בעצם שליחת המברק משום מעשה מרפא עבור החולה ותמך רעיוני מדברי המאירי במסכת שבת.

רעיון זה מצאתי מובא בספר טעמי המנהגים⁴:

בסידור לב שמח (מאת רבי חנוך העניך מאלסק מ.מ.) כתב וז"ל ראיתי שתופסין וחולקים על צדיקים מה ששולחין להם שליח בשבת להתפלל בשביל החולה, וזה בודאי מותר לחולה כמבואר בהר"ן שאפילו לקרובים מותר לשלוח, כדי שלא תטרף דעתו עליה, ומכ"ש אין לך כגודל האמונה והבטחון שיש לחולה כשיודע ששולחים להצדיק.

מזה עצמו נמשך רפואה ומימלא הוא אצלו כסכנת נפשות אם אין שולחים⁵.

עוד מצאתי שהביא הרב קוהני בפירושו למשנה יומא פרק ח' משנה י' ה"ל, את דברי ר"ח אלבק בשם בעל שית יצחק:

ויש מפרשים דברי רש"י: "הואיל ומנהג העם בכך סוכר רבי מתאי, שרפואה גמורה היא משום שהנשון ממנו יעקוט כח דמיונו הגובר בחולי זה וכו' ולפעמים אפשר שיתרפא בזה, הגם שבאמת אינה רפואה אלא מצד המנהג".

3. שו"ת מהרש"ם חלק שלישי סוף סימן רכ"ה.

4. טעמי המנהגים בקונטרס אחרון, עניני שבת סעיף רס"ח הערה (כ"ב) (עמ' קל"א).

5. עוד ראה שם שציטט מדברי שו"ת ה"י שכשמים מהר"ת סימן קפ"ט, להיתר ומאשל אברהם

(וגאון מברשטאט בסעיף ב' מ"ג.) לאסור.

נמצא, שלפי פירוש בעל "שיח יצחק" המחלוקת בין חכמים ור' מתאי בן חרש היא, אם מותר לעבור על איסור תורה כדי להשקיש כח דמיונו, אם לא.

ה. הן הרב שביב (בפסקה ד' של מאמרו) והן הרב הלפרין בהערותיו למאמר, צידדו להיתר שימוש בסגולות אף נגד דין תורה כאשר יש בהשפעתם הפסיכולוגית להועיל לחולה שיש בו סכנה. אולם גישה זו היא בבחינת בריחה מן השאלה היסודית. המבחן הנכון לשאלת שימוש בסגולות במקום שסותר דין תורה כגון שבת או מאכלים אסורים, הינה כאשר ידוע לנו שהסגולה אין בה כדי להשפיע על החולה במישור הפסיכולוגי, כגון אם אין הוא יודע על השפעתה "הבורוכה" או במקרה שהחולה הוא חסר הכרה. האם במקרה כזה מותר לכתוב לצדיק שיתפלל בעדו, או לכתוב קמיע או להאכילו מאכל אסור המוחזק כסגולה למחלתו. כלומר, אנו נצרכים לדין בשאלה עצמה אם מותר להשתמש בסגולה כשהשימוש בה, כתור המרפא עצמו, כרוך באיסור תורה ואין אנו יכולים לעקוף את השאלה ע"י הטענה שההשפעה הפסיכולוגית של השימוש חייש את דעתו של החולה. אכן, ראוי ליחד לשאלה זו מאמר בפני עצמו אחר שרובו בה השיטות והמקורות שאת חלקם הזכיר כבר הרב שביב⁶.

ו. לפלא הוא, שנעלם מכל הכותבים בענין זה, דברי הרמב"ם ובעקבותיו דברי שולחן ערוך, באיסור לוחש לחש "חומר חבר".

כתב הרמב"ם⁷:

י. איהו חומר זה שמדבר דברים שאינם לשון עם... עד שהן אומרים שהאומר כך וכך על הנחש או על העקרב אינו ניזוק ומהן אוחז בידו בעת שמדבר מפתח או סלע וכיוצא בדברים האלו, הכל אסור.

י"א. מי שנשכו עקרב או נחש מותר ללחוש על מקום הנשיכה ואפילו בשבת כדי ליישב דעתו ולחזק לבו אף על פי שאין הדבר מועיל כלום הואיל ומסוכן הוא התינו לו כדי שלא תטרף דעתו עליו⁸.

מבואר בדברי הרמב"ם שמותר לעבור על איסור תורה ולעשות "סגולה" של לוחש לחש, לחולה שיש בו סכנה "כדי שלא תטרף דעתו

6. הערת העורך: המבחן עליו הסתמכתי שם הוא מבחן היעילות או חוסר היעילות של

התופה הסגולית. "מנגנון הפעולה" של התופה אינו רלבנטי לאיסור או להיתר, כמו

שכתבתי שם, וכן בחובות אסיא זו לעיל עמ' 11-13.

7. פוסק י"א מהלכות עבודת כוכבים (עבודה זרה) הלכה י' והלכה י"א.

8. כן כתב השו"ע יו"ד סימן קע"ט סעיף ז'.

עליו. זהו אותו הרמב"ם אשר בפירושו למשניות יומא פרק ח' משנה ו' כתב (צונט ע"י הרב שכיב):

וחכמים סוברים כי אין עוברין על המצוות אלא ברפואה בלבד
ר"ל בדברים המרפאין בטבע... אבל להתרפאות בדברים שהם
מרפאים בסגולתן אסור.

שני העניינים מתיישבים זה עם זה ואינם סותרים. השפעה פסיכולוגית על החולה, אינה סגולה אלא רפואה בדרך הטבע. אמונת החולה שהסגולה מרפאה אותו אינה מפתית מן ההשפעה החיובית על הלך רוחו ואודרכה, היא מגבירה את הרגשות החיובית המועילה ומשפיעה על החלמתו בדרך הטבעית. לעומת זאת, כאשר אנו באים לרפואה את מחלתו של החולה, לא ליישב את דעתו המודאגת כגון בחולה חסר הכרה, או חולה שאינו יודע טבעה של הסגולה, סוכר הרמב"ם שרפואה בדרך של סגולה אסורה אם היא סותרת את דין התורה.⁹

בשולי הדברים, יש להעיר שנראה מלשונו של הרמב"ם בפירושו המשניות למסכת יומא הנ"ל ובדבריו בהלכות עבודה זרה הנ"ל, שהסגולות אין בהם ממש ואינן יכולות להועיל¹⁰. על בסיס הבנה זו, ביקש החיד"א לחדש¹¹ שבדיעבד, אם פעלו בדרך של סגולה והיא הועילה, גם הרמב"ם יודה שמי שעשה כן, לא חטא. יש מקום לבחון אם חיתכן הבנה כזו בשיטת הרמב"ם משום שלכאורה שיטתו היא שסגולות אין בהם ממש ולכן גם אם בדיעבד נראה לסוכבים שהסגולה מועילה הרי שבמצאות אין זה נכון.

עוד ראה דברי ר' שלמה קלוגר שפסק¹²:

זה... פשוט דפקות נפש דוחה שבת אן לא הותר רק ברפואה
שהוא בדרך הטבע... אבל בדרך נס ותפילה לא הותר בשום
אופן, אפילו יהיה המתפלל כרכי תנינא בן דוסא, לא ניתן שבת
לדחות עבודת זה.

עו"ד מרדכי מנוביץ

9. לשאלה אם מותר לרפא חולה שיש בו סכנה ע"י סגולות באופן שעוברים בהם או בהכנות איסור, ראה עוד: ברכי יוסף לחיד"א יו"ד סימן ר"צ סעיף ב', שו"ת חיים שאל לחיד"א סימן ל"ח סעיף ס"א, ברכי יוסף לג"ל או"ח סימן ש"א סעיף ו' ובשו"ת ברכה זמלוקט שם. בתוספות לכסא החמים של חיד"א על מסכת סופרים פרק ה' הלכה י"ז, שדה חמד (הג"ל) מערכת יום הכיפורים סימן ג' סעיף כ"ד וכלל מבוואריו שם.

10. ראה דברי ביאור הגר"א יו"ד סימן קע"ט על סעיף ר', החוקק שיטה זו של הרמב"ם ומבסס להוכיח מהדבה מקומות בש"ס ששיטה זו שגויה.

11. ברכי יוסף או"ח סימן ש"א.

12. שו"ת ובחור בחיים, סימן פ"ו.

לקטלוג החוברות ולהזמנות
היכנסו לאתר המכון:
www.puah.org.il

או באמצעות :
טלפון: 02-6515050 / שלוחה 133
דואר אלקטרוני: hl@puah.org.il

מכון פוע"ה

מחלקת הוצאה לאור